

Şanlıurfa Kentinde Yoksulluk

Derleyenler:

Doç. Dr. H. Tarık ŞENGÜL
Prof. Dr. Melih ERSOY

Çalışmaya Katılan Y. Lisans Öğrencileri

A. Cenap YOLOĞLU
Bülent ÇOŞKUN
Hasan B. HATİPOĞLU
Mansur MEÇİN
Pınar ÖZCAN

Yayına Hazırlayanlar:

Araş. Gör. A. Cenap YOLOĞLU
Araş. Gör. Osman BALABAN

Kapak Tasarımı:

Öğr. Gör. Fatih ÖZ

Ankara-Mart (2004)
Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı

Şanlıurfa Kentinde Yoksulluk

Derleyenler:

Doç. Dr. H. Tarık ŞENGÜL
Prof. Dr. Melih ERSOY

Çalışmaya Katılan Y. Lisans Öğrencileri

A. Cenap YOLOĞLU
Bülent ÇOŞKUN
Hasan B. HATİPOĞLU
Mansur MEÇİN
Pınar ÖZCAN

Yayına Hazırlayanlar:

Araş. Gör. A. Cenap YOLOĞLU
Araş. Gör. Osman BALABAN

Kapak Tasarımı:

Öğr. Gör. Fatih ÖZ

Ankara-Mart (2004)
Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	5
1. GİRİŞ	7
<i>Araş. Gör. A. Cenap Yoloğlu, Prof. Dr. Melih Ersoy</i>	
1.1. Yoksulluğun Tanımlanması	7
1.2. Yoksulluğun Farklı Boyutları	7
1.2.1. Gelir Düzeyi	7
1.2.2. İnsan Sermayesi	8
1.2.3. Sosyal Sermaye	8
1.2.4. Üretken sermaye	9
1.3. Yoksulluğun Demografik, Ekonomik ve Yönetmel Yönleri	10
1.3.1. Kentsel Büyüme ve Bir Kentsel Sorun Olarak Yoksulluk	10
1.3.2. Küresel Ekonomi, Yapısal Uyum Programları ve Yoksulluk	10
1.3.2.1. Kent Yoksulları	11
1.3.2.2. İşsizlik ve Enformel Sektör	12
1.3.2.3. Kuralsızlaştırma ve Geçici İşçilik	12
1.3.2.4. Kent Yönetimleri, Belediye Maliyesi ve Yoksulluk	13
1.4. Kadın ve Yoksulluk	13
1.5. Sonuç	14
2. YOKSULLUĞUN EKONOMİK VE SINIFSAI BOYUTLARI VE YAŞAM STRATEJİLERİ	17
2.1. Toplumsal Sınıf Kuramları	17
2.1.1. Alt-sınıf	18
2.2. Yoksulluk	19
2.2.1. Yoksulluğu Açıklamada Farklı Yaklaşımlar	20
2.2.2. Yeni Kentsel Yoksulluk	21
2.2.3. Yoksulluk Kültürü	23
2.3. Hane halkı Geçinme Stratejileri	25
3. ŞANLIURFA İLİ'NİN ÜLKE VE BÖLGE ÖLÇEĞİNDE DEMOGRAFİK VE SOSYO-EKONOMİK DURUMU	27
3.1. Ülke Ölçeği	27
3.2. Bölge ve İl Ölçeği	28
3.2.1. Demografik Gelişmeler	28
3.2.2. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	29
3.2.3. Kamu Yatırım Harcamaları	30
3.2.4. Teşvik Belgeli Yatırımlar	31
3.2.5. Genel Bütçe Gelirleri	31
3.2.6. Gelir Dağılımı	32

4. ŞANLIURFA İLİ VE KENTİNDE DEMOGRAFİK, SOSYAL VE MEKANSAL YAPI.....	33
4.1. Demografik Yapı	33
4.1.1. Temel Demografik Göstergeler.....	33
4.1.2. Nüfusun Genel Özellikleri.....	34
4.1.2.1. Nüfusun Yıllara Göre Değişimi.....	34
4.1.2.2. Kentsel Nüfusun Yıllara Göre Değişimi.....	35
4.1.2.3. Kırsal Nüfusun Yıllara Göre Değişimi	36
4.1.2.4. Nüfus Yoğunluklarının Yıllara Göre Değişimi	38
4.1.3. Yaş Piramitleri	39
4.1.4. Nüfusa Dayalı Sosyal Göstergeler	40
4.1.4.1. Toplumsal Yaş Bağımlılık Oranı.....	40
4.1.4.2. Doğurganlık Oranları.....	40
4.1.4.3. Hane Halkı Büyüklükleri	41
4.1.5. Nüfus Hareketleri	41
4.2. Eğitim.....	42
4.2.1. Cinsiyete Göre Eğitim	42
4.2.2. Cinsiyete Göre Okuryazarlık	43
4.2.3. İlköğretim	43
4.2.4. Ortaöğretim.....	44
4.2.5. Okullaşma Oranları	44
4.3. Sağlık	44
4.3.1. Yatak Kapasitesi	44
4.3.2. Sağlık Personeli.....	45
4.4. İş Gücü ve İstihdam	45
4.4.1. İşsizlik	47
4.5. Konut Ve Barınma Koşulları.....	51
5. ALAN ÇALIŞMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ	53
5.1 Demografik Yapı	58
5.1.1. Yaş Piramitleri	58
5.1.2. Nüfusa Dayalı Sosyal Göstergeler	59
5.1.3. Nüfus Hareketleri	59
5.2. Eğitim.....	60
5.3. Konut ve Barınma Koşulları.....	64
5.4. Çalışma, İstihdam Ve işsizlik	78
5.4.1. Hane Reislerinin ve Hanedeki Çalışanların İstihdam Durumu	79
5.4.1.1 Ücretli-Maaşlılar	81
5.4.1.2 Kendi Hesabına Çalışanlar.....	84
5.4.1.3 İşsizler/Düzenli İş Olmayanlar.....	85
5.4.1.4 Hane Reisleri ve Ek İşler	88
5.4.2. Kent Yoksullarının Emek Pazarındaki Durumu.....	88
5.4.2.1 Hane Reislerinin İş Hareketliliği.....	88

5.4.3. Kent Yoksullarının Tüketim Kalıpları	90
5.4.3.1 Ev Eşyaları Sahipliği.....	91
5.4.3.2 Taksitle Alışveriş.....	92
5.4.3.3 Borçlanma	93
5.4.3.4 Tasarruf	95
5.4.4 Yeniden Üretilen Yoksulluk.....	95
5.4.4.1 Eğitim Durumlarında Değişim.....	95
5.4.4.2 İş Durumlarında Değişim	97
5.4.5. Kent Yoksullarının Gelecekte Beklentileri	99
5.4.6. Mevsimlik Göç	99
5.5. Dayanışma Örüntüleri Ve Etnik Yapı	109
5.5.1. Giriş	109
5.5.2. Kavramsal Çerçeve.....	110
5.5.3. Dayanışma Örüntüleri Ve Göç	111
5.5.4. Dayanışma Örüntüleri, Sınıf, Mekan Ve Yoksulluk.....	112
5.5.5. Etnisite	113
5.5.5.1. Kavram Olarak Etnisite	113
5.5.5.2. Etnisiteye İlişkin Temel Yaklaşımlar.....	113
5.5.5.3. Kentlerde Etnik Ayrışma.....	115
5.5.5.4. Bir Dayanışma Örüntüsü Olarak Etnik İlişkiler.....	115
5.5.6. Alan Çalışması	116
5.5.6.1. Şanlıurfa'nın Özgünlüğü	116
5.5.6.2. Geline Yer: Kent-Kır İlişkisi	118
5.5.6.3. Etnik Yapı.....	127
5.5.6.4. Akrabalık İlişkileri.....	128
5.5.6.5. Dayanışma Örüntüleri	133
5.5.6.6. Gecekondu.....	139
5.5.6.7. Devlet, Sivil Toplum ve Örgütlenme	141
5.5.6.8. Siyasi Partiler.....	147
5.6. Kent Yoksulları Ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri.....	160
5.6.1. Kavramsal Çerçeve.....	161
5.6.1.1. Yoksulluğun Kadınlaşması.....	163
5.6.1.2. Geçinme Stratejileri ve Kadın.....	164
5.6.2. Şanlıurfa'nın Özgünlüğü.....	168
5.6.3. Alan Çalışması	169
5.6.3.1. Yoksulluğun Kadınlaşması: Görüşülen Kadınların Genel Özellikleri	169
5.6.3.1.1. Sosyal Dışlanma.....	170
5.6.3.1.2. Mekansal Dışlanma	178
5.6.3.1.3. Ekonomik Dışlanma	179
5.6.3.2. Geçinme Stratejileri	182
5.6.3.2.1. Ev İçi	182
5.6.3.2.2. Emek Pazarı	186

5.6.3.2.3. Toplumsal İlişki Ağları	190
5.6.3.3. Politik Tutum ve Davranışlar	192
5.6.3.4 Kadının Gelecekte Beklentileri	195
5.6.4. Aile İçi Şiddet	196
5.6.4.1. Kavramsal Çerçeve	196
5.6.4.2. Alan Çalışmasının Değerlendirilmesi	200
5.6.4.2.1. Kadına Yönelik Şiddetin Sosyo-Ekonomik Etkenlerle İlişkilendirilmesi	204
5.6.4.2.2. Aile İçi Şiddetin Yeniden Üretimi	205
5.6.5. Değerlendirme ve Sonuç	207
5.7. Kentsel Yoksulluk Ve Toplumsal Sorunlar	209
5.7.1. Kuramsal Çerçeve	210
5.7.2. Türkiye Deneyimi	215
5.7.3. Alan Araştırması	223
6. ŞANLIURFA'DA KENTSEL YOKSULLUK: SONUÇ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ	239
<i>Araş. Gör. Osman Balaban</i>	
6.1. İç Göçün Kırıklediği Kentsel Yoksulluk	239
6.2. Birbirini Besleyen İki Sorun: İşsizlik ve Eğitimsizlik	243
6.3. Geçinme Stratejileri: Gecekondu, Borçlanma ve Mevsimlik Göç	251
6.4. Dayanışma Örüntüleri ve Suç	256
6.5. Yoksulluğun Bir Başka Boyutu: Kadınların Yoksulluğu	259
7. KAYNAKÇA	265

ÖNSÖZ

Yoksulluk günümüz toplumların karşı karşıya kaldığı en önemli sorunlardan biridir ve giderek de daha büyük bir problem olmaya devam etmektedir. Refah devleti uygulamalarının son zamanlarına kadar gelir dağılımındaki eşitsizlikler ve yoksulluk olguları ulusal düzeyde geliştirilen politikalarla belirli kritik sınırların altına çekilebilmiş bir problem niteliğinde iken kamusal yatırım politikalarından vazgeçilmesi ve küreselleşme dinamiklerinin güçlenmesine koşut olarak son 20 yılda uluslar arası arenada sözü edilen en büyük sorunlardan biri haline gelmiştir. Sözü edilen dönem dikkate alındığında ilk akla gelen uygulama özellikle 1980'lerde İngiltere ve Amerika'da uygulamaya konulan neo-liberal politikalar ve bu politikaların hızla tüm dünyada kabul görmesidir. Bu çerçevede ele alındığında neo-liberal politikalar ile toplumsal eşitsizlikler arasında doğrudan bir ilişki olduğu ileri sürülebilir. Eğer bu varsayım geçerli ise yoksulluğun günümüzde bu denli büyük bir sorun olarak gündeme gelmesi de beklenmedik bir sonuç olmayacaktır.

Neo-liberal politikaların dünya genelinde bu kadar yaygınlaşmasının en önemli aktörleri kuşkusuz uluslararası finans kuruluşlarıdır. Bu kuruluşlar liberal demokrasiyi ve pazar mekanizmasını tüm ulusların kurtuluşu için sihirli bir reçete gibi algılamasına neden olmuşlardır. Ancak yoksulluğun hızla yaygınlaşıp derinleşmesi bu kuruluşların meşruiyetine gölge düşürmeye başladığı anda bu kuruluşlar hiç durmaksızın yoksullukla mücadele reçetelerini de üretmekten geri kalmamışlardır. Ancak Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası finans örgütleri çevre ülkelere ekonomi ve politika reçetelerini sunarken ne kadar başarılı oldularsa, yoksulluk reçetelerini sunarken de o kadar başarılı olmuşlardır. Bu başarısızlıklarının arkasında kuşkusuz tepeden inme yöntemlerle ulusal ve yerel dinamiklere olan yabancılıklarının büyük payı vardır. Yoksulluğa her yerde ve her zaman aynı şekilde yaşıyor gibi yaklaşmak ve nedensel ilişkilere indirgemeci biçimde yaklaşmak kuşkusuz başarısızlıkla sonuçlanmaya mahkumdur.

Bu çalışma ülkemizde kentsel yoksulluk ve onunla baş etme stratejileri ilgili olarak nedensel ve ilişkisel farklılıkları ortaya koymak amacıyla, yine ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Ana Bilim Dalı tarafından yapılan "Kentsel Yoksulluk ve Geçinme Stratejileri: Ankara Örneği (1999)", "Sanayisizleşme Sürecinin Kentsel Yaşama Etkileri: Zonguldak Örneği (2000)" ve "Kente Göç ve Yoksulluk: Diyarbakır Örneği (2001)" araştırmalarının devamı niteliğinde incelenmesi gereken bir çalışmadır.

Bu çalışma, Prof. Dr. Melih Ersoy ve Doç. Dr. Tarık Şengül yönetiminde, Araştırma Görevlileri Osman Balaban ve A.Cenap Yoloğlu ile yüksek lisans öğrencileri Pınar Özcan, Mansur Meçin, Hasan B. Hatipoğlu ve Bülent Coşkun

tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonuçlandırılmasında yüksek lisans öğrencileri Bülent ÇOŞKUN, *Yoksulluğun Ekonomik-Sınıfsal Boyutları ve Yaşam Stratejileri*; A. Cenap YOLOĞLU, *Şanlıurfa İli ve Kentinde Demografik, Sosyal ve Mekansal Yapı*; Mansur MEÇİN, *Dayanışma Örüntüleri ve Etnik Yapı*; Hasan HATİPOĞLU, *Kentsel Yoksulluk ve Toplumsal Sorunlar*; ve Pınar ÖZCAN, *Kentsel Yoksulluk ve Cinsiyet İlişkileri* başlıkları altında değerlendirmelerde bulunmuştur.

Kitabın derlemesi Prof.Dr. Melih Ersoy ve Doç.Dr. Tarık Şengül tarafından yapılmış ve kitabın yayına hazırlanması Araştırma Görevlileri A. Cenap Yoloğlu ve Osman Balaban tarafından üstlenilmiştir. Çalışmada emeği geçen herkese teşekkür ediyoruz.

1. GİRİŞ

A. Cenap Yoloğlu, Melih Ersoy

1.1. Yoksulluğun Tanımlanması

Yoksulluğun nasıl tanımlanacağı konusunda günümüzde herhangi bir görüş birliği oluşmamıştır; ancak genel olarak iki tip tanımlamanın yaygın biçimde kullanıldığı söylenebilir. Bunlar “mutlak yoksulluk” ve “görelî yoksulluk” kavramlarıdır. Mutlak yoksulluk, insanın yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan asgari gereksinimlerin karşılanamaması olarak tanımlanmıştır. Dünya Bankası, 1993 yılı satın alma paritesine göre, günde 1 dolardan az kazanan insanları mutlak yoksul olarak tanımlamıştır. Ancak bu tanımlama ile ilgili olarak bazı çekinceler ileri sürülmektedir. Birincisi, kentlerde yaşam maliyeti daha fazla olmasına karşın hem kentsel hem de kırsal bölgeler için aynı tanım yapılmıştır. İkinci eleştiri ise gelire bağlı bu tanımlama şu anda mutlak yoksulluk sınırının üzerinde bulunan ancak iş kaybı ve hastalık gibi nedenlerle birdenbire yoksulluk sınırının altına düşebilecek insanlarla ilgili olarak bir bilgi sunmamasıdır.

Bununla birlikte yoksulluk tanımlamasının içine sosyal dışlanma (social exclusion), yetkililik (entitlement), yaralanma olasılığı (vulnerability) gibi daha nesnel tanımların sokulması çabaları da vardır. Bu tür kavramlar yoksulluk riskini neyin arttırdığı veya neden insanların yoksulluktan kurtulamadıklarını çözümleme ve anlama yönünden önemlidir.

1.2. Yoksulluğun Farklı Boyutları

1.2.1. Gelir Düzeyi

Yoksulluğun bu boyutu büyük ölçüde insanların emek piyasasına katılımı ile ilgilidir. Yoksulluğun bu boyutunun arz ve talep olmak üzere iki yönü vardır. Talep yönü mevcut ekonominin iş olanağı yaratma kapasitesine göndermede bulunurken arz yönü insanların sahip oldukları donanımları ile bu talebe ne ölçüde yanıt verebildikleri ile ilgilidir. Bu konunun diğer bir yönü ise, iş gücü piyasasına katılabilenlerin elde ettikleri gelir düzeyleriyle ilgilidir. Bu anlamda ekonominin yeni iş olanakları yaratamaması, insanların hem donanım yetersizliği hem de genel ekonomik durum nedeniyle işgücü piyasasına girememeleri, girseler bile çok düşük gelir karşılığı çalışmaları yoksulluğun bu boyutunun en önemli nedenidir.

Yukarıdaki nedenlere ek olarak vurgulanması gereken önemli sorunlardan biri de yoksulların belli bir gelir elde etmesine karşın yoksulluk riskini azaltacak herhangi bir birikim olanağından da yoksun olmalarıdır. Birikim hem belli bir refahın yaratılması hem de yoksulluk döngüsünün kırılması açısından önemlidir. Bu

doğrultuda araştırmada Şanlıurfa özelinde kent yoksullarının gelir düzeyleri ve emek piyasasındaki konumları ayrıntılı olarak incelemiştir.

1.2.2. İnsan Sermayesi

İnsan sermayesi kavramı, bireylerin formal eğitim alarak ya da becerilerini artıracak kurs ve benzeri faaliyetlere katılarak verimlilik düzeylerini artırmaları yoluyla emek pazarındaki göreceli konumlarını iyileştirmelerine katkı yapacak bilgi ve beceri birikimi olarak tanımlanmaktadır.

Kentsel alanlarda insan sermayesi zaman içinde refah değişimlerini etkileyen en önemli unsurlardan biridir. İyi eğitilmiş bireylerden oluşan bir aile ekonomik değişimlerden diğer ailelere oranla daha az etkilenmektedir. Ancak burada birbirini tetikleyen mekanizmalar unutulmamalıdır. Yoksul ailelerin çocukları bir yandan eğitim olanaklarından yararlanmakta zorluk çekerken diğer yandan da aldıkları eğitimin niteliği diğerlerine göre daha düşük olmaktadır. Burada yetersiz eğitimin yoksulluk döngüsünü devam ettiren en önemli değişken olduğu unutulmamalıdır.

Örnek olarak Şili'nin Santiago kentinde geçtiğimiz on yıl içinde ortalama ekonomik büyüme hızı %8,1 ile ulusal ortalamayı (%7,7) geçmiştir. Bu gelişme yoksulluk oranında %38,7'den (1987) %14,8'e (1996) bir düşüşle sonuçlansa bile bu dikkat çekici düşüş eşitsizliği ve mekansal ayrışmayı da beraberinde getirmiştir. Tüm bu olumlu gelişmelere karşın düşük donanımlı ve az eğitilmiş insanlar arasında yoksulluk hala kalıcı niteliğini sürdürmektedir. Daha da kötüsü mevcut yoksulluk artık kendini tekrar etmeye başlamıştır (Dockemdorff, 2000). Bu ilişkiyi dikkate alarak alan çalışması sırasında eğitim seviyesinin hane reisinin çalışma durumunu nasıl etkilediği ayrıca değerlendirilmiştir.

1.2.3. Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye en basit anlamıyla ilişki ağlarına göndermede bulunan bir olgudur. Kimilerine göre sadece formel oluşumlara katılım sosyal sermaye olarak yorumlanırken kimilerine göre enformel oluşumlara da katılım sosyal sermaye olarak yorumlanmaktadır.

Dünya Bankası tarafından hazırlanan Dünya Kalkınma Raporlarında sosyal sermaye yoksullukla mücadelede en önemli strateji olarak gösterilmektedir. Ancak burada sorulması gereken soru bu kavramın hangi bağlama oturduğudur. Bu noktada sosyal sermaye kavramının devlet yapısının geleceği, bireyselleşme, sivil toplum örgütleri gibi konularla ilgi tartışmaların içinde yer alması dikkat çekicidir.

Yukarıdaki tartışmalar içinde sosyal sermaye kayda değer bir nitelikte olabilir ancak burada önemli olan nokta kavramın yoksullukla mücadele açısından ne kadar katkıda bulunduğudur. Çünkü kimi ilişki ağları heterojen ve herkese açık iken kimi ilişki ağları homojen ve sadece belli kişilerin katılımına açıktır. Diğer bir değişle toplumsal eşitsizliklerin başka bir dışa vurumu bu nokta da kendini göstermektedir.

Bu noktada sosyal sermaye yerine dayanışma örüntüleri yoksulluk olgusunun incelenmesi açısından daha önemli bir kavramdır. Çünkü ilişki yetersizliği kriz dönemlerinde, aile için bir tampon mekanizması görevi görecektir aile dışı yardımlara ulaşmayı sınırlandırıcı bir etkiye sahiptir. Buna arkadaşlardan veya akrabalarından alınabilecek borç örnek olarak verilebilir. Bu anlamda alan çalışması sırasında dayanışma örüntülerinin yoksulların hayatını nasıl etkilediğine yönelik değerlendirmeler için ayrı sorular sorulmuş ve yorumlanmıştır.

1.2.4. Üretken sermaye

Üretken sermaye, yasal konumu ne olursa olsun, bir malvarlığı olarak ev sahipliğine göndermede bulunur. Moser (1998) hane halkının evlerini verimli bir şekilde kullanmalarını sağlayacak tasarruf hakkı güvencesinin yoksul halka verilmesini yoksullukla mücadelede en can alıcı müdahale biçimi olarak yorumlamaktadır. Ona göre, kentlerin yasal olmayan yerleşim alanlarında kullanım hakkı güvencesi olmadığı için insanlar korku içinde yaşamakta ve bundan dolayı evlerine yaşam kalitesini artırıcı yatırımlar yapamamaktadır. Bununla birlikte temel altyapı hizmetlerinden yoksun kent parçalarında bu yetersizliğe bağlı olarak bazı temel hastalıkların görülme sıklığı da artmaktadır. Bu insanların sosyal güvenceden yoksun olduğu da düşünüldüğünde, sonuç hem yüksek tedavi masrafları hem de işgücü kaybı olmaktadır.

Diğer bir üretken sermaye biçimi ise kent yoksullarının kırsal kesimle olan ilişkileridir. Rakodi (1995) bir çok ailenin geçinme stratejilerinin kentsel ve kırsal unsurları bir arada bulundurduğunu söylemektedir. Kırsal bölgelerden ailelere gönderilen erzak vb. bunun en somut örneğidir. Buna ek olarak bazı durumlarda kira geri dönüş olanağı da yaşam stratejilerinin bir parçasını oluşturabilmektedir. Alan araştırmasının ayrı bölümlerinde üretken sermayenin varlığı ve niteliği hakkında hem konut sahipliği ve değişimi hem de kırsal olan ilişkilere yönelik değerlendirmeler yapmak amacıyla çeşitli sorular sorulmuş ve ilgili alanlarda detaylı bir inceleme yapılmıştır.

1.3. Yoksulluğun Demografik, Ekonomik ve Yönetsel Yönleri

1.3.1. Kentsel Büyüme ve Bir Kentsel Sorun Olarak Yoksulluk

Özellikle son 30 yıldır, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için kentler insan yerleşmelerinin temel alanı haline gelmiştir. Ekonomik, sosyal, politik ve yönetsel merkezlerin kentlerde toplanması kentleri birer çekim merkezi haline getirmiştir.

Kentsel nüfusun büyük bir hızla büyümesine karşın 2000\2001 Dünya Kalkınma Raporu kentsel ve kırsal yoksulluk arasında bir ayrıma gitmemiştir. Dünya nüfusunun kentlerde yoğunlaştığı kaçınılmaz bir gerçektir: 1993 yılında düşük gelirli ülke nüfuslarının %31'i, orta gelirli ülke nüfuslarının %50'si kentsel alanlarda yaşamaktadır. Bölgeler ölçeğinde düşünüldüğünde Latin Amerika nüfusunun %75'i, Orta Doğu ve Kuzey Afrika nüfusunun %58'i kentsel bölgelerde yaşamaktadır (World Bank, 2000). Buna ek olarak dünya nüfusunun üçte ikisini oluşturan Bangladeş, Çin, Hindistan, Pakistan ve Kolombiya'da toplam yoksulluk içinde kentsel yoksulluğun oranı artmaktadır (Haddad, 1999). Bu noktada Hindistan örneği çok çarpıcıdır. 1960'larda toplam yoksulluk içinde kentsel yoksulluk oranı %15 civarında iken 1990'larda bu oran %25'e yükselmiştir (Haddad, 1999).

Diğer ilişkili bir konu ise, kentsel yoksulluğun tekrarında emek piyasasının rolüdür. Kentsel alanlarda işgücü güvencesinin yoksunluğu ve geçici işçilik kentsel yoksulluk döngüsünün en önemli unsurları arasında yer alır. Bu noktadaki yanlış kavramsallaştırmalardan biri de kentsel emek piyasasının esnek olduğu veya enformel sektörün artan kentsel nüfusa iş olanağı yaratmada yeterli bir mekanizma olduğu yönündeki kabuldür (Amis, 1995).

İyi iş imkanlarına ulaşım kolaylığı, sağlık, eğitim, eğlence vb. gibi olanakların kentlerde yoğunlaşması bu bölgeleri birer çekim merkezi haline getirmiştir. Genel rakamlar ekonomik ve sosyal ilerlemeyi gösterse de bu durum şehirlerde zenginlerle yoksullar arasında bulunan ikilemi perdelemekten öteye geçememektedir.

1.3.2. Küresel Ekonomi, Yapısal Uyum Programları ve Yoksulluk

Ülkeler bir yandan yoksullukla mücadele etmeye çalışırken diğer yandan da küreselleşme olgusunun getirdiği diğer sarsıntılarla yüzleşmek zorunda kalmaktadırlar. Günümüzde iki temel ve ilişkili küreselleşme eğilimi mevcuttur. Bunlar ekonomilerin ve bilginin küreselleşmesidir. Bu iki eğilim yalnızca ülkelerin ekonomilerini değiştirmekle kalmayıp, onların hem çevrelerini, hem kültürlerini, hem de toplumlarını dönüştürmektedir. Bu eğilimler üretim

araçlarına sahip olanlar ve sahip olmayanlar üzerinde farklı etkide bulunmakta ve yoksullar üzerinde olumsuz etkide bulunmaktadır. Sadece sermayesi bulunan, bilgiye erişebilen ve bu bilgiyi ekonomik, sosyal ve politik kazanç sağlamak için kullanabilenler küreselleşmenin meyvelerini tadabilmektedir.

Ekonomilerin küreselleşmesi ulus devletleri kamu iktisadi kuruluşlarını özelleştirme, sübvansiyonları azaltma veya kaldırma, devleti küçültme gibi politikalara zorlamaktadır. Devletin piyasadaki rollerinin bu kadar azaltılmasının özellikle piyasanın onlara sunduğu hizmeti satın alamayan yoksul kesimler üzerinde oldukça olumsuz etkilerde bulunması kaçınılmazdır.

Tüm bunlara ek olarak, çevre ülke ekonomilerinin küresel ekonomiyle bütünleşmeleri bu ülkeleri küresel ekonomik çöküşler karşısında daha korunaksız bir konuma itmektedir. Bu anlamda on yıllarca süren sosyal gelişme ve kalkınma bir kaç ay içinde yerle bir olabilmektedir.

Ekonomilerin küreselleşmesi her zaman bilginin küreselleşmesiyle el ele yürümüştür. Olumlu tarafından bakılacak olursa bilginin küreselleşmesi; bilgiye erişimin kolaylaşması, deneyimlerin paylaşılması, sadece ülke içinden değil uluslararası paydaşlıkların kurulması ve değişimi isteyen sosyal hareketlerin bir parçası olmak açısından olumlu sonuçlar doğurabilir. Ancak bu tür olanaklardan yararlanabilmek için belli bir düzeyde sosyal ve insan sermayesi sahibi olmak kaçınılmaz bir gerekliliktir. Dolayısıyla bilginin küreselleşmesinin toplumların tüm tabakaları üzerinde aynı etkiyi göstereceğini varsaymak çok büyük bir iyimserliktir.

Bununla birlikte 1980'li yıllardan başlayarak dillerde dolaşan "yeniden yapılandırma" kavramı gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan ve temel bağlamını esnek birikim, ticaret serbestliği, emek piyasasının düzensizleştirilmesi, özelleştirme gibi eğilimler oluşturan bir kavramdır. Çok açık bir şekilde bu kavramlar aynı zamanda IMF tipi yapısal uyum paketlerinin de odağını oluşturmaktadır. Bugüne dek yaşanan deneyimler bu tür politikaların diğer adının ekonomik durgunluk olduğunu göstermiştir.

1.3.2.1. Kent Yoksulları

Ekonomik durgunluğun kent yoksulları üzerindeki etkisi ise trajiktir. Özellikle yapısal uyum paketlerinin yol açtığı ekonomik durgunluk kentsel yoksullar üzerinde bazı ortak sonuçlara neden olmaktadır. Bunlardan biri gerçek ücretlerde yaşanan belirgin düşüşlerdir. Özellikle Latin Amerika'da yaşanan durum bunun en çarpıcı örneğidir. 1980-1991 yılları arasında en az ücretler gerçek değer üzerinden Brezilya'da %38, Venezüella'da %53, Meksika'da %57 ve Lima'da %83 oranında azalmıştır (UNECLAC, 1991).

Ekonomik durgunluk ve yeniden yapılanmanın bazı yönleri ise özellikle kent yoksullarını etkilemektedir. Yiyecek ve ulaşım için devlet tarafından yapılan sübvansiyonların kaldırılması, elektrik ve su gibi ürünlerin fiyatlarının artması, eğitim ve sağlığa ayrılan bütçelerin kısılması sonucunda bazı temel sosyal göstergelerde önemli değişimler yaşanmaktadır. Beslenme standartlarındaki düşüş bunlardan biridir. Kötü beslenme, sağlık hizmetlerinin kötüleşmesiyle birlikte sağlık göstergelerinde özellik hastalık düzeylerinin artmasıyla kendini dışa vurmaktadır.

Bu tür etkilerin en çok hissedildiği alanlardan biri de eğitim sektörüdür. Bir çok kentte aileler ya eğitim masraflarını karşılayamadıkları için ya da çocuklarının iş gücünden bir gelir elde etmek için çocuklarını okula göndermemektedir. Örneğin Bolıvy'a'da ilkokul düzeyinde 1980 yılında okul bırakma oranı %2,2 iken 1983 yılında bu oran %8,5'e yükselmiştir (Hakkert ve Goza, 1989, p:73).

1.3.2.2. İşsizlik ve Enformel Sektör

1980'li yıllardan başlayarak işsizlik oranları hızlı bir şekilde artmaya başlamıştır. Latin Amerika'da 1980-85 yılları arasında işsizlik oranı yıllık ortalama %8,1 oranında artmıştır (Tokman, 1989, p:37). İşsizlik problemi özellikle hızlı endüstrileşmeden yararlanan bölgelerde daha yoğun bir şekilde yaşanmaktadır.

Formel sektörden uzaklaştırılan ya da bu sektöre hiç giremeyen insanların enformel sektörde kendilerine bir yer bulabilecekleri varsayılmaktadır. Ancak bu varsayım ile ilgili olarak ciddi bazı sorunlar vardır. Birincisi, enformel sektör işe ihtiyacı olan herkese iş olanağı yaratacak kapasitede değildir. İkincisi, bazı enformel sektör dallarına giriş zannedildiği kadar kolay değildir (Harris, 1989). Yoksulluğun en büyük nedenlerinden biri olan işsizliğe yönelik olarak alan çalışmasının değerlendirilmesi aşamasında özellikle hane reislerinin işsizlik süreçlerine ilişkin olarak detaylı değerlendirmeler yapılmıştır.

1.3.2.3. Kuralısızlaştırma ve Geçici İşçilik

Büyük şirketlerin enformel sektördeki taşeron firmaları kullanarak üretim maliyetlerini düşürdükleri bilinen bir gerçektir. Bu durumun büyük firmalar için olumlu yanı birden fazladır. Birincisi, firmalar işçiler için ek bir sosyal güvenlik harcaması yapmamaktadırlar. İkincisi, gerekli durumlarda işçi sayısını azaltabilmektedirler. Üçüncüsü ise, bu işçilere sendikalı işçilerin çok altında ödeme yapmaktadırlar. Tüm bu fırsatları değerlendiren ana firmalar taşeron firmalar aracılığı ile üretim maliyetlerini düşürmektedirler.

Taşeronculuğun ve geçici işçiliğin özellikle 1980 sonrasında bu denli yaygınlaşması hiç de şaşırtıcı değildir. Eskiden bu durum yasa dışı olarak

yorumlanırken artık genel kabul gören bir gerçeğe dönüşmüştür (Standing, 1991). 1980li yılları kuralsızlaştırma (deregulation) yılları olarak adlandırmıştır.

Hükümetler ve uluslararası finans kuruluşları kuralsızlaştırma politikalarına bir can simidi gibi sarılmışlardır; çünkü bu politika ekonomik durgunluktan kurtulmanın en iyi yolu olarak sunulmuştur. Bu noktada ileri sürülen temel sav, küçük girişimcilerin zaman ve para kaybına neden olan düzenlemelerden kurtulmaları durumunda büyük firmalarla rekabet edebilecek konuma gelebilecekleridir. Ancak bu tür düzenlemeler küçük firmalar yerine büyük firmaların piyasaya daha çok hakim olmalarıyla sonuçlanmıştır.

1.3.2.4. Kent Yönetimleri, Belediye Maliyesi ve Yoksulluk

Ademi merkeziyetçi küreselleşme eğilimleri yoksulluk sorununun çözümünü de kent yönetimlerinin üzerinde kalmasıyla sonuçlanmıştır. Yerel yönetimler yoksulların haklı istekleriyle karşılaşmalarına karşın bu istekleri yerine getirme konusunda çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu sorunlardan bir tanesi tahmin edileceği üzere maddi imkanların yetersizliğidir. Ancak özellikle yoksul ülkelerde bu durum daha da kötüdür. Yoksul ülkelerde yerel yönetimlere ayrılan kaynaklar mutlak değer anlamında yetersiz olduğu gibi aynı zamanda milli gelir içindeki oranı da düşüktür. Bu koşullar altında bırakın yoksullara yönelik özel politikalar uygulamayı yerel yönetimlerin asli görevlerini bile yerine getirip getiremeyecekleri tartışma konusudur.

1.4. Kadın ve Yoksulluk

Kadınların emek piyasasında genellikle düşük ücretli işlerde çalıştıkları bilinen bir gerçektir. Aile yoksullaştıkça kadınlar düşük ücretli işlere daha çok zaman ayırmak zorunda kalmaktadırlar. Ancak gelir elde etme kadınların içinde bulunduğu durumun sadece bir yanını oluşturmaktadır. Bunun yanında kadınlar aynı zamanda çocuk bakımı, yemek yapma, temizlik vb. işlerinin de sorumluluğunu taşımak zorundadırlar.

Son 30 yıldır kadınların emek piyasasına girişlerinde gözle görülür bir artış yaşanmaktadır. Bu olumlu gelişimin nedenlerini anlamak araştırmacılar için özel bir ilgi alanını oluşturmaktadır. Bu noktada ilgili yazında farklı yaklaşımlardan söz edilebilir. Bazılarına göre yanıt açıktır. Kadınların ekonomik yaşama katılmalarından dolayı kazançları vardır. Ücretli işler kadının erkek karşısında özgürlüğüne kavuşması açısından önemlidir. Diğerlerine göre ise kadınların bu durumdan yararlanabilmeleri iki duruma bağlıdır; birincisi emek piyasasına nasıl katıldıkları, ikincisi ise ev işlerine ilişkin sorumluluklarından hangi ölçüde kurtulduklarıdır. Burada belki de en temel nokta, çalışmanın kadınlara dikkate değer değerler kazandırıp kazandırmadığı sorusudur. Bu noktada kadının emek

piyasasına büyüyen işgücü gereksinimi gidermek üzere girmesiyle, emek fazlası bir konumda girmesi arasında belirgin bir fark olacaktır. İkinci durum işçi ücretlerinin düşmesinden başka bir sonuç doğurmayacaktır.

1980'den beri kadınların hangi koşullarda çalıştığına ilişkin çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu koşullardan birincisi, kadınların çoğunlukla gerçek ücretlerin düşmeye başladığı durgunluk eğilimli ekonomilerde çalışmaya başlamalarıdır. İkincisi, kadınların çalışanlar için çalışma koşullarının etkilendiği yapısal programların uygulanmaya başladığı zamanlarda emek piyasalarına girmeleridir. Kadınlarla ilgili olarak kuralızsızlaştırma politikalarının emeğin kadınlaşması süreciyle birlikte ilerlediği söylenebilir.

Bununla birlikte yoksullukla baş etme stratejileri emek piyasası dışında da bazı unsurlar içermektedir. Bunlardan biri ev içi tüketim kalemlerinin belirli ürünler için yapılan kısmının kısılmasıdır. Bu anlamda kadınların kendi yaşamlarını erkeklere oranla daha çok değiştirdikleri söylenebilir. Genel olarak kadınların erkeklere oranla yoksulluğu daha ciddi boyutlarda yaşamaları yoksulluğun kadınlaşması olarak da yorumlanmaktadır. Kadın yoksulluğunun niteliğinin ve niceliğinin çarpıcı boyutları alan çalışmasına ilişkin değerlendirmelerin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

1.5. Sonuç

Şengül (2002) ölçek ve yoksulluk sorunu üzerine yaptığı değerlendirmede tüm sosyal olgular gibi yoksulluk sorununun da 6 farklı ölçekte incelenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bunlar, küresel, ulusal, bölgesel, yerel, aile ve birey ölçeklerdir. Bu ölçeklerin dikeyde ve yatayda konumlandırılmasıyla oluşturulacak bir matriks yoksulluk da dahil olmak üzere sosyal olguların hem aynılanan hem de farklılaşan yönlerinin ortaya çıkması anlamında önemlidir. Bu tür bir anlayış iki noktada önemlidir.

Birincisi hem süreçlerin daha iyi anlaşılması ve ikincisi, birincisiyle ilişkili biçimde müdahale alanlarının daha net ortaya konması noktasında önemlidir. Benzer kaygılarla Şengül (2002) yaptığı değerlendirmede yoksulluk konusundaki görgül çalışmaların önemini vurgularken, Ersoy ve Şengül (2003), Ankara (1999), Zonguldak (2000), Diyarbakır (2001) ve Şanlıurfa'da yapılan alan çalışmalarının karşılaştırmalı örneğini sunarak bu konuda sıklıkla başvuru alan genellemelerin ciddi bir eleştirisini yapmışlardır.

Bu tür çalışmalar aynı zamanda politika tasarımı açısından da önemlidir. Çünkü bir olayın nasıl tanımlandığı, onunla ilgili müdahale biçimlerinin şekillenmesinde ilk aşamayı oluşturur. Ancak şu da bir gerçektir ki, zaman içinde uygulanacak politikalar olguların nasıl tanımlanacağını da belirleyebilmektedir. Daha önce de

değinildiği gibi, farklı ölçekleri birbiriyle ilişkilendirerek farklı mekanlarda aynı olguyla ilgili olarak yapılacak çalışmalar doğru politikaların oluşturulması anlamında çok önemlidir.

2. YOKSULLUĞUN EKONOMİK VE SINIFSAK BOYUTLARI VE YAŞAM STRATEJİLERİ

Çalışmanın bu bölümünde, Şanlıurfa'da gerçekleştirilen alan çalışmasının verileriyle, kentte yaşayan yoksulların ekonomik durumları, sınıfsal konumları ve yoksullukla mücadele stratejileri bütüncül bir yaklaşımla incelenecektir.

Çalışmanın kuramsal bölümünde, kent yoksulluğuyla ilgili olan kavramların tartışılmasına yer verilerek, kuramsal bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Yoksulluk, kapitalist sistemde yaşanan sınıfsal bir çelişki olduğundan ilk bölümde sınıf kuramlarına başvurulmuştur. Sınıfsal süreçlerle ilgili genel açıklamalardan sonra yoksulluğa ilişkin kavramlar ele alınarak, yoksulluğun tanımlanması, yoksulluğa farklı yaklaşımlar, yoksulluk kültürü ve yoksullukla mücadele stratejilerine yer verilmiştir. Daha sonra bu kuramsal açıklamaların ışığında Türkiye'deki kent yoksulluğu, farklı mekansal ölçekler bağlamında ele alınarak Şanlıurfa'nın özgün konumu tartışılmıştır.

2.1. Toplumsal Sınıf Kuramları

Marx'a göre sınıf, üretim araçlarıyla olan ilişki ve insanın üretimin toplumsal organizasyonundaki yerine göre tanımlanır. Buna göre kapitalist toplumda burjuva ve proleterya olmak üzere iki temel sınıf bulunmaktadır. Burjuvazi, üretim araçlarının sahiplerinden oluşmaktadır. Proleterya ise, üretim araçları sahipliğinden dışlanmış olan ve ücret karşılığı emeklerini pazarda satmak zorunda olanlardan oluşur. Marx'a göre, bu iki temel sınıf arasındaki ilişkiler sömürüye dayalıdır. Sınıf, üretim araçlarıyla olan ilişkiye göre tanımlandığından, bir insanın başkısıyla aynı gelire sahip olması, aynı sınıfa mensup olmasını gerektirmez. Marx, sınıfların gelir düzeyi ve meslek türüyle tanımlanamayacağını belirtmekle birlikte, sınıf konumunun, yaşamsal standartlar arasındaki farkları belirlediğine inanmaktadır. Marx, zenginliğin toplumun bir tarafında, yani burjuva sınıfında toplanma eğilimi içinde olduğunu belirtmektedir. Çağdaş kapitalizmde üst düzey yönetici sınıfın ortaya çıkışı, vurguyu üretim araçlarının sahipliğinden, kontrolüne kaydırmıştır. Marx'a göre, üretim araçları ilişkisi sosyal bir ilişkidir. Üretim araçlarının kontrol edilmesi, böyle bir kontrolden dışlananlara göre farklı bir konumda durmayı doğurur. Kapitalist toplumda sınıf, sosyal ilişkilere göre tanımlandığından, farklı sınıflar sadece birbirleriyle olan ilişkilerine göre düşünülebilirler. Yani burjuvazi olmadan proleterya, proleterya olmadan da burjuvazi olamaz. Dolayısıyla, sınıflı toplumlarda her zaman temel iki sınıf bulunur ve bunlar birbirleriyle karşılıklı bağımlı ve çelişkili konumda bulunurlar. Birbirleriyle olan çelişkileri, toplumsal değişimin itici gücüdür. Ancak, köklü bir toplumsal değişim olabilmesi için proleteryanın sınıf bilincini kazanması gerekir (Hamilton;Hirszowicz,1993).

Yüzeysel bir bakış benimsendiğinde, Weber'in Marx'ı izlediği düşünülebilir. Weber'e göre, mülkiyet ya da mülksüzlük bütün sınıf koşullarının temel kategorilerini oluşturmaktadır ve sınıfı doğuran faktör çok çıplak biçimde ekonomik çıkardır. Buna rağmen sınıf olma koşulu, piyasada sunulabilecek hizmetlerin türüne göre farklılaşmıştır. Weber, hünerin sınıf içi farklılaşma doğurabilecek bir mülkiyet biçimi oluşturabileceğinin altını çizerek Marx'tan ayrılmaktadır. Weber, bireyin yazgısı açısından ortak bir koşul sunan belirleyici moment olarak, piyasanın yapısındaki rastlantısallığı göstermektedir. Bu anlamıyla sınıf koşulu son analizde piyasa koşuludur. Weber; toprak, maden, fabrika gibi mülkleri olan ve bunlardan rant elde edenlerin oluşturduğu mülk sahibi sınıflar ile bankerler, sermayedarlar yetenek ve eğitimleri nedeniyle ayrıcalıklı bir konumda bulunan liberal meslek üyeleri gibi piyasaya hizmet sunan girişimcilerden oluşan kazanç sahibi sınıflar arasında ayrıma gitmektedir. Weber, mülk sahipleri ve uzmanlığı bulunan ücretli emekçileri negatif ayrıcalıklı olarak, kazanç sahibi sınıfları, pozitif ayrıcalıklı olarak nitelemektedir. Sınıflar homojen değil, içinde farklı çıkarları barındıran farklılaşmış yapılardır. Weber'e göre modern kapitalizm içindeki tabakalaşma sistemi; çalışan sınıflar, küçük burjuvazi, entelijensiya ve girişimcilerden oluşmaktadır. Marx'ın aksine Weber, sınıf bilinci ve sınıf koşulu arasında doğrudan bir ilişki kurulamayacağını düşünmektedir. Bilincin yapısı şimdiki zamanda, piyasa koşulları içinde şekillenmiştir ve bu açıdan sınıf, toplumsal değişimle tarihsel bir ilişki içinde değildir (Swingewood,1998).

2.1.1. Alt-sınıf

Altsınıf kavramı, ilk olarak Myrdal tarafından 1962 yılında iş olanaklarından yoksun kalan Amerikalıları tanımlamak için kullanılmıştır. Gans (1993), altsınıfı, uzun süre işsizlik çeken, iş bulma olasılığı zayıf veya artık çalışamayacak durumda olan veya formel sektörden dışlanmış, sadece enformal sektör işlerinde çalışabilen ve bu durumu yansıtan davranışsal özellikler geliştiren, toplumdan ve varolan kamusal ve sosyal olanaklardan dışlanmış bir grup olarak tanımlamaktadır.

İdeoloji yüklü bir kavram olan altsınıf, sınıfsal yapının en altında olanlar ve düzensiz gelir durumları nedeniyle sürekli yoksul olan kişiler için kullanılmaktadır. Dolayısıyla, alt sınıf kavramı, ekonomik durumdan ziyade yoksulluk kültürü ve yoksunluk döngüsüne atfen kullanılmaktadır. Ekonomik olarak aktif olan gruplara odaklanan sınıf çalışmaları, tanımları gereği, alt sınıfı sınıf analizinden dışlarlar ve bu sınıfta olanları toplum dışı olarak nitelerler. Ancak Marx ve Weber'e göre alt sınıf sınıfsal sistemin önemli bir parçasıdır.

Marx, alt sınıfı “görelî artık nüfus” veya “yedek sanayi ordusu” olarak nitelemekte ve sermaye birikiminin sınıfsal yapının bir ucunda toplanmasının, diğer uca sürekli kullanıma hazır bir emek gücünün büyümesine bağlı olduğunu

savunmaktadır. Diğer bir deyişle varsıllık ve yoksulluk madalyonun iki yüzüdür. Altsınıf iş çevrimlerindeki geçici bir belirti değil, kapitalizmin sürekli bir özelliğidir. Weber'e göre, altsınıf, bu gruba dahil olanların bir kısmının etnik statü temelinde ayrımcılığa uğradığı, toplumdan dışlanmış ve yoksulların oluşturduğu, olumsuz imtiyazlı sınıftır.

Alternatif bir diğer teze göre ise altsınıf, önemli bir piyasa pozisyonuna sahip olmadığından bir sınıf olarak değil, sosyal kategori olarak nitelenmelidir. Bu yaklaşım, sosyal dışlanmışlığı düşük ve eşitsiz emek pazarı gücüyle karıştırma eğilimindedir. Ayrıca bu görüş, zenginlik ve yoksulluğun bağlantısını ve bu sınıfın üyelerinin mücadeleleri sonucu kazandıkları toplu sözleşme hakkı gibi kazanımları gözden kaçırmaktadır. Bunun ötesinde, Amerika ve İngiltere'de ekonomik gerileme, sosyal refah harcamalarındaki endüstrisizleşme süreci sonucunda, alt sınıfın büyümesi, gelişmiş kapitalist toplumlarda bu sınıfın, sınıf yapısının sürekli bir unsuru olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, ayırt edici yönü üyelerinin sürekli yoksulluğu olan alt sınıfı, işçi sınıfının işsiz olan ve eksik istihdam edilen bölümü gibi ele almak doğru bir yaklaşımdır (Edgell,1993).

2.2.Yoksulluk

Alcock'a (1993) göre yoksulluğun anlaşılması, tanımının nasıl yapıldığıyla yakından ilgilidir. Yoksulluğun ne zaman ve nerede oluştuğunu, nasıl ölçüldüğünü ve nasıl hafifletileceğini belirleyebilmek için yoksulluğun tanımının yapılması gereklidir. "Yoksulluk, maddesel, toplumsal ve duygusal olarak kısıtlanmış olmaktır. Yoksulluk, ortalama geliri olan birine göre beslenme, ısınma ve giyinmeye daha az harcama yapmak demektir. Bunların da ötesinde yoksulluk, geleceğe hazırlanmak için gerekli olan araçlardan yani yaşama şansından mahrum kalmaktır. Ayrıca yoksulluk, sağlıklı bir yaşam, nitelikli bir eğitim, güvenli bir ev ve uzun bir emeklilik fırsatlarını yok etmektedir." (Oppenheim, Harker, 1996; aktaran Alcock). Mingione ise; "Nüfusun bir kesimi, çeşitli nedenlerle, değişik dönemlerde tarihsel ve coğrafi olarak belirlenmiş asgari bir yaşam standardı sağlamaya yeterli kaynaklara ulaşamamaktadır" diye belirterek yoksulluğa bir durum olmaktan çok bir süreç olarak yaklaşmaktadır. Bazılarına göre bir kavram ve durum olarak yoksulluk, mutlak olarak ele alındığında anlamlıdır. Mutlak yoksulluk, hanelerin veya bireylerin asgari geçim standardının altına düşmesini ve hesaplanmış yoksulluk sınırının altına düşenleri tanımlar. Uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan mutlak yoksulluk çizgisi, satın alma gücü paritesine göre belirlenmiş, kişi başına günlük bir dolarlık harcama seviyesidir. Göreli yoksulluk ise, temel ihtiyaçlarını mutlak olarak karşılayabilen, ancak kişisel kaynaklarının yetersizliği yüzünden toplumun genel refah düzeyinin altında kalan ve topluma sosyal açıdan katılmalarının engellenmiş olduğu insanların durumunu

tanımlamaktadır (Townsend,1979). Mutlak yoksulluk, daha çok bireylerin fiziksel yaşamlarını sürdürebilme hedefine yönelik iken, göreceli yoksulluk bireylerin içinde yaşadıkları toplumun kültürel yapısına uygun olarak ve diğer kesimlere göre yaşam standartlarını karşılaştırmaktadır. Göreceli yoksulluk seviyesi, kalkınmamış ülkelerde yaygın olarak kullanılmaktadır ve ülke içindeki ortalama gelirin belli bir oranı altında geliri olanları içerir.

Uluslararası karşılaştırmalarda mutlak ve göreceli yoksulluk çizgileri anlamlarını yitirmektedir çünkü mutlak yoksulluk kriteri olarak kullanılan günlük bir dolarlık gelir seviyesi, yoksulluğun yalnızca gelişmekte olan veya planlı ekonomiden pazar ekonomisine geçmiş olan ülkelere olduğu sonucunu doğurmaktadır. Göreceli yoksulluk kavramının eksikliği ise, birçok yoksul ülkede bu seviyenin, mutlak yoksulluk seviyesinin altında kalması sonucu önemli bir kesimin yoksul olarak nitelenmemesidir.

2.2.1. Yoksulluğu Açıklamada Farklı Yaklaşımlar

Yoksulluğun sınıfsal analizini yapabilmek için, yoksulluğun nedenlerini açıklayan farklı yaklaşımlara değinilmelidir. Wright (1994), dört farklı yaklaşımın varlığından söz etmektedir. Bu dört yaklaşım, iki boyut etrafında farklılaşmaktadır.

Birinci boyut, yoksulluğun nedeni olarak insanın ya da toplumun görülmesi; ikinci boyut ise, yoksulluğun, belli nedenlerin sonucunda mı yoksa sistemin doğasından mı kaynaklandığıyla ilgilidir.

Yoksulluğun bireyin doğasından kaynaklandığını öne süren yaklaşımda, bir nevi kurbanın suçlanması söz konusudur. Yoksullar yoksuldur, çünkü bireysel olarak doğuştan kusurludurlar. Bu durumun çoğunlukla, genetik olarak, zekalarını etkileyen bir gerilikten kaynaklandığı öne sürülür. Bilimsel çevrelerde yoksulluğun kalıtımla ilgili açıklanmasına pek itibar edilmese de, halk arasında popülerliğini korumaktadır.

Yoksulluğu kişisel özelliklerin yan ürünü olarak gören yaklaşım, sosyal bilimciler tarafından daha çok kullanılmaktadır. Bu yaklaşıma göre yoksulluk, söz konusu bireylerin toplumdaki işlevlerini etkin bir şekilde yerine getirememelerine yol açan bir çok niteliğinden kaynaklanmaktadır. Bu nitelikler bireyin, doğuştan getirdiği nitelikler değil, birçok siyasal ve kültürel sürecin yan ürünüdür. Bununla beraber yoksulluğun en çok göze çarpan açıklama biçimi, onların gerekli değerlere sahip olmadığı, tembel ve isteksiz olmaları, gününbirlik yaşamaları, eğlenceyi ve hazzı erteleyememeleri ve kendilerine olan saygılarının düşük olması yönündedir. Değerler ve normlar üzerindeki vurgusu, bu yaklaşımın '*yoksulluk kültürü tezi*' olarak nitelendirilmesine yol açar. Bu görüşe göre yoksulluğun ortadan

kaldırılması insanların değerlerini ve motivasyonlarını değiştirmelerine bağlıdır.

Yoksulluğu toplumsal nedenlerin yan ürünü olarak açıklayan yaklaşım ise liberal sosyal bilimciler tarafından benimsenmiştir. Yoksulluğun açıklanmasında bireyin niteliklerinin rolü olsa da, temel sebep dezavantajlı kesimlerin karşı karşıya olduğu fırsat eşitsizliğidir. Wilson (1987), Amerikan kentlerinin iç kısımlarında yaşayan siyahların derin yoksulluğunu, 1960'lardan bu yana Amerika'nın istihdam yapısındaki değişimin sonucu olarak bu insanlar arasında yaşanan yüksek orandaki işsizlikle ilişkilendirilmektedir. İmalat sanayindeki gerilemenin farklı vasıflara sahip işçilere duyulan gereksinimi azaltması sonucu, göçmenlerin, kentte tutunma şansı kalmamış ve yaşadıkları yerleri terk etmek durumunda kalmışlardır. Böylece fırsatların gerilemesi ciddi toplumsal yalıtıma yol açmıştır. Yoksulluğun teşhisi böyle yapıldıktan sonra iki aşamalı bir çözüm önerilmiştir. İlk önce dezavantajlı çocukların emek pazarına aktif katılımını sağlamak için, beceri kazandırma ve eğitime önem verilmeli, ikinci olarak da marjinal yeteneğe sahip insanların istihdamı için kamusal işlerin genişlemesine dayanan meslek programları geliştirilmelidir.

Sosyal sisteme içkin özelliklerin sonucu olarak yoksulluğu ele alan yaklaşımı, yoksulluğa radikal bakış olarak nitelendirebiliriz. Bu yaklaşım, sosyal sisteme içkin özelliklerin yoksulluğu yarattığını savunmaktadır. Bu bakış açısı Marksist gelenekten gelmekte ve kapitalizmde yoksulluğun sınıfsal sömürden kaynaklandığını öne sürmektedir. Yoksulluk bir kaza ya da yan ürün değil; ekonomik yapısı sınıfsal sömürüye dayalı bir sistemin doğal özelliğidir. Temel görüş yoksulluğun sürmesinde çıkarı olan güçlü ve ayrıcalıklı aktörlerin varlığı şeklindedir. Yoksulluk, bu grupların maddi çıkarlarını gerçekleştirirken yaşanan ve istenmeyen bir sonuç değil, bilakis bu grubun kendi çıkarlarının gerçekleştirilmesi için zorunlu bir şarttır. Yani kapitalistler ve diğer sömüren sınıflar, yoksulluktan faydalanmaktadır. Bu görüşün, yoksulluğu toplumsal nedenlerin yan ürünü olarak gören görüşten farkı ise; yoksulluğun azaltılması için güçlü, ayrıcalıklı toplumsal güçlerin dönüştürülmesini değil, yenilgiye uğratılmasını, tasfiye edilmesini savunmasıdır.

2.2.2. Yeni Kentsel Yoksulluk

1970'lerde başlayan politik ve ekonomik dönüşümle yani Fordist üretim biçimi ve Keynesçi refah devletinden, Post-Fordist üretim biçimi ve piyasaya müdahalesi en az seviyede olan devlet modeline geçişle birlikte yoksulluğun niteliği de değişime uğramıştır. Sermaye birikim rejimindeki bu değişimle birlikte, 80'li yılların başlarından itibaren uygulamaya konulan neo-liberal politikalar ve sermayenin uluslararası yayılma hızının artması, gelişmiş ülkeler ve geri kalmış ülkeler arasında ve bu ülkelerin kendi içlerindeki gelir dağılımı eşitsizliğini artırmıştır. Bu dönemde devletin küçülmesi, ekonomik alanından çekilmesi, özelleştirme

uygulamalarına hız verilmesi, sosyal refah devleti olanaklarının ortadan kaldırılması, esnek üretim teknikleri ve benzeri uygulamalar, toplumsal yapıda önemli bir değişime yol açarak, gelir dağılımının bozulmasına ve yoksulluğun artmasına neden olmaktadır (Göktürk, 2001). Tüm bu gelişmeler, kentteki yoksulluğun yaşanma tarzında ve boyutlarında değişikliğe yol açmış ve yoksulluğun bugünkü yaşanan biçiminin “yeni kentsel yoksulluk” olarak tanımlanmasına neden olmuştur. Dilenciliğin ve evsizliğin yaygınlaşması, özellikle dezavantajlı gruplar arasında yaygınlaşmış olan yüksek işsizlik oranları ve düşük ücretli, güvencesiz istihdam, çocukların giderek daha sık dahil olduğu, sokak çeteleri tarafından işlenen suçlarının ve şiddetin artması; kentlerde dolaşan terk edilmiş, zihinsel özürlü insan sayısının artması, köhne evlerin bulunduğu geniş alanlar gibi olgular yeni kentsel yoksulluğa işaret etmektedir (Mingione, 1993).

Geçmişte kentsel yoksulluk, gelişmiş ülkelerde kapitalist kentlerin yapısal bir özelliği olarak görülmüş ve kentsel çöküntü alanları bu olgunun yaşandığı mekanlar olarak gösterilmiştir. Az gelişmiş ülkelerdeki kentsel yoksulluk ise tarımdaki yapısal değişimlerle birlikte, kentlere yönelen göç dalgasının oluşturduğu hızlı kentleşme ve düşük sanayileşme koşullarında tartışılmaktaydı. Kırdan koparak kente yoğunlaşan göçmenler, kentin ekonomik altyapısının yetersizliği dolayısıyla istihdam edilemiyor ve sonuçta düzensiz işlerde, düşük ücretlerle çalışmak durumunda kalıyorlardı. Sözü edilen bu kesimin, sigortalı, düzenli, sendikali çalışmanın söz konusu olmadığı enformal sektörde çalışması ve eğitim, sağlık, konut gibi olanaklardan yoksun olması nedeniyle işçi sınıfının çalışan kesimine göre daha ağır bir yoksulluk içinde olduğu tespiti yapılmaktaydı.

Yeni kentsel yoksulluk ise, neo-liberal politikalarla birlikte esnek çalışma biçimlerinin arttığı, enformal sektörün yaygınlaştığı koşullar için kullanılmaktadır. Bu anlamda yeni kentsel yoksulluk, az gelişmiş ve gelişmiş ülke kentlerinde giderek daha geniş bir kitlenin yaşam koşullarını anlatmak üzere kullanılmaktadır. Mingione (1993), yeni kentsel yoksulluğu şöyle açıklamaktadır: “geçmişte evsizlik ve yoksulluk, toplumsal ve mesleki hareketlilik ve sosyal devlet programları yoluyla yatıştırılmaktaydı. Sürekli/güvenceli işlerin azalması, parçalanmış işgücü pazarının giderek kalıcılaşması ile nitelenen post-Fordist ekonomi ve istihdam rejimi, yoksulluk tuzağından kaçan, eğitimsiz ve herhangi bir mesleki beceriye sahip olmayan büyük bir nüfus kesiminin yaşama şansını azaltmaktadır. Kent merkezinin finans yatırımcıları, şirketlerin merkez büroları ve yeni hizmet etkinliklerinin istilasına uğraması, düşük gelirli yerleşme ve konut edinme olasılığını düşürmektedir. Özelleştirmeler ve sosyal devlet anlayışının gerileyişi, tüm bu sorunlara kamusal refleksi azaltmaktadır.”

1980 sonrası Türkiye’de yoksulluğu arttıran nedenler ve yoksulluğun yaşanışı ise şöyle özetlenebilir (Kalaycıoğlu, Rittersberger-Tılıç, 2002).

- 1- İktisat politikalarındaki anlayışın ve yaklaşımların değişmesi: Örneğin, neo-liberal ve bireysel girişimcilğe önem veren iktisadi anlayış ile küreselleşmenin ortak etkileri;
- 2- Özellikle 1985 sonrası göç nedenlerinin değişmesi, ve buna paralel olarak kente yeni göçenlerin her anlamda eskilerden çok daha az şansa sahip olmaları. Örneğin kamu sektöründe işe girmenin zorlaştığı, özel sektörde de büyük ve güvenceli işyerlerinde iş bulma olanağının azaldığı buna karşılık enformel sektördeki işlerin hane halkı gelirlerinde egemen olduğu bir döneme girilmesi;
- 3- Metropol kentlerde gerçek ücretlerin düşmesi ve gelir dağılımında ortaya çıkan büyük kayıplara dayalı olarak, eski orta sınıfın giderek sosyo-ekonomik konumunu kaybetmesi ve 1990 sonrasında kentlere göç eden, ancak eski göçmenler kadar kentteki olanakları kullanamayan yeni kent yoksullarının ortaya çıkması (Işık, Pınarcıoğlu; 2001);
- 4- Sanayi sektöründe üretimin esnekleşmesi, örneğin, işgücü pazarında ve ücretlerde esneklik ve düzensizlik, taşeronlaşma, emek yoğunundan makine yoğununa geçmenin yarattığı işsizlik;
- 5- Eve iş verme, parça başı iş ve özellikle kadın ve çocuk emeğinin enformel üretim biçiminde ağırlıklı olarak kullanımının artması.

2.2.3. Yoksulluk Kültürü

Yoksulluk kültürü sınıfsal tabakalaşma içinde ve bireyci kapitalist toplumda yaşayan yoksulların içinde bulundukları marjinal pozisyona hem tepkileri hem de uyum sağlama mekanizmalarıdır. Bununla birlikte içinde yaşanan geniş toplumun değer ve amaçları içinde başarıya ulaşmanın olanaksızlığının yol açtığı, umutsuzlukla başa çıkma çabalarını temsil eder.

Yoksulluk kültürü farklı tarihsel bağlamlarda oluşur ve aşağıdaki koşullara sahip olan toplumlarda gelişme eğilimine sahiptir (Lewis, 1966).

- 1-Para ekonomisi, ücretli emek ve kar için üretim,
- 2-Sürekli yüksek işsizlik oranı ve vasıfsız işçiler için kötü işler,
- 3-Düşük ücretler
- 4-Düşük gelirli için sosyal, siyasal ve ekonomik örgütlenmelerin başarısızlığı,
- 5-Tek taraflı yerine iki taraflı akraba ilişkileri

6-Hakim sınıflarda mülk ve servet birikimine yönelik değerler sisteminin gelişmiş olması, yukarı doğru toplumsal hareketliliğin olabilirliğine olan inanç ve düşük ekonomik statünün nedeninin kişisel yetersizlik olarak görülmesi.

Yukarıda belirtilen koşullarda yaşayan kimi yoksulların arasında gelişen yaşama biçimi, yoksulluk kültürü olarak nitelenir. Yoksulluk kültürü, kentsel ve kırsal çöküntü alanlarında görülebilir ve birbiriyle ilgili birçok sosyal, ekonomik ve psikolojik özellikle açıklanabilir. Özelliklerin sayısı ve aralarındaki ilişki toplumdaki topluma ve aileden aileye değişiklik gösterir. Aslında yoksulluk kültürünün pek çok özelliği insanların bilgisiz ve yetersiz olması yüzünden mevcut kurum ve kuruluşlarca çözümlenemeyen sorunlara yerel çözümler bulma çabası olarak nitelenebilir. Sözgelimi bankalardan kredi alamayan yoksullar faizsiz enformal kredi araçlarına yönelmek durumunda kalmaktadırlar.

Yoksulluk kültürü sadece, geniş toplumun bazı nesnel koşullarına adapte olmak değildir. Yoksulluk kültürü bir kez oluştuktan sonra çocuklar üzerindeki etkisi dolayısıyla nesilden nesile aktarılmaktadır. Çöküntü alanlarında yaşayan çocuklar 6-7 yaşına geldiklerinde alt kültürlerinin temel norm ve davranış kalıplarını içselleştirmiş olurlar ve yaşamları süresince değişen şartlardan ve fırsatlardan yararlanamazlar.

Yoksulluk kültürü en çok, feodalizmden kapitalizme geçişte ve hızlı teknolojik değişim dönemlerinde olduğu gibi katmanlaşmış sosyal ve ekonomik sistem çöküntüye uğradığında ya da başka bir sisteme dönüşmesi durumunda gelişmektedir. Bu kültürün etkisine en fazla açık olanlar hızlı değişim içinde olan toplumların alt kesiminden olan ve yaşadıkları topluma yabancılaşmış olanlardır. Bu yüzden kente göç eden topraksız köylülerin iyi örgütlenmiş geleneksel kültüre sahip düzenli köylerden göç edenlere göre bir yoksulluk kültürü oluşturma olasılıkları daha yüksektir.

Yoksulluk kültürü içinde yaşayan insanlarda kuvvetli bir marjinallik, çaresizlik, bağımlılık ve yalıtılmışlık duygusu vardır. Bu insanlar kendi ülkelerinde yabancı gibidirler, mevcut kurumların kendi ihtiyaçlarını karşılamadığı ve çıkarlarına hizmet etmediğini düşünürler. Bu güçsüzlük duygusunun yanı sıra yoğun bir değersizlik hissi içindedirler. Yoksulluk kültürüne sahip insanlarda tarih bilinci azdır, sadece kendi sorunlarının, yerel koşullarının, yakın çevrelerinin ve yaşam tarzlarının farkındadırlar. Dünyanın başka yerlerinde yaşayan, kendileri gibi olan insanların sorunları ve kendi sorunları arasındaki benzerlikleri anlayabilecek bilgiye, vizyona ve ideolojiye genellikle sahip değildirler. Bir başka deyişle statü farklılıklarına karşı duyarlı olmalarına rağmen sınıf bilinçleri yoktur. Lewis'e göre, yoksullar sınıf bilinci kazandıkları, sendikaya üye olduklarında ve dünyaya uluslararası bakış açısını benimsediklerinde fiziksel olarak yoksul kalmalarına rağmen artık yoksulluk kültürünün bir parçası olmayacaklardır (Lewis,1966).

Yoksulluk kültürü; muhafazakarlar, liberaller ve radikaller arasında epeyce tartışmalı bir kavram haline gelmiştir. Lewis'in yoksulluk kültürü tezi, bazı yazarlar tarafından, yoksulların yoksulluklarını onların kişisel özelliklerinin sonucu olarak nitelemesinden dolayı eleştirmişlerdir (Sackrey,1973). Radikal kuramcılar ise yoksulluk kültürü yaklaşımını, sermayenin yıkıcı diyalektiğinin ateşli bir eleştirisi olarak görürler (Harvey, Reed; 1996).

2.3. Hane halkı Geçinme Stratejileri

Hane halkı geçinme stratejileri; makroekonomik konjonktür, sosyal koşullar, kültürel ve ideolojik beklentiler ve kaynaklara erişim gibi faktörler tarafından az ya da çok sınırlanabilen seçeneklerdir. Geçinme stratejileri, hedeflerin belirlenmesi ve bu hedeflerin başarıya ulaştırılmasının planlanması sürecine dayanan hane halkı kararlarıdır. Yoksulların benimsediği stratejiler, sahip olunan varlıkları ve bu varlıklardan yararlanma becerilerini korumak ve geliştirmek ve gelecek nesiller için sürdürülebilir geçinme imkanları sağlamak üzere stres ve şoklarla baş etmek ve onları ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Ancak yoksulların tamamı, geçinme stratejilerini uygulamak için gerekli varlıklara ve becerilere sahip değildirler. Moser (1998), "varlık duyarlılığı çerçevesi" adı altında, yoksulluk ve korunmasızlık (vulnerability) kavramlarının birbirlerinin yerine kullanılmasını eleştirdiği bir kavramlaştırmada bulunmuştur. Eleştirilerinde yoksulluğu, yoksulluk ölçüleri zamanla değişmediği için statik bir kavram olarak görürken, korunmasızlığı daha dinamik ve değişim süreçlerini daha iyi kavrayan bir kavram olarak görmektedir. Kentsel çalışmalar alanında korunmasızlık kavramı; bireylerin, hane halklarının ve toplulukların değişen çevresel koşullar karşısındaki zayıflıkları olarak tanımlanmaktadır. Korunmasızlık, tepkiselliği ve esnekliği içerdiğinden yoksulların kaynakları, olumsuz değişimlerle baş etme konusunda önemli bir yere sahiptir çünkü insanlar ne kadar çok kaynağa sahip olurlarsa yoksulluktan o kadar az etkilenirler.

Yoksulların yoksulluklarıyla baş etmek için yararlandıkları kaynaklar, beş grup olarak kategorize edilmiştir. Bunlar: emek, insan sermayesi, üretici bir varlık olarak konut, hane halkı ilişkileri ve toplumsal sermayedir.

Emek; formel ücretli istihdam, enformal çalışma, ücretsiz emek ve geçimlik üretim gibi çalışma biçimlerini kapsamaktadır. Sermayenin yeniden yapılanması çerçevesinde gelişmiş ve azgelişmiş ülkelerdeki sanayisizleşme süreciyle birlikte düzenli gelir sağlayan işlerdeki azalma nedeniyle enformal sektör yoksullar için önemli bir geçim kaynağı haline gelmiştir.

Yoksullar için altyapıya erişim kolaylığı, insan sermayesini geliştirdiğinden yoksulluğun boyutu ve azaltılması açısından önemli bir yere sahiptir. Yoksulların eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanabilmesi, su, elektrik ve ulaşım

imkanlarına sahip olmaları onların yaşamlarını iyileştirmek için gerekli bilgi ve yeteneği üretken bir şekilde kullanmalarını ve böylece yoksulluklarıyla baş etmelerini ve üstesinden gelmelerini sağlamaktadır.

Yoksullukla baş edebilmek için kullanılabilecek üçüncü kaynak konuttur. Konuta erişim güçlüğü, korunmasızlığı (vulnerability) arttırdığından bir barınak ya da sermaye birikimi aracı olarak konut sahipliği önemli bir stratejidir.

Hane halkı ilişkileri; emek gücünü, gelir veya geçinmek için gerekli mal ve hizmetlere dönüştürmek üzere önemli bir kaynaklardan yararlanma becerisidir. Enformal sektörün, çalışmak isteyen herkese istihdam edilme olanağı sağlayamaması durumunda hane halkları buna harcama ve tüketimi kısıarak, ev içinde görevleri paylaşarak ve hatta hane halkı kompozisyonunu değiştirerek yanıt verirler. Hane büyüklüğü, yapısı ve hane içinde çalışabilecek durumda olanların sayısı duyarlılığı arttırmaktadır çünkü az kişinin çalıştığı büyük hanelerin daha yoksul olması olasılığı yüksektir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde, durumu kötüleşen hanelerde gelir yaratmak için çocuk ve kadın emeğine başvurulması yaygınlaşmıştır.

Kent yoksullarının başvurduğu bir diğer kaynak sosyal sermayedir. Sosyal sermaye, hane halkları ve topluluklar arasındaki sosyal bağlardan türeyen güvene dayalı karşılıklılık olarak tanımlanmaktadır.

3. ŞANLIURFA İLİ'NİN ÜLKE VE BÖLGE ÖLÇEĞİNDE DEMOGRAFİK VE SOSYO-EKONOMİK DURUMU

Türkiye kentlerinde yaşanan yoksulluğu farklı boyutlarıyla tanımlayabilmek ve değerlendirebilmek için ülkenin uluslararası konumunun tarihsel ve coğrafi olarak nasıl değiştiğinin ve bu değişimin ulusal yansımalarının ülke içi dengeleri nasıl etkileyerek yoksulluğa zemin hazırladığının anlaşılması gerekmektedir

Aşağıdaki bölümde, incelenen bölgede yoksulluğun oluşumuna neden olan dinamikleri ortaya koymak için mekansal ölçeklerin ekonomik gelişimine ayrıntılı olarak bakılacaktır.

3.1. Ülke Ölçeği

1997, 2000 ve 2001 yılları itibariyle Türkiye ekonomisi incelendiğinde; 1997'den 2000 yılına bir iyileşmenin olduğu ve aynı yıl oluşan kriz yüzünden 2001 yılında genel makroekonomik rakamların tekrar kötüleşmeye başladığı gözlenmektedir. Ulusal gelir 1997 yılında 198,6 milyar dolar iken 2000 yılında 201,2 milyara yükselmiş ancak 2001 yılında 168,3 milyar dolara gerilemiştir. Bütün bunlara ek olarak nüfus artış hızı ekonomik büyümeden fazla olduğu için 1997 yılında kişi başı gelir 3180 dolar iken 2000 ve 2001 yıllarında sırasıyla kişi başı gelir 3080 ve 2540 dolara düşmüştür. Yurtiçi üretim, 1997 yılında 189,2 milyar dolar iken bu değer 2000 yılında 199,3 milyar dolara yükselmiş ama 2001 yılında 147,6 milyar dolara gerilemiştir. 1997 ve 2000 yılında yıllık üretim artışı %7,5 iken 2001 yılında Türkiye ekonomisi %6,5 küçülmüştür. Tarımın yurtiçi üretimdeki payı yıllar itibariyle sırasıyla %15,1, %15,4, %15,2 dir. Sanayinin yurtiçi üretime katkısı ise aynı yıllarda sırasıyla %28,2, %25,3 ve %26,6 dır. Servis sektörünün yurtiçi hasıladaki payları ise 1997'de %56,7, 2000 yılında %59,4, 2001 yılında ise %58,2 dir. İhracat ürünlerinin yıllar itibariyle yüzdeleri sırasıyla 24,6, 24,0 ve 33,8 tür. 2001 yılındaki bu büyük artışın nedeni Türk lirasının yüksek oranda değer kaybetmesidir. İthalat ürünlerinin yüzdeleri ise %30,4, %31,5 ve %31,6 dır. Türk lirasının değer kaybetmesi nedeniyle ihracatın artmasının yanı sıra aynı zamanda ithalatın da %0,1 oranında artması ilginç bir noktadır. 1997 yılında bütçe açığının yurtiçi üretime oranı -%8,5 iken bu rakam 2000 yılında -%11,4'e yükselmiştir.

3.2. Bölge ve İl Ölçeği

3.2.1. Demografik Gelişmeler

Tablo 3.1 Nüfus Artış Hızı

Bölgeler	1983 Nüfusu	1997 Nüfusu	1983 (%)	1997 (%)	Nüfus artış hızı %
Karadeniz	7768594	7843966	16,1	12,5	0,1
Doğu Anadolu	5030064	5614907	10,4	8,9	0,8
İç Anadolu	8820633	10580657	18,3	16,8	1,3
Ege	6417403	8452087	13,3	13,4	2
Akdeniz	5761163	8058311	12,0	12,8	2,4
Güneydoğu Anadolu	3991629	6128973	8,3	9,7	3,1
Marmara	10395562	16186673	21,6	25,7	3,2
TÜRKİYE	48185047	62865574	100,0	100,0	1,9

Kaynak: www.dpt.gov.tr

Güneydoğu Anadolu Bölgesi 1983-1997 döneminde Türkiye ortalamasının üzerinde nüfus artışı gösteren dört bölgeden biridir ve %3,1'lik nüfus artış oranı ile bölgeler arasında Marmara Bölgesi'nden sonra ikinci sırada yer almaktadır.

Tablo 3.2 Net Göç Oranları

Bölgeler	1985 Nüfusu	1990 Nüfusu	İç göç	Dış göç	Net göç	Net göç oranı (%)
Doğu Anadolu	5170031	5347659	238865	-671255	-432390	-82,2
Karadeniz	7962047	8107253	365896	-793984	-428088	-53,3
Güneydoğu Anadolu	4346947	5158013	211653	-355819	-144166	-30,3
İç Anadolu	9216834	9942793	671609	-821715	-150106	-15,7
Akdeniz	6124316	7026489	487276	-356159	131117	19,9
Ege	6746769	7595221	564679	-381698	182981	25,5
Marmara	11097514	13295607	1525195	-684543	840652	68,9
TÜRKİYE	50664458	56473035	4065173	-4065173	0	0

Kaynak: www.dpt.gov.tr

Güneydoğu Anadolu Bölgesi 1985 ile 1990 yılları arasında %-30,3' le en çok göç veren üçüncü bölge durumundadır. Göç oranının bu kadar yüksek olmasına rağmen nüfus artış oranının da yüksek olması ortalama aile büyüklüğü hakkındaki bilgilerle açıklanabilir.

Tablo 3.3 GSYİH, Kamu Yatırım Harcamaları, Teşvik Belgeli Yatırımlar ve Genel Bütçe Gelirleri

Bölgeler	GSYİH/kişi	Kamu yatırım harcamaları / kişi	Teşvik belgeli yatırımlar / kişi	Genel bütçe gelirleri / kişi
Akdeniz	96	94	110	54
Doğu Anadolu	41	74	33	16
Ege	125	148	93	82
Güneydoğu Anadolu	56	110	99	17
İç Anadolu	90	112	79	104
Karadeniz	68	65	40	34
Marmara	156	95	165	238
TÜRKİYE	100	100	100	100

Kaynak: www.dpt.gov.tr

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde kamu yatırım harcamalarının Türkiye ortalamasının üzerinde ve teşvik belgeli yatırımların Türkiye ortalamasına yakın olmasına rağmen genel bütçe gelirlerinin ve kişi başı GSYİH'nin düşük olmasının nedeni, yapılan yatırımların ülkenin diğer bölümlerinde kullanılmak üzere gerçekleştirilen enerji yatırımları olmasıdır. GAP projesi kapsamında yapılan büyük çaplı yatırımlar, ulusal ölçeğe yönelik olduğundan, bunların katma değeri bölge gelirine doğrudan değil, sulamanın yarattığı katma değer olarak dolaylı biçimde yansımaktadır.

3.2.2 Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

Tablo 3.4 GSYİH'ye Katkılar

Bölgeler	1983 (%)	1997 (%)	Büyüme hızı (%)
Doğu Anadolu	4,5	3,3	2,5
Karadeniz	11,2	9	3,3
İç Anadolu	15,4	15,3	4,9
Ege	16,5	16,8	5
Marmara	37,1	38,2	5,2
Akdeniz	11,4	12,1	5,4
Güneydoğu Anadolu	3,9	5,3	7,2
TÜRKİYE	99,9	99,9	4,9

Kaynak: www.dpt.gov.tr

Güneydoğu Anadolu Bölgesinin GSYİH'ye katkısının diğer bölgelere göre daha büyük olmasının başlıca nedeni GAP çerçevesinde gerçekleştirilen yatırımlardır.

Tablo 3.5 Kişi başı GSYİH

Bölgeler	GSYİH / kişi (bin TL)		GSYİH / kişi (bin TL)		Yıllık ort.büyüme hızı
	1983	%	1997	%	%
Marmara	2038	171,3	2618	148,2	1,8
Doğu Anadolu	517	43,4	683	38,7	2
Akdeniz	1138	95,6	1657	93,8	2,7
Ege	1476	124,0	2172	122,9	2,8
Karadeniz	827	69,5	1271	71,9	3,1
İç Anadolu	1003	84,3	1616	91,5	3,5
Güneydoğu Anadolu	565	47,5	952	53,9	3,8
TÜRKİYE	1190	100,0	1767	100,0	2,9

Kaynak: www.dpt.gov.tr

Kişi başı GSYİH rakamındaki artışın büyük olmasının nedeni, kişi başı GSYİH'nin reel olarak çok düşük düzeyde oluşudur. GAP dolayısıyla yapılan kamu harcamalarının marjinal etkisi çok çabuk görülmüştür.

3.2.3 Kamu Yatırım Harcamaları

Tablo 3.6 Kamu Yatırım Harcamaları

Bölgeler	83-97 dönemi yıllık ort. Kamu yatırımı harcamaları (%)	83-97 dönemi kişi başına yıllık ort.kamu yatırımı harcamaları (milyon TL)
Karadeniz	9,3	13,6
Doğu Anadolu	6,9	14,3
Marmara	22,2	16,2
Akdeniz	11,8	17,2
Güneydoğu Anadolu	10,1	19,2
İç Anadolu	19,5	21,6
Ege	20,2	28,2
TÜRKİYE	100,0	18,6

Kaynak: www.dpt.gov.tr

Güneydoğu Anadolu Bölgesi kamu yatırım harcamalarından %10,1'lik pay (5. sıra) almasına rağmen nüfusu küçük olduğu için kişi başına alınan harcama miktarı açısından üçüncü sırada görünmektedir.

3.2.4 Teşvik Belgeli Yatırımlar

Tablo 3.7 Teşvik Belgeli Yatırımlar

Bölgeler	83-97 dönemi yıllık ort. Teşvik belgeli yatırımlar (%)	83-97 dönemi kişi başına yıllık ort. Teşvik belgeli yatırımlar (milyon TL)
Doğu Anadolu	2,9	19,6
Karadeniz	5	23,8
İç Anadolu	13,2	47,7
Ege	12,6	57,4
Güneydoğu Anadolu	9,6	58,8
Akdeniz	14	66,6
Marmara	42,7	102
TÜRKİYE	100	60,8

Kaynak: www.dpt.gov.tr

Yine aynı şekilde teşvik belgeli yatırım harcamalarından %9,6'lık pay (5. sıra) almasına rağmen kişi başına miktar açısından yine üçüncü sıradadır

3.2.5 Genel Bütçe Gelirleri

Tablo 3.8 Genel Bütçe Gelirleri

Bölgeler	83-97 dönemi yıllık ort. Kümülatif bütçe gelirleri (%)	83-97 dönemi yıllık ort. Kümülatif bütçe gelirleri (milyon TL)
Güneydoğu Anadolu	1,6	8,8
Doğu Anadolu	1,5	9,1
Karadeniz	4,9	20,8
Akdeniz	6,7	28,5
Ege	11	44,8
İç Anadolu	18,3	59,1
Marmara	56	119,4
TÜRKİYE	100	54,3

Kaynak: www.dpt.gov.tr

Teşvik belgeli yatırımlarda ve kamu yatırım harcamalarında yüksek değerlere sahip olmasına rağmen endüstriyel üretimin yeterince gelişmemiş olması nedeniyle Güneydoğu Anadolu Bölgesi genel bütçe gelirlerine yeterince katkıda (%1.6) bulunamamaktadır.

3.2.6 Gelir Dağılımı

Tablo 3.9 Gelir Dağılımı

Gelir Grupları	Akdeniz	Doğu Anadolu	Ege	Güneydoğu Anadolu	İç Anadolu	Karadeniz	Marmara	TÜRKİYE
1. %20	5,2	6,3	5,4	7,1	5	5,1	4,3	5,2
2. %20	9,1	11,3	9,7	11,1	9,1	9,5	7,5	9,2
3. %20	13,2	16,2	14,1	14,9	13,8	13,8	10,7	13,3
4. %20	19,6	23,1	20,9	20,8	21,9	20,1	16,4	19,8
5. %20	52,9	43,1	49,9	46,1	50,2	51,5	61,1	52,4
Gini Katsayısı	0,47	0,37	0,44	0,38	0,44	0,46	0,56	0,47

Kaynak: www.chp.org.tr

Güneydoğu Anadolu Bölgesi gelir açısından bazı bölgelere göre daha kötü durumda olmasına rağmen gelir dağılımı açısından Doğu Anadolu Bölgesinden sonra en dengeli dağılımın olduğu bölgedir.

4. ŞANLIURFA İLİ VE KENTİNDE DEMOGRAFİK, SOSYAL VE MEKANSAL YAPI

Bu bölümde Şanlıurfa ili ve kentinde yoksulluğun hem nedeni, hem sonucu hem de yeniden üretilmesini sağlayan demografik, sosyal ve mekansal veriler incelenecektir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Bunlar; demografik yapı, eğitim, sağlık ile konut ve barınma koşullarıdır. Demografik yapı kısmında; temel demografik göstergeler, nüfusun genel özellikleri, yaş piramitleri, nüfusa bağlı sosyal göstergeler ve nüfus hareketleri olabildiğince Türkiye, GAP, Şanlıurfa ili ve Merkez ilçe verileri karşılaştırılarak incelenecektir. Eğitim kısmında ise cinsiyete göre eğitim, cinsiyete göre okuryazarlık, ilköğretim, ortaöğretim ve okullaşma oranları yine mümkün olduğunca Türkiye, GAP, Şanlıurfa ili ve Merkez ilçe verileri karşılaştırılacaktır. Sağlık bölümünde, yatak kapasitesi ve sağlık personelinin durumu yine karşılaştırmalı yöntemle değerlendirilecektir. Son bölümde ise Şanlıurfa ili ve merkez ilçe için konut ve barınma koşulları değerlendirilecektir.

Bu değerlendirmelerden sonra, alan çalışmasının verileri incelenecek ve bu bölümde tartışılan konular çerçevesinde yoksulluk ve yoksulluğun yeniden üretim mekanizmaları tartışılacaktır.

4.1. Demografik Yapı

4.1.1. Temel Demografik Göstergeler

2000 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre Türkiye toplam nüfusu 67 844 903 kişidir. Bu nüfusun %9,7'si GAP bölgesi sınırları içinde yaşamaktadır. GAP bölgesi içinde en büyük nüfusa %21,8 ile Şanlıurfa ili sahiptir. Merkez ilçe ise il nüfusunun %37'sini oluşturmaktadır.

Tablo 4.1 Temel Demografik Göstergeler(2000)

	Toplam nüfus (bin kişi)	Yıllık nüfus artış hızı (%)	Kaba doğum hızı (%)	Kaba ölüm hızı (%)	Toplam doğurganlık hızı (%)	Bebek ölüm hızı (%)	Doğuşta yaşam beklentisi (yıl)
Türkiye	67845	18,3	21,5	6,7	2,5	35,3	69,1
GAP	6604	24,7	35,9	6,1	4,2	60,0	63,0
Şanlıurfa ili	1437	36,1	35,6	4,7	4,9	37,4	69,5
Merkez ilçe	531	35,5	-	-	-	-	-

Kaynak: DİE 2000 Genel Nüfus Sayımı Geçici Sonuçları

GAP BKİ Bölge Kalkınma Planı Sosyal Yapı ve Sektörler Taslak Raporu

Yaş grupları açısından bakıldığında, GAP, Şanlıurfa ili ve merkez ilçe nüfuslarının %40'tan fazlası 0-14 yaş grubuna dahildir. 65 yaş üstü nüfus verileri değerlendirildiğinde, gerek Şanlıurfa ilinde gerekse Merkez ilçede bu yaş grubunda kalan nüfusun, Türkiye ortalamasının çok altında kaldığı gözlenmektedir. Bu çerçevede Şanlıurfa görece genç bir nüfusa sahiptir.

Tablo 4.2 Nüfusun Üç Ana Yaş Grubu İtibariyle Dağılımı (%)

	0-14	15-64	65+
Türkiye	29,9	64,5	5,6
GAP	41,2	54,7	4,1
Şanlıurfa ili	44,8	51,7	3,5
Merkez ilçe	42,5	54,9	2,6

Kaynak: DİE 2000 Genel Nüfus Sayımı Geçici Sonuçları

GAP BKİ Bölge Kalkınma Planı Sosyal Yapı ve Sektörler Taslak Raporu

Toplam nüfus artış hızlarına göre Şanlıurfa ili ve merkez ilçe hem GAP hem de Türkiye ortalamasının üzerinde değerlere sahiptir. Merkez ilçenin Kentsel nüfus artışında il genelinin gerisinde kalması ve kırsal nüfus artışında il genelinin üzerine çıkması dikkat çekicidir.

Tablo 4.3 Yıllık Nüfus Artış Hızları (‰)

	Toplam	Kent	Kır
Türkiye	18,3	27,0	4,0
GAP	24,7	37,0	6,8
Şanlıurfa ili	36,1	42,0	28,3
Merkez ilçe	35,5	32,8	43,1

Kaynak: DİE 2000 Genel Nüfus Sayımı Geçici Sonuçları

4.1.2. Nüfusun Genel Özellikleri

4.1.2.1. Nüfusun Yıllara Göre Değişimi

1975-1980 arasındaki yıllık nüfus artış hızları değerlendirildiğinde Türkiye ve GAP bölgesinin aynı artış oranına sahip olduğu Şanlıurfa ilinin ve merkez ilçenin bu oranın gerisinde kalmasına rağmen merkez ilçenin il genelinin çok üzerinde bir artış gösterdiği görülmektedir. 1980-1985 döneminde ise, Merkez ilçe ve il geneli hem GAP hem de Türkiye genelinden daha büyük bir artışa sahiptir. 1985-1990 döneminde ise merkez ilçe hem il geneli hem GAP hem de Türkiye genelinden daha büyük bir değere sahiptir. 1990-2000 aralığında ise yine 1980-1985 arasındaki eğilime benzer bir durum görülmektedir.

Tablo 4.4 Yıllara Göre Toplam Nüfuslar (bin kişi)

	1975	1980	1985	1990	2000
Türkiye	40348	44737	50664	56473	67845
GAP	3213	3568	4304	5158	6604
Şanlıurfa ili	597	603	795	1001	1437
Merkez ilçe	192	207	273	372	531

Kaynak: DİE GAP İlleri İstatistikleri 1950-1996

DİE GAP İlleri İstatistikleri 1996-1998

DİE 2000 Genel Nüfus Sayımı Geçici Sonuçları

Tablo 4.5 Yıllık Nüfus Artış Hızları (%)

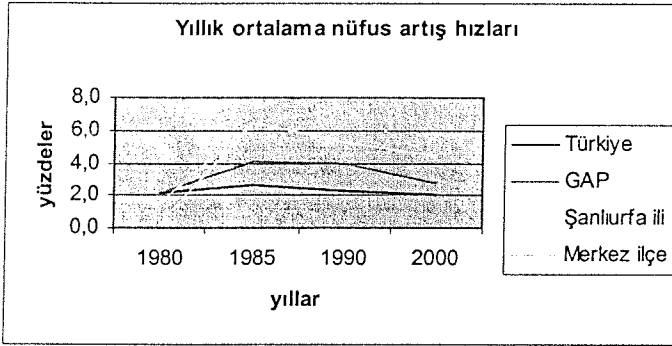
	1980	1985	1990	2000
Türkiye	2,2	2,6	2,3	2,0
GAP	2,2	4,1	4,0	2,8
Şanlıurfa ili	0,2	6,4	5,2	4,4
Merkez ilçe	1,6	6,4	7,3	4,3

Kaynak: DİE GAP İlleri İstatistikleri 1950-1996

DİE GAP İlleri İstatistikleri 1996-1998

DİE 2000 Genel Nüfus Sayımı Geçici Sonuçları

Grafik 1 Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızları

Kaynak: Tablo 4.5

4.1.2.2. Kentsel Nüfusun Yıllara Göre Değişimi

1975-1980 döneminde kentsel nüfus artışlarında Merkez ilçe il genelinden daha büyük bir artış göstermesine rağmen GAP ve Türkiye genelinden daha düşük bir artış göstermiştir. 1980-1985 aralığında il geneli ve merkez ilçe GAP ortalamasının üzerinde bir artış gösterirken yine Türkiye ortalamasının gerisinde kalmıştır. 1985-1990 döneminde il geneli ve Merkez ilçe hem GAP hem de Türkiye ortalamasının üzerinde bir değere sahiptir. 1990-2000 aralığında ise GAP ortalamasının gerisinde kalmasına karşın il geneli ve merkez ilçe yine Türkiye ortalamasının üzerinde bir artış göstermiştir.

Tablo 4.6 Yıllara Göre Kentsel Nüfuslar (bin kişi)

	1975	1980	1985	1990	2000
Türkiye	16869	19645	28666	33326	44109
GAP	1378	1662	2148	2870	4155
Şanlıurfa ili	264	282	401	551	840
Merkez ilçe	133	147	195	277	383

Kaynak: DİE GAP İlleri İstatistikleri 1950-1996

DİE GAP İlleri İstatistikleri 1996-1998

DİE 2000 Genel Nüfus Sayımı Geçici Sonuçları

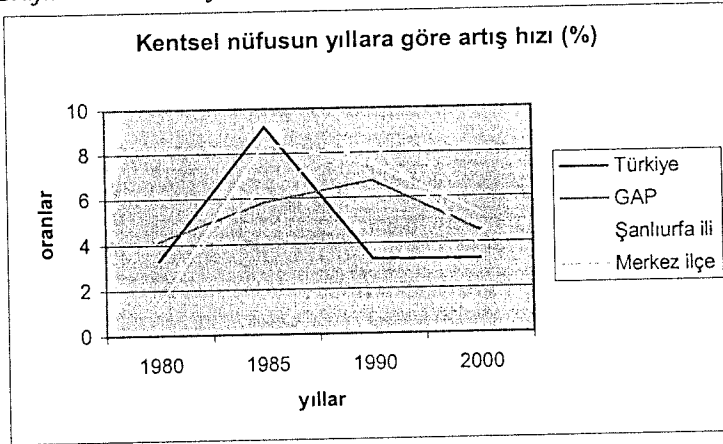
Tablo 4.7 Yıllara Göre Kentsel Nüfus Artış Hızları (%)

	1980	1985	1990	2000
Türkiye	3,3	9,2	3,3	3,2
GAP	4,1	5,8	6,7	4,5
Şanlıurfa ili	1,4	8,4	7,5	5,3
Merkez ilçe	2,1	6,5	8,4	3,8

Kaynak: DİE GAP İlleri İstatistikleri 1950-1996

DİE GAP İlleri İstatistikleri 1996-1998

DİE 2000 Genel Nüfus Sayımı Geçici Sonuçları

Grafik 2 Kentsel Nüfusun Yıllara Göre Artış Hızı (%)

Kaynak: Tablo 4.7

4.1.2.3. Kırsal Nüfusun Yıllara Göre Değişimi

1975-1980 yılları arasında merkez ilçede hiçbir değişim görülmezken il geneli kırsal alanda nüfus kaybetmiştir. 1980-1985 döneminde ise Türkiye kırsalı nüfus kaybederken İl geneli ve merkez ilçe GAP ortalamasının üzerinde artışlar göstermektedirler. 1985-1990 ve 1990-2000 dönemlerinde yine bir önceki döneme benzer bir eğilim görülmektedir.

Tablo 4.8 Yıllara Göre Kırsal Nüfuslar (bin kişi)

	1975	1980	1985	1990	2000
Türkiye	23479	25092	23799	23147	23734
GAP	1834	1905	2155	2288	2450
Şanlıurfa ili	333	320	394	450	597
Merkez ilçe	59	59	78	95	147

Kaynak: DİE GAP İlleri İstatistikleri 1950-1996

DİE GAP İlleri İstatistikleri 1996-1998

DİE 2000 Genel Nüfus Sayımı Geçici Sonuçları

Tablo 4.9 Yıllara Göre Kırsal Nüfus Artış Hızı (%)

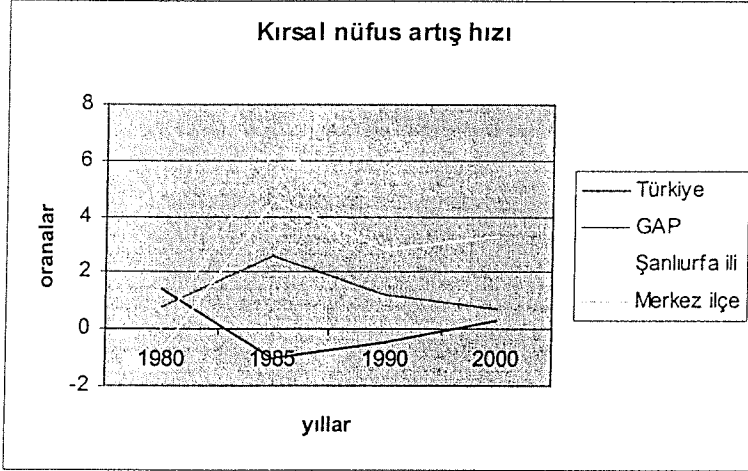
	1980	1985	1990	2000
Türkiye	1,4	-1	-0,5	0,3
GAP	0,8	2,6	1,2	0,7
Şanlıurfa ili	-0,8	4,6	2,8	3,3
Merkez ilçe	0	6,4	4,4	5,5

Kaynak: DİE GAP İlleri İstatistikleri 1950-1996

DİE GAP İlleri İstatistikleri 1996-1998

DİE 2000 Genel Nüfus Sayımı Geçici Sonuçları

Grafik 3 Yıllara Göre Kırsal Nüfus Artış Hızı (%)

Kaynak: Tablo 4.9

4.1.2.4. Nüfus Yoğunluklarının Yıllara Göre Değişimi

1975-1980 yılları arasında il geneli ve Merkez ilçe hem GAP hem de Türkiye ortalamasının gerisinde seyrederken 1980-1985, 1985-1990 ve 1990-2000 dönemlerinde bu durum tersine dönmüş ve il geneli ve Merkez ilçe Türkiye ve GAP ortalamasının üzerinde değerler göstermiştir.

Tablo 4.10 Yıllara Göre Nüfus Yoğunlukları (Kişi/km²)

	1975	1980	1985	1990	2000
Türkiye	52	58	65	73	88
GAP	44	49	59	68	87
Şanlıurfa ili	32	32	43	54	77
Merkez ilçe	51	54	72	98	140

Kaynak: DİE GAP İlleri İstatistikleri 1950-1996

DİE GAP İlleri İstatistikleri 1996-1998

DİE 2000 Genel Nüfus Sayımı Geçici Sonuçları

Tablo 4.11 Yıllara Göre Yoğunluk Artışları (%)

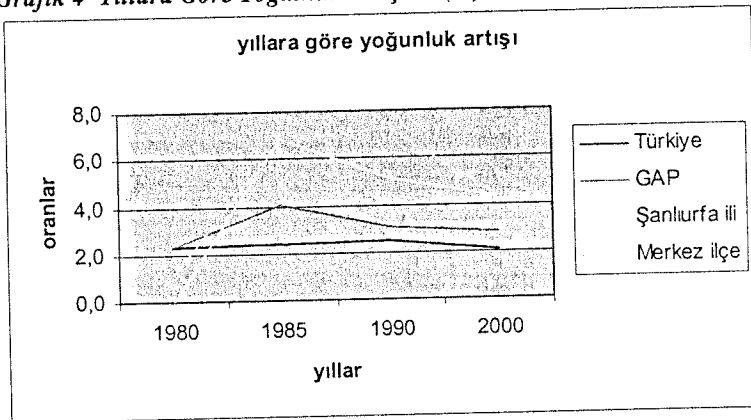
	1980	1985	1990	2000
Türkiye	2,3	2,4	2,5	2,1
GAP	2,3	4,1	3,1	2,8
Şanlıurfa ili	0,0	6,9	5,1	4,3
Merkez ilçe	1,2	6,7	7,2	4,3

Kaynak: DİE GAP İlleri İstatistikleri 1950-1996

DİE GAP İlleri İstatistikleri 1996-1998

DİE 2000 Genel Nüfus Sayımı Geçici Sonuçları

Grafik 4 Yıllara Göre Yoğunluk Artışları (%)

Kaynak: Tablo 4.11

4.1.3. Yaş Piramitleri

1975 yılında 0-14 yaş grubu verileri değerlendirildiğinde Şanlıurfa ve GAP oranlarının Türkiye oranından yaklaşık olarak %8 daha fazla olduğu görülmektedir. 15-64 yaş grubunda ise Şanlıurfa ve GAP oranlarının Türkiye oranından yaklaşık %7 daha düşük olduğu görülmektedir.

1980 yılında ise 0-14 yaş grubunda aradaki fark %11'e 15-64 yaş grubunda ise %9'a çıkmıştır. 1985 yılında ise, 0-14 yaş grubunda aradaki fark %13'e 15-64 yaş grubunda ise %11'e çıkmıştır. 1990 yılında 0-14 yaş grubunda aradaki fark tekrar %11'e , 15-64 yaş grubunda %9'a gerilemiştir.

2000 yılında ise Şanlıurfa ve GAP farklılaşmalar göstermeye başlamış ve GAP ile Türkiye arasındaki fark aynı kalırken Şanlıurfa'yla fark tekrar artmaya başlamıştır.

Tablo 4.12 Yıllara Göre Yaş Grupları (%)

		1975	1980	1985	1990	2000
Türkiye	0-14	40,5	39,0	35	37,5	29,9
	15-64	54,7	55,9	60,7	58,1	64,5
	65+	4,8	5,1	4,3	4,4	5,6
GAP	0-14	48,6	49,5	47,2	48,8	41,2
	15-64	47,9	47	50,2	48,2	54,7
	65+	3,5	3,5	2,6	3,0	4,1
Şanlıurfa ili	0-14	48,3	49,7	47,9	48,8	44,8
	15-64	48	46,7	49,7	48,3	51,7
	65+	3,7	3,6	2,4	2,9	3,5

Kaynak: DİE GAP İleri İstatistikleri 1950-1996

DİE GAP İleri İstatistikleri 1996-1998

DİE 2000 Genel Nüfus Sayımı Geçici Sonuçları

Tablo 4.13 Yıllara Göre Cinsiyet Dağılımı (%)

		1975	1980	1985	1990	2000
Türkiye	Kadın	48,6	49,3	49,3	49,3	48,8
	Erkek	51,4	50,7	50,7	50,7	51,2
GAP	Kadın	47,9	48,8	49,0	48,9	47,7
	Erkek	52,1	51,2	51,0	51,1	52,6
Şanlıurfa ili	Kadın	47,7	48,3	48,5	48,3	
	Erkek	52,3	51,7	51,5	51,7	

Kaynak: DİE GAP İleri İstatistikleri 1950-1996

DİE GAP İleri İstatistikleri 1996-1998

DİE 2000 Genel Nüfus Sayımı Geçici Sonuçları

4.1.4. Nüfusa Dayalı Sosyal Göstergeler

4.1.4.1. Toplumsal Yaş Bağımlılık Oranı

1980 yılından sonra hem Türkiye hem GAP hem de Şanlıurfa için toplumsal bağımlılık oranı azalmaya başlamıştır. 1975-1990 arasında Türkiye ortalamasından fazla olmasına rağmen benzerlik gösteren GAP ve Şanlıurfa değerleri 1990 yılından sonra farklılık göstermeye başlamıştır ve 2000 yılında toplumsal bağımlılık oranında GAP Şanlıurfa'ya oranla %10'luk bir iyileşme göstermiştir.

Tablo 4.14 Yıllara Göre Bağımlılık Oranları (%)

	1975	1980	1985	1990	2000
Türkiye	82	78	72	65	55
GAP	108	112	107	99	83
Şanlıurfa ili	107	114	106	101	93

Kaynak: DİE GAP İlleri İstatistikleri 1950-1996

DİE GAP İlleri İstatistikleri 1996-1998

DİE 2000 Genel Nüfus Sayımı Geçici Sonuçları

Bağımlılık oranı ile yoksulluk arasında şöyle bir bağlantı kurulabilir: Bağımlılık oranı %100 dolaylarında olan Şanlıurfa ilinde çalışan her bir kişi iktisaden faal nüfus dışındaki bir kişiye bakmak zorundadır. (Eğer çalışan kişinin ücretini 100 lira kabul edersek kişi başına 50 (100/2) lira düşmektedir). Türkiye genelinde bağımlılık oranı %50'dir. Bu da çalışan iki kişinin iktisaden faal nüfus dışındaki bir kişiye bakmak zorunda olduğunu göstermektedir. (Yine kişi başı ücret 100 lira kabul edilirse kişi başı gelir 67 (200/3) lira olmaktadır). Bu koşullara göre işsizlik oranı ve işçi ücretleri aynı kabul edilirse Şanlıurfa ilinde yaşayan insanların Türkiye geneline göre %34 daha fakir oldukları söylenebilir.

4.1.4.2. Doğurganlık Oranları

1980 ve 1985 yıllarında Şanlıurfa ili doğurganlık oranında GAP ortalamasının gerisinde ve Türkiye ortalamasının üzerinde seyrederken 1990 yılında yine Türkiye ortalamasının gerisinde seyretnmiş ama GAP ortalamasıyla arasında olan fark kapanmıştır. 2000 yılında bu oran GAP ortalamasının üzerine çıkmıştır.

Tablo 4.15 Yıllara Göre Doğurganlık Oranları (‰)

	1980	1985	1990
Türkiye	3,41	2,59	2,65
GAP	4,63	4,02	4,37
Şanlıurfa ili	4,16	3,62	4,36

Kaynak: DİE GAP İlleri İstatistikleri 1950-1996

4.1.4.3. Hane Halkı Büyüklükleri

Hane halkı büyüklüklerinde 1975-2000 aralığında Türkiye düzenli bir azalış gösterirken GAP ve Şanlıurfa ili dalgalı bir seyir izlemiştir. Her ikisi de 1975-1980 aralığında bir azalış yaşarken 1980 sonrasında tekrar bir artış gözlenmiştir.

Tablo 4.16 Yıllara Göre Hane Halkı Büyüklükleri

	1975	1980	1985	1990
Türkiye	5,8	5,2	5,2	5,0
GAP	6,8	6,4	6,7	6,8
Şanlıurfa ili	6,5	6,2	6,7	6,7

Kaynak: DİE GAP İlleri İstatistikleri 1950-1996

4.1.5. Nüfus Hareketleri

1975-2000 aralığında net göç hızları değerlendirildiğinde hem GAP hem de Şanlıurfa ili dalgalı bir setir göstermektedir GAP 1980-1985 aralığında bir önceki döneme nazaran %12'lik bir azalış yaşarken 1985-1990 yılında tekrar %11'lik bir artış göstermiştir. Şanlıurfa ise 1980-1985 döneminde bir önceki döneme oranla %41'lik bir azalış göstermiş ancak yine bir sonraki dönemde %11'lik bir artış göstermiştir.

Tablo 4.17 Yıllara Göre Nüfus Hareketleri (bin kişi)

		1975-1980	1980-1985	1985-1990
Türkiye	Aldığı göç	2701	2886	4065
	Verdiği göç	2701	2886	4065
	Net göç	0	0	0
	Net göç hızı	0	0	0
GAP	Aldığı göç	123	160	212
	Verdiği göç	226	241	356
	Net göç	-103	-81	-144
	Net göç hızı	-34	-22	-33
Şanlıurfa ili	Aldığı göç	16	28	31
	Verdiği göç	51	42	58
	Net göç	-35	-14	-27
	Net göç hızı	-62	-21	-32

Kaynak: DİE GAP İlleri İstatistikleri 1950-1996

Tablo 4.18 Alınan ve Verilen Göçün Toplam İçindeki Payı (%)

		1975-1980	1980-1985	1985-1990
Türkiye	Aldığı göç	1000	1000	1000
	Verdiği göç	1000	1000	1000
GAP	Aldığı göç	45	56	52
	Verdiği göç	84	83	88
Şanlıurfa	Aldığı göç	6	10	8
	Verdiği göç	19	15	14

Kaynak: DİE GAP İlleri İstatistikleri 1950-1996

Doğum yerlerine göre nüfus verileri değerlendirildiğinde Şanlıurfa ilinin GAP'a oranla kendi içine kapanık bir şehir olduğu ve iç göç hareketlerinin fazla olduğu söylenebilir.

Tablo 4.19 Doğum Yerlerine Göre Nüfus Dağılımı (bin kişi) (1990)

	Toplam	Aynı ilde doğan	%
Türkiye	56473	42024	74,4
GAP	5158	4586	88,9
Şanlıurfa	1001	940	93,8

Kaynak: DİE GAP İlleri İstatistikleri 1950-1996

4.2. Eğitim

4.2.1. Cinsiyete Göre Eğitim

Hiç eğitim görmeyen nüfus ülke genelinde nüfusun %19,2'sini oluştururken bu oran Şanlıurfa ilinde %44,2'dir. Şanlıurfa'da hiç eğitim görmemiş nüfus oranının bu kadar yüksek olması daha üst seviyedeki eğitim kademelerindeki Türkiye'ye göre göreceli oran düşüklüğünün başlıca sebebidir. Türkiye ve Şanlıurfa'da hiç eğitim görmeyen nüfusun yaklaşık %65'ini kadınlar oluşturmaktadır. Diğer eğitim kademeleri değerlendirildiğinde Şanlıurfa'daki kadın oranının Türkiye'deki aynı orana göre yaklaşık %15 daha geride olduğu görülmektedir. Bu duruma göre Şanlıurfa ili eğitim seviyesine göre Türkiye'nin çok gerisinde bulunmaktadır. Ama daha dikkat çekici olan durum kadınların erkeklere oranla daha dezavantajlı durumda olmasıdır.

Tablo 4.20 Cinsiyete Göre Eğitim Durumu (%)

	Türkiye			Şanlıurfa ili		
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
Hiç eğitim görmeyenler	% 66	% 34	19,2 % 100	% 63,3	% 36,7	44,2 % 100
İlköğretim	% 46,8	% 53,2	65,7 % 100	% 37,2	% 62,8	48,3 % 100
Ortaöğretim	% 38,7	% 61,3	11 % 100	% 23,7	% 76,3	5,5 % 100
Yüksek öğretim	% 43,6	% 56,4	4,1 % 100	% 26,1	% 73,9	2,1 % 100

Kaynak: İl Milli Eğitim Müdürlüğü Raporu 2001

4.2.2. Cinsiyete Göre Okuryazarlık

Cinsiyete göre eğitim verileri değerlendirildiğinde, GAP, Şanlıurfa il geneli ve Merkez ilçede toplam her üç kişiden biri okuma yazma bilmemekte, kadınlar için ise yaklaşık her iki kadından biri okuma yazma bilmemektedir. Şanlıurfa ilinde erkeklerin okuryazar olma oranı kadınların oranının iki katından daha fazladır.

Tablo 4.21 Cinsiyete Göre Okuryazarlık (%)

	Kadın	Erkek	Toplam
Türkiye	79	92	86
GAP	56	82	68
Şanlıurfa ili	47	89	68
Merkez ilçe	55	79	68

Kaynak: İl Milli Eğitim Müdürlüğü Raporu 2001

DİE Milli Eğitim İstatistikleri 1980-1998

4.2.3. İlköğretim

Türkiye geneline ilköğretim düzeyinde derslik başına 42 öğrenci düşerken bu durum GAP, Şanlıurfa ili ve Merkez ilçe için sırasıyla 57, 47 ve 72 dir. Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı Türkiye, GAP, Şanlıurfa İli ve Merkez İlçe için sırasıyla 30, 41, 42 ve 48 dir.

Tablo 4.22 İlköğretimde Öğrenci Sayısı, Derslik Sayısı ve Öğretmen Sayısı

	Öğrenci sayısı (1)	Derslik sayısı (2)	Öğretmen sayısı (3)	1 / 2	1 / 3
Türkiye	9084635	216300	302254	42	30
GAP	974534	17098	23937	57	41
Şanlıurfa ili	186721	3933	4400	47	42
Merkez ilçe	111103	1552	2333	72	48

Kaynak: İl Milli Eğitim Müdürlüğü Raporu 2001

DİE Milli Eğitim İstatistikleri 1980-1998

4.2.4. Ortaöğretim

Ortaöğretim verileri değerlendirildiğinde Türkiye, GAP, Şanlıurfa ili ve Merkez ilçe değerlerinin birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 4.23 Öğrenci Sayısı, Derslik Sayısı ve Öğretmen Sayısı

	Öğrenci sayısı (1)	Derslik sayısı (2)	Öğretmen sayısı (3)	1 / 2	1 / 3
Türkiye	1166195	40214	68853	29	17
GAP	115493	3725	5738	31	20
Şanlıurfa ili	17840	756	969	24	18
Merkez ilçe	11337	313	597	36	19

Kaynak: İl Milli Eğitim Müdürlüğü Raporu 2001

DİE Milli Eğitim İstatistikleri 1980-1998

4.2.5. Okullaşma Oranları

Tüm kademelerdeki okullaşma oranları değerlendirildiğinde Şanlıurfa ilinin hem GAP hem de Türkiye ortalamasının gerisinde olduğu görülmektedir. Okullaşma oranının düşük olması eğitim altyapısının yetersiz olmasına rağmen ilköğretim ve ortaöğretimde değerlerin Türkiye ortalamasına yakın çıkmasını sağlamaktadır.

Tablo 4.24 Okullaşma Oranları

	Okul öncesi	İlköğretim	Ortaöğretim		Yükseköğretim
			Genel	Mes-tek	
Türkiye	9,8	97,6	36,6	22,8	22,6
GAP	2,12	82,4	18,4	6,8	11,9
Şanlıurfa ili	1,11	73,3	10,8	5,0	8,6

Kaynak: İl Milli Eğitim Müdürlüğü Raporu 2001

DİE Milli Eğitim İstatistikleri 1980-1998

4.3. Sağlık

4.3.1. Yatak Kapasitesi

Türkiye’de 10.000 kişiye düşen yatak sayısı Şanlıurfa ortalamasının iki katından daha fazladır. Merkez ilçe değerleri hem Şanlıurfa ili genelinden hem de Güneydoğu Anadolu ortalamasından yüksektir. Bunun başlıca nedeni sağlık hizmetlerinin il merkezinde toplanmış olması ve ilde Harran Üniversitesine bağlı bir sağlık kuruluşunun olmasıdır.

Tablo 4.25 10000 Kişiyeye Düşen Yatak Sayısı

	10000 nüfusa düşen yatak sayısı
Türkiye	23,3
Güneydoğu Anadolu	10,4
Şanlıurfa ili	8,7
Merkez ilçe	13,8

Kaynak: İl Sağlık Müdürlüğü Raporu 2000

4.3.2. Sağlık Personeli

Sağlık personeli başına düşen hasta verileri değerlendirildiğinde Merkez ilçe verilerinin Türkiye ortalamalarının gerisinde olmasına rağmen il geneli verilerinden daha iyi durumda olduğu görülmektedir. Bunun nedeni sağlık personelinin dengeli bir şekilde dağılmayıp il merkezinde toplanmasıdır.

Tablo 4.26 Sağlık Personeli Başına Düşen Hasta

	Uzman hekim başına düşen kişi	Pratisyen hekim başına düşen kişi	Diş hekimi başına düşen kişi	Hemşire başına düşen kişi	Ebe başına düşen kişi
Türkiye	1746	1425	4522	916	1559
Şanlıurfa ili	6816	3503	26476	2458	4172
Merkez ilçe	2982	2540	13968	1594	3217

Kaynak: İl Sağlık Müdürlüğü Raporu 2000

4.4. İş Gücü ve İstihdam

DİE 2000 genel nüfus sayımı verilerine göre Şanlıurfa ilinde iş gücüne katılma oranı 1980-2000 döneminde azalmıştır. Erkek nüfusun işgücüne katılma oranı, kadın nüfusun işgücüne katılma oranından daha yüksektir. 1980 yılında erkeklerin işgücüne katılma oranı %81,4 iken, 2000 yılında bu oran %67,8'e gerilemiştir. Aynı dönemde kadınlarda işgücüne katılma oranı ise %45,5'ten %40,8'e gerilemiştir.

1980-2000 döneminde 12 ve daha yukarı yaştaki nüfusun yıllık artış hızı %48,3 iken, işgücündeki nüfusun yıllık artış hızı %40,6 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde erkek işgücü nüfusunun artış hızı %39,5 iken, kadın işgücü nüfusunun artış hızı %42,4 olarak gerçekleşmiştir. İstihdam edilen nüfusun yıllık artış hızı ise %34,8'dir.

Tablo 4. 27 Şanlıurfa İlinde İşgücü durumu, 1980-2000

	1980	1985	1990	2000
Toplam nüfus	602 736	795 034	1 001 455	1 443 422
12 ve daha yukarı yaştaki nüfus	349 585	469 767	603 457	918 685
12 ve daha yukarı yaş oranı	58,0	59,1	60,3	63,6
İşgücü	223 069	305 301	378 927	502 174
İstihdam	214 062	287 417	349 812	502 174
İşsiz	9 007	17 884	29 115	72 743
İşgücüne katılma oranı	63,8	65,0	62,8	54,7
İşsizlik oranı	4,0	5,9	7,7	14,5
İşgücüne dahil olmayan nüfus	124 036	163 503	224 262	416 205
Bilinmeyen	2 480	963	268	306

Kaynak: DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı

Tablo 4.28 Şanlıurfa İlinde Ekonomik faaliyete göre istihdam edilen nüfus

	1980		1985		1990		2000	
Toplam istihdam	214 062		287 417		349 812		429 431	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Tarım	151 309	70,7	210 812	73,3	249 226	71,2	312 613	72,8
Sanayi	7 776	3,6	9 074	3,2	12 905	3,7	14 893	3,5
İnşaat	5 774	2,7	10 362	3,6	18 259	5,2	12 481	2,9
Hizmet	40 956	19,1	55 573	19,3	67 527	19,3	88 546	20,6
İyi tanımlanmamış faaliyetler	8 247	3,9	1 596	0,6	1 895	0,5	898	0,2

Kaynak: DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı

Tarım, toplam istihdam içinde oran olarak artış ve azalışlar göstermesine karşın en yüksek paya sahiptir. İkinci sırayı ise hizmet sektörü almaktadır. 1980-2000 döneminde hizmet ve inşaat sektöründe istihdam edilen nüfus %116,2 oranında, tarım ve sanayi sektörlerinde istihdam edilen nüfus ise sırasıyla %106,6 ve %91,5 oranında artmıştır. 2000 yılında istihdam edilen kadınların %96,1'i, erkeklerin %57,2'si yoğun olarak tarım sektöründe çalışmıştır. 1980 yılında tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışanların oranı %14,9 iken bu oran 2000 yılında %11,7'ye düşmüştür.

4.4.1. İşsizlik

2000 verilerine göre, Şanlıurfa ilinde işsizlik oranı %14,5'tir. İş gücündeki her 100 kişiden yaklaşık 15'i işsizdir. Bu oran erkeklerde %19,6 iken, kadınlarda %5,5'tir. İşsizlik oranı ilçe merkezlerinde %43,4, il merkezinde %30 iken, köylerde %1,8'dir. İl merkezinde işsizlik oranı kadınlarda %43,1, erkeklerde %28,6, ilçe merkezlerinde kadınlarda %50,7, erkeklerde %42,4, köylerde ise kadınlarda %0,5, erkeklerde ise %3,1'dir.

1980-2000 döneminde, işgücüne dahil olmayan nüfusun çalışabilir yaştaki nüfus içindeki oranı artış göstermiştir. Bu dönemde işgücüne dahil olmayan nüfusun yıllık artış hızı % 60,5'tir. Bu hız erkeklerde %78,9, kadınlarda %52,4'tür.

Tablo 4. 29 Çalışmama nedenine göre işgücünde olmayan nüfus

	1980		1985		1990		2000	
İşgücünde olmayan nüfus	124 036		163 503		224 262		416 205	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Emekli	1 410	1,1	2 444	1,5	4 786	2,1	17 959	4,3
Ev kadını	84 638	68,2	111 771	68,4	147 097	65,6	229 991	53,1
Öğrenci	23 221	18,7	31 960	19,5	55 475	24,7	118 030	28,4
Diğer	12 750	10,3	17 328	10,6	16 904	7,5	59 225	14,2
Bilinmeyen	2 017	1,6	-	-	-	-	-	-

Kaynak: DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı

Çalışmamızın yapıldığı il merkezine ilişkin göstergeler, il geneli ve köy verileriyle karşılaştırılarak il merkezinde yaşayan ailelerin durumu açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Erkek nüfusun işgücüne katılma oranı köyde %85 iken, il merkezinde %60, ilçe merkezlerinde %54'tür. İşgücüne katılma oranı kadın nüfus için yerleşim yerine göre çok büyük farklılık göstermektedir. Köydeki her 100 kadından 87'si işgücünde iken, bu oran il merkezinde %7, ilçe merkezlerinde ise %8'dir.

İl geneli ve il merkezinde yaşayan iktisaden faal nüfusun okuma yazma oranlarının ortalamasına bakıldığında il genelinde erkeklerin %22,2, kadınların %63,7'si okuma yazma bilmezken, bu oranlar il merkezi için erkeklerde %14,9 ve kadınlarda %52,1'dir. Görüldüğü gibi kent merkezinde yaşayanların eğitim durumları il geneline göre daha iyidir.

Tablo 4.30 İktisaden Faal Nüfusun Yaş ve Cinsiyete göre eğitim durumu

		İl geneli			İl merkezi		
		toplam	okuma yazma bilmeyen	%	toplam	okuma yazma bilmeyen	%
15-19	E	92295	9359	10	24684	1241	5
	K	85225	27703	33	21187	3904	18
20-24	E	71151	6759	9	19669	968	5
	K	68481	27479	40	18482	4800	26
25-29	E	57776	6236	11	16529	1147	7
	K	55284	26918	49	15991	5740	36
30-34	E	44426	5874	13	13364	1182	9
	K	41762	24326	58	11939	5466	46
35-39	E	39317	6001	15	11500	1210	11
	K	37208	23451	63	10636	5379	51
40-44	E	27408	5222	19	7975	965	12
	K	26276	18293	70	7323	4147	57
45-49	E	21130	4738	22	6271	935	15
	K	20411	15077	74	5506	3462	63
50-54	E	16998	4921	29	4549	873	19
	K	17525	13970	80	4593	3171	69
55-59	E	12059	4387	36	3243	898	28
	K	11935	9902	83	3002	2229	74
60-64	E	10630	5058	48	2724	1045	38
	K	11235	9765	87	2922	2374	81

Kaynak: DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı

Aşağıdaki tabloda il genelinde ve merkezinde yaşayanların işgücüne katılım ve işsizlik oranları verilmiştir. Buna göre il genelinde işgücüne katılım oranları erkeklerde ve kadınlarda sırasıyla %76 ve %43, il merkezinde ise erkeklerde %69 kadınlarda ise %7'dir. İl genelinde erkeklerin %20'si, kadınların %6'sı, merkezde ise erkeklerin %28'i kadınların %42'si işsizdir. Bu rakamlardan, özellikle kadınlar olmak üzere, il merkezinde yaşayanların il genelinde yaşayanlara göre işgücüne katılım oranlarının azalıp, işsizlik oranlarının ise arttığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4.31 Yaş grubu, işgücü durumu ve cinsiyete göre nüfus

İl										
	Toplam nüfus		Toplam işgücü				İşsiz			
	E-1	K-2	E-3	3 / 1 (%)	K-4	4 / 2 (%)	E-5	5 / 3 (%)	K-6	6 / 4 (%)
15-19	92295	85225	51955	56	36571	43	12824	25	2336	6
20-24	71151	68481	56096	79	30991	45	13032	23	2569	8
25-29	57776	55284	49639	86	23262	42	10385	21	1538	7
30-34	44425	41762	38691	87	16852	40	7504	19	962	6
35-39	39317	37208	34315	87	14732	40	6521	19	711	5
40-44	27408	26276	23057	84	11096	42	3722	16	425	4
45-49	21130	20411	17149	81	8722	43	2394	14	271	3
50-54	16998	17525	12335	73	7905	45	1483	12	194	2
55-59	12059	11935	8216	68	5345	45	930	11	122	2
60-64	10630	11235	6382	60	5011	45	620	10	87	2
Toplam	393189	375342	297835	76	160487	43	59415	20	9215	6

Kaynak: DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı

İl merkezi										
	Toplam nüfus		Toplam işgücü				İşsiz			
	E-1	K-2	E-3	3 / 1 (%)	K-4	4 / 2 (%)	E-5	5 / 3 (%)	K-6	6 / 4 (%)
15-19	24504	21187	11057	45	1393	7	4416	40	750	54
20-24	19669	18482	14331	73	1982	11	4243	30	872	44
25-29	16529	15991	13631	82	1583	10	3779	28	550	35
30-34	13364	11939	11245	84	931	8	2876	26	348	37
35-39	11500	10636	9691	84	644	6	2502	26	268	42
40-44	7975	7323	6441	81	415	6	1389	22	159	38
45-49	6271	5506	4537	72	245	4	964	21	96	39
50-54	4549	4593	2608	57	170	4	547	21	75	44
55-59	3243	3002	1448	45	80	3	353	24	38	48
60-64	2724	2922	825	30	53	2	204	25	25	47
Toplam	110328	101581	75814	69	7496	7	21273	28	3181	42

Kaynak: DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı

Eğitim durumu ile işgücü ve işsizlik verileri karşılaştırıldığında il merkezinde eğitim seviyesinin, il geneline göre daha yüksek olmasına rağmen işsizlik oranlarının il merkezinde daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. İl'de okuma yazma bilmeyen erkeklerin %23'ü kadınların %3'ü işsizken, il merkezinde okuma yazması olmayan erkeklerin %52'si kadınların ise %61'i işsizdir.

Tablo 4.32 Okuryazarlık, eğitim durumu, işgücü durumu ve cinsiyete göre nüfus

	İl					
	Toplam işgücü		İşsiz			
	E-1	K-2	E-3	3 / 1 (%)	K-4	4 / 2 (%)
Okuma yazma bilmeyen	52891	113287	12143	23	3589	3
Okuma yazma bilen	267058	68833	50647	19	6364	9
Bir okul bitirmeyen	26560	17429	5135	19	907	5
İlkokul	148081	39418	25814	17	2868	7
İlköğretim	3875	1034	1151	30	171	17
Ortaokul veya dengi meslek okulu	30009	2395	7106	24	587	25
Lise veya dengi meslek okulu	42270	4813	9742	23	1347	28
Yükseköğretim	16262	3744	1699	10	484	13
Toplam	587006	250953	113437	19	16317	7

Kaynak: DİE,2000 Genel Nüfus Sayımı

	İl merkezi					
	Toplam işgücü		İşsiz			
	E-1	K-2	E-3	3 / 1 (%)	K-4	4 / 2 (%)
Okuma yazma bilmeyen	6857	1724	3540	52	1044	61
Okuma yazma bilen	71717	6145	18961	26	2351	38
Bir okul bitirmeyen	4588	512	1765	38	286	56
İlkokul	33514	1575	10160	30	1027	65
İlköğretim	959	93	405	42	57	61
Ortaokul veya dengi meslek okulu	9736	339	2566	26	193	57
Lise veya dengi meslek okulu	15510	1657	3179	20	508	31
Yükseköğretim	7409	1969	886	12	280	14
Toplam	150290	14014	41462	28	5746	41

Kaynak: DİE,2000 Genel Nüfus Sayımı

4.5. Konut Ve Barınma Koşulları

İl genelinde hanelerin %37,4'ü oda başına iki ve daha fazla kişi düşen evlerde, %19'u oda başına üç ve daha fazla kişi düşen evlerde yaşamaktadırlar. Aynı durum Merkez ilçe için sırasıyla %25,5 ve %11 dir.

Tablo 4.33 Hane Halkı Büyüklüğü ve Oda Sayısı (Şanlıurfa ili)

hane halkı büyüklüğü	Oda sayısı									
	1	%	2	%	3	%	4	%	5+	%
1	479	12	909	23	1265	32	989	25	291	7
2	565	5	2578	23	3930	35	3133	28	867	8
3	570	4	2908	19	5704	37	4831	32	1246	8
4	666	3	4063	18	8345	37	7375	33	1980	9
5	702	3	4554	18	9539	37	8393	32	2801	11
6	676	3	4366	17	9452	37	8394	32	2942	11
7	834	2	4904	14	12453	36	10895	32	5118	15
8	372	2	2514	15	5795	35	5070	31	2623	16
9	274	2	1904	14	4645	35	4161	31	2421	18
10+	663	2	4243	10	11961	29	12249	29	12434	30

Kaynak: DİE Şanlıurfa 2000 Nüfus Sayımı Sonuçları

Tablo 4.34 Hane Halkı Büyüklüğü ve Oda Sayısı (Merkez ilçe)

hane halkı büyüklüğü	Oda sayısı									
	1	%	2	%	3	%	4	%	5+	%
1	125	7	286	16	582	33	639	36	132	7
2	116	2	794	16	1614	33	1962	40	383	8
3	108	2	896	13	2296	34	2942	43	599	9
4	127	1	1297	13	3221	33	4251	44	871	9
5	145	1	1405	13	3377	32	4503	43	1098	10
6	112	1	1327	14	3049	33	3936	42	951	10
7	108	1	1104	12	3075	34	3725	41	1073	12
8	40	1	571	12	1571	33	1935	41	630	13
9	23	1	348	11	959	31	1266	41	494	16
10+	36	1	499	8	1752	28	2372	38	1614	26

Kaynak: DİE Şanlıurfa 2000 Nüfus Sayımı Sonuçları

İl genelinde tuvalet kullanımı konutun dışında olan evler %39 iken bu oran merkez ilçede %7'ye düşmektedir. Banyo kullanımı için aynı oranlar il genelinde %11 merkez ilçede %5'tir. Mutfak kullanımı için oranlar sırasıyla %13 ve %4'tür. Borulu su için aynı oranlar ise %20 ve %5'tir.

Tablo 4.35 Konutun Kullanım Kolaylıkları (tuvalet)

	İl Geneli	%	Merkez İlçe	%
Konutun içinde	112540	54	61111	92
Konutun dışında	82468	39	4798	7
Yok	14809	7	397	1
Toplam		100	66306	100

Kaynak: DİE Şanlıurfa 2000 Nüfus Sayımı Sonuçları

Tablo 4.36 Konutun Kullanım Kolaylıkları (banyo)

	İl Geneli	%	Merkez İlçe	%
Konutun içinde	157311	75	60051	90
Konutun dışında	23318	11	2999	5
Yok	28992	14	3236	5
Toplam	209621	100	66286	100

Kaynak: DİE Şanlıurfa 2000 Nüfus Sayımı Sonuçları

Tablo 4.37 Konutun Kullanım Kolaylıkları (mutfak)

	İl Geneli	%	Merkez İlçe	%
Konutun içinde	159310	76	40489	91
Konutun dışında	27824	13	2738	4
Yok	22520	11	3049	5
Toplam	209654	100	66276	100

Kaynak: DİE Şanlıurfa 2000 Nüfus Sayımı Sonuçları

Tablo 4.38 Konutun Kullanım Kolaylıkları (borulu su)

	İl Geneli	%	Merkez İlçe	%
Konutun içinde	122845	59	60526	92
Konutun dışında	42650	20	3585	5
Yok	43887	21	2150	3
Toplam	209382	100	66261	100

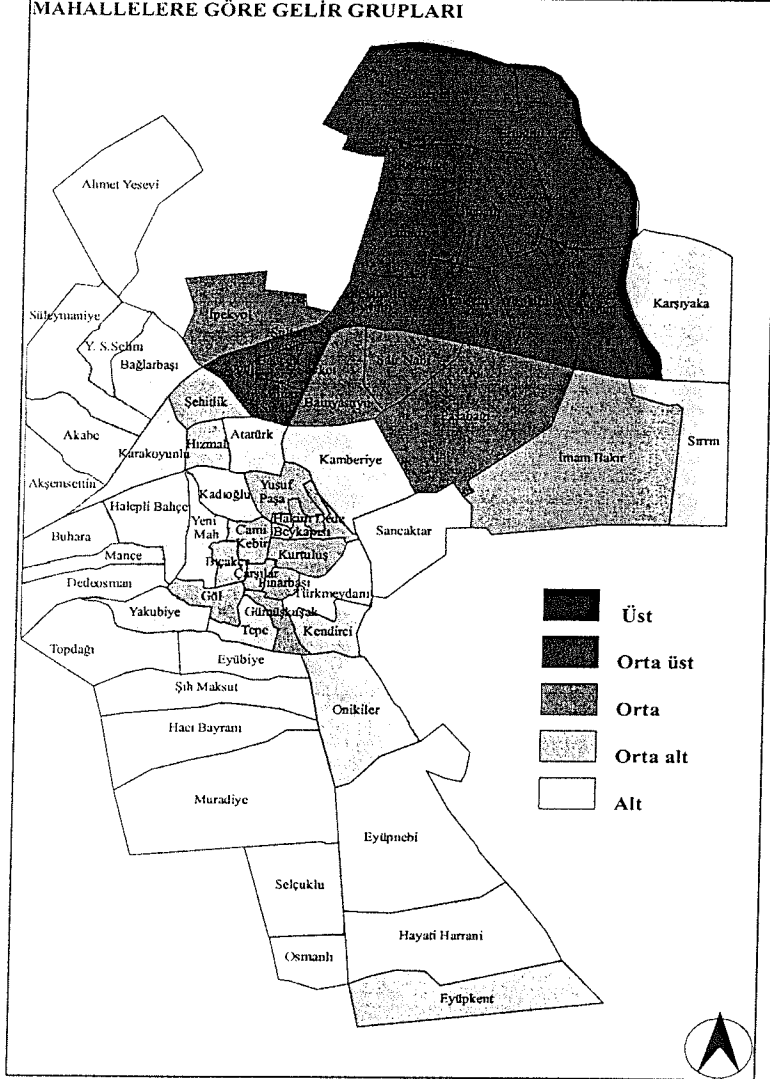
Kaynak: DİE Şanlıurfa 2000 Nüfus Sayımı Sonuçları

5. ALAN ÇALIŞMASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Alan çalışması Şanlıurfa'nın Topdağı, Eyyubiye, Yakubiye, Sancaktar, Şihmaksut ve Süleymaniye mahallelerinde gerçekleştirilmiştir. Alan çalışmasının verileri değerlendirilmeden önce çeşitli kaynaklardan yararlanılarak hazırlanan Şanlıurfa Belediyesi sınırları içindeki mahallelere göre hazırlanmış haritalar genel duruma ait bir fikir vermesi bakımından önemlidir.

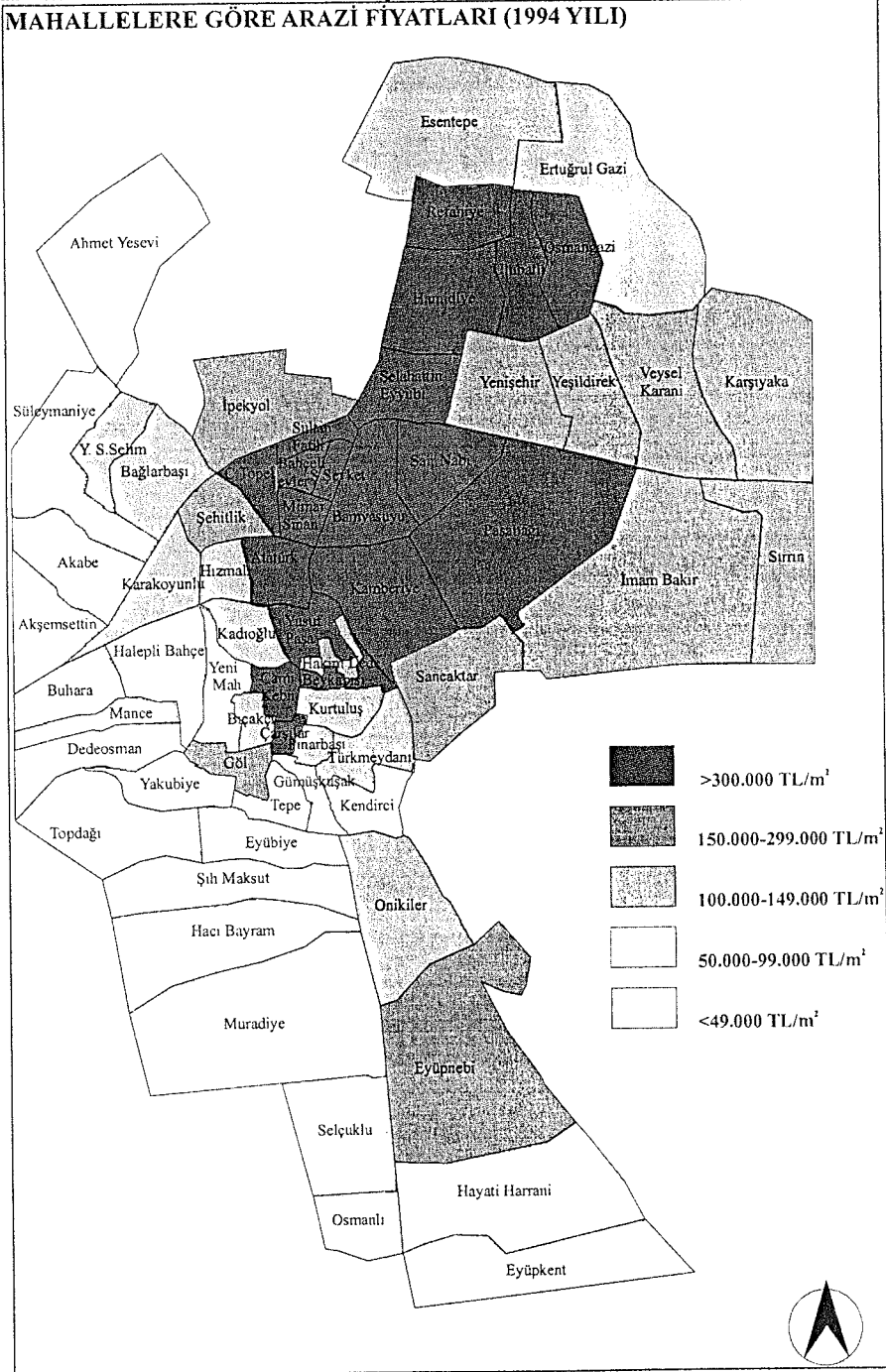
Harita 1 Mahallelere Göre Gelir Grupları

MAHALLELERE GÖRE GELİR GRUPLARI

Harita 4 Mahallelere Göre Arazi Fiyatları (1994)

MAHALLELERE GÖRE ARAZİ FİYATLARI (1994 YILI)

5.1 Demografik Yapı

5.1.1. Yaş Piramitleri

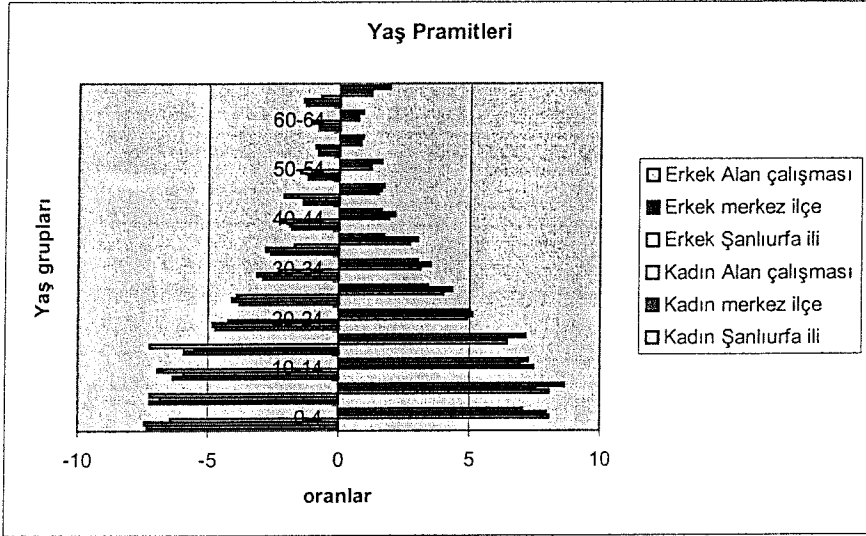
Tablo 5.1 ve ilgili grafik değerlendirildiğinde Şanlıurfa İli geneli ve Merkez İlçe geneline göre 0-19 yaş grubunda bir yoğunlaşma olduğu gözlenmektedir.

Tablo 5.1 Yaş Piramitleri

	Şanlıurfa ili				Merkez ilçe				Alan çalışması			
	Kadın	%	Erkek	%	Kadın	%	Erkek	%	Kadın	%	Erkek	%
0-4	105420	7,3	116109	8	28388	7,4	30541	7,9	103	-6,4	112	7
5-9	103680	7,2	115632	8	26361	6,8	28894	7,5	116	-7,2	138	8,6
10-14	91623	6,3	106654	7,4	22747	5,9	26771	6,9	110	-6,9	115	7,2
15-19	85225	5,9	92295	6,4	21187	5,5	24504	6,4	115	-7,2	113	7,1
20-24	68481	4,7	71151	4,9	18482	4,8	19669	5,1	68	-4,2	80	5
25-29	55284	3,8	57776	4	15991	4,1	16529	4,3	63	-3,9	55	3,4
30-34	41762	2,9	44425	3,1	11939	3,1	13364	3,5	37	-2,3	48	3
35-39	37208	2,6	39317	2,7	10636	2,8	11500	3	28	-1,7	27	1,7
40-44	26276	1,8	27408	1,9	7323	1,9	7975	2,1	35	-2,2	25	1,6
45-49	20411	1,4	21130	1,5	5506	1,4	6271	1,6	33	-2,1	27	1,7
50-54	17525	1,2	16998	1,2	4593	1,2	4549	1,2	24	-1,5	26	1,6
55-59	11935	0,8	12059	0,8	3002	0,8	3243	0,8	15	-0,9	15	0,9
60-64	11235	0,8	10630	0,7	2922	0,8	2724	0,7	17	-1,1	15	0,9
65+	18284	1,3	17124	1,2	5389	1,4	4481	1,2	12	-0,7	30	1,9
Toplam	694349	48,1	748708	51,9	184466	47,9	201015	52,1	776	-48,4	826	51,6

Kaynak: Alan Çalışması

Grafik 5 Yaş Piramitleri

Kaynak: Tablo 5.1

5.1.2. Nüfusa Dayalı Sosyal Göstergeler

Bağımlılık oranları incelendiğinde anket sonuçlarının (%82) Merkez İlçe geneli ve GAP ortalamasıyla aynı olduğu ve Türkiye ortalamasının (%55) üzerinde ve İl geneli ortalamasının (%93) gerisinde olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada doğurganlık oranı kısaca 0-4 yaş grubundaki çocuk sayısının 15-44 yaş arasındaki kadın nüfusa bölünmesiyle hesaplanmıştır buna göre il genelinde her 1000 kadına 705 çocuk düşerken, Merkez ilçede bu rakam 689 ve anket çalışmasında 621 dir.

Yapılan anketlerin değerlendirilmesi sonucu ortalama hane halkı büyüklüğünün 7 olduğu tespit edilmiştir.

5.1.3. Nüfus Hareketleri

Anket sonuçlarına göre göçün %21'i 1969 öncesi, %25'i 1970-1979 arasında, %24'ü 1980-1989 döneminde ve %30'u 1990 sonrasında gerçekleşmiştir. Toplam göç içinde %85 ile iç göç en ön sırada yer almaktadır. Şanlıurfa ili içinden göç oranının bu kadar fazla olmasının nedeni GAP projesinin getirdiği kamulaştırma, bazı yerlerin baraj suyu altında kalması gibi sonuçlardan olabilir.

Tablo 5.2 Şanlıurfa'ya Göç

	1969 öncesi	%	1970- 1979	%	1980- 1989	%	1990 sonrası	%	Toplam
Adana	0	0	0	0	0	0	2	7,7	2
Adıyaman	1	5,6	1	4,5	0	0	1	3,8	3
Balıkesir	0	0	0	0	1	4,8	0	0	1
Gaziantep	0	0	0	0	1	4,8	0	0	1
İçel	0	0	0	0	0	0	2	7,7	2
İstanbul	0	0	0	0	0	0	2	7,7	2
İzmir	0	0	0	0	0	0	1	3,8	1
Osmaniye	0	0	0	0	0	0	1	3,8	1
Şanlıurfa içi	17	94,4	21	95,5	19	90,4	17	65,5	74
Toplam	18	100	22	100	21	100	26	100	87
	%21		%25		%24		%30		%100

Kaynak: Alan çalışması

5.2. Eğitim

Türkiye ve Şanlıurfa'da hiç okula gitmeyenlerin oranları sırasıyla 19,2 ve 44,2 iken bu oran alan çalışmasında %49,3'e çıkmaktadır. Hiç okula gitmeyen nüfusun içinde %5,6 ile 15-19 yaş grubu en önde yer almaktadır. Türkiye ve Şanlıurfa'da ilköğretim mezunu oranları sırasıyla 65,7 ve 48,3 iken bu oran alan çalışmasında %40,2'ye (ilkokul ve ortaokul mezunları toplamı) düşmektedir. Ortaöğretim mezunu oranları Türkiye ve Şanlıurfa için sırasıyla %11 ve %5,5 iken bu oran alan çalışması sonuçlarına göre %2,9'dur. Üniversite mezunları için ise Türkiye %4,1 ve Şanlıurfa %2,1 iken alan çalışmasında bu oran %0,3'düşmektedir.

Türkiye ve Şanlıurfa'da sırasıyla hiç okula gitmeyen nüfusun %66 ve %63,3'ünü kadınlar oluştururken bu oran alan çalışmasında %68,4'e çıkmaktadır. İlköğretimde ise Türkiye ve Şanlıurfa'da mezunların %46,8 ve %37,2'sini kadınlar oluştururken bu oran alan çalışmasında 36,7 dir. Oranlar ortaöğretimde sırasıyla 38,7 ve 23,7 ve yüksek öğretimde %46,3 ve %26,1 iken alan çalışması kapsamında görüşme yapılan hanelerde yüksek öğretim mezunu kadın bulunmadığı tespit edilmiştir.

Okullaşma oranları Türkiye, GAP ve Şanlıurfa için sırasıyla %97,6 ,%82,4 ve %73,3 iken bu oran alan çalışmasında %53,8 dir.

Okuryazarlık oranları ise kadın için Türkiye, GAP, Şanlıurfa ve Merkez ilçede sırasıyla %76, %56, %47 ve %55 iken alan çalışmasında %35, erkek için sırasıyla %92, %82, %89 ve %79 iken alan çalışmasında %68dir. Toplam için ise %86, %68, %68 ve %68 iken alan çalışmasında da %50,6 dir.

Tablo 5.3 6 Yaş Üstü nüfusta Mezun Olunan Okul Durumu

	TOPLAM											
	Hiç okula gitmedi	%	Okur - yazar	%	İlkokul mez.	%	Orta okul mez.	%	Lise mez.	%	Üniv. mez.	%
6-9	37	3,7	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
10-14	39	3,9	12	1,2	48	4,8	0	0,0	0	0,0	0	0,0
15-19	56	5,6	22	2,2	101	10,1	15	1,5	2	0,2	0	0,0
20-24	46	4,6	4	0,4	69	6,9	10	1,0	12	1,2	2	0,2
25-29	35	3,5	13	1,3	56	5,6	4	0,4	8	0,8	0	0,0
30-34	37	3,7	5	0,5	32	3,2	5	0,5	4	0,4	1	0,1
35-39	34	3,4	4	0,4	15	1,5	1	0,1	1	0,1	0	0,0
40-44	39	3,9	1	0,1	19	1,9	1	0,1	0	0,0	0	0,0
45-49	45	4,5	6	0,6	4	0,4	3	0,3	1	0,1	0	0,0
50-54	35	3,5	3	0,3	11	1,1	0	0,0	1	0,1	0	0,0
55-59	25	2,5	0	0,0	5	0,5	0	0,0	0	0,0	0	0,0
60-64	29	2,9	2	0,2	1	0,1	0	0,0	0	0,0	0	0,0
65+	37	3,7	2	0,2	3	0,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Toplam	49,4	49,3	74	7,4	364	36,3	39	3,9	29	2,9	3	0,3

Kaynak: Alan çalışması

Tablo 5.4 6 Yaş Üstü Nüfusta Mezun Olunan Okul Durumu (kadın)

	KADIN							
	Hiç Okula gitmedi	%	Okur-yazar	%	İlkokul mez.	%	ortaokul mez.	%
6-9	17	3,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0
10-14	31	6,0	8	1,5	23	4,4	0	0,0
15-19	48	9,3	9	1,7	51	9,8	3	0,6
20-24	35	6,8	3	0,6	27	5,2	1	0,2
25-29	28	5,4	6	1,2	26	5,0	2	0,4
30-34	30	5,8	2	0,4	5	1,0	0	0,0
35-39	24	4,6	1	0,2	3	0,6	0	0,0
40-44	31	6,0	0	0,0	3	0,6	0	0,0
45-49	30	5,8	2	0,4	1	0,2	0	0,0
50-54	21	4,1	1	0,2	2	0,4	0	0,0
55-59	14	2,7	0	0,0	1	0,2	0	0,0
60-64	17	3,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0
65+	12	2,3	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Toplam	338	65,3	32	6,2	142	27,4	6	1,2

Kaynak: Alan çalışması

Tablo 5.5 6 Yaş Üstü Nüfusta Mezun Olunan Okul Durumu (erkek)

	ERKEK											
	Hiç okula gitmedi	%	Okur - yazar	%	İlkokul mez.	%	ortaokul mez.	%	Lise mez.	%	Üniv. mez.	%
6-9	20	4,1	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
10-14	8	1,6	4	0,8	25	5,2	0	0,0	0	0,0	0	0,0
15-19	8	1,6	13	2,7	50	10,3	12	2,5	2	0,4	0	0,0
20-24	11	2,3	1	0,2	42	8,7	9	1,9	12	2,5	2	0,4
25-29	7	1,4	7	1,4	30	6,2	2	0,4	8	1,6	0	0,0
30-34	7	1,4	3	0,6	27	5,6	5	1,0	4	0,8	1	0,2
35-39	10	2,1	3	0,6	12	2,5	1	0,2	1	0,2	0	0,0
40-44	8	1,6	1	0,2	16	3,3	1	0,2	0	0,0	0	0,0
45-49	15	3,1	4	0,8	3	0,6	3	0,6	1	0,2	0	0,0
50-54	14	2,9	2	0,4	9	1,9	0	0,0	1	0,2	0	0,0
55-59	11	2,3	0	0,0	4	0,8	0	0,0	0	0,0	0	0,0
60-64	12	2,5	2	0,4	1	0,2	0	0,0	0	0,0	0	0,0
65+	25	5,2	2	0,4	3	0,6	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Toplam	156	32,2	42	8,7	222	45,8	33	6,8	29	6,0	3	0,6

Kaynak: Alan çalışması

Alan çalışmasından çıkan sonuçlara göre 6-18 yaş aralığında toplam 497 kişi bulunmaktadır. Değerlendirmeye alınan toplam 497 kişiden 403 kişi (%81,1) kişi başı geliri 50 milyon ve altında olan ailelere, 94 kişi (%18,9) kişi başı geliri 50 milyon ve üstü olan ailelere dahildir.

Kişi başı geliri 50 milyondan az olan ailelerin üyesi olan bu yaş grubundaki nüfusun %20,8'i hiç okula gitmemişken, kişi başı geliri 50 milyondan fazla olan ailelerde, bu oran %12,8'e düşmektedir. Okur yazar olma oranı birinci gelir grubunda %6,5 iken ikinci gelir grubunda %4,3'tür. İlkokul mezunu olma oranı birinci gelir grubunda, ikinci gelir grubuna kıyasla %14,2 daha düşüktür. İlköğretim öğrencisi olma durumu ise birinci grupta, ikinci gruba kıyasla %10,5 daha fazladır. İlköğretim olma durumundan başlayarak yükselen eğitim durumunda ikinci gelir grubundaki ailelerin oransal olarak öne geçtiği görülmektedir. Tablo genel olarak değerlendirildiğinde kişi başı gelirin artmasına göre ailelerin daha üst seviyedeki eğitim kurumlarına katıldıkları görülmektedir.

Tablo 5.6 6-18 Yaş Arası Kişi Başı Gelir Gruplarına Göre Eğitim Durumu

Toplam					
	50 milyon altı	%	50 milyon üstü	%	Toplam
Hiç okula gitmedi	84	20,8	12	12,8	96
Okuryazar	26	6,5	4	4,3	30
İlkokul	123	30,5	42	44,7	165
İlköğretim öğrencisi	145	36,0	24	25,5	169
İlköğretim	12	3,0	7	7,4	19
Lise öğrencisi	9	2,2	3	3,2	12
Lise	4	1,0	2	2,1	6
Toplam	403	100,0	94	100,0	497

Kaynak: Alan çalışması

Not: Bugünkü eğitim sisteminde ilkokul mezunu olma gibi bir durum söz konusu değildir, ancak yeni sistemin tam yerleşmemesinden dolayı ilköğretimin beş yılını tamamlayan kişiler ilkokul mezunu gibi algılanmaktadır. Ayrıca değerlendirmede üst limit 18 yaş olduğu için yeni sistem uygulamaya konulmadan önce ilkokul diploması alabilecek kişiler de olabileceği için değerlendirmelerde ilkokul mezunu olma durumu ayrı bir sınıflandırma olarak değerlendirilmiştir.

Birinci gelir grubunda hiç okula gitmeyen kadın oranı %31'iken ikinci gelir grubunda %11,4'e düşmektedir. Okuryazar oranı ise birinci gruptan ikinci gruba doğru yaklaşık %10 artmaktadır. İlkokul mezunu olma durumu ise ikinci grupta birinci grubun yaklaşık iki katıdır. Ama genel olarak değerlendirildiğinde kadınlarda lise öğrencisi ve lise mezunu kadın olmaması dikkat çekici bir durumdur. Bu bilgiye göre kadınların ileri eğitim seviyelerinden mahrum olduğu görülmektedir.

Tablo 5.7 6-18 Yaş Arası Kişi Başı Gelir Gruplarına Göre Eğitim Durumu

Kadın					
	50 milyon altı	%	50 milyon üstü	%	Toplam
Hiç okula gitmedi	63	31,0	5	11,4	68
Okuryazar	12	5,9	3	6,8	15
İlkokul	67	33,0	27	61,4	94
İlköğretim öğrencisi	57	28,1	9	20,5	66
İlköğretim	4	2,0	0	0,0	4
Toplam	203	100,0	44	100,0	247

Kaynak: Alan çalışması

Gelir grubu ve eğitim verileri erkek için değerlendirildiğinde her iki grubun da yaklaşık %45'i ilkokul mezunu ve daha alt düzeydeki eğitim durumundadır. Birinci gelir grubunda nüfusun %44'ü ilköğretim öğrencisi olma düzeyinde kalırken %4'ü ilköğretim mezunu, %4,5'i lise öğrencisi, %2'si lise mezunu iken, ikinci gelir grubunda nüfusun %30'u ilköğretim öğrencisi, %14'ü yani birinci gruba göre %10 daha fazla oranda ilköğretim mezunu, %6'sı lise öğrencisi, %4'ü lise mezunudur. Burada da yine gelir grubunun iyileşmesine bağlı olarak eğitimdeki iyileşme gözlenmektedir.

Tablo 5.8 6-18 Yaş Arası Kişi Başı Gelir Gruplarına Göre Eğitim Durumu

Erkek					
	50 milyon altı	%	50 milyon üstü	%	Toplam
Hiç okula gitmedi	21	10,5	7	14,0	28
Okuryazar	14	7,0	1	2,0	15
İlkokul	56	28,0	15	30,0	71
İlköğretim öğrencisi	88	44,0	15	30,0	103
İlköğretim	8	4,0	7	14,0	15
Lise öğrencisi	9	4,5	3	6,0	12
Lise	4	2,0	2	4,0	6
Toplam	200	100,0	50	100,0	250

Kaynak: Alan çalışması

Genel olarak değerlendirildiğinde kişi başı gelirin artmasına bağlı olarak eğitim düzeyindeki artış dikkat çekicidir. Ancak kadın ve erkek verileri değerlendirildiğinde kadınların bu iyileşmeden temel eğitim düzeyine kadar daha fazla miktarda yararlandıkları gözlemlenmektedir.

5.3. Konut ve Barınma Koşulları

Alan çalışmasında yapılan anket sonuçlarına göre hanelerin %20,3'ü kirada, %72,8'i kendilerine ait evlerde ve %6,9'u akrabalarına ait evlerde oturmaktadırlar. Kiralık ev oranının bu kadar düşük olması geçinme stratejileri açısından çok önemlidir çünkü hane halkı gelirinin büyük bir kısmının kira için ayrıldığı bilinen bir gerçektir.

Tablo 5.9'dan anlaşılabacağı üzere, Şanlıurfa'ya geliş tarihi ne kadar erken ise konut sahibi olma oranı o kadar artmaktadır. Ama zaman ilerledikçe aynı periyot içinde ev sahibi olma oranı da artmaktadır.

Tablo 5.9 Konut Edinme Tarihi

		konut edinme tarihi										gelen toplam kişi
		1969 öncesi	%	1970-1979 arası	%	1980-1989 arası	%	1990 sonrası	%	toplam	%	
geliş tarihi	1969 öncesi	4	26,7	4	26,7	3	20	4	26,7	15	83,3	18
	1970-1979 arası	0	0	9	50	3	16,7	6	33,3	18	81,8	22
	1980-1989 arası	0	0	0	0	8	53,3	7	46,7	15	71,4	21
	1990 sonrası	0	0	0	0	0	0	16	100	16	61,5	26

Kaynak. Alan çalışması

Miras yada hibe yoluyla mülkiyet sahipliğinin %17,8 olması, yani hanelerin %72,2 sinin konutlarını kendi birikimleriyle elde ettikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 5.10 Konut Edinme Şekli

	sayı	%
kendi yaptı	70	42,9
Yaptırdı	5	3,1
Satın aldı	57	35,0
ailesinden kaldı	28	17,2
Hibe yoluyla	1	0,6
başka bir ev satıp aldı	2	1,2
Toplam	163	100,0

Kaynak. Alan çalışması

Tablo 5.11 incelendiğinde görülecektir ki kira bedellerinin %74,4'ü 50 milyon ve altındadır. Kira bedellerinin konut mülkiyetinin %79,7 olduğu bir ortamda bu kadar düşük olmasının nedeni ancak gecekondü stokunun çok fazla olmasıyla açıklanabilir. Harita 1 merkez ilçedeki mahallelerin konut sunum biçimlerini göstermektedir. Bu iki bilgi çakıştırıldığında durum daha net anlaşılmaktadır.

Tablo 5.11 Kira Bedelleri

	%	Kümülatif %
25 milyondan az	9,3	9,3
26-50 milyon arası	65,1	74,4
51-75 milyon arası	16,3	90,7
76-100 milyon arası	4,7	95,4
101 milyon ve üstü	4,6	100

Kaynak. Alan çalışması

Kiracıların son konutta oturma süreleri incelendiğinde %61,5'inin aynı evde 2 yıl ve daha az zamandır oturduklarını göstermektedir. Bu durumun yine uzuz kira bedelleri ve yüksek gecekondü stokuyla ilişkisi açıktır. Alan çalışmasını yaptığımız mahallelerde pek çok evin satılık olduğunu da gözlemledik.

Tablo 5.12 Kiracının Son Konutunda Oturma Süresi

	%
2 yıl ve daha az	61,5
3-5 yıl arası	23,1
5 yıldan fazla	15,4

Kaynak: Alan çalışması

Tablo 5.13 Konut Mülkiyeti ve Yapılan İş

	kira	%	ev sahibi	%	akrabalarına ait	%	toplam
Ücretli maaşlı	8	20,0	27	67,5	5	12,5	40
Emekli	1	10,0	9	90,0	0	0,0	10
İşsiz	31	21,4	104	71,7	10	6,9	145
kendi işi küçük esnaf	2	10,0	17	85,0	1	5,0	20
kendi işi enformel	5	29,4	12	70,6	0	0,0	17
Toplam	47	20,3	169	72,8	16	6,9	232

Kaynak: Alan çalışması

Ücretli maaşlıların %20'si, emeklilerin %10'u, işsizlerin %21,4'ü, küçük esnafın %10'u, enformel işlerde çalışanların %29,4'ü kirada oturmaktadır. Emekli ve kendi işlerinde küçük esnaf olarak çalışanların kirada oturma oranlarının %10 yani anket ortalaması %20,3'un çok altında olması yine birikim süreciyle açıklanabilir.

Tablo 5.14 Konut Mülkiyeti ve Hane Halkı Geliri

	kira	%	ev sahibi	%	akrabalarına ait	%	toplam
0-50 milyon	10	30,3	20	60,6	3	9,1	33
51-100 milyon	12	19,4	45	72,6	5	8,1	62
101-150 milyon	8	20,5	27	69,2	4	10,3	39
151-250 milyon	13	27,1	32	66,7	3	6,3	48
251-350 milyon	3	10,3	25	86,2	1	3,4	29
351 milyon üstü	1	4,8	20	95,2	0	0,0	21
Toplam	47	20,3	169	72,8	16	6,9	232

Kaynak: Alan çalışması

Hanenin gelir grubu artıkcıa düzensiz de olsa kiracı oranındaki düşüş ve ev sahibi olmadaki artış dikkati çekmektedir ama esas kırılmanın 250 milyon sınırından sonra olması önemlidir.

Tablo 5.15 Konut Mülkiyeti ve Kişi Başı Gelir

	kira	%	ev sahibi	%	akrabalarına ait	%	toplam
50 milyon altı	25	16,7	116	77,3	9	6,0	150
50-100 milyon	13	28,9	28	62,2	4	8,9	45
100 milyon üstü	2	16,7	10	83,3	0	0,0	12
Toplam	40	19,3	154	74,4	13	6,3	207

Kaynak: Alan çalışması

Kişi başı gelir 50 milyon altı ve 100 milyon üstü olanlarda kiracılık oranı %16,7 iken 50-100 milyon arasında %28,9'a çıkmaktadır. Yani kişi başı gelirle kiracılık oranı arasındaki ters orantı burada görülmemektedir.

Tablo 5.16 Kira Bedeli ve Aylık Gelir

	0-50 milyon	%	51-100 milyon	%	101-150 milyon	%	151-250 milyon	%	251-350 milyon	%	351 milyon üstü	%	toplam
25 milyondan az	0	0	1	10	1	14,3	2	15,4	0	0	0	0	4
26-50 milyon	7	77,8	6	60	5	71,4	7	53,8	3	100	0	0	28
51-75 milyon	1	11,1	2	20	0	0	3	23,1	0	0	1	100	7
76-100 milyon	1	11,1	1	10	0	0	0	0	0	0	0	0	2
101 milyon ve üstü	0	0	0	0	1	14,3	1	7,7	0	0	0	0	2
Toplam	9	20,9	10	23,3	7	16,3	13	30,2	3	7	1	2,3	43

Kaynak. Alan çalışması

Hanenin aylık geliri ne olursa olsun kira bedeli 26-50 milyon olan evlerdeki yoğunlaşma dikkati çekmektedir. Eğer daha pahalı evlerin konut konforu açısından daha iyi olduğu kabul edilecek olursa bu tür bir yığılma elde edilen gelirin konut konforu yerine temel tüketime harcandığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 5.17 Kira Bedeli ve Kişi Başı Aylık Gelir

	50 milyon altı	%	50-100 milyon	%	100 milyon üstü	%	toplam
25 milyondan az	2	9,5	1	7,7	0	0	3
26-50 milyon	16	76,1	8	61,5	1	50	25
51-75 milyon	1	4,8	3	23,1	1	50	5
76-100 milyon	1	4,8	0	0	0	0	1
101 milyon ve üstü	1	4,8	1	7,7	0	0	2
Toplam	21	58,3	13	36,1	2	5,6	36

Kaynak. Alan çalışması

Kişi başı aylık gelir ve kira bedeli arasında yine hane halkı geliri ve kira bedeli arasındakine benzer bir ilişki vardır yani yine kira bedeli 26-50 milyon arasında olan kiralık evlerde bir yığılma dikkati çekmektedir.

Tablo 5.18 Salon Hariç Evdeki Oda Sayısı

	%
1 oda	18,9
2 oda	34,7
3 oda ve üstü	46,4

Kaynak. Alan çalışması

Evlerin %46,4'ünün oda sayısının 3 ve daha yukarı olması ortalama hane halkı büyüklüğünün 7 olmasıyla daha da anlam kazanmaktadır

Oda başına düşen kişi rakamlarına bakıldığında hanelerin %43,9'unda oda başına 3 ve daha fazla kişi düşmektedir.

Tablo 5.19 Oda Başına Düşen Kişi Sayısı

	sayı	%
0-3 kişi	110	56,1
3-6 kişi	71	36,2
6-9 kişi	9	4,6
9-12 kişi	5	2,6
12 kişi ve fazlası	1	0,5
Toplam	196	

Kaynak. Alan çalışması

Tablo 5.20 Hane Halkı Büyüklüğü ve Oda Sayısı

Hane halkı büyüklüğü	Salon dışındaki oda sayısı						toplam
	1 oda	%	2 oda	%	3 oda ve üstü	%	
2	0	0	2	50	2	50	4
3	2	29	4	57	1	14,3	7
4	8	35	9	39	6	26,1	23
5	4	16	10	40	11	44	25
6	8	24	12	35	14	41,2	34
7	2	6	13	42	16	51,6	31
8	3	13	10	43	10	43,5	23
9	4	20	5	25	11	55	20
10	3	30	1	10	6	60	10
11	1	11	1	11	7	77,8	9
12	1	50	1	50	0	0	2
13	0	0	0	0	3	100	3
14	0	0	0	0	2	100	2
15	0	0	0	0	2	100	2
16	1	100	0	0	0	0	1

Kaynak. Alan çalışması

Salon dışındaki oda sayısı 1 ve 2 olan toplam 105 ev verileri değerlendirildiğinde hanelerin %94,3'ü oda başına 2 ve daha fazla kişi düşen evlerde, %76,2'si oda başına 3 ve daha fazla kişi düşen evlerde yaşamaktadır.

Tablo 5.21 Eklenti Durumu

	sayı	%
Ahır	7	3,4
Kümes	1	0,5
Dükkan	9	4,4
Fırın	1	0,5
eklenti yok	187	91,2
Toplam	205	100,0

Kaynak. Alan çalışması

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere evlerin sadece %8,8'inde eklenti vardır. Bunun nedenlerinden biri de anket yapılan alanlardaki parsel küçüklüğüne bağlı konut yoğunluğudur. Dolayısıyla eklenti yapmak istense bile bu eklentinin yapılabileceği yeterli alan bulunmamaktadır.

Yapılan eklentilerin zamanlamasına bakıldığında tamamının 1990 sonrası yapıldığı görülmektedir. Atölye ve dükkanların %70'i aile tarafından işletilirken %10'boş ve %20'sinden kira geliri elde edilmektedir. Kiraya verilen atölye ve dükkanların %50'si akrabalar tarafından işletilmektedir. Bu da sosyal bağların kuvvetli olduğunu gösterir bir işarettir. Ahırların %50'sinde hayvan beslenmektedir ve bunun ancak %40'ından gelir elde edilmektedir. Oranların bu kadar düşük olmasının nedeni ailelerin hayvan alacak kadar paraya sahip olmaması olabilir.

Tablo 5.22 Değişiklik Durumu

		%
kat eklenmesi	23	13,2
oda eklenmesi	37	21,3
mutfak eklenmesi	1	0,6
banyo+tuvalet eklenmesi	1	0,6
oda+banyo+mutfak+tuvalet eklenmesi	1	0,6
hiç bir eklenti yok	111	63,8
Toplam	174	100

Kaynak. Alan çalışması

Ev sahiplerinin toplam %36,2'si evlerinde değişiklik yapmışlardır. Bu değişikliklerin başlıcası %21,3 ile oda eklemedir.

Tablo 5.23 Eklenen Kat Sayısı

	sayı	%
1 kat	16	76,2
2 kat	2	9,5
3 kat ve üstü	3	14,3
Toplam	21	100,0

Kaynak. Alan çalışması

Tablo 5.24 Eklenen Oda Sayısı

	Sayı	%
1 oda	20	48,8
2 oda	16	39
3 oda ve üstü	5	12,2
Toplam	41	100

Kaynak. Alan çalışması

Eklenen kat sayısı verileri değerlendirildiğinde 21 haneden %76,2'si evlerine 1 kat eklemişlerdir. Evlerine oda eklentisi yapan 41 evden %48,8'i bir oda, %39'u iki oda eklemişlerdir. Kat ve oda ekleme nedenlerine bakıldığında yalnızca %3,2'si kira geliri elde etmek için bunu yaptıklarını belirtmişlerdir. Geri kalan %96,8'i geniş aile sorunları nedeniyle bunu yaptıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 5.25 Evde Yaşayan Diğer Haneler

	sayı	%
Var	48	27,1
Yok	129	72,9
Toplam	177	100

Kaynak. Alan çalışması

Tablo 5.26 Yakınlık Derecesi

	sayı	%
Akraba	21	44,6
Kiracı	4	8,5
Oğlu	20	42,6
Kızı	2	4,3
Toplam	47	100

Kaynak. Alan çalışması

Yapılan alan çalışmasında hanelerin %27,1'inde yaşayan başka bir hane olduğu tespit edilmiş bunların dağılımı ise %44,6 akraba, %42,6 oğlu, %8,5 kiracı ve %4,3 kızıdır. Akraba oranının bu kadar yüksek olması toplumsal dayanışma örüntülerinin hala kuvvetli olduğunu gösterir bir işarettir.

Ayrıca hane reislerinin %25,1'i evlerine yeni eklenti yapmayı düşündüklerini belirtmişlerdir. Hane reislerinin %69,7'si şu an oturdukları evin sorunları olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 5.27 Oturulan Konutun Sorunları

	sayı	toplam	%
Konutun yakın çevresinin fiziki sorunları	119	150	79,3
Tapu, imar, gecekondü yıkım sorunları	7	127	5,5
Ekonomik sorunlar	10	123	8,1
Konutun erişilebilirlik sorunları	12	121	9,9

Kaynak. Alan çalışması

Tapu, imar, gecekondü yıkım sorunlarının %5,5 gibi düşük bir düzeyde olmasının nedeni Şanlıurfa belediyesinin gecekondüya karşı duyduğu hoş görüden kaynaklanmaktadır.

Tablo 5.28 Mevcut Konutu Değiştirme Düşüncesi

	Sayı	%
Var	84	37,2
Yok	142	62,8
Toplam	226	100

Kaynak. Alan çalışması

Hane reislerinin %37,2'si mevcut konutlarını değiştirmeyi düşündüklerini belirtmişlerdir. Bunun nedenleri aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 5.29 Mevcut Konutu Değiştirme Nedenleri

	sayı	%
Kendi mülküne taşınma	2	2,7
Konutun erişilebilirlik sorunları	2	2,7
Ev sahibi ile yaşanan sorunlar	11	14,7
Yaşam mekanına içkin sosyal sorunlar	25	33,3
Konutun ve yakın çevresinin fiziki sorunları	35	46,7
toplam	75	100

Kaynak. Alan çalışması

Tablo 5.29'dan da anlaşılacağı üzere konut değiştirmeyi istemenin başlıca nedeni konutun ve yakın çevresinin fiziki sorunlarıdır.

Hane reislerinin %62,8'i mevcut konutlarını değiştirmeyi düşünmediklerini belirtmişlerdir, bunun nedenlerinin başında ekonomik nedenler gelmektedir.

Tablo 5.30 Mevcut Konutu Değiştirmeme Nedenleri

	sayı	%
Ekonomik nedenler	85	64,4
Kendi mülkünde oturma	23	17,4
Konuttan ve yaşam mekanından hoşnutsuzluk	15	11,4
Konutun erişilebilirliğinin yüksek olması	1	0,8
diğer	8	6,1
toplam	132	100

Kaynak. Alan çalışması

Yapılan alan çalışması sonucunda hanelerin %48,5'inin konut değiştirdiği ve %41'inin iki, %28,6'sının üç, %11,4'ünün dört, %3,8'inin beş ve %15,2'sinin altı konut ve üstünde konut değiştirdiği ortaya çıkmıştır.

Tablo 5.31 Hanenin Konut Hareketliliği

	sayı	%
hareketlilik yok	118	51,5
hareketlilik var	111	48,5
Toplam	229	100,0

Kaynak: Alan çalışması

Tablo 5.32 Değiştirilen toplam konut sayısı

	sayı	%
2 konut	43	41
3 konut	30	28,6
4 konut	12	11,4
5 konut	4	3,8
6 konut ve üstü	16	15,2
Toplam	105	100

Kaynak: Alan çalışması

Sanlıurfa'da oturan ilk konutun tipi ve mülkiyeti incelendiğinde %87,6'sının gecekondü ve kira olduğu görülür Ancak 1., 2. ve 3. nitel değişimlerdeki gecekondü ve kira olan evlerin sayısal azalışı hem de gecekondü ve kira yüzdelerindeki artış kiranın mülkiyete doğru olan kaymayı göstermektedir.

Tablo 5.33 Sanlıurfa'da Oturan İlk Konutun Tipi ve Mülkiyet Durumu

	sayı	toplam	%
Gecekondü ve kira	92	105	87,6
Gecekondü ve kendi mülkiyeti	6	105	5,7
Gecekondü ve akraba mülkiyeti	5	105	4,8

Kaynak: Alan çalışması

Tablo 5.34 1. Nitel Değişime Neden Olan Konut Tipi ve Mülkiyet Durumu

	sayı	toplam	%
Gecekondü ve kira	75	84	89,3
Gecekondü ve kendi mülkiyeti	6	84	7,1
Gecekondü ve akraba mülkiyeti	2	84	2,4

Kaynak: Alan çalışması

Tablo 5.35 2. Nitel Değişime Neden Olan Konut Tipi ve Mülkiyet Durumu

	sayı	toplam	%
Gecekondü ve kira	48	51	94,1
Gecekondü ve kendi mülkiyeti	2	51	3,9
Gecekondü ve akraba mülkiyeti	1	51	2,0

Kaynak: Alan çalışması

Tablo 5.36 3. Nitel Değişime Neden Olan Konut Tipi ve Mülkiyet Durumu

	sayı	toplam	%
Gecekondu ve kira	27	29	93,1
Gecekondu ve kendi mülkiyeti	2	29	6,9
Gecekondu ve akraba mülkiyeti	0	0	0

Kaynak: Alan çalışması

Konut hareketliliğinin nedenlerine bakıldığında bunun başlıca sebebinin daha ucuz bir konuta taşınma olduğu görülmektedir. İkinci en önemli neden ise kendi mülküne taşınmadır.

Tablo 5.37 Konut Hareketliliğinin Nedenleri

	sayı	toplam	%
Kendi mülküne taşınma nedeniyle	23	80	28,8
Ekonomik nedenlerle	51	81	63,0
Konutun ve yakın çevresinin fiziki sorunları nedeniyle	11	72	15,3
Tapu-imar-gecekondu yıkımı sorunları nedeniyle	1	70	1,4
Konutun erişilebilirlik sorunu nedeniyle	2	71	2,8
Akraba çevresine yakın olma nedeniyle	1	71	1,4
Geniş aile olma nedeniyle	6	70	8,6
Yaşam çevresiyle uyumsuzluk nedeniyle	3	70	4,3

Kaynak: Alan çalışması

Mevcut konutun göreceli durumu değerlendirildiğinde hanelerin %32,7'si eski oturdukları evin şimdiki evlerine göre daha iyi durumda olduğu belirtmişlerdir. Böylesi bir nitel değişime neden olarak %55,6'sı ekonomik sorunlar, yani kira bedelinin fazla olmasını belirtmişlerdir. Daha ucuz ancak düşük kaliteli bir eve taşınmak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 5.38 Mevcut Konutun Göreceli Durumu

	sayı	%
Evet (daha iyi)	69	62,7
Hayır (daha kötü)	36	32,7
Fark yok	5	4,5
Toplam	110	100,0

Kaynak: Alan çalışması

Tablo 5.39 Kötü Konuta Taşınma Nedeni

	sayı	%
Ekonomik nedenler	20	55,6
Kendi mülküne taşınma	15	41,7
Geniş aile sorunları	1	2,8
Toplam	36	100,0

Kaynak: Alan çalışması

Haneleri %50,5'i mahalle değiştirdiklerini bunların %30,2'si bir mahalle, %30,2'si iki mahalle, %20,8'i üç mahalle, %11,3'ü dört mahalle ve %7,5'i beş ve daha fazla mahalle değiştirdiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 5.40 Mahalle Hareketliliği

	sayı	%
evet (hareketlilik var)	55	50,5
hayır (hareketlilik yok)	54	49,5
Toplam	109	100,0

Kaynak: Alan çalışması

Tablo 5.41 Değiştirilen Toplam Mahalle Sayısı

	sayı	%
1 mahalle	16	30,2
2 mahalle	16	30,2
3 mahalle	11	20,8
4 mahalle	6	11,3
5 mahalle ve üzeri	4	7,5
Toplam	53	100,0

Kaynak: Alan çalışması

Mahalle hareketliliğinin nedenlerinin başında %76,7 ile ekonomik nedenler gelmektedir. İkinci sırada ise %7,9'la mahallenin fiziki sorunları sebep olarak gösterilmiştir.

Tablo 5.42 Mahalle Hareketliliğinin Nedenleri

	Sayı	Toplam	%
Ekonomik nedenlerle	33	43	76,7
Akraba-hemşeri çevresine yakın olma nedeniyle	1	39	2,6
Mahallenin erişilebilirlik olanakları nedeniyle	2	39	5,1
Aynı mahallede ev bulamama nedeniyle	2	38,0	5,3
Mahallenin fiziki sorunları nedeniyle	3	38,0	7,9
Mahallenin politik yapısı nedeniyle	1	38	2,6

Kaynak: Alan çalışması

Alan çalışmasında hanelerin %14'ü bazı kentsel servisleri ortak kullandıklarını belirtmişlerdir. Ortak kullanımlarda içme suyu kullanımı %4,2, elektrik kullanımı %34,8, kanalizasyon kullanımı %32 oranındadır.

Hanelerin %35,4'ü sunulan kentsel hizmetlerden hoşnut olmadıklarını belirtmişler ve %35,3'ü çevre sağlığı, %55,6'sı kentsel Networks ve %22,8'i sosyal servis sorunları nedeniyle hoşnutsuz olduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 5.43 Hoşnutsuzluk Nedenleri

	sayı	toplam	%
Çevre sağlığına ilişkin sorunlar nedeniyle	78	221	35,3
Kentsel altyapı sorunları nedeniyle	84	151	55,6
Kentsel sosyal servis sorunları nedeniyle	31	136,0	22,8

Kaynak: Alan çalışması

Alan çalışmasında hane reislerinin %37,3'ü gecekonduda yaşamayı tercih ettiklerini, %62,7'si apartmanda yaşamayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Gecekonduda yaşamayı tercih eden ailelerden %19,6'sı neden olarak komşuluk ve dayanışma ilişkilerini, %38,4'ü geleneksel yaşam biçimine uygunluğu, %7,8 ekonomik nedenleri, %48,4'ü müstakil konutun olanakları nedeniyle bunu tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Apartmanda yaşamak isteyenlerin %64,4'ü konfor olanakları, %9,1'i sosyal nedenlerle, %26,5'i hem konfor hem de sosyal olanaklar nedeniyle apartmanda yaşamayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 5.44 Yaşam Mekanı Tercihleri

	Sayı	%
Gecekondu	82	37,3
Apartman	138	62,7
Toplam	220	100,0

Kaynak: Alan çalışması

Tablo 5.45 Gecekondu Tercih Nedenleri

	Sayı	Toplam	%
Komşuluk ve dayanışma ilişkileri nedeniyle	19	97	19,6
Geleneksel yaşam biçimine uygunluk nedeniyle	38	99	38,4
Ekonomik nedenlerle	7	90	7,8
Müstakil konutun olanakları nedeniyle	46	95	48,4

Kaynak: Alan çalışması

Tablo 5.46 Apartman Tercih Nedenleri

	Sayı	%
Konfor olanakları nedeniyle	85	64,4
Apartman yaşamına içkin sosyal olanaklar nedeniyle	12	9,1
Konfor ve sosyal olanaklar nedeniyle	35	26,5
Toplam	132	100,0

Kaynak: Alan çalışması

Alan çalışmasında hanelerin %9,1'i evlerinde su bulunmadığını, evlerinde su bulunanların %56,6'sı suyu düzensiz aldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca evinde su olan ailelerin %2,4'ü evlerinde su sayacı olmadığını belirtmişlerdir.

Yine hanelerin %72,9'u elektriği düzensiz aldıklarını ve %7,4'ü evlerinde su sayacı olmadığını belirtmişlerdir.

Bu bölümde Şanlıurfa kent merkezindeki incelenen yoksul kesime ilişkin demografik, eğitim, sağlık ve mekansal yapı incelenmiştir. Buna göre demografik yapıya ilişkin en önemli bulgu hane halkı büyüklüğünün yüksek olmasıdır. Ayrıca doğurganlık oranının yüksek olması bu büyüklüğü genç nüfusun oluşturduğunu göstermektedir. Bunun doğal sonucu olarak toplumsal bağımlılık oranı da yüksektir. Bu da toplam hane halkı gelirinin daha az kişi tarafından kazanılmazı ve daha fazla kişi tarafından paylaşılması anlamına gelmektedir.

Eğitim verileri değerlendirildiğinde, en önemli bulgu eğitim seviyesinin düşük olmasıdır. Bunun başlıca nedeni gelir seviyesinin düşük olması ve bir geçinme stratejisi olarak eğitime harcanan paranın temel ihtiyaçlara yönlendirilmesidir. Çünkü yapılan incelemede gelir seviyesinin artmasına bağlı olarak eğitim seviyesindeki artış tespit edilmiştir. Bu durum özellikle kadınlar için daha çarpıcı seviyededir.

Konut ve barınma koşulları değerlendirildiğinde, en önemli bulgu yüksek konut sahipliğidir. Bunun başlıca nedeni gecekondü stokunun fazla olması ve buna bağlı olarak gecekondü fiyatlarının düşük olmasıdır. Diğer bir nokta ise gecekondü kiralarnn düşüklüğüdür. Bunun nedeni de yine konut stoğundaki fazlalıktır. Mülkiyet oranının fazla olması hane halkı giderinin büyük kısmı kira bedeli olduğı düşünülürse geçinme stratejisi açısından önemlidir. Ayrıca gecekondü stokunun fazla olması kiracı ailelere hareketlilik olanağı sağlamaktadır. Yine dikkat çekici bir nokta gelir miktarının artmasına paralel olarak kira bedelinde bir artış olamamasıdır. Bunun başlıca nedeni yüksek bedelli bir eve taşınmak yerine ailelerin bu artışı temel ihtiyaçlara yönlendirmesidir.

5.4. Çalışma, İstihdam Ve işsizlik

Mahalle bazında gelir dağılımının gösterildiğı haritaya göre bu mahalleler orta alt gelir grubuna dahil edilen Yakubiye dışında alt gelir grubundandır. Söz konusu mahalleler yoksulluğun il merkezinde mekansal olarak yoğunlaştığı ve buna paralel olarak işgücü açısından bir geçinme stratejisi olarak hanelerin kalabalık olduğı yerleşim birimleridir.

Bu bölümde, Şanlıurfa'da görüşme yapılan 231 hane reisinin ve hanedeki diğer çalışanların gelir, istihdam durumu ve tüketim kalıplarının değerlendirilmesi yapılacaktır. Bu göstergelerden faydalanarak görüşme yapılan hanelerin yoksulluklarının boyutu, toplumsal sınıflar içindeki konumları, yoksulluklarını yeniden üretip üretmedikleri ve içinde yaşadıkları coğrafyanın özgün koşullarının tüm bunlara katkısının ne ölçüde olduğı incelenecek ve değerlendirilecektir. Alan çalışması değerlendirilirken, ilk olarak kent yoksulu hane reislerinin ve çalışanların istihdam durumları genel olarak incelendikten sonra ikinci bölümde, kent yoksullarının emek pazarındaki konumları ele alınacaktır. Sonraki bölümde ailelerin tüketim kalıplarını yansıtan göstergeler ele alınacaktır. Son olarak alan çalışmasının verileri doğrultusunda genel bir değerlendirme yapılacaktır.

İlk olarak haneler arasında bazı karşılaştırmalar yapabilmek ve gelir değişkeninin etkisini ölçebilmek için hane reisleri, gelirlerine göre üç gruba ayrılmıştır. Birinci grupta gelirleri 180 milyona kadar olan ve en alt gelir grubunu oluşturan haneler (%55,8), ikinci grupta gelirleri 180 ve 300 milyon arasında olan ve orta gelir grubunu oluşturan haneler (%30,1) ve üçüncü grupta gelirleri 300 milyonun

üzerinde olan ve çalışma içinde incelenen haneler arasında üst gelir grubunu oluşturduğu düşünülebilecek haneler (%14,1) yer almaktadır.

Aynı gruptandırma hanede yaşayan birey başına düşen gelir baz alınarak da yapılmıştır. Buna göre 143 hanede (%69,1) birey başına düşen aylık gelir 50 milyonun altındadır. Bu hanelerde yaşayan bireyler, uluslararası karşılaştırmalarda mutlak yoksulluk çizgisi olarak kullanılan günlük bir dolar seviyesinin altında kalmaktadır. Kişi başına geliri 50 ve 100 milyon arasında olan aile sayısı 52 (%25,1) ve kişi başına 100 milyonun üzerinde aylık geliri olan aile sayısı ise 12'dir (%5,8). Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu gruptandırma kullanılacaktır.

Tablo 5.47 Hane reislerinin Gelir Gruplarına Göre Dağılımı

	Hane	%
I Grup (0-180 milyon)	115	55,8
II. Grup(180-300 milyon)	62	30,1
III. Grup (300 milyon +)	29	14,1
Toplam	206	100.0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Tablo 5.48 Hanelerde Yaşayan Bireylerin Gelir Gruplarına Göre Dağılımı

	Hane	%
I Grup (0-50 milyon)	143	69,1
II. Grup(50-100 milyon)	52	25,1
III. Grup (100 milyon +)	12	5,8
Toplam	207	100.0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

5.4.1. Hane Reislerinin ve Hanedeki Çalışanların İstihdam Durumu

Alan çalışmasında hane reislerinin mevcut çalışma durumlarına ilişkin veriler incelendiğinde hane reislerinin büyük çoğunluğunun ya işsiz olduğu (%62,8) ya da düzensiz işlerde çalıştığını (%6,9) görmek mümkündür. Buna karşın ücretli-maaşlı çalışanların oranı %17,3 gibi düşük bir düzeyde bulunmaktadır. Emekli olanları ve küçük esnafları da bu gruba dahil edersek görüşme yapılan hane reislerinin %30,3'ü, görece düzenli bir gelir durumuna sahipken geriye kalan %69,7 ya işsiz ya da düzensiz gelir durumuna sahiptirler.

Tablo 5.49 Hane Reislerinin Çalışma Durumu

	Sayı	%
Ücretli-Maaşlı	40	17,3
Emekli	10	4,3
İşsiz	145	62,8
Kendi işi-küçük esnaf	20	8,7
Kendi işi-enformal	16	6,9
Toplam	231	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

İktisaden faal nüfus göz önüne alındığında 404 kişinin %29,7'si ücretli maaşlı, %54'ü işsizdir. Çalışanların %37,6'sı düzenli gelire sahiptir. İşgücünü oluşturan bu grup dışında, çalışma yaşında olan nüfus dikkate alındığında, 776 kişinin %14,7'sinin ücretli maaşlı, %3,5'inin kendi hesabına düzenli, %4,4'ünün kendi hesabına enformel olarak çalıştığını ve %27,3'lük bir kesimin işsiz, %0,6'sının ise emekli olduğunu görüyoruz.

Tablo 5.50 Hanelerde Yaşayan Bireylerin Çalışma Durumu

	Sayı	%
Ücretli-Maaşlı	120	29,7
Emekli	5	1,2
İşsiz/İş arayan	218	54,0
Kendi işi-küçük esnaf	27	6,7
Kendi işi-enformal	34	8,4
Toplam	404	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Çalışma durumuna göre gelir gruplarına bakıldığında alt gelir gruplarından üst gelir gruplarına gidildikçe işsizlik oranının ve enformel sektörde çalışma oranının azaldığı görülmektedir. İşsizlik, en alt gelir grubunda %78,3 gibi büyük bir oranda görülmekte ve enformel işlerin %85,7'si bu gruptaki çalışanlarca yapılmaktadır.

Görüldüğü gibi, hanelerdeki çalışanların önemli bir kesimi geçinme stratejisi olarak enformel sektöre yönelmektedir. Hanelerde yaşayanların düzenli gelir sağlayan işleri olmaması ve işsizliğin sürekli hale gelmesi, bu insanların alt sınıfa mensup olduğu kanısını güçlendirmektedir. Ancak alt sınıf tanımlaması, genellikle gelişmiş ülkeler için yapıldığından ve dışlanmışlığı da içerdiğinden bu gruplar için alt sınıf tanımlaması yapmak çok doğru değildir. Çünkü, bölgede yaşayan insanlar arasında dayanışma ilişkileri güçlüdür ve dışlanma söz konusu değildir.

Tablo 5.51 Hanelerde Yaşayan Bireylerin Çalışma Durumuna Göre Gelir Grupları

	Ücretli-maaşlı		Emekli		İşsiz		Kendi Hesabına			
							Küçük esnaf		Enformal İşler	
Gelir Grupları	kişi	%	kişi	%	kişi	%	kişi	%	Kişi	%
I Grup	24	46,1	3	37,5	76	78,3	8	53,3	18	85,7
II. Grup	21	40,4	4	50	15	15,5	6	40	3	14,3
III. Grup	7	13,5	1	12,5	3	3,1	1	6,6	-	-
Toplam	52	100	8	100	97	100	15	100	21	100

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Tablo 5.52 Hanedeki çalışan kişi sayısı

	Hane Sayısı	%	Hane Büyüklüğü Ort.
0	92	39,8	6,7
1	87	37,7	6,4
2	33	14,3	8,1
3	12	5,2	8,8
4	5	2,2	10,4
5	1	0,4	9
6	1	0,4	9
Toplam	231	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Hane reisinin işsiz olması ya da çalışsa bile gelirinin yetersizliği durumunda bir hanede birden fazla kişinin çalışmasına rastlanmıştır. Hanelerin %39,8'inde hiç kimse çalışmamakta, %37,7'sinde bir kişi, %14,3'ünde ise iki kişi çalışmaktadır. Hanelerdeki çalışan sayısı ve o hanelerin ortalama hane büyüklükleri karşılaştırıldığında, hane büyüklüğü arttıkça hanedeki çalışan sayısının da buna paralel olarak arttığını görmekteyiz. Bu durumda hanenin büyümesi, çalışan sayısının da artması dolayısıyla, bir geçinme stratejisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Hanede yaşayan aile sayısının artması da hanenin büyümesinin bir geçinme stratejisi olarak kullanıldığını göstermektedir. Nitekim, incelenen hanelerin %20,7'sinde iki aile, %2,2'sinde ise üç aile bir arada yaşamaktadır.

5.4.1.1 Ücretli-Maaşlılar

Alan çalışmasında görüşme yapılan 231 hane reisinden 39'u (%17,3) ücretli-maaşlı olarak çalışmaktadır. Bu oran aktif nüfus içinde %29,7'ye yükselmekte, çalışma yaşında olan nüfus içinde ise %14,7'de kalmaktadır. Diğer çalışma gruplarına göre daha düzenli gelir olanağı sağlayan bu çalışma grubunun, kent yoksulları arasında düşük oranda çıkması, kent ekonomisinin yoksullara yeterli istihdam olanağı sunamadığını açık biçimde göstermektedir.

Tablo 5.53 Ücretli Maaşlı Çalışanların Sektörel Dağılımı

	Sayı	%
Kamu	11	28,2
Özel	28	71,8
Toplam	39	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Tablo 5.54 Çalışılan İş Kolu

	Sayı	%
Sanayi	5	12,8
Hizmet	34	87,2
Toplam	39	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Ücretli-maaşlı çalışan hane reislerinin ana sektörlerle ve iş kollarına göre dağılımına bakıldığında, çalışanların %71,8'i özel sektörde çalışmakta geriye kalan %28,2'lik kesimin ise kamuda çalışmakta olduğu anlaşılmaktadır. Ücretli maaşlı çalışan tüm hane bireylerine bakıldığında, bireylerin %85,6'sının özel sektörde, %14,4'ünün ise kamu sektöründe çalıştığı anlaşılmaktadır. Çalışma yaşında olan ve ücretli maaşlı çalışanların içinde ise özel sektörde çalışanların oranı %86,7, kamuda çalışanların oranı ise %13,3'tür. Bu bulgulara bakarak kentte özel sektörün gelişmiş olduğu yorumunu yapmak mümkün değildir çünkü ücretli-maaşlı çalışanların oranı genele göre düşüktür. Diğer taraftan hane reisleri arasında ücretli maaşlı olarak çalışanların %87,2 gibi büyük bir kesimi hizmet sektöründe çalışmaktadır. Görüldüğü üzere kentte yoksullara asıl istihdam olanağını sağlaması beklenebilecek sanayi sektörü (%12,8) bu konumdan oldukça uzaktır.

Görüşme yapılan hane reislerinin ve diğer çalışanların sosyal güvenlik durumları incelendiğinde, büyük oranda sigortasız çalışıldığı anlaşılmaktadır. Diğer çalışma gruplarıyla karşılaştırıldığında, görece daha düzenli bir gelir sağlayan işlerde çalışan bu kesimde sigortasız çalışma oranının yüksekliği (%50) bu işlerin de büyük oranda güvencesiz işler olduğunu göstermektedir. Çalışma yaşında olan grup içinde ise sigortasızlık oranı %85,6'ya yükselmektedir.

Tablo 5.55 Sosyal Güvenlik Durumu

Sosyal Güvenlik Kuruluşu	Sayı	%
SSK	65	29,5
Emekli Sandığı	21	9,5
Bağ-Kur	24	10,9
Sigortasız	110	50
Toplam	220	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Tablo 5.56 Gelir Gruplarına Göre Sosyal Güvenlik Kurumuna Üye Olma Durumu

	1.Gelir Grubu		2.Gelir Grubu		3.Gelir Grubu		Topla m
	Hane	%	Hane	%	Hane	%	
S.S.K	5	9,1	11	37,9	4	44,4	20
Emekli Sandığı	4	7,3	3	10,3	3	38,3	10
Sigortasız	46	83,6	15	51,7	2	22,2	63
Toplam	55	100	29	100	9	100	93

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna üyelik durumu da gelir seviyesi ile doğru orantılıdır. Tüm gelir grupları içinde S.S.K'ya üyelik ağırlıkta olmakla birlikte özellikle alt gelir grubu içinde sigortasızların oranı yüksek seviyededir (%83,6). Bu durum il genelinde rastlanılan yüksek oranda sigortasız çalıştırma oranına da paraleldir. Gelir gruplarına göre, S.S.K'ya üyeliğe bakıldığında, alt gelir grubundan üst gelir grubuna doğru gidildikçe sigortalı çalışanların oranının arttığı görülmektedir.

Kamu sektörü, özel sektöre göre daha yüksek iş güvencesi sağladığından, aşağıdaki tabloya bakıldığında, kamuda çalışanların özel sektörde çalışanlara göre, daha uzun süredir aynı işte çalıştıkları görülebilir.

Tablo 5.57 Hane reisinin işyerinde çalıştığı süre

Sektör	İşyerinde çalıştığı yıl										Toplam
	2 yıl ve altı		2-5 yıl		5-10 yıl		10-15 yıl		15 yıl üzeri		
	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	Kişi	%	
Kamu	1	8,3	1	16,6	1	14,3	4	80	4	50	11
Özel	11	91,7	5	83,3	6	85,7	1	20	4	50	27
Toplam	12	100	6	100	7	100	5	100	8	100	38

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Ücretli maaşlı çalışan hane reislerinin çalıştıkları işyerlerinde çalışan kişi sayısı değerlendirildiğinde genelde küçük işletmelerde çalışma oranının yaygın olduğunu görmekteyiz. Tablodan da görülebileceği gibi 1 ila 9 kişi arasında işçinin çalıştığı işyerlerinin oranı %55,3'tür.

Tablo 5.58 İşyerinde çalışan kişi sayısı

	Sayı	%
1-9 kişi	21	55,3
10-24 kişi	4	10,5
25-99 kişi	7	18,4
100 kişi ve üstü	6	15,8
Toplam	38	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Ücretli-maaşlı çalışan hane reislerinin %59'u, iş saatleri dışında fazla mesai ücreti almadan çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bu oranın yüksekliği, tüm hane reisleri içinde görece daha iyi konumda olan bu grubun bile, çalışma şartlarının iyi olmadığını göstermektedir.

Tablo 5.59 Fazla mesaiye sayılmadan iş saatleri dışında çalışma durumu

	Sayı	%
Evet	23	59,0
Hayır	15	41,0
Toplam	38	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

5.4.1.2 Kendi Hesabına Çalışanlar

Alan çalışmasında görüşme yapılan 231 hane reisinin 36'sı (%15,6), düzenli ya da enformal olarak kendi işlerinde çalışmaktadırlar. Bu gruptaki hane reislerinin %8,7'si küçük esnaftır. Diğer yandan bir diğer kesim de %6,9'la enformel işlerle meşgul olmaktadır. Veriler gözden geçirildiğinde, işyerlerinin çok küçük olduğu, kendi hesabına çalışan ve cevabı geçerli 22 kişiden 19'unun (%86,4) yanında işçi çalıştırmadığı, yalnızca 3'ünün (%13,6) yanında işçi çalıştırdığı görülmektedir. Bu gruptakilerin sosyal güvencelerinin olup olmadığına bakıldığında ise, 21 hane reisinin (%95,5) herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmadığını, bunların içinden yalnızca birinin (%4,5) Emekli Sandığı'na bağlı olduğu görülmektedir. Bunun yanında, hanelerde yaşayan ve kendi hesabına çalışan kişilerin tamamında ise, sigortasızlık oranının %94 olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 5.60 Kendi Hesabına Yapılan İşin Niteliği

İşin Niteliği	Sayı	%
Şoför-Kendi İşi	2	5,6
Küçük Esnaf	20	55,6
Enformal İşler	14	38,9
Toplam	36	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Tablo 5.61 Yanında sürekli çalışan kişiler var mı?

	Sayı	%
Evet	6	18,2
Hayır	27	81,8
Toplam	33	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Kendi hesabına çalışan hane reislerinin %18,2'si yanında sürekli işçi çalıştırmaktadır. Bunun yanında çalışanların %33,3'ü ücret almamaktadır ve %71,4'ü hane reisinin kendi ailesindendir. Bu gruptaki hane reislerinin %93,9'u ise herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı değildir.

5.4.1.3 İşsizler/Düzenli İş Olmayanlar

Görüşme yapılan hane reislerinin toplam %69,7'si işsizdir ya da düzenli bir işe sahip değildir. Bu gruptaki hane reislerinin geçinme stratejilerine bakıldığında, çoğunluğun, (%60,6) ya kendi hesabına düzensiz ya da başkasının yanında geçici işlerde çalıştığı, %15,5'lik bir kesimin ise borçlanarak geçimini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Bu gruptaki hane reislerinin çok büyük bir bölümü, sene içinde borçlanarak, hasat mevsiminde ise geçici mevsimlik işlerde çalışarak borçlarını ödemekte ve geçimini sağlamaktadır. Geriye kalanlar ise ya çocuğunun ya da babasının maaşıyla geçimini sürdürmektedirler.

Tablo 5.62 Geçim Sağlama Yolu

Geçim Sağlama Yolu	Sayı	%
Kendi Hesabına Düzensiz İşler	38	26,8
Emekli Maaşı	5	3,5
Başkasının Yanında Geçici İşler	48	33,8
Çocuğunun Maaşı ve Maddi Yardımı	16	11,3
Eşi ve Çocukların Maaşı/ Baba Maaşı	4	2,8
Enformal İşler ve Çocuğunun Maaşı	4	2,8
Eski Birikimleri	5	3,5
Borçlanarak	22	15,5
Toplam	142	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Tablo 5.63 İşsizlik Nedeni

İşsizlik Nedeni	Sayı	%
İflas	4	3,1
Mesleği Yok	85	64,9
İşten Atılmak	11	8,4
Ücreti İyi İş Bulamamak	14	10,7
Sağlık Problemi	15	11,5
Yaşlılık	2	1,5
Toplam	131	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

İşsiz olan gruptan %64,9'u işsizlik nedeni olarak mesleklerinin olmamasını göstermektedir. Bu durum şaşırtıcı değildir. Çünkü göçle kente gelenlerin çok büyük bir bölümü kırsal kesimden gelmektedir. Dolayısıyla kentte geçimlerini sağlayacak mesleki donanımdan yoksundurlar. Kısıtlı da olsa kentteki mevcut iş olanakları, bu kesimdeki insanlar vasıfsız olduklarından ya geçici olmakta ya da düşük ücret sağlamaktadır. Dolayısıyla, işsizlik sebebi olarak işten atılma ve ücreti yeterli bulmama oranı da %19,1'i bulmaktadır. Bunun sonucunda hanelerde yaşayan tüm bireyler içindeki işsizler arasında sigortasızlık oranı %94'e ulaşmaktadır.

İşsiz hane reislerinin daha önce çalıştıkları işler incelendiğinde, hane reislerinin daha önce de belirtildiği gibi, büyük oranda (%56,7) vasıfsız işçi olarak çalıştığı görülmektedir. Daha önceden çiftçilik yaptığını belirten hane reisleri kente yeni gelmiş kesime dahildir. Bununla birlikte, daha önce enformal işlerle uğraşıldığının belirtilmesi, enformal sektörün kentteki rolüne ilişkin diğer bir göstergedir. Daha önceden vasıflı işçi olarak çalışmış olup şu anda işsiz olan kesimin varlığı (%9,9) kentte iş güvencesinin vasıflı işçiler için de düşük olduğunu göstermektedir.

Tablo 5.64 Daha Önce Çalışılan İşler

	Sayı	%
Vasıfsız İşçi	80	56,7
Vasıflı İşçi	14	9,9
Küçük Esnaf	5	3,5
Enformel İşler	20	14,2
Çiftçi	17	12,1
Hiç Çalışmamış	5	3,5
Toplam	141	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Tablo 5.65 İşsiz Hane reislerinin Ne zamandır İşsiz Olduğu

	Kişi	%
Son bir aydır	16	11,9
Son altı aydır	27	20,1
Son bir yıldır	23	17,2
İki-üç yıldır	19	14,2
Beş yıl ve daha fazla süredir	49	36,6
Toplam	134	100.0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Tablo 5.66 İşsiz Hane reislerinin En Son İşsiz Kaldığı Dönem

	Kişi	%
Son 1 yıl içinde	68	42,2
Son 2 yıl içinde	31	19,3
1999-1996	28	17,4
1995-1991	9	5,6
1990-1986	8	5,0
1985-1981	1	0,6
1980 ve öncesi	16	10,0
Toplam	160	100.0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Hane reislerinin %36,6 sı beş yıl ve daha uzun süredir, %20,1'i son altı ay ve %17,2'si ise son bir yıldır işsiz olduklarını belirtmişlerdir. Beş yıl ve daha fazla yıldır işsiz olduklarını belirten hane reisleri için işsizliğin sürekli bir durum haline geldiği söylenebilir. Bu oranın yüksekliği büyük bir kesimin kentte iş bulma umudunu kaybettiklerini göstermektedir. En son işsiz kalan dönem değerlendirildiğinde %42,2'sinin, son bir yıl içinde işsiz kaldığı görülmektedir.

Tablo 5.67 Hane reislerinin İşsiz Olduğu Dönemlerde Çocukların Çalışması

	Kişi	%
Evet	23	14,2
Hayır	139	85,8
Toplam	162	100.0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Ankete katılan hane reislerinin cevapları değerlendirildiğinde, hane reislerinin işsiz olduğu dönemlerde çocukların %14,2'si eşlerin ise %1,2'si çalışmıştır. Bu veri, geçinme stratejisi olarak çocukların çalıştırılmasına rastlandığını ancak aynı durumun eşler için söz konusu olmadığını göstermektedir. Bu yolla kazanılan gelirin kullanım şekli sorulduğunda, çocuklarının yalnızca %22,7'sinin kazancını kendi ihtiyaçlarına harcadığının belirtilmiş olması, bu haneler için çocukların çalıştırılmasının zorunluluk haline gelmiş olduğunu destekleyen bir diğer veridir. Hanede okuyan çocuk sayısı verilerine bakıldığında hanelerden 98'inde (%42,2)

çocukların okula gitmediğini, 52 hanede (%22,4) bir çocuğun, 21 hanede de (%22,8) iki çocuğun okula gittiğini görmekteyiz. İşsiz haneler göz önünde bulundurulduğunda okula gitmeyen çocuk oranının %44,8 olduğunu saptıyoruz. Bu durum yoksulluk kültürünün nesilden nesile aktarıldığını göstermektedir.

5.4.1.4 Hane Reisleri ve Ek İşler

Tablo 5.68 Mevcut İş Dışında Ek İş Yapma Durumu

	Hane Sayısı	%
Evet	17	7,6
Hayır	207	92,4
Toplam	224	100

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Bir ek işe duyulan gereksinme mevcut gelirin yetersizliğinin ve başka gelir kaynakları arayışından ileri gelmektedir. Herhangi bir ek işin bulunabilirliği ise genel olarak yaşanan bölgenin ekonomik gelişmişlik düzeyiyle ilişkilidir. Çalışmamızda kent yoksulları arasında mevcut gelirin yetersizliği ortadayken hane reislerinin %92,4'ünün ek işinin olmaması genel olarak il ekonomisinin gelişmemiş olması ve yeterli istihdamı sağlayamıyor olmasıyla açıklanabilir. %7,6'lık kesimin yaptığı ek işler ise düzensiz ve enformal işlerden oluşmaktadır.

5.4.2. Kent Yoksullarının Emek Pazarındaki Durumu

Yukarıdaki değerlendirmelerden de kolayca anlaşılabileceği üzere, kent yoksullarının büyük çoğunluğu enformal sektörde, vasıfsız ve sosyal güvenceden yoksun işlerde çalışmak durumunda kalmaktadırlar.

5.4.2.1 Hane Reislerinin İş Hareketliliği

Hane reislerinin daha önceki çalışma durumlarına bakıldığında, ücretli-maaşlı işlerde çalışanların oranı artmakla birlikte giderek enformal sektöre ve geçici işlere doğru kaydıkları gözlenmektedir.

Tablo 5.69 Hane Reislerinin Daha Önceki Çalışma Durumları

Çalışma Durumu	Bir Önceki İş		İki Önceki İş		Üç Önceki İş	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ücretli-Maaşlı	27	21,1	11	19,3	4	26,7
Kendi Hesabına Düzenli	11	8,6	3	5,3	1	6,7
Kendi Hesabına Enformel	23	18,0	14	24,0	2	13,3
Başkasının Yanında Geçici	67	52,3	29	50,9	8	53,3
Toplam	128	100,0	57	100,0	15	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Tablo 5.70 Hane Reislerinin Mevcut Çalışma Durumu/Bir Önceki İşleri Karşılaştırması

Mevcut Çalışma Durumu	Bir Önceki İş				Toplam
	Ücretli-Maaşlı	Kendi Hesabına Düzenli	Kendi Hesabına Enformel	Başkasının Yanında Geçici	
Ücretli-Maaşlı	2 %22,2 %16,6	-	1 %11,1 %12,5	6 %66,6 %18,2	9 %100,0 %15,25
İşsiz	6 %16,6 %50	3 %8,3 %50	6 %16,6 %75	21 %58,3 %63,6	36 %100,0 %61,0
Kendi İş-Küçük Esnaf	4 %40 %33,3	2 %20 %41,6	1 %10 %12,5	3 %30 %9,0	10 %100,0 %16,9
Kendi İş Enformel	-	1 %25 %16,6	-	3 %75 %9,0	4 %100,0 %6,8
Toplam	12 %20,3 %100,0	6 %10,2 %100,0	8 %13,5 %100,0	33 %55,9 %100,0	59 %100,0 %100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Hane reislerinin mevcut çalışma durumları ile bir önceki çalışma durumları karşılaştırıldığında, Şanlıurfa ekonomisinin gelişmemiş olmasının yol açtığı emek pazarının esnek yapısı ve kent yoksullarına yönelik istihdam olanaklarının yetersizliği bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Bir önceki işleri dolayısıyla herhangi bir meslek grubuna dahil olup da anketin yapıldığı dönemde işsiz olmaları (%63,6) söz konusu hanelerin ekonomik durumlarının kötüye gittiğinin açık bir

göstergesidir.

5.4.3. Kent Yoksullarının Tüketim Kalıpları

Görüşme yapılan hanelerden %36,6'sının aylık harcaması 180 milyonun altında, %45,7'sinin 180 milyon ile 300 milyon arasında değişmekte ve %17,6'sının ki ise 300 milyonun üzerindedir.

Tablo 5.71 Çalışma Durumu/Aylık Harcama Karşılaştırması

Çalışma Durumu	Aylık Harcama			Toplam
	0-180 Milyon	180-300 Milyon	300Milyon üstü	
Ücretli-Maaşlı	10 %30,3 %13,2	13 %39,4 %13,5	10 %30,3 %27,0	33 %100,0 %15,8
Emekli	-	5 %55,5 %5,2	4 %44,4 %10,8	9 %100,0 %4,3
İşsiz	54 %40,3 %71,1	63 %47,0 %65,6	17 %12,7 %45,9	134 %100,0 %64,1
Kendi İşi-Küçük Esnaf	8 %42,1 %10,5	7 %36,8 %7,3	4 %21,9 %10,8	19 %100,0 %9,1
Kendi İşi-Enformel	4 %28,6 %5,3	8 %57,1 %8,3	2 %14,3 %5,4	14 %100,0 %6,7
Toplam	76 %36,4 %100,0	96 %45,9 %100,0	37 %17,7 %100,0	209 %100,0 %100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Daha önce de belirtildiği gibi, Şanlıurfa'da kent yoksulları arasında borçlanma yoluyla geçim sağlama oranı oldukça yüksektir. Bu yüzden aylık kazanç ve harcama miktarları arasında bir tutarsızlık göze çarpmaktadır. Ailelerin aylık gelir ve harcama düzeylerini karşılaştırdığımızda 189 hanenin %55,5'inin harcamalarının gelirlerinden yüksek, %25,9'unun harcamaları gelirlerine eşitken, yalnızca hanelerin %18,5'inin aylık gelirleri aylık harcamalarından yüksektir. Görüşme yapılan hanelerden %58,6'sı akraba ve tanıdıklarına, %21'i esnafa, %0,6'sı ise bankalara borçlu durumdadırlar. Bu durum bize, kentte hala geleneksel toplumsal ilişki ağlarının yaygın olduğunu ve banka, kredi kuruluşları gibi, gelişmiş toplumsal ve ekonomik ilişkilerin göstergesi olan kurumlara yönelişin oldukça sınırlı olduğunu göstermektedir.

5.4.3.1 Ev Eşyaları Sahipliği

Ankete katılan hanelerin %85,7'sinin buzdolabı ve %81'inin TV'si bulunmaktadır. Bunlar %63,6'lık oranla telefon ve %50,6'lık oranla radyo-teyp sahipliği izlemektedir. Sayılan ev eşyaları zaruri ihtiyaçlar arasında olduğundan bu oranların yüksekliği gelir seviyesine ilişkin tayin edici nitelikte değildir. Gelir gruplarına göre kent yoksulları için prestij sağlayıcı eşya olarak; otomatik çamaşır makinesi ve bulaşık makinesi sahipliği değerlendirildiğinde, çalışmamıza katılan hanelerin %8,2'sinin otomatik çamaşır makinesi ve %0,9'unda bulaşık makinesi vardır. Yalnız, Ayata'nın çalışmasında da belirtildiği gibi değerlendirilen ev eşyalarının çoğunun iyi durumda olmadığı ve işlev görmediği gözlemlenmiştir.

Tablo 5.72 Ev Eşyaları ve Otomobil Sahipliği

	Var		Yok	
	Hane Sayısı	%	Hane Sayısı	%
Buzdolabı	198	85,7	33	14,3
Elektrikli Süpürge	60	25,9	172	74,1
Renkli TV	187	81,0	44	19,0
Normal Çamaşır Mak.	65	28,1	166	71,9
Otomatik Çamaşır Mak.	19	8,2	212	91,8
Bulaşık Mak.	2	0,9	229	99,1
Radyo-teyp	117	50,6	114	49,4
Telefon	147	63,6	84	36,4
Cep Telefonu	51	22,1	180	77,9
Otomobil	9	4,0	218	96,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Gelir gruplarına göre otomatik çamaşır makinesi sahipliğini değerlendirdiğimizde; I. Gelir Grubunda hanelerin %7'sinin, II. Gelir Grubunda hanelerin %5,8'inin ve III. Gelir Grubundaki hanelerin %33,3'ünün otomatik çamaşır makinesi vardır. Görüldüğü gibi gelir seviyesiyle çamaşır makinesi sahipliği arasında doğru orantı bulunmaktadır. Bulaşık makinesi sahipliğinde de gelir seviyesi arttıkça bu eşyaya sahip olanların oranı artmaktadır. Günümüzde lüks olmaktan çıkmış olan çamaşır makinesine sahip olanların çalışmamıza katılan tüm hane reisleri içindeki oranının %36,3 olması incelenen hanelerdeki yoksulluğun boyutuna ilişkin bir diğer göstergedir.

Tablo 5.73 Gelir Gruplarına Göre Otomatik Çamaşır makinesi Sahipliği

	0-50 milyon		50-100 milyon		100 milyon ve üstü		Toplam
	Hane	%	Hane	%	Hane	%	
Var	10	7	3	5,8	4	33,3	17
Yok	133	93	49	94,2	8	66,7	190
Toplam	143	100,0	52	100,0	12	100,0	197

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Tablo 5.74 Gelir gruplarına göre bulaşık makinesi sahipliği

	0-50 milyon		50 - 100 milyon		100 milyon ve üstü		Toplam
	Hane	%	Hane	%	Hane	%	
Var	1	0,7	-	-	1	8,3	2
Yok	148	99,3	52	100,0	11	94,7	211
Toplam	149	100,0	52	100,0	12	100,0	213

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

5.4.3.2 Taksitle Alışveriş

Taksitle alışveriş yapabilme imkanına sahip olmak düzenli olmasa da belirli bir gelirin varlığına işaret etmektedir. Taksitle alışveriş yapmaya iten diğer etmenleri dışarıda bırakacak olursak gelir düzeyi arttıkça taksitle alışveriş yapma oranının artması beklenmelidir. Çalışmada da buna paralel olarak 1. Gelir grubundaki haneler %12,7; 2.gelir grubundakiler %28,8 ve 3. Gelir grubundakiler %50'lik bir oranda taksitle alışveriş yapmaktadırlar.

Tablo 5.75 Gelir Gruplarına Göre Taksitle Alışveriş Yapma Durumu

Taksit	0-50 milyon		50-100 milyon		100 milyon ve üstü		Toplam
	Hane	%	Hane	%	Hane	%	
Evet	18	12,7	15	28,8	6	50	39
Hayır	124	86,7	37	71,2	6	50	167
Toplam	142	100,0	52	100,0	12	100,0	206

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Tablo 5.76 Geçim sıkıntısında temel harcamalardan vazgeçme istekliliği

	Evet		Hayır	
	Sayı	%	Sayı	%
Tatil	115	61,8	71	38,2
Eğlence	113	60,4	74	39,6
Giyim	171	87,2	25	12,8
Eğitim	104	54,7	86	45,3
Yiyecek	115	59,6	78	40,4

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Yoksullukla mücadelede hanelerin temel bazı harcamalarında ve tüketimlerinde kısıtlamaya gitmeleri bir geçinme stratejisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu eğilimin hangi harcamalarda ne oranda olduğunun anlaşılması için yöneltilen sorulara hane reisleri, en yüksek %87,2'lik oranla giyimden vazgeçmeye, daha sonra %61,8 ve %60,4'lük oranlarla sırasıyla tatilden ve eğlenceden vazgeçmeye hazır olduklarını belirtmişlerdir. Bunların ardından hane reislerinin %59,6'sı yiyecekten vazgeçebileceklerini ifade etmişlerdir. Eğitim harcamasının %54,7 ile en sonda gelmesi çalışmaya katılan hanelerin eğitime verdikleri önemi göstermektedir. Bu durum, bir ölçüde söz konusu hanelerin eğitim yoluyla yoksulluklarından ve yoksulluk kültüründen kurtulma isteklerine işaret etmektedir.

5.4.3.3 Borçlanma

Borçlanma, hanelerin harcama ve gelirleri arasındaki farka işaret ettiğinden genel refah düzeyine ve sınıfsal konuma ilişkin önemli bir göstergedir. Nitekim çalışmaya katılan hanelerin %71,1'inin taksit haricinde borçlu olması söz konusu hanelerin önemli bir kısmının geçimlerini borçlanmayla sağladıklarını göstermektedir. Dolayısıyla borçlanma, hanelerin başvurduğu önemli bir geçinme stratejisi konumundadır.

Borç durumlarına bakıldığında borçluluk ile gelir durumu arasındaki ters orantılı ilişki göze çarpmaktadır. 1. Gelir grubunda borçluluk %71,4 iken 2. Gelir grubunda bu oran %73,1 olmakta ve 3. Gelir grubunda %50'ye düşmektedir.

Tablo 5.77 Gelir Gruplarına Göre Borç Durumu

	0-50 milyon		50-100 milyon		100 milyon ve üstü		Toplam
	Hane	%	Hane	%	Hane	%	
Evet	100	71,4	38	73,1	6	50	144
Hayır	40	28,6	14	26,9	6	50	60
Toplam	140	100,0	52	100,0	12	100,0	204

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Borçlanma nedenlerine bakıldığında her üç gelir grubu içinde geçim zorluğu ilk sırada yer almaktadır (%69,7). Geçim zorluğu nedeniyle borçlanma oranı 1. Gelir grubu için %70,9; 2. Gelir grubu için % 63,2 ve 3. Gelir grubu için %83,3 tür.

Tablo 5.78 Borçlanma Nedeni

	Hane Sayısı	%
Gayrimenkul Alımı	9	5,5
İşe İlişkin	15	9,1
Geleneksel Harcama	14	8,5
Geçim Zorluğu	115	69,7
Hastalık	12	7,3
Toplam	165	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Tablo 5.79 Gelir Gruplarına Göre Borçlanma Nedenleri

	0-50 milyon		50-100 milyon		100 milyon ve üstü		Toplam
	Hane	%	Hane	%	Hane	%	
Gayrimenkul Alımı	4	3,9	2	5,3	1	16,7	7
İşe İlişkin	8	7,8	5	13,2	-	-	13
Geleneksel Harcama	10	9,7	3	7,9	-	-	13
Geçim Zorluğu	73	70,9	24	63,2	5	83,3	102
Hastalık	8	7,8	4	10,5	-	-	12
Toplam	103	100,0	52	100,0	6	100,0	147

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Hane reislerinin borç aldığı kişi ve kurumlara bakıldığında geleneksel araçların ağırlığı göze çarpmaktadır. Bunların içinde %58,6 ile akraba ve tanıdıklardan alınan borç ve %21,0 ile bakkal, manav gibi mahalle esnafından alınan borç bulunmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi gelişmişliğin göstergelerinden olan borçlanmanın ve tasarrufların bankada değerlendirilmesi oranı il genelinde olduğu gibi kent yoksulları arasında da çok düşük bir paya (%0,6) sahiptir.

Tablo 5.80 Borçlanılan Kişi ve Kurumlar

Borçlanılan	Hane Sayısı	%
Akraba-tanıdık	92	58,6
Tefeci	2	13
Devlet Kurumları	3	1,9
Toptancı	4	2,5
Bakkal-Manav-Tamirci	33	21,0
Akraba ve Banka	1	0,6
Diğer(Patron,İşveren...)	21	13,4
Toplam	157	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

5.4.3.4 Tasarruf

Tasarruf, harcamalar çıktıktan sonra gelirden arta kalan bölüm olduğundan tasarruf oranının artması gelir seviyesinin yükselmesine, azalması ise yoksulluğun artmasına neden olmaktadır. Ankete katılan hanelerin %98,7 gibi çok büyük bir oranının tasarruf yapamıyor olması yoksulluğun en önemli göstergelerindendir.

Tablo 5.81 Tasarruf Durumu

Tasarruf	Hane Sayısı	%
Evet	3	1,3
Hayır	221	98,7
Toplam	224	100

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

5.4.4 Yeniden Üretilen Yoksulluk

5.4.4.1 Eğitim Durumlarında Değişim

Farklı kuşaklar arasındaki eğitim durumunun değişimi farklı sınıflar arasındaki hareketliliğin derecesini belirlemektedir. Tablodan da görülebileceği üzere, tüm kategorilerde eğitim durumunda bir ilerleme olmakla birlikte bunun yeterli olmadığı da görülmektedir. Çalışmaya katılan hane reisleri içinde yalnızca %2,6'sının lise mezunu olması eğitim seviyesinin yetersizliğini göstermektedir.

Tablo 5.82 Hane Reislerinin Eğitim Durumu

	Kişi	%
Hiç Okula Gitmemiş	93	40,8
Okuryazar	19	8,3
İlkokul Mezunu	100	43,9
Ortaokul mezunu	10	4,4
Lise Mezunu	6	2,6
Toplam	228	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Tablo 5.83 Hane Reislerinin Babalarının Eğitim Durumu

	Kişi	%
Hiç Okula Gitmemiş	194	84,0
Okuryazar	11	4,8
İlkokul Mezunu	22	9,5
Ortaokul mezunu	3	1,3
Lise Mezunu	-	-
Toplam	231	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Hane reislerinin ve babalarının eğitim durumlarının karşılaştırılması yapıldığında eğitim seviyelerinde önemli bir değişim olmadığı görülebilir. Babaları okuma yazma bilmeyen hane reislerinden 86 kişi (%44,3) hiç okula gitmemiş, 82 kişi (%42,2) ilkokul mezunu ve 11 kişi (%5,7) ise ortaokul ve lise mezunudur. Farklı kuşaklar arasında eğitim seviyesinde yükselişin olmamasının, yoksulluğun ve yoksulluk kültürünün yeniden üretilmesine yardımcı olduğu düşünülebilir.

Tablo 5.84 Hane reisleri ve babalarının eğitim durumlarının karşılaştırılması

Hane reisinin babasının eğitim dur.	Hane reisinin eğitim durumu					Toplam
	Hiç okula gitmeyen	İlkokul	Ortaokul	Lise	Okur-yazar	
İlkokul	3	13	4	-	1	21
Ortaokul	-	2	1	-	-	3
Okuma yazması yok	86	82	6	5	15	194
Okur-yazar	3	4	-	1	3	11
Toplam	94	101	11	6	19	230

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

5.4.4.2 İş Durumlarında Değişim

Hane reisleri ve babalarının iş durumları incelendiğinde, kırdan kente göç net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Kent yoksulluğunun en önemli sebebi çiftçi ailelerin topraklarından kopması ve kente zorunlu göçleridir. Hane reislerinin babalarının %58,8'i çiftçilikle uğraşmışlardır. Hane reisleri arasında ise düzenli gelir kaynağı olarak çiftçilik gösterilmemiş ve %63'ü işsiz olduklarını belirtmişlerdir. Hane reisleri kentte oturmakla birlikte genellikle aileleriyle birlikte mevsimlik işçi olarak çalıştıklarını ve borçlarını bu yolla ödediklerini belirtmişlerdir. Ücretli-maaşlı işlerde çalışan hane reislerinin oranı beklenene göre yüksektir.

Tablo 5.85 Hane Reislerinin İş Durumu

	Kişi	%
Ücretli-Maaşlı	39	17,0
Vasıfsız İşçi	-	-
Vasıflı İşçi	-	-
Küçük Esnaf	20	8,7
Enformal İşler	16	7,0
Çiftçi	-	-
İşsiz	145	63,0
Emekli	10	4,3
Toplam	228	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Tablo 5.86 Hane Reislerinin Babalarının İş Durumu

	Kişi	%
Ücretli-Maaşlı	5	2,2
Vasıfsız İşçi	34	14,7
Vasıflı İşçi	20	8,6
Küçük Esnaf	17	7,4
Enformal İşler	-	-
Çiftçi	136	58,8
İşsiz	-	-
Emekli	9	3,9
Toplam	221	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Hane reisleri ve babalarının iş durumları karşılaştırıldığında, istihdamın yapısal olarak değişime uğradığı görülebilir. Nitekim, babalarının 125'inin çiftçilikle uğraştığı hane reislerinin yalnızca 8'i (%6,4) çiftçilikle, 8 (%6,4) hane reisi enformel işlerle uğraşmakta ve 22 (%17,6) hane reisi işsizken, 45 (%36) hane reisi vasıfsız işçi ve 19 (%15,2) hane reisi vasıflı işçidir. Hane reislerinin babalarının %16'sı vasıfsız işçi, %60,3'ü çiftçi, %9,1'i vasıflı işçi ve %7,7'si küçük esnaf olarak çalışmıştır. Verilerden anlaşılabileceği üzere kırdan kente göç sonucunda çalışılan işlerde farklılaşma yaşanmış ve hane reisleri babalarına göre daha kötü işlerde çalışmak durumunda kalmışlardır.

Tablo 5.87 Hane reisleri ve babalarının iş durumlarının karşılaştırılması

Babasının işi	Hane reisinin işi								Toplam
	Memur	Vasıflı işçi	Vasıfsız işçi	Küçük esnaf	Enformal işler	Çiftçi	İşsiz	Emekli	
Memur	-	-	2	1	1	-	1	-	5
Vasıflı İşçi	1	5	7	2	1	-	2	1	19
Vasıfsız işçi	-	4	13	3	1	-	11	1	33
Küçük esnaf	-	4	3	1	2	1	5	-	16
Çiftçi	4	19	45	13	8	8	22	6	125
Emekli	-	2	2	1	-	-	4	-	9
Toplam	5	34	72	21	13	9	45	8	207

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

5.4.5. Kent Yoksullarının Gelecekte Beklentileri

Tablo 5.88 Geleceğe Yönelik Ekonomik Beklenti

	Sayı	%
Daha İyi Olur	34	14,7
Daha Kötü Olur	109	47,2
Aynı Olur	22	9,5
Bilmiyorum	66	28,6
Toplam	231	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Son olarak hane reislerine geleceğe yönelik ekonomik beklentileriyle ilgili yöneltilen soruya hane reislerinin tamamı yanıt vererek bu konudaki tepkiselliklerini belirtmişlerdir. Bu soruya %28,6 oranıyla verilen “bilmiyorum” yanıtı da çaresizliğin ve bıkkınlığın bir ifadesi olup tepkinin başka türlü dile getirilmesidir. Buna göre mevcut koşullarından görece memnun olup gelecekte ekonomik durumun daha iyi olacağına dair görüş belirtenler (%14,7) dışında büyük bir çoğunluk (%85,3) geleceğe dair kötümserlik içindedir.

5.4.6. Mevsimlik Göç

Çalışmanın bu bölümü GAP idaresinin Şanlıurfa İli, Merkez ilçesinde mevsimlik göç ile ilgili olarak yaptırdığı 187 anketin incelenmesine dayanmaktadır. Yapılan anketlerin mahallelere göre dağılımı tablo5.89’daki gibidir. Bazı mahallelerde yaptırılan anket sayısı az olduğu için söz konusu mahalleler diğer mahalleler başlığı adı altında toplanmıştır.

Tablo 5.89 Anketlerin mahallelere göre dağılımı

	Sıklık	%
Eyyubiye	35	18,7
Süleymaniye	31	16,6
Topdağı	50	26,7
Yenice	12	6,4
Ahmet Yesevi	17	9,1
Şeyh Maksut	25	13,4
Diğer mahalleler	17	9,1
Toplam	187	100

Kaynak: GAP idaresi mevsimlik göç anketi

Çalışmanın bu bölümünde mevsimlik göç kararını alan hanelerin sosyo-ekonomik nitelikleri üzerinde durulacaktır. Bu kapsamda araştırılan ilk özellik hane reislerinin eğitim seviyesi olmuştur. Hane reislerinin eğitim düzeyi ile göç edip

etmemeleri arasındaki ilişki değerlendirildiğinde dikkati çeken nokta hane reislerinin eğitim seviyesi arttıkça göç kararı alan hane reislerinin oranının belirgin biçimde düşmesidir. Göç kararı alan toplam 123 hane reisinin, ki toplam örneklem içindeki oranı %75,5 dir, eğitim durumlarının ilkökul mezunu ve daha düşük eğitim seviyelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Benzer biçimde aynı analiz hakkında bilgi edinilen tüm bireyler için yapıldığında, lise ve üzeri seviyede eğitim sahibi kişiler arasında göç etme durumu %36,4 ile diğer eğitim seviyelerine göre yarı yarıya daha düşüktür. Özellikle bir çok alan çalışmasında gözlenen ve hane reisinin eğitim seviyesi ile iş sahibi olma ve gelir arasındaki ilişki düşünüldüğünde mevsimlik göç kararının gerekçesi anlaşılabilir olmaktadır. Bu değerlendirmeyi doğrular biçimde tüm bireyler arasında lise ve üzeri sevide eğitime sahip bireyler arasında sürekli bir işe sahip birey oranı %38,1 iken diğer eğitim seviyeleri için bu oran %5 civarlarındadır.

Tablo 5.90 Hane reisinin eğitim durumu * göç etme durumu

	Mevsimlik Göçe Katılan	Mevsimlik Göçe Katılmayan	Toplam
Okur yazar değil	42	10	52
	80,80%	19,20%	100,00%
Okur yazar	23	6	29
	79,30%	20,70%	100,00%
İlkokul	50	14	64
	78,10%	21,90%	100,00%
Ortaokul	7	3	10
	70,00%	30,00%	100,00%
Lise	3	4	7
	42,90%	57,10%	100,00%
Yüksek okul		1	1
		100,00%	100,00%
Toplam	123	40	163
	75,50%	24,50%	100,00%

Kaynak: GAP idaresi mevsimlik göç anketi

Hane reisinin göç etme kararı almasında etkili olabilecek diğer bir değişken hane reisinin çalışma durumu olabilir. Bu varsayıma yönelik veriler incelendiğinde, sürekli bir iş sahibi olan hane reislerinden işsiz olanlara doğru bir sıralama yapıldığında, göç etme kararı alan hane reislerinin oranının çarpıcı bir biçimde arttığı gözlenmektedir. Tüm bireyler için yapılan incelemede mevsimlik göçe

katılan birey oranı %75,5 iken bu oran devamlı bir işe sahip bireyler arasında %39,1'e gerilemektedir. Bu durum mevsimlik göç olgusunun yoksul aileler arasında geçinme stratejisi açısından ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Tablo 5.91 Hane reisinin işi * göç etme durumu

	Mevsimlik Göçe Katılan	Mevsimlik Göçe Katılmayan	Toplam
Sürekli İş Sahibi Olanlar	6	9	15
	40,00%	60,00%	100,00%
Sürekli İş Sahibi Olanlar	41	7	48
	85,40%	14,60%	100,00%
İşsizler	62	8	70
	88,60%	11,40%	100,00%
Toplam	109	24	133
	82,00%	18,00%	100,00%

Kaynak: GAP idaresi mevsimlik göç anketi

Kira giderinin toplam aile geliri içinde %35-40 arasında bir orana sahip olduğu tahmin edilen bir gerçektir. Bu bağlamda ev sahibi olma yoksul kesimler için de hem geçinme stratejileri hem de ailenin sermaye birikimi açısından önemli bir olgudur. Mevsimlik göç çalışmasında konut sahipliği ile göç kararı alma arasındaki ilişki incelendiğinde mülk sahibi olma durumundan birden fazla ailenin bir arada yaşaması konumuna geçtikçe mevsimlik göç kararı alma oranının hane reisleri arasında arttığı gözlenmektedir.

Tablo 5.92 Konut mülkiyeti * göç etme durumu

	Mevsimlik Göçe Katılan	Mevsimlik Göçe Katılmayan	Toplam
Mülk	81	30	111
	73,00%	27,00%	100,00%
Kira	37	6	43
	86,00%	14,00%	100,00%
Diğer	7		7
	100,00%		100,00%
Toplam	125	36	161
	77,60%	22,40%	100,00%

Kaynak: GAP idaresi mevsimlik göç anketi

Yoksulluk ile ilgili yapılan çalışmalarda genel olarak kullanılan değişkenlerden bir tanesi odabaşına düşen kişi olmasına rağmen başlı başına oda sayısı da yaşam mekanının niteliğine ilişkin bir değişken olarak alınabilir. Bu çerçevede tablo 5.93'teki veriler incelendiğinde evdeki oda sayısının artmasıyla birlikte göç kararı alan hane reislerinin oranının düştüğü gözlenmektedir. Diğer bir değişle yaşam kalitesi ile göç kararı alma arasında bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

Tablo 5.93 Evdeki oda sayısı * göç etme durumu

	Mevsimlik Göçe Katılan	Mevsimlik Göçe Katılmayan	Toplam
1 oda	5		5
	100,00%		100,00%
2 oda	44	8	52
	84,60%	15,40%	100,00%
3 oda	66	19	85
	77,60%	22,40%	100,00%
4 oda	12	10	22
	54,50%	45,50%	100,00%
Toplam	127	37	164
	77,40%	22,60%	100,00%

Kaynak: GAP idaresi mevsimlik göç anketi

Yukarıdaki analizle paralele şekilde evdeki donanım varlığı da yaşam kalitesi açısından önemli bir göstergedir. Benzer biçimde aşağıdaki tablo göç eden aileler arasında çeşitli donanımların varlık oranlarını göstermektedir. Tablo incelendiğinde aynı donanım bazında donanımın yokluk oranlarının varlık oranlarından daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durum yine yoksulluk ile mevsimlik göç arasındaki ilişkiyi kanıtlayan diğer bir durumdur.

Tablo 5.94 Göç eden aileler arasında hayat kalitesi

	Var %	Yok %
Elektrik	76,5	100
İçme suyu	75	85,2
Mutfak	71,7	92,5
Televizyon	76,4	78,3
Buzdolabı	75,3	100
Radyo	67,6	83,3
Video	36,4	79,5
Müzik seti	66,7	78,6
Bilgisayar	0	78
Çamaşır mak.	48,1	89,6
Bulaşık mak.	33,3	79,1
Otomobil	47,6	80,8
Telefon	72,1	84,1
Cep telefonu	55	83,5

Kaynak: GAP idaresi mevsimlik göç anketi

Hane reisinin göç kararını almasında gelirin etkisi incelendiğinde diğer değişkenlerle uyumlu biçimde hane reisinin gelir seviyesi attıkça göç kararı alma oranı azalmaktadır.

Tablo 5.95 Hanenin aylık geliri * göç etme durumu

	Mevsimlik Göçe Katılan	Mevsimlik Göçe Katılmayan	Toplam
150-250 milyon TL	101	14	115
	87,80%	12,20%	100,00%
251-350 milyon TL	16	6	22
	72,70%	27,30%	100,00%
351-500 milyon TL	6	11	17
	35,30%	64,70%	100,00%
501-750 milyon TL		2	2
		100,00%	100,00%
Toplam	123	33	156
	78,85%	21,15%	100,00%

Kaynak: GAP idaresi mevsimlik göç anketi

Yukarıdaki kısımda hane reisinin göç kararı almasının diğer değişkenlere göre ilişkisi incelenmiştir. Bu bölümde ise göç olayının kendisi incelenecektir. Göç edilen yerler dikkate alındığında Şanlıurfa ili sınırları içinde ve GAP projesinin kalbi olarak nitelendirilen Harran birinci sırada yer almaktadır. İkinci sırada ise yine Türkiye'nin başlıca pamuk üretim merkezlerinden biri olan Adana gelmektedir. Bu iki pamuk üretim merkezi toplam göç eden nüfusun %64,1'ne ev sahipliği yapmaktadır. Üçüncü sırada ise diğer iller gelmektedir. Adana ile birlikte düşünüldüğünde nüfusun yaklaşık yarısı Şanlıurfa ili dışındaki bir ile çalışmak üzere göç ettikleri söylenebilir.

Tablo 5.96 Göç edilen yer

	Sıklık	%
Harran	36	35,0
Adana	30	29,1
Diğer iller	20	19,4
Diğer ilçeler	13	12,6
Anı ilçe içinde	4	3,9
Toplam	103	100,0

Kaynak: GAP idaresi mevsimlik göç anketi

Göç eden ailelerin yaklaşık üçte biri mayıs ayında yine yaklaşık üçte biri ise haziran ayında göç ettiklerini belirtmişlerdir. Burada dikkat çekici nokta söz konusu aylarda milli eğitime bağlı ilköğretim okullarında halihazırda eğitim-öğretimin devam ediyor olmasıdır.

Tablo 5.97 Göç edilen ay

	Sıklık	%
Ocak	1	1
Şubat	1	1
Mart	1	1
Nisan	9	9,2
Mayıs	35	35,7
Haziran	32	32,7
Temmuz	7	7,1
Ağustos	3	3,1
Eylül	8	8,2
Ekim	1	1
Toplam	98	100

Kaynak: GAP idaresi mevsimlik göç anketi

Tablo 5.98'in verileri incelendiğinde katılımcıların yaklaşık %70'i iki ile dört ay arasında göçte kalış süresinin değiştiğini belirtmişlerdir. Göçe gidiş aylarında düşünüldüğünde göçe katılan çocuklar hem okullar kapanmadan önce okuldan ayrılmak zorunda kalmakta hem de göç süresinin uzunluğundan dolayı yine eğitim ve öğretime geç başlamak zorunda kalmaktadırlar.

Tablo 5.98 Kalış süresi(ay)

	Sıklık	%
1	9	9,6
2	26	27,7
3	24	25,5
4	15	16
5	6	6,4
6	11	11,7
7	2	2,1
8	1	1,1
Toplam	94	100

Kaynak: GAP idaresi mevsimlik göç anketi

Tablo 5.99'daki başlıca göç edilen yerlerin özellikle pamuk üretiminin yoğun olarak yapıldığı yerler olması mevsimlik işçilik türünün %91,8 oranında tarım işçiliği olarak çıkmasıyla anlamlı bir ilişki oluşturmaktadır.

Tablo 5.99 Mevsimlik işçilik türü

	Sıklık	%
Tarım işçiliği	101	91,8
İnşaat	2	1,8
Diğer	7	6,4
Toplam	110	100

Kaynak: GAP idaresi mevsimlik göç anketi

Göç eden ailelerin barınma durumları incelendiğinde ailelerin %78,7 si çadırda kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu durum göç eden aile bireylerini göç durumunda aynı yaşam mekanı birlik kullanmak durumunda kaldıklarını ve mahremiyetten uzak bir koşulda yaşadıklarını göstermektedir. Aynı zamanda tuvalet, banyo vb gibi olanaklardan uzak olmaları göç eden nüfusun hayatta kalmak için ne gibi zorluklara katlandıklarını gösteriri önemli belirtilerdir.

Tablo 5.100 Barınma durumu

	Sıklık	%
Çadır	85	78,7
Mülk sahibinin evi	13	12
Kiralık ev	7	6,5
Diğer	3	2,8
Toplam	108	100

Kaynak: GAP idaresi mevsimlik göç anketi

Göç ettiklerini belirten ailelerin yaklaşık %70 göç olayına bir şekilde aralarında kan bağı bulunan insanlarla birlikte gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Bu durum mevsimlik göç olayının bireysel bir stratejiden ziyade toplumsal bir strateji olduğunu göstermektedir. Akrabalarla birlikte göç etme özellikle göç edilen yerlerin yaklaşık yarısının il dışı olduğu da dikkate alınırsa hem güvenlik hem de göç edilen yerde bir topluluk oluşturma açısından önemli bir dayanışma biçimi olarak yorumlanabilir.

Tablo 5.101 Göçe gidiş şekli

	Sıklık	%
Akrabalarla birlikte	89	61,8
Köylülerle birlikte	7	4,9
Bağlı aşiretle birlikte	3	2,1
Tek başına	42	29,2
Diğer	3	2,1
Toplam	144	100

Kaynak: GAP idaresi mevsimlik göç anketi

Göç eden ailelerin mevsimlik göçü nasıl buldukları dikkate alındığında ailelerin yarısından fazlası işi bir aracı vasıtasıyla bulduklarını belirtmişlerdir. Bir geçinme stratejisi olarak mevsimlik göçe katılan ve tarım işçiliği yapan ve kötü koşullarda yaşayan bu insanların elde ettikleri gelirin bir kısmını bu araçlara vermek zorunda kalmaları durumu daha da güçleştiren bir koşuldur.

Tablo 5.102 İşi kimin bulduğu

	Sıklık	%
Aracı	77	53,1
Akrabalar	30	20,7
Kendisi	36	24,8
Diğer	2	1,4
Toplam	145	100

Kaynak: GAP idaresi mevsimlik göç anketi

Mevsimlik göç sırasında göçe katılmayan çocuklara kimin baktığı sorusuna katılımcıların %17,7 sinin akrabaların baktığını belirtmesi söz konusu aileler arasındaki dayanışma ilişkilerinin hala yoksullukla mücadele açısından önemli bir unsur olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda katılımcıların %72,9'unun bütün çocukların göçe katıldığını belirtmesi iki açıdan önemlidir. Birincisi değerlendirmenin başında mevsimlik göçe gidiş ayı ve kalış süresinin çocukların eğitimi üzerindeki olası etki ile ilgili değerlendirmeler haklılık kazanmaktadır. İkincisi ise böyle bir dayanışma ilişkisinin varlığın rağmen ailelerin para kazanabilmek için çocuklarının iş gücüne bile bağımlı olması ise daha da çarpıcı bir noktadır.

Tablo 5.103 Göçe gitmeyen çocuklara kimin baktığı

	Sıklık	%
Göçe gitmeyen büyük çocuklar	9	9,4
Akrabalar	17	17,7
Bütün çocuklar göçe gidiyor	70	72,9
Toplam	96	100

Kaynak: GAP idaresi mevsimlik göç anketi

Tablo 5.104 yukarıda bahsedilen ağır koşullara altında insanların neden mevsimlik göç olgusuna katılmak veya bir parçası olmak zorunda kaldıklarını belirten en önemli nedeni en net biçimde belirtmektedir. Katılımcıların %95,1'i göç nedeni olarak geçim sıkıntısını göstermektedir. Bu durumun daha çarpıcı bir sonucu ise katılımcıların yaklaşık yarısına yakın bir kısmı yıllık gelirlerinin yarısını, %70'i ise yıllık gelirlerinin yarısı ve daha fazlasını mevsimlik göç sayesinde elde ettiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 5.104 Göç nedeni

	Sıklık	%
Gelirin az olması	137	95,1
Diğer	7	4,9
Toplam	144	100

Kaynak: GAP idaresi mevsimlik göç anketi

Tablo 5.105 Göç gelirinin yıllık gelir içindeki payı

	Sıklık	%
1/4'ünü kazanıyorum	42	30
Yarısını kazanıyorum	65	46,4
3/4'ünü kazanıyorum	16	11,4
Tamamını kazanıyorum	17	12,1
Toplam	140	100

Kaynak: GAP idaresi mevsimlik göç anketi

Mevsimlik göç yoksullar için en önemli geçinme stratejilerinden biridir. Yukarıda yapılan değerlendirmeden de anlaşılabacağı üzere yoksulluğu etkileyen faktörlerin mevsimlik göç kararı almada da etkili olduğu tespit edilmiştir. (Şanlıurfa İli genelinde mevsimlik göç ve etkileri için bakınız: Ersoy M. ve Şengül H.T. (2003) Şanlıurfa İl Gelişme Planı Çalışmaları, p: 82-91)

Şanlıurfa, Türkiye’de bölgeler arası gelir dağılımına göre en yoksul coğrafi bölgelerden biri olan Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer almaktadır ve bu eşitsizliğin giderilmesine yönelik bir müdahale olan GAP Projesi dahilinde, sulama alanı en büyük olan il konumundadır.

Şanlıurfa kent merkezine göçün temel sebepleri: tarımsal üretimdeki yapısal değişim, toprağın eşitsiz dağılımı, topraksız hanelerin varlığı, GAP’la birlikte Atatürk barajının yapımı ve kamulaştırmalardır.

Temel ekonomik faaliyet geçici tarım işçiliğidir. Hasat mevsimi dışında kalan zamanlarda bulunabilirse geçici işlerde çalışılmakta, gelir seviyesi harcamayı karşılayamadığından geçinmek için borçlanmaya yüksek oranda başvurulmakta, sene içinde alınan borçlar ailece yapılan tarım işçiliğinden elde edilen kazançla ödenmeye çalışılmaktadır. Borçlanılan kurum ve kuruluşlara baktığımızda geleneksel araçların hala ağırlığını koruduğunu, banka ve kredi kurumlarına borçlanma oranının yok denecek kadar az olduğunu görmekteyiz.

Kente göç etmek durumunda kalan aileler çoğunlukla tarımla uğraşıyor olduklarından kente geldiklerinde, geçimlerini sağlayacak mesleki donanıma sahip

olmadıklarından ve kentin de göç edenlerin istihdamını sağlayacak alt yapıdan yoksun olduğu için kente göç edenler kaçınılmaz olarak düzensiz ve geçici işler sunan enformal sektöre yönelmektedir. Çalışmaya katılan hane reislerinin % 70'inin ya işsiz ya da düzensiz işlerde çalışıyor olması kent ekonomisinin istihdam sağlamadaki yetersizliğini göstermektedir. Kent ekonomisinin yetersizliğini gösteren bir diğer veri, çoğunlukla enformal işlerden oluşan hizmet sektöründe çalışma oranının % 86,8 olup, asıl istihdam sağlayacak sektör olan sanayi sektöründe bu oranın % 13,2 olmasıdır.

Hanelerin yoksullukla baş etme yolları ele alındığında, en başta enformal sektörün geldiğini görmekteyiz. Bunun yanında hane büyüklüğü de önemli bir strateji konumundadır. Hanelerin büyük olmasının ilk sebebi, geleneksel nedenlerden dolayı çocuk sayısının çokluğu ve ailelerin kentte yaşıyor olmasına rağmen kırsaldaki gibi geniş aile halinde yaşamalarıdır. İkinci neden ise, gerek aynı aileden olan birey sayısının yüksekliği şeklinde, gerekse de başka hanelerle bir arada yaşama şeklinde olsun, büyük hanenin ekonomik nedenlerle tercih edilmesidir. Hane büyüklüğünün bir geçinme stratejisi olarak kullanılmasının uzantısı olarak, geçim sıkıntısı ve işsizlik durumunda çocukların çalışmasına rastlanmaktadır. Çocukların çalışmasının, kadınların çalışmasına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bir diğer strateji ise, geçinmek için borçlanmaya yüksek oranda başvurulmasıdır.

Ücretli-maaşlı işlerde çalışanların çalıştıkları yerler genellikle küçük işletmelerdir, sigortasız çalışma oranının yüksekliği tüm çalışma grupları için geçerlidir ve çalışma koşulları yetersizdir. Bu veriler, kent mekanı dışında üretim alanında da sömürünün ve kötü koşulların varlığını göstermektedir.

5.5. Dayanışma Örüntüleri Ve Etnik Yapı

5.5.1. Giriş

Modernleşme okulu gelişmişlik düzeyleri farklı bölgeler arasında dengeleyici unsur olan göçlerin modernleşmeyi hızlandırıcı bir yenilik getireceğini öne sürer. Bu görüşe göre pazara etki edilmediğinde göçün uzun vadede dengeyi getireceği ve bölgelerarası eşitsizliğin ortadan kalkacağı savunulur. Başka bir yaklaşım sergileyen Bağımlılık okulu ise pazara müdahale edilmediği takdirde, göçün kırsal alanın aleyhine işleyeceğini ve onun insan ve sermaye kaynaklarını azaltacağını savunmaktadır. Çevre ile merkez arasındaki sömürü ilişkileri devam ettikçe bu fark kapanmaz daha da açılır. Eklemlenme yaklaşımına göre ise kentliler ve yeni göçmenler arasında karşılıklı bir etkileşim olacaktır. Bu aşamada kentsel ve kırsal değerlerin iç içe geçmesinden yeni değerler ortaya çıkar (Ersoy, 1985).

1980 öncesinde modernleşmeci yaklaşımla yapılan birçok çalışma köylerden kentlere göç eden nüfusun modernleşeceği, işçileşeceği ve bütünleşeceği varsayımına dayanmaktaydı. Kentli olmak bireyleşme, modern örgütlere ve farklı mekanlara katılma özelliği ile eşdeğer görülmüştür. Diğer bir yaklaşıma göre ise göçmenlerin gecekonduda farklı bir yöne gittiklerini göstermiştir (Duban, 1982, Dubetsky, 1976). Heper, yeni bir bakış açısıyla kentli olmayan nüfusun kentin kurumlarına katılmasındaki oluşumları tartışmaktadır. Buna göre gecekondu alanlarında etnik ve dini gruplar ile hemşerilik, akrabalık, aile ve komşuluk ölçeğinde gruplaşmaların oluştuğu vurgulanmıştır (Heper, 1983).

Sosyolojik çalışmaların birçoğunda köy ve kent toplumu toplumsal tiplemelerin temeli olarak algılanmıştır. Böyle bir ayırım Tönnies'in geleneksel cemaat ve kent toplumu ayırımıdır. Kır toplumunun içe dönük özellikleri dayanışmayı güçlendirmektedir ve farklılaşmaya engel olmaktadır. Kent toplumunun heterojen yapısı içinde değişik sınıf, statü, cinsiyet, yaş, etnik gelenek ve dinden gelen kesimler bir arada yaşarlar. Kent toplumunda sürekli olarak öteki ile karşılaşıldığından heterojen yapı içinde biz ve öteki gibi duygusal ayrımlar ortaya çıkar. Böyle bir ayırım işyerinde daha açık hale gelir.

5.5.2. Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde dayanışma örüntüleri, etnik yapı, akrabalık ilişkileri, kent-kır ilişkileri, gecekondü, devlet-sivil toplum-örgütlenme gibi konuların değerlendirmesi yapılacaktır. Akrabalık ilişkileri, memleket ile olan ilişkiler ve katılım kente geliş süresi ve gelir düzeylerine bağlı olarak artmakta ya da azalmaktadır. Özellikle daha düşük gelirlielerde ekonomik sıkıntılara da bağlı olarak akrabalık ve memleket ilişkilerinin daha da yoğunlaştığını görülür. Gelir düzeyi artması ve kentte kalış sürelerinin uzaması ile beraber kentsel yaşama katılım ve örgütlenme düzeyi, geleneksel kır biçiminden modern kent biçimine dönüşür. Kentle bütünleşmeye bağlı olarak göçmenlerin dayanışma örüntüleri de geleneksel ve modern yaşam biçimleri arasında bir dönüşüm geçirirler. Kırsal biçimler olan akrabalık, hemşerilik ve komşuluk gibi dayanışma örüntüleri kentsel yaşama katılım ve örgütlenmeye dönüşür. Göçmenler kentte artık dernekler, sendikalar gibi sivil toplum örgütleri üzerinden örgütlenirler.

Dayanışma örüntülerinin dönüşümünün temelini ise kent ve kır arasındaki eşitsizlikler oluşturmaktadır. Toplumun kendi içinden ürettiği ırk, cinsiyet, yaş, sınıfsal, tarihi, coğrafi, ekonomik, sosyal, etnik, dilsel, dini ve kültürel gibi toplumsal eşitsizlikler ve farklılıklar kırdan kente taşınır. Dayanışma örüntüleri kaçınılmaz olarak bu tür eşitsizliklerin daha hızlı ortaya çıktığı sosyo-ekonomik açıdan geçiş yaşayan toplumlarda daha yoğun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu da yoksulluğun kendini yeniden üretmesinin dinamiklerinden biri olarak karşımıza çıkar.

Türkiye’de dayanışma örüntüleri bölgeler arasında farklı biçimlerde yaşanmaktadır. Bu durum özellikle tarihi, coğrafi, sosyal, ekonomik etnik, dilsel, dini ve kültürel farklılık ve sebeplerden ötürü doğu ve güneydoğu Anadolu bölgeleri için geçerlidir. Tarihi olarak bazı kutuplaşmaların yaşanması, gelir düzeyi bakımından diğer bölgelerle aralarında derin uçurumların bulunması, aşiret yapının sürmesi, değişik dillerin bu bölgede konuşulması ve kültürel olarak ülkenin batısının geçirdiği batılılaşmadan uzak olması gibi sebeplerden ötürü dayanışma örüntülerinin Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da diğer bölgelerden farklı yaşanmasına neden olmuştur. Dayanışma örüntüleri feodal beylerin, ağaların ve şeyhlerin güdümünde süren sadakat ve himaye gibi geleneksel destekleyiciler sayesinde hala yaşanmaktadır.

5.5.3. Dayanışma Örüntüleri Ve Göç

Türkiye’de modernleşmeci yaklaşım sınıf temelli politikaları ve toplumdaki ideolojik yönelimleri yükseltmiştir. Modernleşmeye bağlı olarak kent mekanında sınıfsal ve ideolojik yönelimler artmaya başlamıştır. Modernleşme okuluna göre geleneksel gruplar, kente göçle beraber eski bağlarından kopup modern gruplara dönüşürler. Kentler göç olgusunun da etkisiyle farklı kökenden gelen kimselerin oluşturduğu çoğulcu mekanlara dönüşürler. Kentle tanışan kitlelerin gönüllü örgütlere katılım ölçüsünde bireyleşmeyi sağlayacağı öne sürülmektedir. (Gökçe, 1993) Bireyler, böyle bir çoğulcu yapı içinde yalnızlaşırken toplumdaki dayanışma ağları da zayıflamaya başlar.

Oysa Türkiye’de kentleşme ilk aşamada kırsal cemaatlerin göç etmesine ve işsiz kitlelerin doğmasına neden oldu. Modernleşme okulunun öngördüğünün tersine yeni cemaatler oluşmaya başladı ve toplum, komşuluk, etniklik, mesleki dernekler ve sendikalar etrafında örgütlenmeye başladı. Göçmenler, kırdan gelen geleneksel sadakati de kullanarak kendi aralarında yeni bağlar oluşturdular. Gecekondu alanlarında etniklik ve komşuluk etrafında cemaat bağları kurulmaya çalışıldı. Göçmenler arasından yükselen ticaret odaları temsilcileri ve bu cemaatlerin üyeleri merkezi kaynaklara ulaşmayı başardılar (Karpat 1973). Bu kesimler merkezi güçlere yakın olmalarından ötürü belediye başkanları ve meclis üyeleri üzerinde etkin hale geldiler.

Göçmenlerin kentten yararlanma ve kenti algılama süreçleri diğer toplumsal kesimlerden farklı olmuştur. Bunun ana nedenlerinden birisi bu kesimin seçim öncesinde gecekondu affı çıkana kadar varlığını yıkımlara karşı direnmeyle, siyasi etkilerle ve mafyaya verilen haraçlarla sürdürmesidir. Bu kendi iç dayanışma örüntülerinin yanı sıra uzantıları belediye, siyasi partiler ve mafyaya kadar uzanan bir ilişki ağıdır. Bu alanlarda kaynak ve servis aktarımından sonra siyasiler ve onların adamları arasında en önemli pazarlıklar iş imkanları ve gecekondu hakları üzerinden yürürdü.

5.5.4. Dayanışma Örüntüleri, Sınıf, Mekan Ve Yoksulluk

Türkiye’de kent mekanına emek pazarının niteliği, kentin ulusal ve uluslar arası işbölümündeki yeri, mekana yönelik devlet politikaları ve ekonomi politikaları gibi sosyal süreçler etki eder. Sanayileşen ülkelerin sanayileşme aşamasında geçirdikleri göç tecrübesi üçüncü dünya ülkelerinde tarımda makineleşme, artan iletişim, eğitim, sağlık, gibi temel hizmetlerin yetersizliğinden yaşandı. Göç kuramlarına bakıldığında kırım iticiliği ve kentin çekiciliği öne çıkarılmıştır. Buradan hareketle Üçüncü Dünya ülkelerindeki göçmenlerin kır yoksulları oldukları öne sürülmektedir. Yoksul kitlelerin kente göç etmelerine bağlı olarak kentte var olan yoksulluğun daha da dikkat çekici olmasına sebep olmuştur. Türkiye’deki kent yoksullarının da büyük bir kesimini kırsal kökenli göçmenler oluşturmaktadır. Kır yoksullarının göç etmesi ve göç edenlerin eğitimsiz, vasıfsız, işsiz, konutsuz olmaları nedeniyle yoksullaşması yoksullukla göç arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Toplumsal ilişkiler ve mekan arasında diyalektik bir ilişki olduğu varsayılmaktadır. “İlişkisel mekan” yaklaşımına göre, mekan sosyal ilişkilerin bir ürünü olarak ortaya çıkar. Toplumsal ilişkilerle ortaya çıkan mekan toplumdaki ilişkileri de etkiler. Harvey sosyal ilişkiler ve mekan arasında diyalektik bir ilişkinin olduğunu vurgulamaktadır. (Harvey, 1996) Ona göre kapitalist toplumların temel belirleyicisi toplumsal sınıftır. Mekansal deneyimler sınıf, toplumsal cinsiyet ve etnik yapı gibi dayanışma örüntülerine dayanırlar. Harvey mekandaki sınıfsal ayrılmaya vurgu yaparak, her sınıfın yerleşimlerini farklı kurduklarını söylemektedir. Bu anlayışa göre üst gelir grupları mekanı değişim değeri üzerinden algıırken alt gelir grupları mekanı kullanım değeri üzerinden algırlar. Toplumsal cinsiyet, etnik yapı gibi farklılıkların yanında sınıf yapısı gibi sosyal faktörler kentleşmenin mekansal süreçlerini daha da karmaşıklştırmaktadırlar. Kentleşmeye bağlı olarak dayanışma örüntülerinin temelini etnik yapı, din, ırk, toplumsal cinsiyet gibi sosyal yapılar oluşturur. Toplumsal farklılaşma mülkiyet ve güç ilişkilerini etkileyerek mekansal ayrışmanın gerçekleşmesine neden olur. Bu durum mekanda farklı olanların ayrışması benzer olanların ise bir araya gelmesi şeklinde belirir.

Türkiye’de ise dayanışma örüntülerinin temelinde birey, hane ve cemaatin olduğu görülmektedir. Türkiye örneğinde dayanışma örüntüleri, katılım ve örgütlenme mekansal olarak gecekodu alanlarında gerçekleşmiştir.. Kaynağını kırdan alan belirli örgütlenmeler ve dayanışma örüntüleri gecekodu alanlarında gerçekleşmiştir. Bu dayanışma örüntüleri genellikle hemşerilik ve akrabalık gibi geleneksel cemaat örgütlenmeleri etrafında hareket etmiştir. Göçmenler genellikle akrabalarının ve hemşerilerinin olduğu, yerleşme olanakları ve emek pazarı hakkında bilgi sahibi olabilecekleri yerlere göç ederler. Türkiye’de dayanışma örüntüleri akrabalık, hemşerilik, etnik ve dini yapıyı kendine zemin alan mahalle

kimliği ile öne çıktı. Bu yolla kırsal yaşama ilişkin bu tip toplumsal kategoriler mekansal bir örgütlenme biçimine kavuşmuşlardır. Akrabalık, komşuluk ve cemaat gibi dayanışma örüntüleri yoksullukla başa çıkma stratejilerinin ana birimleri olmuştur. Böylece gecekondü yoksullukla baş etme ve geçinme stratejilerinin geliştirilmesinin mekanına dönüştü.

5.5.5. Etnisite

5.5.5.1. Kavram Olarak Etnisite

Etnisite terimi bir kavram olarak ilk kez 1950’li yıllarda kullanılmaya başlandı. Oxford İngilizce sözlüğünde ise ilk defa 1953 baskısında yer aldı. Etnisite terimi genellikle eşitliğin kesin olmadığı durumlara karşılık gelmektedir. “Etnik bir grubun özü “bağlı olunan etnik cemaate veya gruba bağlılığın niteliği” ya da genellikle “başka bir etnik grubun sahip olduklarının karşısı özelliklere sahip olmak” anlamlarına gelmektedir. Etnisite gruplar arası ilişkilerin ve insanların sınıflandırılmasının “kendi-öteki” ayrımı üzerinden yapıldığı bir çalışma alanı olarak da tarif edilebilir.

İngiliz dilinde kökü orta çağlara kadar giden etnisite kavramı ‘etnik’ sıfatından türemiştir. İngilizce’de sıfat olarak kullanılan etnik terimi antik Yunanca’da kullanılan ‘etnos’ kelimesinden gelmektedir. Yunanlar ise Yunan halkından olmayan gruplar ve halklar için bu kelimeyi kullanmaktaydı. Daha sonraları bu kavram dönüşüm geçirerek etnik olmayan ‘biz’ ve etnik olan ‘öteki’ anlamında kullanılmaya başlandı. Çeşitli bilimsel çalışmaların yapılmaya başlanmasıyla “etnik kimlik”, “etnik köken”, etnomilliyetçilik” kavramlarıyla beraber etnisite bir çalışma alanı haline geldi. Amerika’da oraya göç eden göçmen toplulukları diğer yerlerde ise ‘çoğunluk’ ve ‘azınlık’ kavramları ile birlikte kullanılmaya başlandı.

5.5.5.2. Etnisiteye İlişkin Temel Yaklaşımlar

Etnisite ile ilgilenen yaklaşımları iki ana grupta toplamak mümkündür. Bunlar başlangıca önem veren Başlangıççı (Primordialist) ve Araççı (Instrumentalist) yaklaşımlarıdır. Başlangıççılar arasında Edward Shils ve Clifford Geertz ve Araççılar arasında da Horowitz, Fisherman ve Connor sayılabilir. Başlangıççı yaklaşımlara göre din, kan, ırk, dil, bölge ve gelenek gibi verili nitelikler önemlidir. Son zamanlarda, aile ve klanların yanında akrabalık temelli gruplaşmaların (etnik grup gibi) genetik yeniden üretim kapasitesi ile ilgilenen köktenci sosyo-biyologlar ise daha radikal bir başlangıççı yaklaşım önermektedirler.

Başlangıççılara karşılık Araççılar, etnisiteyi farklı statü ve çıkar gruplarının sosyal, politik ve kültürel kaynağı olarak görmektedirler. Araççıların temel düşüncelerinden biri etnisitenin sosyal bir ürün olduğu ya da sosyal olarak üretildiği diğeri ise bireysel yeteneklerin etnik kalıtlardan ve birey ve grup kimliğini belirleyen kültürden ayrıldığı düşüncesidir.

Barth'ın "transactionalist", Horowitz'in "sosyo-psikolojik" ve Smith'in "etno-simgesel" yaklaşımları bu iki yaklaşım grubuna alternatif olarak gösterilmektedir (Hutchinson ve Smith, 1996). Max Weber ise etnik toplulukları fiziksel veya kültürel ya da ikisinin birden ortak özellikleri olduğu nesnel görüşlere sahip insan toplulukları olarak görmektedir.

Handelman'a göre etnisitenin "grup ve dışarıdakiler arasında duygusal ve kültürel farklılığın olduğu birleşim", "üyeleri arasında kaynakların dağıtımının yapıldığı ve düzenli bir etkileşimin olduğu etnik örüntü", "üyelerinin ortak çıkar, politik bir örgütlülük ve toplu hareket içinde olduğu etnik cemiyet", "politik örgütlenmeler üzerinden fiziksel sınırların belli olduğu" gibi dört farklı aşaması vardır. Handelman'ın aşamalarından yola çıkacak olursak etnisite, üyelerinin düzenli etkileşim içinde, ortak çıkarlar ve toplu hareketin olduğu politik örgütlenmelerdir.

Shermerhorn ise etnik grubu, ortak kökeni, tarih bilinci ve geçmişi, bir veya daha çok simgesel öge etrafında tanımlanan dayanışma içinde olan kültürel ortaklık bütünü olarak tanımlamaktadır. Etnik grup, simgesel öğeleri akrabalık ilişkileri, fiziksel devamlılık (yerelcilik, bölgecilik), dini ilişkiler, dil-diyalekt, aşiret ilişkileri, milliyet ve bunların bileşiminin olduğu öğelerin oluşturduğu bir bütünlüktür. Bütün bu tanımlara göre etnik gruplar, ortak köken, kurgusal bir akrabalık, ortak tarih ve tarih bilinci, ortak kültür (dil, din, adet, gelenek), simgesel bağ ve dayanışmanın olduğu gruplar olarak tanımlanabilir.

Modern bürokratik devlet ve kapitalizmin ortaya çıkışıyla birlikte etnik gruplar yeni bir politik öneme kavuştular. Fransız Devrimi ile beraber azınlıklara yönelik algılamalar da değişti. Fransa'nın homojen kültüre dayanan bir ulus cumhuriyeti kurmasından sonra azınlıklar, kendi gelenek ve dinlerini özel mekanlarında uygulayabilmelerine rağmen Fransız olarak herkesin eşit vatandaş olduğu bir potada erimeye zorlandı.

Etnik gruplar modern çağlar öncesinde kendi özerk bölgelerinde kalırlarken modern rasyonel devlet etnik özerklikleri yeni 'ulus-devlet' içinde vatandaşlık potasında eritmek istedi. Göçmenlerin artmasıyla birlikte çok kültürlülük ve çoğulcu yaklaşımın politik vurgusu yapılmaya başlandı. Modern toplumlarda birçok kişi etnisiteyi simgesel görürken dünyanın birçok yerinde ise ekonomik ve politik eşitsizliklere denk geldiği düşünülmektedir. Modern devletlerde etnisite, kaynakların dağıtımı üzerindeki çatışmaların temelini oluşturmaktadır. Batı

dışındaki toplumlarda etnisite koloni ötesi devletlerin kaynak dağıtımında ve ulusların yaratılmasında doğrudan etkili oldu. Emperyalizm ve koloniyalizm ile beraber yeni etnik gruplar Afrika ve Asya'da yeni devletler kurdu. Bu yeni devletlerde toplum etnik sınıflandırmalara teşvik edildi. Dünyanın birçok yerinde Afrika, Asya ve hatta Avrupa'da etnisite ulus-devletleri bölmektedir.

5.5.5.3. Kentlerde Etnik Ayrışma

Geniş bir nüfusun çeşitli gruplarının yerleşimsel olarak ayrışması ile mekansal ayrışma ortaya çıkmaktadır. Mekansal ayrışma ile birlikte mekanda toplasma da görülmeye başlar. Bir grup, kentin genelindeki oranının üzerinde bulunuyorsa o yer o grup için toplanma alanı olarak tarif edilir. Etnik gruplar da kendi içlerinde benzer ve kendi dışları ile farklı özelliklere sahip olmalarının getirdiği bir anlayışla kent mekanında ayrışır ve toplanırlar.

Ayrışma ve toplanmanın temel sebeplerinden en önemlileri sınıfsal ve etnik farklılıklardır. Alt sınıflar ve farklı etnik grupların toplandığı alanlar, toplumun diğer kesimleri tarafından terk edilen alanlara dönüşürler. Böyle bir ayırım sadece mekansal olarak değil aynı zamanda düşünsel olarak da gerçekleşmektedir. Aynı mekanda toplanmaya bağlı olarak etnik gruplar daha çok birbirleriyle ilişki kurarlar ve kendi kültürlerini sürdürürler. Bu da değişik etnik grupların toplumdan kopmasına yol açmaktadır.

5.5.5.4. Bir Dayanışma Örüntüsü Olarak Etnik İlişkiler

Ayrışma ve toplanmaya bağlı olarak etnik gruplar kentte ayrılırlar. Mekansal ayrışmaya bağlı olarak bu gruplar kendi içlerindeki dayanışmayı daha da sıkılaştırırlar. Böyle bir dayanışma toplumsal ilişkilerin devamını ve gelişimini sağlar. Etnikliğe bağlı sıkı toplumsal ilişkiler çoğunluğun değer ve normları dışında değerlerin oluşmasını sağlar. Böylece o kültür kendini korumaya alır.

Toplumsal ilişki ve dayanışma ağları bir azınlık ya da etnik grubun kültürünü anlamayı kolaylaştırmaktadır. Bu dayanışma ağları sayesinde bireyler, haneler ve cemaatler birbirlerinden fayda sağlarlar. Bu açıdan, etnisitenin toplumdan kopma ile olumsuz ve içsel dayanışmayı yükseltmesi ile de olumlu yönü vardır. Etnik dayanışma örüntüleri sayesinde bireylerin toplumsal katılımı sağlanır. Etnik ilişkilere bağlı dayanışma örüntüleri kan bağı ve akrabalıktan başlayan çıkar birliğine dayalı gruplaşmalardır. Etnik yapılanma bazen modernleşme süreçlerine bir tepki olarak bazen de yaşanan sorunlara karşı bir dayanışma aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

5.5.6. Alan Çalışması

5.5.6.1. Şanlıurfa'nın Özgünlüğü

Şanlıurfa'da yaptığımız alan çalışmasının örneklemine baktığımızda kentsel yoksulluğa bağlı olarak toplumsal dayanışma örüntülerinden etniklik ve akrabalık ilişkileri, örgütlenme, memleket ile ilişkiler ve geçekodu dayanışmasının oldukça önemli olduğunu görmekteyiz. Özellikle de kente göç etmiş yoksul kesimlerin bu tür toplumsal ilişkileri yoksullukla mücadelede birer strateji olarak kullanıldıkları görülmektedir.

Kent yoksullarının büyük bir kesiminin kırdan kente göç eden kırsal kökenlilerden oluşması ve sonraki nesillerin de bu dezavantajların mirasçısı olmaları bu toplumsal kesimler için dayanışma örüntülerinin önemini artırmaktadır. Kent yoksullarının kurdukları memleket, akrabalık, komşuluk ilişkileri ve etnik örüntüler yoksulluğun kendini yeniden üretmesine neden olmaktadır. Yoksulluk kendini ürettikçe de bir kültüre dönüşmektedir.

Şanlıurfa'ya yönelik yapılacak genel bir değerlendirmede dayanışma örüntüleri, etnik yapı ve siyasal örgütlenme gibi toplumsal yapı unsurlarına ilişkin gözden kaçırılmaması gereken önemli toplumsal kurumlar ise; aşiret reisliği, ağalık ve şeyhliktir. Akrabalık, komşuluk ve etniklik gibi dayanışma örüntüleri de bu kurumlarca şekillendirilmektedir.

Daha önce etnik yapıya ilişkin herhangi ciddi bir araştırma yapılmadığından Şanlıurfa ilinin etnik yapısına bakıldığında herhangi bir istatistiki veri vermek mümkün olmayacaktır. Bu nedenle yapılacak değerlendirmeler sınırlı veri ve gözlemlere dayanan tespitler biçiminde aktarılacaktır. Siverek, Viranşehir, Hilvan, Bozova, Suruç, Birecik ve Halfeti'de yoğun olarak Kürtler yaşamaktadır. Harran ovasında yer alan Akçakale, Harran ve Ceylanpınar ilçelerinin etnik yapısı homojene yakın bir şekilde Araplardan oluşmaktadır. Harran Ovasında, son yıllarda sulamanın da etkisi ile nadir olmak üzere Kürtlere de rastlanmaktadır. Suruç, Birecik ve Halfeti ilçelerinde Türkmenler de ayrı bir etnik grubu teşkil etmektedirler. Türkmenlerin Şanlıurfa il sınırları içinde yoğun yaşadıkları yerlerin başında kent merkezleri gelmektedir. Viranşehir'de de Kürt olmakla beraber dinsel bir farklılık gösteren az sayıda Yezidi yaşamaktadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde toplumsal yapının, geleneksel örgütlenme biçiminden dönüşen, büyük toprak mülkiyetine dayanan aşiret, ağalık ve şeyhlik kurumları etrafında şekillendiği söylenebilir. Aşiret reisleri, ağalar ve şeyhlerin devlet kurumlarıyla temasa geçmelerinin sonucu geniş kitleler yoğun bir biçimde devlet ile ilişkilerini bu toplumsal kurumlar üzerinden sürdürürler. Bölge düzeyinde bir toplumsal örgütlenme biçimi olan aşiret günümüzde kan davası,

danışmanlık, hakemlik, siyaset, fiziksel güvenlik, arazi ve mera alanlarında işlevselliğini sürdürmektedir. Son yıllarda siyaset kurumuna etkin katılımlarıyla beraber aşiret reisleri, ağalar ve şeyhler yörenin siyasal önderleri olmuşlardır. Doğulu milletvekillerinin çoğu bu konumlarından faydalanarak politikada öne çıkmaktadırlar. Şanlıurfa'dan da bu tür örneklerle sık sık karşılaşmaktayız. Günümüzde yapılan çeşitli araştırmalar, Şanlıurfa'da yaşayanların kendilerini Türkiye geneline ve bölgeye kıyasla daha fazla oranda aşirete bağlı hissettiklerini göstermektedir. Şanlıurfa'nın diğer ilçelerine göre ise Siverek, Viranşehir ve Hilvan'da bu ilişkilerin daha belirgin olarak gözlemlendiği söylenebilir.

Şanlıurfa'nın birçok yerinde güç ilişkileri halen aşiret olgusu ile şekil bulmaktadır. Feodal toplumsal örgütlenmelerde aşiret bir güç kaynağıdır ve her aşiret bireyi sırtını bu güce yaslar. Aşiret, kapitalizm ile beraber gelen pazar ekonomisinin gelişmediği ortamlarda işlevini sürdürür. Aşiret yapısı üretimi ve işbölümünü örgütleyemeyeceğinden pazar ekonomisi karşısında gücünü yitirir. Bu bağlamda yerel güç ilişkilerinin en temel aktörleri aşiret reisleri, ağalar, şeyhler ve bu tür kurumlarla bağımlılık ilişkilerine giren toplumsal tabakalardır. Bunlarla bağımlılık ilişkileri içine giren alt tabakalar ise ikincil rol oynamaktalar.

Aşiret reisliği toplumsal bir statü iken ağalık ilkece ekonomik bir kurumdur. Gözlemler bu bölgede aşiret reisliğiyle ağalığın aynı kişide toplandığını göstermektedir. Böylece ağalık ekonomik bir ilişki olmanın ötesine geçerek derin toplumsal uzantılar kazanmaktadır. Mülkiyet ve üretim ilişkileri içinde olan yarıcılık ve ortakçılık gibi işletmecilik biçimleri ağalık kurumuyla ortaya çıkarlar. Böylece ağalık belli toplumsal ihtiyaçların yerine getirilmesi karşılığında köylü halk üzerinde bağımlılık ilişkisine varan toplumsal bir otoriteye dönüşür. Ağalık belli kamusal ihtiyaçları yerine getirerek, karşılığında köylü halk üzerinde bağımlılık ilişkisi kurarak toplumsal ilişkileri düzenler. Bu bağımlılık yarıcılık ortakçı ya da kiracı olarak çalışanlar için daha da güçlüdür.

Güneydoğuda şeyhlik, geleneksel toplumda dinin bir yansımasıdır. Bu kurumun ve tarikatçılığın bölgede kurumlaşmasını sağlayan koşullar köylülük ve yerel güç ilişkileridir. Şeyhlik kurumunun en yakın ilişkide olduğu diğer bir sosyal kurum tarikat kurumudur. Tarikatlar ve onları yöneten şeyhlikler, diğer geleneksel otoriteler ve örgütsel ilişkilerle bir arada yaşarlar. İktidarların yanlış uygulamalarından zarar gören sosyal gruplar, başka bir ifade yolu bulamadıklarından önce mezheplerle, sonra tarikatlarla farklılıklarını yaşarlar. Yakın zamanlara kadar din ve mezhep bakımından bölge daha çok çeşitlilik gösterirken günümüzde giderek homojenleşmiştir. Güneydoğu Anadolu illeri arasında, şeyhlik ve tarikatçılığın en güçlü olduğu il Şanlıurfa'dır. Şanlıurfa'da şeyhlik bağımlı onayanlar diğer bölge kentlerine göre daha yüksek bir oran teşkil etmektedirler. Sencer'in çalışmasına göre şeyhlik ve tarikat gibi dini toplumsal yapılarla bağı bulunanların oranı, Şanlıurfa'nın kent kesiminde kır kesiminden

daha yüksektir.

Çalışma alanına ilişkin yukarıda yapılan değerlendirmeler kırsal alan için daha çok geçerli olmaktadır. Kentsel formlarla tanışan bu ilişki biçimleri dayanışma örüntülerine dönüşmüşlerdir. Yerel ileri gelenler (aşiret reisi, ağa ve şeyh) Şanlıurfa kent merkezinde de ideolojik olarak kendilerine yakın buldukları siyasi partilerle sıkı ilişkiler kurarak yoksul kitleler ile bu tip kurumlar arasında ilişki kurarlar. Bölge ve Şanlıurfa kent düzeyinde de devletin yoksul kitleler ile bütünleştiği yegane yol budur.

5.5.6.2. Geline Yer: Kent-Kır İlişkisi

Göç edenlerin geldikleri yer ya da memleket ile olan ilişkilerinin sürekliliğini, içinde yaşadıkları toplumun sosyal politik ve ekonomik durumu belirler. Birçok çalışmada da görüldüğü gibi memleket ile ilişkilerin temel belirleyicileri, göç edilen zaman, göç edilen yerin yakınlığı, mülkiyet ilişkileri ve iş imkanları olmaktadır. Bütün bunların yanında Şanlıurfa özelinde toprak mülkiyetinin adaletsiz dağılımı, toplumun geleneksel örgütlenmesi ve feodal unsurların hala var oluşu Şanlıurfa kent göçmenlerinin memleketleri ile olan ilişkilerinin sürekliliğini zorlaştırmaktadır. Memleketinde toprağı olmayan bir göçmenin ağanın varlığı nedeniyle de köyüne geri dönmesi mümkün olmayacak ve memleketi ile olan ilişkileri de sembolik ve zorunlu durumlarla sınırlı kalacaktır.

Tablo 5.106 Şanlıurfa'ya gelmeden önce geçim sağlama biçimi

	Frekans	Yüzde %	Toplam yüzde
Çiftçi	49	61,3	61,3
Vasıflı işçi	7	8,8	70,0
Vasıfsız işçi	20	25,0	95,0
Esnaf	1	1,3	96,3
Çocuk-öğrenci	1	1,3	97,5
Enformal işler	2	2,5	100,0
Toplam	80	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Çalışmamıza katılanların % 61,3'ünün Şanlıurfa'ya gelmeden önce çiftçi, % 25'inin vasıfsız işçi, % 8,8'inin vasıflı işçi oldukları görülmektedir. Şanlıurfa'ya göç edenlerin daha önceki işleri ile göç etme nedenleri arasında bir ilişkinin olduğu da görülmektedir.

Tablo 5.107 Şanlıurfa'ya geliş sebebi

	Frekans	Yüzde %	Toplam Yüzde
İş bulduğu için	4	4,7	4,7
İş bulmayı umduğu için	36	41,9	46,6
Daha iyi yaşamayı istediği için	2	2,3	48,9
Geldiği yerde geçinme şansı kalmadığı için	21	24,4	73,3
Şanlıurfa'da yakınları olduğu için	6	7,0	80,3
Kan davasından kaçtığı için	1	1,2	81,5
Diğer	16	19,5	100,0
Toplam	86	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Şanlıurfa'da memleket ile ilişkilerin niteliğinin anlaşılması için öncelikle Şanlıurfa kent merkezine göç eden göçmenlerin göç nedenlerine bakılması gerekmektedir. Yukarıdaki tablo dikkatlice incelendiğinde göçmenlerin % 41,9'unun iş bulmayı umduğu için göç etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Göçmenler "geldiği yerde geçinme şansı kalmamasını" % 24,4 ile ikinci bir göç sebebi olarak belirtmişlerdir. Üçüncü sırayı ise Şanlıurfa'da yakınları olduğu için göç edenler oluşturmaktadır.

Burada şunu belirtmek gerekir; bölge ve il bazında bakıldığında göçün çeşitli nedenleri olduğu görülmektedir. İnsanları göçe zorlayan en temel koşullar, kırdaki iş imkanlarının kalmaması ve gidilecek yerde iş bulma umudunun olmasıdır. Bu koşulların içinde olduğu sosyal ilişkiler feodal düzene dayanmaktadır. Kırdaki toprak mülkiyetinin büyük ölçüde ağa ve aşiret reislerinin ellerinde olması ve tarımda makineleşmeye bağlı olarak emek fazlası açığa çıkmaktadır. Bölge ve il düzeyinde bakıldığında kırdaki geleneksel örgütlenme biçimine bağlı olarak insanlar geldikleri yerlerle ilişkilerini koparmışlardır.

Tablo 5.108 Şanlıurfa'ya nereden geldiniz ?

	Frekans	Yüzde %	Toplam yüzde
Adana	2	,9	0,9
Adıyaman	3	1,3	2,2
Balıkesir	1	,4	2,6
Gaziantep	1	,4	3,0
İçel	2	,9	3,9
İstanbul	2	,9	4,7
İzmir	1	,4	5,2
Osmaniye	1	,4	5,6
Şanlıurfa	8	3,4	9,8
Akçakale	6	2,6	11,6
Birecik	3	1,3	12,9
Bozova	24	10,3	23,3
Ceylanpınar	1	,4	23,7
Harran	2	,9	24,6
Hilvan	32	13,8	38,4
Siverek	8	3,4	41,8
Suruç	10	4,3	46,1
Viranşehir	3	1,3	47,4
99	122	52,6	100,0
Toplam	232	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Yukarıdaki tabloya bakıldığında Şanlıurfa'ya gelenlerin % 5,6'sının Şanlıurfa'ya diğer illerden geldikleri görülmektedir. Şanlıurfa'nın dışarıya göç verdiğini ve aldığı göçün ise büyük bir bölümünü kendi ilçelerinden aldığını bilmekteyiz. Bu tabloya göre Şanlıurfa kent merkezine göç eden insanların % 94,3'ünün Şanlıurfa'nın ilçelerinden göç ettiği görülmektedir. Etnik yapıya bağlı olarak bakıldığında nüfuslarını büyük bir bölümü Araplarından oluşan Akçakale, Harran ve Ceylanpınar İlçelerinin bu göç içindeki payının % 3,9 olduğu görülmektedir. Nüfuslarının büyük bir bölümü Kürtlerden oluşan diğer ilçelerden Şanlıurfa merkeze göç edenler ise göçmenlerin % 90,4'ünü oluşturmaktadır. Arapların yoğun olduğu ilçelerden yaşanan göçün Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı ilçelere göre daha düşük bir oranda göç olmasını etkileyen en temel faktörün ise GAP Projesi kapsamındaki gelişmeler neticesinde sulu tarıma geçilmesidir. Öncelikle Harran ovasının sulanmaya başlamasıyla tarım sektöründe bu bölge özelinde ortaya çıkan istihdam olanakları, buradan göçün göreceli olarak daha düşük kalmasına neden olmuştur.

Tablo 5.109 Asıl memleket, mahalle kodu

Asıl memleket	Mahalle kodu						Toplam
	Topdağı	S.maniye	Yakubiye	Eyyubiye	Diğer	Sancaktar	
Adıyaman	1 50,0% 1,6%			1 50,0% 2,4%			2 100,0% ,9%
Gaziantep	1 100,0% 1,6%						1 100,0% ,4%
İçel			1 100,0% 1,8%				1 100,0% ,4%
Merkez ilçe	34 25,6% 55,7%	18 13,5% 60,0%	29 21,8% 51,8%	25 18,8% 61,0%	23 17,3% 62,2%	4 3,0% 57,1%	133 100,0% 57,3%
Akçakale	1 16,7% 1,6%	1 16,7% 3,3%	1 16,7% 1,8%	3 50,0% 7,3%			6 100,0% 2,6%
Birecik			1 33,3% 1,8%		1 33,3% 2,7%	1 33,3% 14,3%	3 100,0% 1,3%
Bozova	9 34,6% 14,8%	2 7,7% 6,7%	10 38,5% 17,9%	1 3,8% 2,4%	4 15,4% 10,8%		26 100,0% 11,2%
Ceylanpınar					1 100,0% 2,7%		1 100,0% ,4%
Harran		1 50,0% 3,3%			1 50,0% 2,7%		2 100,0% ,9%
Hilvan	11 31,4% 18,0%	2 5,7% 6,7%	8 22,9% 14,3%	8 22,9% 19,5%	4 11,4% 10,8%	2 5,7% 28,6%	35 100,0% 15,1%
Siverek	2 22,2% 3,3%	2 22,2% 6,7%	2 22,2% 3,6%	1 11,1% 2,4%	2 22,2% 5,4%		9 100,0% 3,9%
Suruç	2 20,0% 3,3%	4 40,0% 13,3%	3 30,0% 5,4%	1 10,0% 2,4%			10 100,0% 4,3%
Viranşehir			1 33,3% 1,8%	1 33,3% 2,4%	1 33,3% 2,7%		3 100,0% 1,3%
Toplam	61 26,3% 100,0%	30 12,9% 100,0%	56 24,1% 100,0%	41 17,7% 100,0%	37 15,9% 100,0%	7 3,0% 100,0%	232 100,0% 100,0%

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Göç edenlerin kentteki mekansal dağılımlarını görmek amacıyla “Şanlıurfa’ya nereden geldiniz” ve mahalle kodu verileri çapraz olarak incelendiğinde geline yer ile yerleşilen yer arasında güçlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre Şanlıurfa kent merkezine en yoğun göçü veren ilçeler sırasıyla Hilvan % 15,1, Bozova % 11,2, Suruç % 4,3 ve Siverek % 3,9 olarak görülmektedir.

Mekansal olarak bakıldığında ise Hilvan’dan göç edenlerin % 31,4’ünün Topdağı’nda, % 22,9’unun Yakubiye’de ve yine % 22,9’unun Eyyubiye’de mahallelerinde oturdukları görülmektedir. Bozova göçmenlerine bakıldığında ise göçmenlerin % 38,5’inin Yakubiye ve % 34,6’sının Topdağı mahallelerinde oturdukları görülmektedir. En yoğun göç veren iki ilçe bazında baktığımızda göçmenlerin geldikleri yer yani kökenleri ile yerleştikleri yer arasında güçlü bir ilişki görülmektedir. Etnik yapısının büyük bir bölümünün Kürtlerden oluştuğunu bildiğimiz bu iki ilçenin göçmenlerinin şehir mekanına memleket, akrabalık ve etnik yapı gibi faktörlerin de etkisiyle yerleştikleri söylenebilir. Hilvan ve Bozova dışındaki ilçelerden göç etmiş olan Kürtlerin de, benzer nedenlerle Topdağı ve Yakubiye mahallelerine yerleştikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 5.110 Memleketle ilişkilerin sürekliliği var mı?

	Frekans	Yüzde %	Toplam Yüzde
Evet	32	36,4	36,4
Hayır	56	63,6	100,0
Toplam	88	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Tablo 5.111 Memleketteki yakınları ziyaret durumu

	Frekans	Yüzde %	Toplam Yüzde
Evet	26	74,3	74,3
Hayır	9	25,7	100,0
Toplam	35	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Tablo 5.112 Ziyaret düzenliliği

	Frekans	Yüzde%	Toplam Yüzde
Haftada bir	1	3,8	3,8
Ayda bir	2	7,7	11,5
İki ayda bir	3	11,5	23,1
Üç ayda bir	3	11,5	34,6
Bayramdan bayrama	12	46,2	80,8
Yılda bir	2	7,7	88,5
Özel günlerde	2	7,7	96,2
Düzensiz	1	3,8	100,0
Toplam	26	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Yukarıdaki beş tablo birlikte değerlendirildiğinde “memleketle ilişkilerin sürekliliği var mı?” sorusuna çalışmaya katılanların % 36,4’nün evet dediğini görmekteyiz. “Memleketteki yakınlarınızdan yardım alıyor musunuz” sorusuna üç kişi erzak bir kişi ise para yardımı aldığı cevabını vermiştir. Memleketinden yardım alanlardan bir kişi bu yardımın düzenli, iki kişinin ise bu yardımın düzensiz olduğunu belirtmişlerdir. Memleketteki yakınlarını ziyaret durumuna baktığımızda ise katılımcıların % 74,3’ünün memleketlerini hala ziyaret ettikleri görülmektedir. Bunların ziyaret düzenliliğine bakıldığında ise % 46,2 dolayındaki katılımcının bayramdan bayrama ve % 34,6 dolayındaki katılımcının ise en az üç ayda bir ziyaret ettikleri görülmektedir.

Tablo 5.113 Memleketle ilişkilerin sürekliliği var mı, kişi başına gelir (grup)

Memleket ile ilişkilerin sürekliliği var mı ?	Kişi başına gelir (grup)			Toplam
	50 milyon altı	50 - 100 milyon	100 milyon üstü	
Evet	21	6	2	29
	72,4%	20,7%	6,9%	100,0%
	31,8%	46,2%	40,0%	34,5%
	25,0%	7,1%	2,4%	34,5%
Hayır	45	7	3	55
	81,8%	12,7%	5,5%	100,0%
	68,2%	53,8%	60,0%	65,5%
	53,6%	8,3%	3,6%	65,5%
Toplam	66	13	5	84
	78,6%	15,5%	6,0%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	78,6%	15,5%	6,0%	100,0%

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

“Memleketle ilişkilerin sürekliliği var mı?” sorusu kişi başına gelir durumu ile çaprazlandığında memleket ile ilişkilerinin sürekli olduğunu belirtenlerin % 72,4’ünün 50 milyonun altında, % 20,7’sinin 50-100 milyon arasında ve % 6,9’unun 100 milyonun üzerinde bir gelire sahip oldukları görülmektedir. Memleketleri ile ilişkileri olduğunu belirtenlerin çoğunluğunun gelir seviyelerinin düşük olması “alt gelir gruplarının üst gelir gruplarına göre memleketleri ile daha yoğun ilişki içinde oldukları” sonucuna götürmektedir. Bir başka deyişle çok düşük düzeyde gelire sahip olan kent yoksullarının memleket ile ilişkileri sürdürmeleri geliştirdikleri bir geçinme stratejisi olarak düşünülebilir.

Tablo 5.114 Memleketteki yakınları ziyaret durumu, kişi başına gelir (grup)

Memleketteki yakınları ziyaret durumu	Kişi başına gelir (grup)			Toplam
	50 milyon altı	50 - 100 milyon	100 milyon üstü	
Evet	19	5	1	25
	76,0%	20,0%	4,0%	100,0%
	82,6%	83,3%	33,3%	78,1%
	59,4%	15,6%	3,1%	78,1%
Hayır	4	1	2	7
	57,1%	14,3%	28,6%	100,0%
	17,4%	16,7%	66,7%	21,9%
	12,5%	3,1%	6,3%	21,9%
Toplam	23	6	3	32
	71,9%	18,8%	9,4%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	71,9%	18,8%	9,4%	100,0%

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

“Memleketteki yakınları ziyaret durumu” kişi başına gelir durumu ile çaprazlandığında memleketteki yakınlarını ziyaret ettiğini belirtenlerin % 76’sı 50 milyonun altında, % 20’si 50-100 milyon arasında ve % 4’ünün 100 milyonun üzerinde bir gelire sahip oldukları görülmektedir. Memleketteki yakınlarını ziyaret ettiğini belirtenlerin çoğunluğunun gelir seviyelerinin düşük olması önceki paragrafın sonunda yapılan tespiti güçlendirmektedir.

Tablo 5.115 Şanlıurfa'ya geliş tarihi, memleketle ilişkilerin sürekliliği var mı?

Şanlıurfa'ya geliş tarihi	Memleketle ilişkilerin sürekliliği var mı?		Toplam
	Evet	Hayır	
1960-1969	6	12	18
	33,3%	66,7%	100,0%
	20,0%	22,6%	21,7%
1970-1979	6	15	21
	28,6%	71,4%	100,0%
	20,0%	28,3%	25,3%
1980-1989	7	14	21
	33,3%	66,7%	100,0%
	23,3%	26,4%	25,3%
1990-1999	10	9	19
	52,6%	47,4%	100,0%
	33,3%	17,0%	22,9%
2000-2002	1	3	4
	25,0%	75,0%	100,0%
	3,3%	5,7%	4,8%
Toplam	30	53	83
	36,1%	63,9%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Şanlıurfa'ya geliş tarihi ile "memleketle ilişkilerin sürekliliği var mı?" sorusu çaprazlandığında ise memleketle ilişkilerinin sürekli olduğunu belirtenlerin % 40'ının 1960 ile 1979 yılları arasında, % 60'ının ise 1980 ile 2002 yılları arasında göç ettiklerini görmekteyiz. Başka bir deyişle insanların kentte kalış süreleri uzadıkça memleket ile ilişkilerinin de yavaş yavaş kesildiği görülmektedir.

Tablo 5.116 Şanlıurfa'ya geliş tarihi, memleketteki yakınları ziyaret durumu

Şanlıurfa'ya geliş tarihi	Memleketteki yakınları ziyaret durumu		Toplam
	Evet	Hayır	
1960-1969	3	2	5
	60,0%	40,0%	100,0%
	12,0%	22,2%	14,7%
	8,8%	5,9%	14,7%
1970-1979	6	3	9
	66,7%	33,3%	100,0%
	24,0%	33,3%	26,5%
	17,6%	8,8%	26,5%
1980-1989	6	1	7
	85,7%	14,3%	100,0%
	24,0%	11,1%	20,6%
	17,6%	2,9%	20,6%
1990-1999	9	1	10
	90,0%	10,0%	100,0%
	36,0%	11,1%	29,4%
	26,5%	2,9%	29,4%
2000-2002	1	2	3
	33,3%	66,7%	100,0%
	4,0%	22,2%	8,8%
	2,9%	5,9%	8,8%
Toplam	25	9	34
	73,5%	26,5%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%
	73,5%	26,5%	100,0%

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Şanlıurfa'ya geliş tarihi ile memleketindeki yakınlarını ziyaret durumu çaprazlandığında yine yukarıdaki tabloya benzer bir sonuç ile karşılaşmaktayız. Memleketteki yakınlarını ziyaret ettiğini belirtenlerden % 36'sının 1960 ile 1979 yılları arasında göç ettikleri görülmektedir. Memleketteki yakınlarını ziyaret ettiğini belirtenlerin % 64'ünün ise 1980 ile 2002 yılları arasında göç ettiklerini gözlemlemekteyiz. Yine insanların kentte kalış süreleri uzadıkça memleketteki yakınlarını ziyaret durumlarında da bir azalma olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 5.117 Göç etmek isteme nedeni

	Frekans	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Ekonomik sebepler	34	81,0	81,0
Sosyal, psikolojik sebepler	8	19,0	100,0
Toplam	42	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Büyük bir kesimini Şanlıurfa'nın ilçelerinden merkeze göç eden göçmenlerin oluşturduğu kent yoksullarının % 17,4'ünün yurt içinde ya da yurt dışında başka bir yere göç etmeyi planladıkları, araştırma kapsamında ulaştığımız bir başka bulgudur. Şanlıurfa dışında bir yere göç etmeyi düşünen bu kesimin % 81'i ekonomik nedenleri, % 19'u ise sosyal ve psikolojik nedenleri bu göç fikrine neden olarak belirtmişlerdir.

5.5.6.3. Etnik Yapı

İnsanların benzerlikleri çoğaldıkça daha çok bir araya geldikleri farklılıkları arttıkça da ayrıştıkları gözlemlenmiştir. Kentsel mekanda etnikliğe bağlı olarak da yaşanılabilen bu süreçler dayanışma örüntülerini de etkilemektedir. Yabancı olunan yaşam alanında gereksinim duyulan ihtiyaçlar nedeniyle etniklik üzerinden dayanışma sağlamak insanların işlerini kolaylaştırmaktadır. Etnikliğe bağlı olarak belirli mekanlarda görülebilen yoğunlaşma da bir tür dayanışma örüntüsü biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 5.118 Hanede Türkçe konuşamayan var mı?

	Frekans	Yüzde %	Toplam Yüzde
Evet	62	27,0	27,0
Hayır	168	73,0	100,0
Toplam	230	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Tablo 5.119 Anadili nedir?

	Frekans	Yüzde %	Toplam Yüzde
Kürtçe	60	96,8	96,8
Arapça	2	3,2	100,0
Toplam	62	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Alan araştırması sırasında karşılaştığımız bazı güçlükler nedeniyle, entik yapıyı tüm ayrıntısıyla ortaya koyabilecek nitelikteki kimi anket sorularının yapılan görüşmelerde sorulmadığını öncelikle belirtmemiz gerekmektedir. Bu nedenle elde edilen veriler ölçüsünde etnik yapıya ilişkin bütün değerlendirmeler 60 Kürt hanesi üzerinden yapılmıştır. “Hanenizde Türkçe konuşamayan var mı?” sorusuna evet diyen 62 kişinin % 96,8’i anadillerinin Kürtçe ve % 3,2’sinin anadilleri ise Arapça’dır. Şanlıurfa’da Arap kökenli nüfusun bu orandan daha yüksek olduğunu bilmekteyiz. Ne var ki bu oranın düşük çıkmasının sebeplerinden biri Arap nüfusunun yoğun olduğu yerleşim alanlarının diğer yerleşim alanlarına göre daha fazla istihdam olanaklarına sahip olmasına bağlı olarak kent merkezine düşük oranda göç vermesidir. Son yıllarda tarım sektöründeki istihdam olanaklarına bağlı olarak diğer etnik gruplar Harran Ovasına göç etmeye başlamışlardır.

Şanlıurfa’nın büyük oranda kendi ilçelerinden göç aldığı tespiti daha önce yapılmıştı. Bu göç içerisinde nüfuslarının büyük bir bölümü Araplarından oluşan Akçakale, Harran ve Ceylanpınar İlçelerinin payının % 3,9 olduğu da belirtilmişti. Yaptığımız alan çalışmasının verilerine göre Türkçe bilmeyenlerden Arap olanlarının oranı % 3,2’dir. Arapların yoğun olan ilçelerden Şanlıurfa kent merkezine olan göç oranı ile Türkçe bilmeyen Arapların oranlarının yakın değerlerde olması aşağıda yapılacak değerlendirmeleri destekler niteliktedir.

Araştırma kapsamında, Türkçe bilmeyenlerin büyük bir çoğunluğunu kadınların oluşturduğu anlaşılmaktadır. Kadınların ise hastane ve yardım derneklerinin dışında ilişki kurdukları çok fazla kurum bulunmadığından, anadilin farklı oluşunun kurumsal olarak sorun yaratabileceği yerler hastaneler ve yardımlaşma dernekleri ile sınırlı kalmaktadır.

5.5.6.4. Akrabalık İlişkileri

Her toplumda o toplumun gelişmişlik seviyesine bağlı olarak birincil ve ikincil ilişkilerin olduğu görülmektedir. Toplumların gelişmişlik seviyeleri yükseldikçe ikincil ilişkiler ve düştükçe de birincil ilişkiler öne çıkmaktadır. Modern ve geleneksel yaşam biçimlerine bağlı olarak insan ilişkileri de belirlenir. Geleneksel toplumlarda modern toplumlara göre birincil ilişkiler daha ön plandadır. Geleneksel yaşam biçimlerinin hakim olduğu yerlerde ise birincil ilişkilerden biri olan akrabalık ilişkilerinin daha sıkı olduğu görülmektedir. Türkiye’nin daha gelişmiş batı bölgelerine göre doğu bölgelerinde birincil ilişkilerden olan akrabalık ilişkilerinin daha sıkı olduğu varsayılmaktadır. Geleneksel yaşam biçiminin henüz sürdüğü Şanlıurfa ilinde de birincil ilişkilere bağlı olarak akrabalık ilişkileri güçlüdür.

Şanlıurfa alan çalışmamızın verileri incelendiğinde çalışmamızda yer alan 111 kişiden % 62,2'si (69 kişi), ilk ikamet ettikleri mahallede akraba-hemşerilerinin olduğunu ifade etmişlerdir. 144 Kişinin % 62,5'i (90 kişi) ise halen oturdukları mahallede akraba-hemşerilerinin olduğunu söylemişlerdir. "Şanlıurfa'ya ilk geldiğinizde akraba-hemşerinizden yardım aldınız mı?" sorusuna 109 katılımcının % 25,7'si (28 kişi) evet yanıtı vermişlerdir.

Tablo 5.120 İlk işi bulmada aracılık durumu

	Frekans	Yüzde %	Toplam Yüzde
Akraba-hemşeri	59	27,7	27,7
Komşu	2	,9	28,6
Arkadaş-tanıdık	55	25,8	54,4
Kendisi	93	43,7	98,1
İş ve işçi bulma kurumu	3	1,4	99,5
Sınav-atama	1	,5	100,0
Toplam	213	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

İlk işi bulmada aracılık durumuna baktığımızda ise katılımcıların % 43,7'si kendisi, % 27,7'si akraba-hemşerisi ve % 25,8'i ise arkadaş-tanıdığı yardımıyla iş bulmuşlardır. Buradan da akraba, arkadaş ve yakınları ile ilişkilerin varlığı görülmektedir. Alınan yardımın türüne baktığımızda ise 22 kişiden 5'i yanında kalma, 2'si para ve yiyecek, 5'i ev bulma ve tutma, 4'ü iş bulma ve kurma ve 6'sı her türlü yardımı aldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 5.121 İlk işi bulmada aracılık durumu, kişi başına gelir (grup)

İlk işi bulmada aracılık durumu	Kişi başına gelir (grup)			Toplam
	50 milyon altı	50 - 100 milyon	100 milyon üstü	
Akraba+ hemşeri	37	15	6	58
	63,8%	25,8%	10,4%	100,0%
	24,6%	35,7%	50,0%	28,6%
Komşu	2			2
	100,0%			100,0%
	1,4%			1,0%
Arkadaş-tanidik	33	8	3	44
	75,0%	18,2%	6,8%	100,0%
	23,9%	19,0%	25,0%	22,9%
Kendisi	65	18	1	84
	77,4%	21,4%	1,2%	100,0%
	47,1%	42,9%	8,3%	43,8%
İş ve işçi bulma kurumu		1	2	3
		33,3%	66,7%	100,0%
		2,4%	16,7%	1,6%
Sınav-atama	1			1
	100,0%			100,0%
	,7%			,5%
Toplam	138	42	12	192
	71,9%	21,9%	6,3%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

İlk işi bulmada aracılık durumu ve kişi başına gelir çaprazlandığında ise çalışmamıza katılanların % 43,8'i ilk işini kendisi bulduğunu belirtmişlerdir. İlk işini kendisinin bulduğunu belirtenlerin % 77,4'ü 50 milyonun altında, % 21,4'ü 50-100 milyon arasında ve % 1,2'si 100 milyonun üzerinde gelir elde etmektedirler. İlk işini akraba-hemşerilerinin yardımı ile bulanlar örneklemin % 30,2'sini oluşturmaktadır. Akraba-hemşerilerinin yardımı ile ilk işini bulanların % 63,8'i 50 milyonun altında, % 25,8'i 50-100 milyon arasında ve % 10,4'ü 100 milyonun üzerinde bir gelire sahiplerdir. Çalışmamıza katılanların % 22,9'u da ilk işini arkadaş ve tanıdıkları aracılığıyla bulduğunu belirtmişlerdir. İlk işini arkadaş ve tanıdıkları aracılığıyla bulanların % 75'i 50 milyonun altında % 18,2'si 50-100 milyon arasında ve % 6,8'i 100 milyonun üstünde bir gelire sahip oldukları görülmektedir. İnsanların gelir seviyeleri yükseldikçe birbirlerine iş bulmada aracılık etme durumlarında bir düşme görülmektedir. Gelir seviyesi düşmesine bağlı olarak ilk işi bulmada aracılık durumunun yükseldiği anlaşılmaktadır.

Tablo 5.122 Zor durumda kalınca yardım alınan kişiler

	Evet	Hayır	Toplam
Akraba-hemşeri	113 % 51,4	107 % 48,6	220 % 100,0
Komşu ve tanıdık	44 % 20,8	168 % 79,2	212 % 100,0
Diğer kişiler	32 % 15,1	180 % 84,9	212 % 100,0
Hiç kimseden yardım almayanlar	33 % 15,8	176 % 84,2	209 % 100,0

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Şanlıurfa alan çalışmamızın verilerine göre Şanlıurfa'ya ilk geldiğinde yardım aldığını söyleyenlerin % 86,4'ü akrabalarından yardım alırken % 13,6 ise iş arkadaşlarından yardım aldığını belirtmişlerdir. Zor durumda kalınca kimlerden yardım aldıkları sorulduğunda katılımcıların % 51,4'ü (113 kişi) akraba-hemşerilerinden yardım aldıklarını söylerken % 20,8'i (44 kişi) komşu ve tanıdıklarından yardım aldığını söylemektedir. Zor durumda kalınca diğer kişilerden yardım alanlar ise %15,1'de (32 kişi) kalırken hiç kimseden yardım almadığını söyleyenler ise örneklemin %15,8'ini (33 kişi) oluşturmaktadır. Bütün bu veriler birlikte değerlendirildiğinde insanlar zor durumda kalınca ilk önce akrabalarından daha sonra ise komşu ve tanıdıklarından yardım istemektedirler. Bütün bunlara göre insanlar zor durumda kalınca ilk önce akrabalarından daha sonra ise komşu ve tanıdıklarından yardım istemektedirler.

Tablo 5.123 Zor durumda kalınca alınan yardım türü

	Evet	Hayır	Toplam
İş bulma	26 % 12,3	185 % 87,7	211 % 100,0
Mesleki beceri kazandırma	1 % 0,5	209 % 99,5	210 % 100,0
Para	83 % 38,9	129 % 61,1	211 % 100,0
Borç alma, kefil olma	98 % 45,8	115 % 54,2	213 % 100,0
Evinde kalma	7 % 3,3	204 % 96,7	211 % 100,0
Bakım-onarım işleri	6 % 2,8	203 % 97,2	209 % 100,0
Ev işleri-temizlik	12 % 5,7	198 % 94,3	210 % 100,0
Ev içi üretim	10 % 4,7	201 % 95,3	211 % 100,0
Eve göz kulak olma	8 % 3,8	202 % 96,2	210 % 100,0
Çocuk bakımı	8 % 3,8	202 % 96,2	210 % 100,0
Evlilik, ölüm, hastalık halinde yardım	40 % 18,8	173 % 81,2	213 % 100,0
Diğer işlerde	23 % 10,5	187 % 89,5	210 % 100,0

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Zor durumda kalınca aldığınız yardım türü nedir diye sorulduğunda ise sırasıyla; iş bulma % 12,3'ü (26 kişi), mesleki beceri kazandırma % 0,5'inin (1 kişi), para % 38,9'u (83 kişi), borç alma ve kefil olma % 45,8'i (98 kişi), evinde kalma % 3,3'ü (7 kişi), bakım onarım % 2,8'i (6 kişi), ev işleri % 5,7'si (12 kişi), ev içi üretim % 4,7'si (10 kişi), eve göz-kulak olma % 3,8'i (8 kişi), çocuk bakımı % 3,8'i (8 kişi), evlilik-ölüm halleri % 18,8'i (40 kişi) ve diğer işler % 10,5'i (23 kişi) sonuçlarına ulaşılmaktadır. Bu soruda katılımcıların birden çok şıkkı söyleme hakkı olduğundan her veri kendi içinde ayrı ayrı ele alınmalıdır. Bu veriler incelendiğinde insanların en çok borç alma ve kefil olma, parasal, iş bulma ve evlilik, ölüm gibi konularda birbirlerine yardım ettikleri anlaşılmaktadır. Böyle bakıldığında kent yoksullarının birbirlerine asgari ihtiyaçlarda yardım ettikleri de görülmektedir.

“Son yıllarda yardım ilişkilerinde bir değişim oldu mu?” sorusuna katılımcıların % 61,2'si evet yanıtını vermiştir. Değişimin niteliği sorulduğunda ise % 95,6 oranında katılımcı yardım ilişkilerinde azalma olduğunu belirtmişlerdir. Türkiye’de son yıllarda yaşanan ekonomik krizler ile insanların ekonomik

durumları bozulmuş ve bütün bunlara bağlı olarak da yardım ilişkilerinde de azalma görülmüştür.

Tablo 5.124 Mahalle değiştirmeme nedenleri

	Frekans	Yüzde %	Toplam Yüzde
Eksik bilgi/cevapsız	2	4,4	4,4
Ekonomik nedenler	14	31,1	35,6
Kendi mülkünde oturma	7	15,6	51,1
Akraba, komşu ilişkileri	18	40,0	91,1
Ekonomik nedenler ve akraba, komşu ilişkileri	4	8,9	100,0
Toplam	45	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Mahalle değiştirmeme nedenlerine baktığımızda ise katılımcıların % 40'ının akraba ve komşu ilişkileri nedeniyle mahalle değiştirmedikleri görülmektedir. Katılımcıların % 31,1'i ise ekonomik nedenlerle mahalle değiştirmezken % 15,6'sının ise kendi mülküne taşınma nedeniyle mahalle değiştirmedikleri gözlemlenmektedir.

5.5.6.5. Dayanışma Örüntüleri

Yoksulluğun birinci göstergesi yeterli kaynağa sahip olmamaktır. Böyle bir durumda izlenebilecek yollardan birisi borç almak olacaktır. Bu durumda insanların birbirine borç vermesi bir dayanışma ilişkisi olarak düşünülebilir. Bu dayanışma ilişkileri yakın çevreden başlamaktadır. Büyük bir kesimini işsiz kitlelerin oluşturduğu kent yoksullarının başvurdukları birincil geçinme stratejileri günlük olarak eş, dost, akraba ve tanıdıklardan borç ve yardım alma gibi stratejilerdir.

Tablo 5.125 Borçlanma nedeni

	Frekans	Yüzde %	Toplam Yüzde
Gayrimenkul alımı	9	5,4	5,4
İşe ilişkin	15	9	14,4
Geleneksel nedenler	14	8,4	22,8
Geçim zorluğu	116	69,9	92,7
Hastalık	12	7,3	100,0
Toplam	166	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Şanlıurfa alan çalışmamızın sonuçlarına bakıldığında kent yoksullarının % 71,2'sinin borcu ve % 18,2'sinin de taksit borcu bulunmaktadır. İşsiz kitlelerinin en önemli borçlanma nedeni ise % 69,6 ile geçim zorluğu olarak görülmektedir. Geçim zorluğundan sonraki en önemli borçlanma nedenleri arasında, önem sırasına göre % 8,4 ile geleneksel nedenler, % 7,3 ile hastalık ve % 5,4 ile gayri menkul alımı gelmektedir.

Tablo 5.126 İşsizlik süresi

	Frekans	Yüzde %	Toplam Yüzde
1 sene ve daha az	79	48,8	48,8
1-2 yıl	26	16	64,8
3 yıl	15	9,3	74,1
4 yıl	3	1,9	76
5 yıl	9	5,6	81,6
6 yıl	2	1,2	82,8
7 yıl ve üstü	28	17,2	100
Toplam	162	100	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Şanlıurfa alan çalışmamızın sonuçlarına baktığımızda kent yoksullarının % 74,1'i son üç senedir işsiz olduğunu belirtmişlerdir. İşsizken borç alanlara baktığımızda ise insanların % 39,6'sının borç aldığını görmekteyiz. Başka bir deyişle insanların üçte birinden fazlası geçim stratejisi olarak çevresinden borç almayı bir seçenek gibi görmektedirler

Tablo 5.127 İşsizlik süresi, işsizken borç aldınız mı?

İşsizlik süresi	İşsizken borç aldınız mı ?		Toplam
	Evet	Hayır	
1 sene ve daha az	36	36	72
	50,0%	50,0%	100,0%
	59,0%	39,6%	47,4%
1-2 yıl	8	17	25
	32,0%	68,0%	100,0%
	13,1%	18,7%	16,4%
3 yıl	4	10	14
	28,6%	71,4%	100,0%
	6,6%	11,0%	9,2%
4 yıl	1	2	3
	33,3%	66,7%	100,0%
	1,6%	2,2%	2,0%
5 yıl	4	5	9
	44,4%	55,6%	100,0%
	6,6%	5,5%	5,9%
6 yıl	1	1	2
	50,0%	50,0%	100,0%
	1,6%	1,1%	1,3%
7 yıl ve üstü	7	20	27
	25,9%	74,1%	100,0%
	11,5%	22,0%	17,8%
Toplam	61	91	152
	40,1%	59,9%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

“İşsizlik süresi” ve “işsiz iken borç aldınız mı” soruları çaprazlandığında örnekleme yer alan kişilerden borç alanların % 59'u son 1 senedir işsiz iken % 78,7'sinin ise son üç senedir işsiz olduğu görülmektedir. Borç alanların % 11,5'inin ise son yedi senedir işsiz oldukları görülmektedir. Ülkemizde son üç senedir yaşanan ekonomik krizler bu kötü tablonun temel nedeni olarak düşünülmelidir.

Tablo 5.128 İşsizlik süresi, işsizken akraba, tanıdık yardımı aldınız mı?

İşsizlik süresi	İşsizken akraba, tanıdık yardımı aldınız mı ?		Toplam
	Evet	Hayır	
1 sene ve daha az	17	54	71
	23,9%	76,1%	100,0%
	43,6%	47,8%	46,7%
1-2 yıl	6	19	25
	24,0%	76,0%	100,0%
	15,4%	16,8%	16,4%
3 yıl	4	11	15
	26,7%	73,3%	100,0%
	10,3%	9,7%	9,9%
4 yıl	1	2	3
	33,3%	66,7%	100,0%
	2,6%	1,8%	2,0%
5 yıl	3	6	9
	33,3%	66,7%	100,0%
	7,7%	5,3%	5,9%
6 yıl	1	1	2
	50,0%	50,0%	100,0%
	2,6%	,9%	1,3%
7 yıl ve üstü	7	20	27
	25,9%	74,1%	100,0%
	17,9%	17,7%	17,8%
Toplam	39	113	152
	25,7%	74,3%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Alan çalışmamızın sonuçlarına göre örnekleme yer alan işsizlerin % 25,6'sı akraba ve tanıdıklarından yardım aldığını belirtmiştir. İşsizlik süresi ile "akraba tanıdık yardımı aldınız mı" soruları çaprazlandığında ise akraba-tanıdık yardımı alanların % 43,6'sı son bir yıldır, % 15,4'ü son iki yıldır ve %10,3'ü son üç senedir işsizdirler. Toplamda akraba-tanıdıklarından yardım alanların son üç senedir işsiz oldukları görülmektedir.

Tablo 5.129 Borçlanılan kişiler

	Frekans	Yüzde %	Toplam Yüzde
Akraba-tanidik	92	58,6	58,6
Tefeciye	3	1,9	60,5
Devlet kurumları	3	1,9	62,4
Toptancı	4	2,5	64,9
Bakkal-manav-tamirci	33	20,9	85,8
Akraba+banka	1	,6	86,4
Akraba-tanidik ve müteahhit-koop.	1	,6	87
Patron, işveren	21	13	100,0
Toplam	158	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Yukarıdaki iki tablo incelendiğinde insanların % 58,6'sı akrabalarına, %20,9'u bakkal, manav, tamirciye ve %13 ise patron ve işverenine borçlanmış. Borçlanma ilişkilerine dikkatlice baktığımızda borçlanmanın yakın çevreden uzak çevreye doğru yayıldığı görmekteyiz. İnsanlar daha çok çevrelerindeki yakınlarına borçlanmayı tercih etmektedirler.

Tablo 5.130 Borçlanılan kişiler, kişi başına gelir (grup)

Borçlanılan kişiler	Kişi başına gelir (grup)			Toplam
	50 milyon altı	50 - 100 milyon	100 milyon üstü	
Akraba-tanidik	60	16	3	79
	75,9%	20,3%	3,8%	100,0%
	60,6%	44,4%	75,0%	56,8%
Tefeciye	2	1		3
	66,7%	33,3%		100,0%
	2,0%	2,8%		2,2%
Devlet kurumları	2			2
	100,0%			100,0%
	2,0%			1,4%
Toptancı	1	3		4
	25,0%	75,0%		100,0%
	1,0%	8,3%		2,9%
Bakkal-manav-tamirci	21	8	1	30
	70,0%	26,7%	3,3%	100,0%
	21,2%	22,2%	25,0%	21,6%
Akraba+banka	1			1
	100,0%			100,0%
	1,0%			,7%
Akraba-tanidik ve müteahhit-koop.		1		1
		100,0%		100,0%
		2,8%		,7%
Diğer (patron, işveren...)	12	7		19
	63,2%	36,8%		100,0%
	12,1%	19,4%		13,7%
Toplam	99	36	4	139
	71,2%	25,9%	2,9%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Borçlanılan kişiler ve kişi başına gelir durumları çaprazlandığında alt gelir grubunda yer alanların önem sırasına göre en çok akrabalarına, bakkal-manava ve patron-işverenine borçlandıkları görülmektedir. Akrabalarına borçlananların % 75,9'unun 50 milyonun altında, % 20,3'ünün 50-100 milyon arasında ve % 3,8'inin 100 milyonun üzerinde bir gelire sahip oldukları görülmektedir. Bakkal-manava borçlananların % 70'i 50 milyonun altında, % 26,7'si 50-100 milyon arasında ve % 3,3'ü 100 milyonun üzerinde bir gelire sahiplerdir. Çalışmamıza katılanların gelir seviyeleri düştükçe akrabalarına ve bakkal-manava daha çok borçlandıkları görülmektedir.

5.5.6.6. Gecekondu

Kent yoksulları arasında, gecekondu geleneksel yaşam biçimi, komşuluk ilişkileri, müstakil konut olması özelliği ve ekonomik sıkıntılardan kaynaklı olarak dayanışma örüntülerinin mekanı olarak algılanmaktadır. Bu dayanışma örüntüsünün temeli ise ekonomik sıkıntılara dayanmaktadır. Şanlıurfa alan çalışmamıza katılan kent yoksullarına maddi imkanlarının uygun olması durumunda gecekonduyu mu, apartmanı mı tercih edecekleri ve nedeni sorulduğunda aşağıdaki tablolar ile karşılaştık.

Tablo 5.131 Oturulan konut tipi

	Frekans	Geçerli yüzde	Toplam yüzde
Gecekondu	213	91,8	91,8
Apartman	19	8,2	100,0
Toplam	232	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Şanlıurfa alan çalışmamıza katılan hanelerin % 91,8'i (213 hane) gecekonduya otururken % 8,2'si (19 hane) apartmanda oturmaktadır.

Tablo 5.132 Mevcut konutu değiştirme düşüncesi

	Frekans	Yüzde%	Toplam Yüzde
Var	84	37,2	37,2
Yok	142	62,8	100,0
Toplam	226	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Alan çalışmamıza katılanlara mevcut konutlarını değiştirme düşüncelerinin olup olmadığını sorduğumuzda insanların % 37,2'sinin konutlarını değiştirmek istedikleri % 62,8'inin ise değiştirmeyi istemedikleri görülmektedir.

Tablo 5.133 Maddi durumun yeterli olması halinde yaşam mekanı tercihi

	Frekans	Geçerli yüzde	Toplam yüzde
Gecekondu	82	37,3	37,3
Apartman	138	62,7	100,0
Toplam	220	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Maddi durumlarının yeterli olması durumunda tercih edecekleri yaşam mekanları sorulduğunda çalışmamıza katılanların % 37,3'ünün gecekonduyu ve % 62,7'sinin ise apartmanı tercih ettikleri görülmektedir. Büyük bir çoğunluğu gecekonduya yaşayan kişilerden mevcut konutlarını değiştirme düşüncesi olmayanlar % 62,6 iken maddi durumlarının yeterli olması halinde apartmanı tercih edeceğini

belirtenler örneklemin % 62,7'sini oluşturmaktadır. Başka bir deyişle çalışmamıza katılanlar ekonomik sıkıntılardan dolayı konutlarını değiştirmemeyi düşünmektedirler.

Tablo 5.134 Apartman tercih nedenleri

	Frekans	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Konfor olanakları	85	64,4	64,4
Apartman yaşamına ilişkin sosyal nedenler	12	9,1	73,5
Konfor ve sosyal nedenler	35	26,5	100,0
Toplam	132	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Maddi durumlarının yeterli olması durumunda 138 kişinin % 64,4'ü (85 kişi) konfor olanakları nedeniyle, % 26,5'i (35 kişi) konfor ve sosyal nedenlerle ve % 9,1'i (12 kişi) apartman yaşamına ilişkin sosyal nedenlerle apartmanı tercih edeceğini belirtmişlerdir. Katılımcıların çoğunluğu yaşam mekanı olarak öncelikle apartmanı tercih etmektedirler.

Tablo 5.135 Gecekonduyu tercih etme nedenleri

	Evet	Hayır	Toplam
Komşuluk ve dayanışma ilişkileri nedeniyle	19 % 19,6	78 % 80,4	97 % 100,0
Geleneksel yaşam biçimine uygunluk nedeniyle	38 % 38,4	61 % 61,6	99 % 100,0
Ekonomik nedenlerle	7 % 7,8	83 % 92,2	90 % 100,0
Müstakil konut olanakları nedeniyle	46 % 48,4	49 % 51,6	95 % 100,0

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Şanlıurfa alan çalışmamızın verilerine baktığımızda "Maddi durumunuz yeterli olsa gecekonduya mı yoksa apartmanda mı yaşamak istersiniz? Neden?" sorularını kadınlara sorduğumuzda gecekonduyu tercih edenler örneklemin % 37,3'nü oluşturmaktadır. Gecekonduyu tercih nedenlerine baktığımızda müstakil konut olanakları nedeniyle gecekondu diyenler katılımcıların % 48,4'ünü (46 kişi) oluşturmaktadır. Geleneksel yaşam biçimine uygunluk nedeniyle gecekondu diyenler katılımcıların % 38,4'ünü (38 kişi) oluşturmaktadır. Komşuluk ve dayanışma ilişkileri nedeniyle gecekondu diyenler çalışmamıza katılanların % 19,6'sını (19 kişi) oluşturmaktadır. Ekonomik nedenlerle gecekondu diyenler katılımcıların ancak % 7,8'ini (7 kişi) oluşturmaktadır. Başka bir deyişle Şanlıurfa

kent yoksulları gecekonduyu öncelikle müstakil ev olarak görürken bunu, geleneksel yaşam biçimine uygunluk ve onu da komşuluk ve dayanışma ilişkileri nedeniyle tercih izlemektedir. Ekonomik nedenlerle gecekonduyu tercih ise en son önemde görülmektedir.

5.5.6.7. Devlet, Sivil Toplum ve Örgütlenme

Kente yeni göç eden göçmenlerin kendilerini güvensiz hissettikleri kent ortamında bir yerlere ait olma ihtiyacı hissettikleri bilinmektedir. Bu ihtiyaca bağlı olarak da siyasi parti, dernek, vakıf, meslek odası ve sendika gibi kuruluşlara üye olunmaktadır. Kentte kalış süresi daha uzun olanların üye olma oranları ise daha yüksektir. Kente yeni gelenler ise geleneksel yardımlaşma ve dayanışmayı kullanmaktadırlar.

Gelenekselliğin sürdüğü bölgelerde ise devletle ilişkiler, sivil toplum ve örgütlenme yerel ileri gelenlerin aracılığıyla sürer. Şanlıurfa gibi geleneksel yaşam biçiminin sürdüğü yerlerde halkın ileri gelenlerinden resmi bir konum edinmiş olanlar öne çıkmaktadır. Siyasi partiler ve çeşitli sivil toplum örgütleri ve belediyelerle ilişkileri olan yerel önderler, devletle ilişkileri düzenler ve sürmesine yardımcı olurlar. Yoksul kitleler ise bu yerel önderlerden çok muhtarlıkları kullanırlar. Muhtarlıklar yoksul kitlelerin, ulaşmakta sıkıntı çektikleri valilik, belediyeler, yardım ve sağlık kurumlarında aracı bir kurum gibi çalışırlar. Bu nedenle muhtar seçimi de daha çok şahısa göre yapılmaktadır. Şanlıurfa alan çalışmamızda kentin yoksul kitlelerinin devlet sistemiyle bütünleştiği en önemli kurum muhtarlık kurumudur.

Tablo 5.136 Vakıf/dernek üyelik sayısı

	Frekans	Yüzde %	Toplam Yüzde
Bir adet dernek/vakıf üyeliği var	10	76,9	76,9
İki adet dernek/vakıf üyeliği var	3	23,1	100,0
Toplam	13	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Alan çalışmamıza katılanların %7,8'i (13 kişi) herhangi bir vakıf ya da derneğe üye olduklarını, % 92,2'si (153 kişi) ise herhangi bir vakıf ya da derneğe üye olmadığını belirtmiştir. Herhangi bir vakıf ya da derneğe üye olan kişilerin % 76,9'u (10 kişi) yalnız 1 üyeliği bulunurken %23,1'inin (3 kişi) iki adet üyeliği bulunmaktadır.

Tablo 5.137 Üye olunan I. dernek türü

	Frekans	Yüzde %	Toplam Yüzde
Ülkü ocakları	1	7,7	7,7
Diğer	11	84,6	92,3
Sakatlar derneği	1	7,7	100,0
Toplam	13	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Üye olunan dernek/vakıf türlerine baktığımızda ise bir kişinin ülkü ocakları, bir kişinin sakatlar derneğine ve bir kişinin ise İslami cemaatlerden birine üye olduğu görülmektedir. Şanlıurfa'da İslamcı derneklerin yaygın olduğunun bilinmesine rağmen üye kişilerin bu kadar az çıkması insanların bu tür durumlarını beyan etmekten çekindikleri ile açıklanabilir. "Diğer" kategorisinde 11 kişinin olması bu fikri desteklemektedir.

Tablo 5.138 I. dernek üyelik durumu

	Frekans	Yüzde %	Toplam Yüzde
Sadece üye	5	45,5	45,5
Toplantılara gidiyor	2	18,2	63,6
Üye ve aktif faaliyet yürütüyor	1	9,1	72,7
Yönetimde görev alıyor	2	18,2	90,9
Zorunlu üyelik	1	9,1	100,0
Toplam	11	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Üye olduğunu belirten katılımcılardan 1. dernek üyelik durumunda toplam 11 kişinin 5'i sadece üye, 2'si toplantılara gitmekte, 2'si yönetimde görev almakta, 1'i aktif görev almakta ve 1'i de zorunlu üye olduklarını belirtmişlerdir. 2. Dernek üyelik durumuna bakıldığında ise iki derneğe birden üye olan toplam 3 kişiden 2'si sadece üye olduğunu belirtirken 1'i aktif görev yürüttüklerini belirtmişlerdir.

Tablo 5.139 Herhangi bir vakıf ya da cemaatten yardım alma durumu

	Frekans	Yüzde %	Toplam Yüzde
Evet	18	8,4	8,4
Hayır	197	91,6	100,0
Toplam	215	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Tablo 5.140 Alınan yardımın niteliği

	Frekans	Yüzde %	Toplam Yüzde
Para	2	11,1	11,1
Erzak	16	88,9	100,0
Toplam	18	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Herhangi bir vakıf ya da cemaatten yardım alanlar % 8,4 (18 kişi) iken almadığını belirtenler ise % 91,6 (197 kişi) olarak görünmektedir. Alınan yardımın niteliğine baktığımızda ise yardım alanların % 88,9'u (16 kişi) erzak yardımı alırken % 11,1'i (2 kişi) para yardımı aldığını söylemiştir. Bu yardımları alanların 9 kişi Topdağı'nda, 3 kişi Yakubiye'de, 1 kişi Süleymaniye'de ve 1 kişi Eyyubiye mahallesinde oturmaktadır. Cemaat ve vakıf yardımlaşmalarının yoğunlaştığı mahalle ise Topdağı'dır.

Tablo 5.141 Herhangi bir vakıf ya da cemaatten yardım alma durumu, kişi başına gelir (grup)

Herhangi bir vakıf yada cemaatten yardım alma durumu	kişi başına gelir (grup)			Toplam
	50 milyon altı	50 - 100 milyon	100 milyon üstü	
Evet	11	3		14
	78,6%	21,4%		100,0%
	7,9%	7,0%		7,3%
Hayır	128	40	10	178
	71,9%	22,5%	5,6%	100,0%
	92,1%	93,0%	100,0%	92,7%
Toplam	139	43	10	192
	72,4%	22,4%	5,2%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Herhangi bir vakıf ya da cemaatten yardım alma durumu ile kişi başına gelir çaprazlandığında herhangi bir vakıf ya da cemaatten yardım alan 18 kişiden 11 kişinin (% 78,6) 50 milyonun altında, 3 kişinin (% 21,4) 50-100 milyon arasında bir gelire sahip iken 4 kişinin gelir durumları bilinmemektedir. Herhangi bir cemaat ya da vakıftan yardım alma durumu ile alt gelir gruplarında yer alan yoksullar arasında sıkı bir bağ olduğu görülmektedir.

Tablo 5.142 Mahalle kodu, mahallenin sorunları ile ilgilenen dernek var mı?

Mahalle	Mahallenin sorunları ile ilgilenen dernek var mı?			Toplam
	Bilmiyor	Evet	Hayır	
Topdağı		2 3,4% 66,7%	57 96,6% 27,4%	59 100,0% 27,6%
Süleymaniye	1 3,4% 33,3%		28 96,6% 13,5%	29 100,0% 13,6%
Yakubiye	1 2,0% 33,3%		49 98,0% 23,6%	50 100,0% 23,4%
Eyyubiye		1 2,6% 33,3%	37 97,4% 17,8%	38 100,0% 17,8%
Diğer	1 2,6% 33,3%		37 97,4% 17,8%	38 100,0% 17,8%
Toplam	3 1,4% 100,0%	3 1,4% 100,0%	208 97,2% 100,0%	214 100,0% 100,0%

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

“Mahalle sorunları ile ilgilenen dernek var mı?” sorusuna insanların % 1,4’ü (3 kişi) bilmediğini, %1,4’ü (3 kişi) var olduğunu ve % 97,2’sinin (208 kişi) ise böyle derneklerin olmadığını belirtmişlerdir. Mahalle sorunları ile ilgilenen derneğin olduğunu belirten 3 kişiden 2’si Topdağı’nda otururken 1’i ise Eyyubiye’de oturmaktadır.

Tablo 5.143 Sorunları çözmek için başvuru alan makamlar

	Frekans	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Muhtar	151	80,7	80,7
Belediye	10	5,3	86,1
Muhtar ve belediye	14	7,5	93,6
Hiçbir yere	12	6,4	100,0
Toplam	187	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Dernek ve benzeri örgütlerde en çok tartışılan konuların başında % 98,5 ile kentsel servis sorunları gelmektedir. Çalışmaya katılanların % 1,5’i ise en çok tapu, imar ve gecekond sorunlarını tartıştıklarını belirtmişlerdir. Sorunlarını çözmek için katılımcıların % 80,7’si muhtara, % 7,5’i muhtar ve belediyeye, % 5,3’ü belediyeye başvururken % 6,4’ü hiçbir yere başvurmamaktadır. Buradan da

anlaşıyor ki Şanlıurfa kent yoksullarının büyük bir kesimi (% 80,7'si) sorunlarını çözmek için devlet kurumları dışındaki yerel kişilere taşımaktadırlar. Muhtarlık yoksul kitleler ile devlet arasında ilişkileri düzenleyen işlevsel bir kuruma dönüşmektedir.

Diyarbakır örneğinde ise sorunlarını çözmek için deneklerin % 39,8'i muhtara, % 48,9'u belediyeye, % 14,3'ü valiliğe ve % 27,5'i kentsel hizmet sunumuyla ilgili kamu kuruluşlarına başvurumaktadırlar. Şanlıurfa ve Diyarbakır'a ilişkin rakamları yan yana koyduğumuzda iki kentin farklılıklarının neler olduğunu daha rahat görmekteyiz.

Tablo 5.144 Sorunları çözmek için başvurulacak makamlar, kişi başına gelir (grup)

Sorunları çözmek için başvurulacak makamlar	Kişi başına gelir (grup)			Toplam
	50 milyon altı	50 - 100 milyon	100 milyon üstü	
Muhtar	96	29	7	132
	72,7%	22,0%	5,3%	100,0%
	80,0%	80,6%	70,0%	79,5%
Belediye	5	2	1	8
	62,5%	25,0%	12,5%	100,0%
	4,2%	5,6%	10,0%	4,8%
Muhtar ve belediye	9	3	2	14
	64,3%	21,4%	14,3%	100,0%
	7,5%	8,3%	20,0%	8,4%
Hiçbir yere	10	2		12
	83,3%	16,7%		100,0%
	8,3%	5,6%		7,2%
Toplam	120	36	10	166
	72,3%	21,7%	6,0%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Kaynak : Şanlıurfa alan çalışması

Sorunları çözmek için başvurulacak makamlar ile kişi başına gelir durumu çaprazlandığında çalışmamıza katılanlardan % 79,5'inn sorunlarını çözmek için muhtara, % 8,4'ünün muhtar ve belediyeye ve % 4,8'inin ise belediyeye başvurdıkları görülmektedir. Sorunlarının çözümü için muhtara başvuranların % 72,7'sinin (96 kişi) geliri 50 milyonun altında, % 22'sinin 50-100 milyon arasında ve % 5,3'ünün 100 milyon üzerinde geliri bulunmaktadır. Çalışmamıza katılanlardan daha çok geliri düşük olanların sorunlarını çözmek için muhtara başvurdıkları görülmektedir.

Tablo 5.145 Mahalle sorunları dışında tartışılan konular

	Frekans	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Siyaset-ülke sorunları	10	16,4	16,4
Geçim zorluğu-yardımlaşma	27	44,3	60,7
Kişisel sorunlar	2	3,3	63,9
Tartışma yapılmıyor	22	36,1	100,0
Toplam	61	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Çalışmamıza katılanlar mahalle sorunları dışında sırasıyla % 44,3 geçim zorluğu ve yardımlaşma, %36,1 tartışma yapılmadığını, %16,4'ü siyaset ve ülke sorunlarını ve %3,3'ü kişisel sorunlarını tartıştıklarını söylemişlerdir. Buradan da anlaşıldığı üzere insanların birinci gündem maddeleri geçim zorluğudur.

Diyarbakır örneğinde ise çalışmamıza katılanların % 34,4'ü geçim zorluğunu, % 25'i siyaset ve ülke sorunlarını, % 9,4'ü kişisel sorunları ve % 6,3'ü de bölgeye ilişkin siyasi sorunları tartıştıklarını söylemişlerdir. İki kentin karşılaştırılmasında Diyarbakırlıların geçim zorluğu ile birlikte siyaseti tartıştıkları, Şanlıurfalıların ise sadece geçim zorluğuna odaklandıkları görülmektedir.

Tablo 5.146 Mahalle kodu, mahalle sorunları karşısında toplu hareket durumu

Mahalle	Mahalle sorunları karşısında toplu hareket durumu		Toplam
	Evet	Hayır	
Topdağı	25	32	57
	43,9%	56,1%	100,0%
	35,2%	25,2%	28,8%
Süleymaniye	7	18	25
	28,0%	72,0%	100,0%
	9,9%	14,2%	12,6%
Yakubiye	9	35	44
	20,5%	79,5%	100,0%
	12,7%	27,6%	22,2%
Eyyubiye	14	23	37
	37,8%	62,2%	100,0%
	19,7%	18,1%	18,7%
Diğer	14	15	29
	48,3%	51,7%	100,0%
	19,7%	11,8%	14,6%
Sancaktar	2	4	6
	33,3%	66,7%	100,0%
	2,8%	3,1%	3,0%
Toplam	71	127	198
	35,9%	64,1%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Mahalle sorunları karşısında toplu hareket durumuna bakıldığında çalışmamıza katılanların % 35,9'u (71 kişi) toplu hareket ettiklerini söylemektedirler. Toplu hareket ettiklerini söyleyenlerin % 35,2'si Topdağı'nda, % 19,7'si Eyyubiye'de, % 12,7'si Yakubiye'de, %9,9'u Süleymaniye'de, % 2,8'i Sancaktar mahallelerinde otururlarken % 19,7'si diğer mahallelerde oturmaktadırlar. Mahalle sorunları karşısında toplu hareketin en yoğun olduğu mahalleler Topdağı ve Eyyubiye mahalleleridir.

5.5.6.8. Siyasi Partiler

Demokratik toplumlarda sivil toplumun devlet ile bütünleşmesini siyasi partiler oluşturmaktadır. Bu yönüyle siyasi partiler de birer sivil toplum kuruluşlarıdır. Bu açıdan sivil toplumun oy kullanma oranı önemli bir veri olmaktadır. Diğer önemli nokta ise değişik siyasi görüşlere sahip olan siyasi partilerin ne oranda oy aldıklarıdır. Oy oranları bize o toplumun yapısı ve örgütlenme biçimi hakkında ipuçları vermektedir.

Çalışmamıza katılanlardan oy kullananların % 2,9'u oy verdiği partiye üye-delege olduğunu belirtirken % 97,1'i oy verdikleri partiye üye-delege olmadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 5.147 Son genel seçimlerde oy verilen parti

	Frekans	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
DYP	22	12,3	12,3
ANAP	6	3,4	15,6
RP-FP	31	17,3	33,0
MHP	6	3,4	36,3
CHP	7	3,9	40,2
DSP	1	,6	40,8
HADEP-DEHAP	16	8,9	49,7
AKP	56	31,3	81,0
Genç Parti	3	1,7	82,7
Diğer	3	1,6	84,3
Bos oy, karasız, geçersiz	1	,6	84,9
Söylemek istemiyorum	25	14,0	98,9
Bilmiyorum	2	1,1	100,0
Toplam	179	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Çalışmamıza katılanların en son genel seçimlerdeki oy dağılımına baktığımızda katılımcıların % 15,6'sının sağ partilere (ANAP-DYP) oy verdiklerini görmekteyiz. RP-FP çizgisi oylarının büyük bir kısmının AKP'ye yöneldiği de hatırdan tutulmak kaydıyla İslami çizgideki partilerin (RP-FP-AKP) oylarının % 32 civarlarında olduğunu tahmin edebiliriz. Sol kanatta yer alan DSP-CHP'nin oylarının toplamı ise % 4,5 civarlarında olduğu görülmektedir. HADEP-DEHAP'ın ise oy dağılımının % 8,9'una sahip olduğunu görmekteyiz. Boş oy atanlar ile söylemek istemeyenlerin oylarının ise % 15 civarında olduğu görülmektedir.

Tablo 5.148 Son genel seçimlerde oy verilen parti, kişi başına gelir (grup)

Son genel seçimlerde oy verilen parti	Kişi başına gelir (grup)			Toplam
	50 milyon altı	50 - 100 milyon	100 milyon üstü	
DYP	18 81,8% 14,6%	3 13,6% 8,6%	1 4,5% 10,0%	22 100,0% 13,1%
ANAP	4 66,7% 3,3%	2 33,3% 5,7%		6 100,0% 3,6%
RP-FP	24 82,8% 19,5%	4 13,8% 11,4%	1 3,4% 10,0%	29 100,0% 17,3%
MHP	6 100,0% 4,9%			6 100,0% 3,6%
CHP	4 57,1% 3,3%	2 28,6% 5,7%	1 14,3% 10,0%	7 100,0% 4,2%
DSP	1 100,0% ,8%			1 100,0% ,6%
HADEP-DEHAP	12 80,0% 9,8%	2 13,3% 5,7%	1 6,7% 10,0%	15 100,0% 8,9%
Diğer	2 66,7% 1,6%		1 33,3% 10,0%	3 100,0% 1,8%
Boş oy, karasız, geçersiz	1 100,0% ,8%			1 100,0% ,6%
Söylemek istemiyorum	17 70,8% 13,8%	5 20,8% 14,3%	2 8,3% 20,0%	24 100,0% 14,3%
AKP	30 60,0% 24,4%	17 34,0% 48,6%	3 6,0% 30,0%	50 100,0% 29,8%
Genç Parti	2 100,0% 1,6%			2 100,0% 1,2%
Bilmiyorum	2 100,0% 1,6%			2 100,0% 1,2%
Toplam	123 73,2% 100,0%	35 20,8% 100,0%	10 6,0% 100,0%	168 100,0% 100,0%

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Son genel seçimlerde oy verilen parti ve kişi başına gelir çaprazlandığında marjinal ve sağ partilere yönelimin yoğun olarak alt gelir gruplarından olduğunu görmekteyiz. AKP'ye oy verenlerin % 60'ı 50 milyonun altında, % 34'ü 50-100 milyon arasında ve % 6'sı 100 milyonun üzerinde bir gelire sahiplerdir. RP-FP'sine oy verenlerin % 82,8'i 50 milyonun altında, % 13,8'i 50-100 milyon arasında ve % 3,4'ü 100 milyonun üzerinde bir gelire sahiplerdir. DYP'ye oy verenlerin % 81,8'i 50 milyonun altında, % 13,6'sı 50-100 milyon arasında ve % 4,5'i 100 milyonun üzerinde bir gelire sahiplerdir. HADEP-DEHAP'a oy verenlerin % 80'i 50 milyonun altında, % 13,3'ü 50-100 milyon arasında ve % 6,7'si 100 milyonun üzerinde bir gelire sahiplerdir. Diğer partilere giden oyların büyük bir oranda alt gelir grubundan olduğunu görmekteyiz. Araştırmamıza katılanların çoğunluğunun 50 milyonun altında bir gelire sahip olmaları yapılan bu değerlendirmenin güçsüz olmasına neden olmaktadır.

Tablo 5. 149 Son yerel seçimlerde oy verilen parti

	Frekans	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
DYP	21	12,4	12,4
ANAP	14	8,2	20,6
RP-FP	87	51,2	71,8
MHP	4	2,4	74,1
DSP	1	,6	74,7
HADEP-DEHAP	11	6,5	81,2
Diğer	1	,6	81,8
Söylemek istemiyorum	27	15,9	97,6
Bilmiyorum	4	2,4	100,0
Toplam	170	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Çalışmamıza katılanların en son yerel seçimlerdeki oy dağılımına baktığımızda katılımcıların % 51,2'sinin İslamcı partilere (RP-FP) % 20,6'sının Sağ partilere (ANAP-DYP), %0,6'sının sol partilere (DSP-CHP), % 6,5'inin HADEP-DEHAP'a gittiğini görmekteyiz. Boş oy atanlar ile söylemek istemeyenlerin oylarının ise % 16,5 civarında olduğu görülmektedir.

Tablo 5.150 Son yerel seçimlerde oy verilen parti, kişi başına gelir (grup)

Son yerel seçimlerde oy verilen parti	Kişi başına gelir (grup)			Toplam
	50 milyon altı	50 - 100 milyon	100 milyon üstü	
DYP	15	4	2	21
	71,4%	19,0%	9,5%	100,0%
	12,9%	12,9%	20,0%	13,4%
ANAP	6	5	1	12
	50,0%	41,7%	8,3%	100,0%
	5,2%	16,1%	10,0%	7,6%
RP-FP	59	15	4	78
	75,6%	19,2%	5,1%	100,0%
	50,9%	48,4%	40,0%	49,7%
MHP	4			4
	100,0%			100,0%
	3,4%			2,5%
DSP	1			1
	100,0%			100,0%
	,9%			,6%
HADEP-DEHAP	7	3	1	11
	63,6%	27,3%	9,1%	100,0%
	6,0%	9,7%	10,0%	7,0%
Diğer	1			1
	100,0%			100,0%
	,9%			,6%
Söylemek istemiyorum	19	4	2	25
	76,0%	16,0%	8,0%	100,0%
	16,4%	12,9%	20,0%	15,9%
Bilmiyorum	4			4
	100,0%			100,0%
	3,4%			2,5%
Toplam	116	31	10	157
	73,9%	19,7%	6,4%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Kaynak: Sanlıurfa alan araştırması

Son yerel seçimlerde oy verilen parti ile kişi başına gelir durumu çaprazlandığında yerel seçimlerin genel seçimlerden farklı bir yapıya sahip olduğunu görmekteyiz. Yerel seçimlerde oy kullananların yoğunlukla yöneldikleri partiler RP-FP ve DYP'dir. RP-FP'sine oy verenlerin % 75,6'sı 50 milyonun altında, % 19,2'sinin 50-100 milyon arasında ve % 5,1'inin 100 milyonun üzerinde bir gelire sahip olduğunu görmekteyiz. DYP'ye oy verenlerin % 71,4'ü 50 milyonun altında, % 19'u 50-100 milyon arasında ve % 9,5'i 100 milyonun üzerinde bir gelire sahiplerdir. Yerele doğru gidildikçe insanların gelir durumlarına bağlı olarak siyasi tercihlerinde değişimlerin olduğunu görmekteyiz.

Tablo 5.151 Son muhtarlık seçimlerinde neye göre oy verdiği

	Frekans	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Siyasi parti	28	16,8	16,8
Şahıs	110	65,9	82,6
Parti ve şahıs	6	3,6	86,2
Söylemek istemiyorum	19	11,4	97,6
Bilmiyorum	4	2,4	100,0
Toplam	167	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Son muhtarlık seçimlerinde ise deneklerin % 65,9'u şahsa göre, % 16,8'i siyasi partiye göre oy kullandıkları görülmektedir. Buradan da anlaşıldığı gibi yerele doğru gittikçe insanların siyasi tercihlerinin siyasi partilerden kişilere kaymaktadır. İnsanlar kendilerine daha yakın olduğu kişilere daha çok bağlılık göstermektedirler.

Tablo 5.152 Son muhtarlık seçimlerinde neye göre oy verdiği, kişi başına gelir (grup)

Son muhtarlık seçimlerinde neye göre oy verdiği	Kişi başına gelir (grup)			Toplam
	50 milyon altı	50 - 100 milyon	100 milyon üstü	
Siyasi parti	19 76,0% 16,5%	6 24,0% 20,7%		25 100,0% 16,2%
Şahıs	73 73,0% 63,5%	20 20,0% 69,0%	7 7,0% 70,0%	100 100,0% 64,9%
Parti ve şahıs	6 100,0% 5,2%			6 100,0% 3,9%
Söylemek istemiyorum	13 68,4% 11,3%	3 15,8% 10,3%	3 15,8% 30,0%	19 100,0% 12,3%
Bilmiyorum	3 100,0% 2,6%			3 100,0% 1,9%
Toplam	114 74,7% 100,0%	29 18,8% 100,0%	10 6,5% 100,0%	153 100,0% 100,0%

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Çalışmamızda yer alanların gelir durumları ile son muhtarlık seçimlerinde neye göre oy verdiği sorusu çaprazlandığında kent yoksullarının yoğun olarak şahsa göre oy verdikleri görülmektedir. Çalışmamıza katılanların büyük bir kesiminin 50 milyonun altında bir gelire sahip olmaları bizim yaptığımız değerlendirmelerin

önemini azaltmaktadır. Şahsa göre oy verenlerin % 73'ü 50 milyonun altında, % 20'si 50-100 milyon arasında ve % 7'si 100 milyonun üzerinde bir gelire sahip oldukları görülmektedir. Siyasi partiye göre oy kullananların % 76'sı 50 milyon altında ve % 24'ü 50-100 milyon arasında bir gelire sahiplerdir. Şahısa göre oy vermenin en alt gelir grubunda daha yüksek olması muhtarların kişiliklerini öne çıkarmaktadır.

Tablo 5.153 Gelecek seçimlerde oy verilecek parti

	Frekans	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
DYP	8	5,1	5,1
ANAP	1	,6	5,8
RP-FP	2	1,3	7,1
MHP	4	2,6	9,6
CHP	4	2,6	12,2
HADEP-DEHAP	10	6,4	18,6
AKP	26	16,7	35,3
Genç Parti	1	,6	35,9
Kararsız	46	29,5	65,4
Söylemek istemiyorum	45	28,8	94,2
Bilmiyorum	9	5,8	100,0
Toplam	156	100,0	

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

Çalışmamıza katılanların % 5,8'i sağ partilere (ANAP-DYP), % 23,8'i İslamcı partilere (RP-FP-AKP), % 6,4'ü HADEP-DEHAP'a, % 3,2'si MHP-GP'ye, % 2,6'sı sol partilere (CHP) gelecek seçimlerde oy kullanacağını söylerken % 34,6'sı bilmiyorum ya da söylemek istemiyorum demişlerdir.

Tablo 5.154 Son genel seçimlerde oy verilen parti, hanede Türkçe konuşamayan var mı?

Son genel seçimde oy verilen siyasi partiler	Hanede Türkçe konuşamayan var mı?		Toplam
	Evet	Hayır	
DYP	6 27,3% 12,8%	16 72,7% 12,1%	22 100,0% 12,3%
ANAP		6 100,0% 4,5%	6 100,0% 3,4%
RP-FP	13 41,9% 27,7%	18 58,1% 13,6%	31 100,0% 17,3%
MHP	3 50,0% 6,4%	3 50,0% 2,3%	6 100,0% 3,4%
CHP	1 14,3% 2,1%	6 85,7% 4,5%	7 100,0% 3,9%
DSP		1 100,0% ,8%	1 100,0% ,6%
HADEP-DEHAP	8 50,0% 17,0%	8 50,0% 6,1%	16 100,0% 8,9%
Diğer	2 66,7% 4,3%	1 33,3% ,8%	3 100,0% 1,7%
Boş oy, karasız, geçersiz		1 100,0% ,8%	1 100,0% ,6%
Söylemek istemiyorum	3 12,0% 6,4%	22 88,0% 16,7%	25 100,0% 14,0%
AKP	9 16,1% 19,1%	47 83,9% 35,6%	56 100,0% 31,3%
Genç Parti	1 33,3% 2,1%	2 66,7% 1,5%	3 100,0% 1,7%
Bilmiyorum	1 50,0% 2,1%	1 50,0% ,8%	2 100,0% 1,1%
Toplam	47 26,3% 100,0%	132 73,7% 100,0%	179 100,0% 100,0%

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

“Hananizde Türkçe konuşamayan var mı?” ve “son genel seçimlerde oy verilen parti” soruları çaprazlandığında Türkçe konuşamayan kişilerin bulundukları hanelerin % 46,8’inin İslamcı partilere (RP-FP-AKP), % 17’sinin HADEP-DEHAP’a oy vermişlerdir. Çalışmamıza katılanlardan Türkçe konuşmayı bilmeyenler ile uç partiler arasında güçlü bir bağ olduğu görülmektedir. Türkçe konuşmayı bilmeyenlerin yaşadıkları hanelerin toplamda % 63,8’i uç partilere oy verdiğini belirtmişlerdir.

Tablo 5.155 Son yerel seçimlerde oy verilen parti, hanede Türkçe konuşamayan var mı?

Son yerel seçimlerde oy verilen parti	Hanede Türkçe konuşamayan var mı		Toplam
	Evet	Hayır	
DYP	4	17	21
	19,0%	81,0%	100,0%
	8,9%	13,6%	12,4%
ANAP	2	12	14
	14,3%	85,7%	100,0%
	4,4%	9,6%	8,2%
RP-FP	27	60	87
	31,0%	69,0%	100,0%
	60,0%	48,0%	51,2%
MHP	2	2	4
	50,0%	50,0%	100,0%
	4,4%	1,6%	2,4%
DSP		1	1
		100,0%	100,0%
		,8%	,6%
HADEP-DEHAP	5	6	11
	45,5%	54,5%	100,0%
	11,1%	4,8%	6,5%
Diğer	1		1
	100,0%		100,0%
	2,2%		,6%
Söylemek istemiyorum	2	25	27
	7,4%	92,6%	100,0%
	4,4%	20,0%	15,9%
Bilmiyorum	2	2	4
	50,0%	50,0%	100,0%
	4,4%	1,6%	2,4%
Toplam	45	125	170
	26,5%	73,5%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%

Kaynak: Şanlıurfa alan araştırması

“Hanenizde Türkçe konuşamayan var mı?” ve “son yerel seçimlerde oy verilen parti” soruları çaprazlandığında Türkçe konuşamayan kişilerin bulundukları hanelerin % 60’ının İslamcı partilere (RP-FP), % 11,1’inin HADEP-DEHAP’a oy vermişlerdir. Çalışmamıza katılanlardan Türkçe konuşmayı bilmeyenler ile uç partiler arasında güçlü bir bağ olduğu görülmektedir. Bu bağın yerel seçimlerde (71,1) genel seçimlerden (63,8) daha güçlü olduğu görülmektedir. Türkçe konuşmayı bilmeyenlerin oldukları hanelerin toplamda % 71,1’i uç partilere oy verdiğini belirtmişlerdir.

Şanlıurfa örneklem grubuna baktığımızda kent yoksulluğuna bağlı olarak toplumsal ilişki biçimlerinden olan etniklik, akrabalık ilişkileri memleket ile ilişkiler, dayanışma örüntüleri, gecekondu ve örgütlenmenin oldukça önemli olduğunu görmekteyiz. Özellikle de kente göç etmiş yoksul kesimler arasında bu tür toplumsal ilişkilerin yoksullukla mücadelede birer strateji olarak kullanıldıklarını görmekteyiz.

Kent yoksullarının büyük bir kesiminin kırdan kente göç eden kır yoksullarından oluşması ve sonraki nesillerin de bu dezavantajların mirasçısı olmaları bu toplumsal kesimlerin dayanışma örüntülerinin önemini arttırmaktadır. Kent yoksullarının kurdukları, memleket, akrabalık, komşuluk ilişkileri ve etnik örüntüler yoksulluğun kendini yeniden üretmesine neden olmaktadır. Yoksulluk kendini ürettiğçe de bir kültüre dönüşmektedir.

Dayanışma örüntülerini gelir durumuna göre incelediğimizde çalışmamıza katılanların gelir seviyeleri düştükçe akrabalık ilişkileri, sivil topluma katılımları ve örgütlenmeleri, memleketleri ile ilişkileri ve borçlanmanın daha da güçlendiğini görmekteyiz. Gelir seviyesinin artmasına bağlı olarak da dayanışma örüntülerinin önemli derecede zayıfladığı görülmektedir. Çalışma grubunun gelir düzeyinin oldukça homojen olmasına rağmen çok az bir farklılaşma dahi yoksulların kent yaşamına katılım düzeyini önemli ölçüde etkilemektedir.

Kent-kır ilişkilerini değerlendirdiğimizde ise ilk dikkat edeceğimiz konunun iş imkanlarının kalmamış olmasıdır. Toplumun geleneksel örgütlenme biçimi feodalsim, kırsal alanda iş imkanlarının kalmaması ve eşitsiz mülkiyet dağılımı Şanlıurfa kent merkezine göç edenlerin memleketleri ile ilişkilerinin kopmasına neden olmaktadır. Şanlıurfa il merkezine göç edenlerin büyük bir çoğunluğu (% 94,3) Şanlıurfa il sınırları içinden göç etmiştir. Göç veren ilçelerin dağılımına baktığımızda ise Hilvan, Bozova, Suruç ve Siverek gibi ilçeler başta gelmektedir. Bu ilçeler Şanlıurfa ilindeki adaletsiz toprak dağılımının en yoğun olduğu ilçelerdir. Harran ovasında yer alan Harran, Akçakale ve Ceylanpınar ilçeleri ise diğer ilçelere göre daha az göç vermektedirler. Bunun en temel nedeni GAP’ın buralarda sulamaya başlamasıyla beraber tarımda istihdam açığının ortaya çıkmasıdır.

Etnisiteye göre bakıldığında Şanlıurfa ilinin Harran, Akçakale ve Ceylanpınar ilçelerinde Arap nüfusunun yoğun olduğu görülürken diğer ilçelerde ise Kürt nüfusunun yoğun olduğu görülmektedir. Sosyal, politik ve ekonomik nedenlerle Arapların az göç ettiği Kürtlerin ise daha yoğun olarak göç ettiği görülmektedir. Bütün bunlara bağlı olarak da Hilvan, Bozova, Suruç ve Siverek gibi Kürtlerin yoğun oldukları ilçelerden göç edenlerin bir arada olma güdüsünü güçlendirmektedir.

Bu tür ilçelerdeki adaletsiz toprak dağılımı ve tarımda makineleşmeye bağlı olarak bu insanların memleketleri ile olan ilişkilerini koparmaktadır. Memleketleri ile olan ilişkileri bayram, ölüm ve hastalık gibi çok sık gerçekleşmeyen durumlarda sürmektedir. Çünkü bu insanların memleketleri ile herhangi bir organik bağları kalmamıştır.

Memleketleri ile ilişkileri olduğunu belirtenlerin göç tarihleri ve memleketleri ile olan ilişkilerinin sıklık durumları arasında sıkı bir ilişki olduğu görülmektedir. Memleketleri ile ilişkileri olduğunu söyleyenlerin % 40'ı 1960-1979 yılları arasında göç etmişken % 60'ı 1980-2002 yılları arasında göç etmiştir. Ziyaret durumuna baktığımızda ise benzer şekilde memleketlerini ziyaret ettiğini söyleyenlerin % 36'sı 1960-1979 yılları arasında göç etmişken % 64'ü 1980-2002 yılları arasında göç etmişlerdir. Yani kentte kalma süresi uzadıkça memleketle olan ilişkiler gevşemektedir.

Anket formumuzda etnik yapıya ilişkin doğrudan soru olmadığından yapılan analizlerin tümü Türkçe konuşamayanlar üzerinden yapılmıştır. Yani bu bölüme ilişkin değerlendirmeler üyelerinin en az birisinin Türkçe konuşamadığı haneler üzerinden yapılmaktadır. Belirtilmesi gereken en önemli noktanın üyelerinden en az birinin Türkçe bilmediği hanelerin % 96,8'inin (60 kişi) anadilinin Kürtçe % 3,2'sinin (2 kişi) ise anadilinin Arapça olmasıdır.

Hane üyelerinden en az birinin Türkçe bilmediği hanelerin ev işleri, çocuk bakımı, temizlik gibi gündelik işlerinde birbirlerine yardım etmektedirler. Buda Türkçe bilmeyenlerin büyük bir çoğunluğunun kadınlardan oluştuğunu göstermektedir. Türkçe bilmemeleri onları zoraki bir dayanışmaya sevk etmektedir.

Belirtilmesi gereken en önemli noktanın etnisiteye yönelik direkt soruların sorulmaması analizin oldukça sınırlı olmasına sebep olmuştur. Etnik yapıyla ilgili çıkarılacak en önemli sonuçlar şöyle sıralanabilir:

1. 232 Haneden toplam 62 hanesinde Türkçe konuşamayan üye bulunmaktadır. Bunların da 60'ının anadili Kürtçe'dir.
2. Türkçe'yi bilmeyenlerin çoğunluğu kadınlardan oluşmaktadır. (bakınız toplumsal cinsiyet ilişkileri dipnot 3)
3. Türkçe'yi bilmeyenler arasında bilenlere göre daha sıkı dayanışma

bağları mevcuttur.

4. Ekonomik güç yetersizliği etnik içe kapanmalara sebep olmaktadır.

Anadili Kürtçe olanlar ya da üyelerinden en az birinin Türkçe bilmediği haneler ile RP-FP-AKP ve HADEP-DEHAP arasında güçlü bir ilişki vardır. İslami söylemleri güçlü olan RP-FP-AKP tercih edilmediği durumlarda HADEP-DEHAP'ın tercih edildiği görülmektedir. Başka bir deyişle anadili dışında bir dil konuşamayanlar ile uç partiler arasında sıkı bir ilişki vardır.

Akrabalık ilişkilerine baktığımızda göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun Şanlıurfalı olmasına bağlı olarak sıkı akrabalık ilişkilerinin olduğunu görmekteyiz. İş bulmada, komşu edinmede ve yardım alma ve vermede ilk başvuru alan kişiler akrabalar olmaktadır. İş bulmada insanlar ilk önce kendileri çaba sarf etmekte daha sonra arkadaş tanıdıklarından daha sonrada akrabalarından yardım istemektedirler. Göçmenlerin büyük bir kesimi (% 40'ı) mahalle değiştirmeme nedeni olarak oturdukları mahallede akrabalarının olmasını göstermişlerdir. Zor durumda kalınca insanlar en çok akrabalarından (% 51,4) yardım istemektedirler.

Öte yandan ekonomik sıkıntılar diğer ilişkileri etkilediği gibi akrabalık ilişkilerini de etkilemektedir. Çalışmamıza katılanların % 95,6'sı yardım ilişkilerinde azalma olduğunu belirtmektedirler. Yardımlaşma ilişkilerinin azalması akrabalarla olan ilişkileri de azaltırken öte yandan da diğer kişilere göre en çok da kendi akrabalarında yardım istemektedirler. Şanlıurfa kent merkezinde oturup bizim çalışmamıza katılanların büyük bir çoğunluğu (% 78,6) bu tür değişimin en büyük nedeninin ekonomik sıkıntılar olduğunu belirtmişlerdir.

Dayanışmanın artmasının en önemli nedeninin geçim zorluğu olduğunu görmekteyiz. Geçim zorluğunun son zamanlardaki en önemli sebebi ise ülkemizde son üç yıldır yaşanan ekonomik krizlerdir. Son üç senedir işsiz olanların toplamı % 78,7'dir. Böyle bir ekonomik ortamda insanların ilk başvurdukları çare borç almak olmaktadır. Borç alınan kesimler arasında en yüksek değer akraba, eş, dost, tanıdık, patron, işvereni ve komşusundan borç almak oluşturmaktadır. Alınan borçların büyük bir kısmı nakit borçlar iken önemli oranda da taksit borçlarının olduğu görülmektedir. İnsanların birbirlerine verecekleri paraları kalmayınca erzak yardımı ve ev içi yardımlarda bulunmaktadırlar. Şanlıurfa kent yoksullarının yakın çevreleri ile sıkı ilişkiler içinde oldukları görülmektedir.

Burada gecekonduda ise onu tercih edenler arasında tam bir dayanışma örüntüsü ve bu örüntülerin mekanı olarak görünmektedir. Şanlıurfalılar maddi imkanlarının iyi olduğu farz edilen durumlarda dahi büyük bir oranda gecekonduda kalacaklarını belirtmektedirler. Gecekondunun birinci tercih nedeni müstakil konut gibi algılanması iken ikinci tercih nedeni geleneksel yaşam biçimi üçüncü önemli nedeni komşuluk ve dayanışma ilişkileri ve en son önemli nedeni ise ekonomik

nedenler oluşturmaktadır.

Sivil toplum ve örgütlenmeye baktığımızda ise örgütlenmenin çok düşük olduğunu görüyoruz. Çalışmamızda yer alanların % 7,8'i (13 kişi) herhangi bir vakıf veya derneğe üyedirler. Bunların içinden ise İslami cemaatlara üyelik durumu daha yüksek olmasına rağmen çalışmamızda bulunanların bunu söylemekten çekindikleri görülmektedir. Çalışmamızda yer alanlarda % 1,4'ü mahalle sorunları ile ilgilenen dernek var olduğunu belirtmektedirler.

Örneklemimizde yer alanların % 80,7'si sorunlarını çözmek için muhtara giderken % 7,5'i muhtar ya da belediyeye gitmektedir. Kendi aralarında ise en çok kentsel servisler hakkında tartışmaktadırlar. Mahalle sorunları dışında ise en çok geçim zorluğu ve yardımlaşma (% 44,3) ve siyaset ve ülke sorunları (% 16,4) tartışmaktadırlar. Toplu hareket durumuna baktığımızda çalışmamızda yer alanların % 35,9'u toplu hareket etmektedir. Vakıflar, dernekler ve İslami cemaatlar ise toplu hareketin en çok olduğu Topdağı mahallesinde faaliyette bulunmaktadır.

Siyasi partilere gelince oy verenlerin % 2,9'u oy verdiği partiye üye veya delegedir. Son genel seçimlere baktığımızda oy kullananların % 32'si İslamcı partilere (RP-FP-AKP), % 15,6'sı sağ partilere (ANAP-DYP), % 8,9'u HADEP-DEHAP'a, ve % 4,5'i sol partilere (CHP-DSP) oy vermişlerdir. Son yerel seçimlerde ise oy verenlerin % 51'i İslamcı partilere, % 20,6'sı sağ partilere, % 6,5'i HADEP'e ve % 0,6'sı sol partilere oy vermişlerdir. Son muhtarlık seçimlerine baktığımızda ise yerelliğin öne çıktığını görmekteyiz. Son muhtarlık seçimlerinde oyların % 65,9'u şahsa göre verilirken % 16,8'i siyasi partilere verilmiştir. Gelecek seçimlerde ise oy vereceğini belirtenlerin % 23,8'i İslamcı partilere, % 6,4'ü HADEP-DEHAP'a, % 3,2'si MHP-GP'ye, % 2,6'sı sol partilere oy vereceğini söylerken % 34,6'sı hangi partiye oy vereceğini bilmemektedir.

Son genel seçimlerde, en az bir üyesinin Türkçe konuşmadığı hanelerin % 46,8'i İslamcı partilere oy verirken %17'si HADEP-DEHAP'a oy vermişlerdir. Son yerel seçimlerde ise bu kesimden %60'ı İslamcı partilere ve %11,1'i HADEP-DEHAP'a oy vermişlerdir. Siyasi olarak bakıldığında bu kesimler ile uç partiler arasında sıkı bir bağın olduğunu görmekteyiz. Genelden yerele doğru bu oyların daha da yükseldiği görülmektedir. Bu da yerel seçimlerde tanındık yerel şahısların öne çıktığını göstermektedir.

Şanlıurfa il ölçeğinde yaşanan değişik göç süreçleri başka bir önemli noktayı oluşturmaktadır. Şanlıurfa'da 1960'lı yıllarda başlayan göçler ilk aşamalarda İstanbul, İzmir gibi büyük kentlere doğru yaşandı. Daha sonraki süreçlerde Çukurova'nın tarım sektöründeki emek açığına bağlı olarak Şanlıurfa'dan buralara doğru bir göçün yaşanmasına neden oldu. GAP'ın sulamaya başlamasıyla birlikte

dışa doğru olan göçün yönü içe yöneldi. Böylece Şanlıurfa'da göç, sulama imkanlarının az olduğu yerleşim alanlarından sulama imkanlarının daha yüksek olduğu Harran Ovasına doğru mevsimlik olarak yaşandı. Şanlıurfa ölçeğinde önceleri Çukurova'ya daha sonraları içsel bir dinamik olarak Harran Ovasına yönelik yaşanan mevsimlik göç bir geçinme stratejisi ve yoksulluk kültürünün üretiminde en önemli dinamiklerden birini teşkil etmektedir.

5.6. Kent Yoksulları Ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri

Bu bölümde, yoksulluk süreçleri ve geçinme stratejileri çerçevesinde toplumsal cinsiyet ilişkileri incelenecektir. Toplumsal cinsiyet, kadın çalışmaları alanında birbirinden çok farklı dayanak noktalarından hareket eden çeşitli perspektiflerin kullanıldığı temel bir kavramdır. Buna göre, *toplumsal cinsiyet (gender)*, kadın ve erkeğin biyolojik farklılıklarının üzerine toplumsal olarak inşa edilen sosyal ve kültürel rollere işaret eder. Toplumsal roller, içinde bulunduğu koşullarla ve toplumun geleneksel ve kültürel yapısıyla etkileşim içindedir ve kişiler tarafından sosyalleşme sürecinde içselleştirilir. Dolayısıyla toplumdan topluma farklılık gösterir. Buna rağmen, genel olarak bu insanın sürekliliğini sağlayan, niteliği tarihsel ve kültürel olarak farklılık gösteren bir üst yapıdan, erkeğin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal tüm alanlarda kadına karşı üstünlüğü ya da kadının ikincil konumu anlamına gelen *ataerkil (patriarkal)* düzenin değişmezliğinden bahsetmek mümkündür. Kent yoksulluğu çalışması kapsamında, kent yoksulu kadının sosyal konumu ve yoksullukla baş etme çabasındaki önemli rolü, bu nedenle, kaçınılmaz bir inceleme alanını oluşturmaktadır.

Bu kapsamda, ilk olarak feminist yaklaşımlar değerlendirilecektir. Bu yaklaşımlar, toplumsal cinsiyetçi ilişkiler temelinde kadının konumunu ataerkil yapı çerçevesinde sorunsallaştırıp, buna yönelik kavramsal altyapıyı sunmaktadır. Kendi içinde farklılaşmaları ve ayrımlarıyla birlikte, bu yaklaşımların değerlendirilmesi, ataerkil yapının özellikleri hakkında bilgi verirken, kent yoksulları arasında kadının konumu ya da yoksulluğun kadınlaşması araştırmasına yön verecektir. Sonraki bölüm kadının geçinme stratejilerindeki rolünü araştırmaya yöneliktir.

Alan çalışmasının değerlendirilmesinde, Şanlıurfa ilinde tespit edilen yoksul mahallelerde uygulanan hane ölçeğindeki anket kapsamında, kadınlara ilişkin bulgular değerlendirilecektir. Bu değerlendirmeler, dört alt başlık altında toplanmıştır. İlk olarak görüşülen aileler ve kadınlar hakkında genel bilgiler aktarılmış, daha sonra sırasıyla kent yoksulu kadının geçinme stratejilerindeki rolü, politik tutum ve davranışları, ve geleceğe yönelik beklentileri incelenmiştir.

5.6.1. Kavramsal Çerçeve

Kadın çalışmaları alanındaki başlıca yaklaşımlar büyük ölçüde feministler tarafından geliştirilmiştir. Ataerkilliği çözümleyerek kadın sorununu kavramsallaştıran feminizmin en temel kabulü, kadınları 'ayrı ve ezilen bir toplumsal grup' olarak görmektir. (Mitchell ve Oakley, 1984) Buradan hareket ederek, feminizm, genel siyaset teorisine ve toplumbilimsel düşünceye önemli eleştiri ve katkılar sunmuştur. Farklı dayanak noktaları ya da farklı yöntemlerin benimsenmesinin ötesinde, tarihsel dayanakları da farklı olan feminist eleştiriler, oldukça farklı perspektifler tanımlamaktadır. Bu kapsamda, en başat perspektifler liberal, radikal ve sosyalist feministler tarafından geliştirilmiştir.

Liberal feminizm, kadının toplumsal olarak ikincil konumunu erkeklerle eşit olanaklara sahip olmamaları ile açıklamaktadır. *Birinci dalga feminist harekete* de rengini veren bu anlayış, varolan değer sistemine karşı çıkmamakta; bu sistem içinde yapılacak iyileştirmelerle ve politik düzenlemelerle kadın sorununun çözüleceğini savunmaktadır. Özellikle eğitim ve istihdamda sağlanacak eşit fırsatlar, kadının bu eşitsiz konumdan kurtulmasını sağlayacaktır. Öngörülen evrimsel değişim, "erkekleri ikna ederek, kadınları da eğiterek" gerçekleştirilebilecektir (Savran, 1985).

Cinsiyet rollerindeki eşitsizliğin kökenine ilişkin daha kapsamlı analizler, daha sonra kendi içinde radikal ve sosyalist feministler olarak ayrıışan *ikinci dalga feminizm hareketinden* gelmektedir. Legal anlamda hak eşitliği taleplerini aşan ve varolan toplumsal düzenin sınırlılıklarına vurgu yapan ikinci dalga kadın hareketi, kapitalizmle birlikte doğan *özel alan-kamusal alan* ayrımının yapaylığına dikkat çekmekte ve liberal yaklaşımları 'özel olanın politikliğini' görmemekle eleştirmektedir (Walby, 1990). *Radikal feministlere* göre kadınların erkekler tarafından ezilmesi tarihsel olarak ilk, dolayısıyla da varolan en temel egemenlik ilişkisidir (Savran, 1985). Başka bir anlatımla, bir bütün olarak kadınlar, erkekler tarafından ezilen bir *sınıf* oluşturmakta ve tüm diğer toplumsal egemenlikler kaynağını bu ilişkiden almaktadır (Boucher, 1984). Kuralların erkekler tarafından konulduğu ve toplumun erkekler tarafından yönetildiği ataerkil düzende, aile, kadın sömürsünün kurumsallaştığı ve ataerkilliğin sürekli yeniden üretildiği temel birim olarak ele alınmaktadır. Kimi radikal feministlere göre kadının doğurganlığı ikincil konumunun kaynağıdır. Ekonomik anlamda ezilmişlik, bu biyolojik farklılıktan sonra gelmektedir.

Radikal feministleri biyolojik açıklamaların sınırlarına hap solmakla eleştiren *sosyalist feministler* de kendi içlerinde farklılaşmaktadır. Kapitalist sistemin, üretim ve yeniden üretim süreçlerinde, kadını hem yedek işgücü hem de ücretsiz ev içi emek olarak sömürdüğüünün altını çizen sosyalist feministler içinde bir grup, ataerkillikle kapitalizmi neredeyse özdeşleştirmektedir (Boucher, 1984). Kapitalist

sistemin temelinde yatan özel mülkiyet kurumu ortadan kaldırılmadıkça kadın sömürüsüne de son verilemeyeceği (aynı zamanda bunun tek ve yeterli koşul olamayacağı) genel kabul olmakla birlikte, kapitalizm ile ataerkillik arasındaki ilişkiyi farklı biçimlerde kavramsallaştıran sosyalist feministler de vardır. Walby, Barrett ve Savran bu grup içinde değerlendirilebilir. Bu kuramcılar erkek egemenliğinin, kapitalizm öncesinde de varolan bir ilişki biçimi oluşunun gözden kaçırılmaması ve kapitalist düzen ile ataerkilliğin birbirini besleyen süreçler şeklinde anlaşılması gerektiğini savunmaktadır. Bu karşılıklı ilişkiyi, Savran (1985), "kadının ezilmesinin kapitalizmdeki temelini, bu toplumda analığın örgütleniş biçimi ve taşıdığı anlam ile ücretli emek (kadının ücretli emeğe katılımı ya da katılmayışı) arasındaki ilişkide aramak gerek" şeklinde ifade eder.

Walby'e göre de kadının sömürülmesini sadece ekonomiye ya da ataerkil toplum yapısına bağlamak eksik bir bakış açısıdır. *Kapitalizm ve ataerkillik*, iki farklı kanal ya da sistem olarak değerlendirilebilir. Bunlar, kendini koruyan ve üreten yapılar olarak kadının ezilmesine ve ikincil konumuna ayrı ayrı katkıda bulunmaktadır. Günümüzün ataerkil yapısı geçmiş zamanlara göre farklılaşmış ve değişmiştir. 19. Yüzyılın ataerkil yapısı bireyselliğe dayanmaktadır. Erkek, eve her türlü sosyal ve finansal kapitalin girmesini sağlayan hane reisi olarak kadının ikincil konumundan yararlanan tek ataerkildir. Kamusal ataerkillik ise kadının hem özel hem de kamusal alanda varolduğu ve kapitalist sisteme fiilen dahil edildiği bir ataerkillik biçimidir. Bu ataerkil yapıda kadının belli iş sahalarına erişimi engellenmekte, daha düşük ücretle işe alınmakta ve daha düşük statüde istihdam edilmektedir. Ataerkilliğin kapitalizmle beslendiği toplumsallığı bu biçimiyle ifade etmek, kadını baskı altında tutan yapının, bireysel ataerkillikteki tek bir ataerkilden, ekonomik sistemin baskın olduğu kolektif bir ataerkilliğe dönüştüğünü söylemeyi mümkün kılar. Kadın artık sadece erkek tarafından ezilmez, kapitalizm ve toplumsal kurumlarca da ezilip sömürülmeye başlanmıştır. (Walby, 1990)

Yukarıdaki açıklamalar, verili bir toplumsal yapı içinde kadının konumu ve sosyal-siyasal yapı arasında belirgin bir karşılıklı ilişki olduğunu göstermektedir. Bu çalışmaya konu olan ve araştırmada hedef grup kent yoksullarıdır. Türkiye örneği gibi, geleneksel ve modernin bölgesel olarak da farklı şekillerde eklemlendiği az gelişmişlik koşullarında, kent yoksulu kadın, ekonomik temeldeki konumundan ve ataerkil-kültürel yapıdan kaynaklanan iki yönlü baskıyla karşı karşıyadır. Bu iki dinamik *ataerkil kapitalizm*'i oluşturmakta ve kadının varolan koşullarını belirlediği gibi bu koşullarla baş etme yollarını da sınırlamaktadır. Başka bir deyişle, kent yoksulu kadının ekonomik ve sosyal olanaklardan mahrum bırakılması, hem geleneksel-kültürel yapının yarattığı sınırlılıkları devam ettirmekte hem de bu sınırlılıklardan beslenmektedir. Bu nedenle, kent yoksulu kadının koşullarını anlamak, ekonomik ve sosyal (olanaklardan) yoksunluğu ile toplumsal cinsiyet rollerinin dayattığı ikincil konumunu bir arada düşünmeyi

gerektirmektedir. Bir başka anlatımla, bu iki öge birbirinin koşulu olmamakla birlikte, iç içe geçmiş ve birbirini pekiştiren dinamiklerdir.

5.6.1.1. Yoksulluğun Kadınlaşması

Yoksulluk yazınında son dönemde sıkça rastlanan “yoksulluğun kadınlaşması” (*feminization of poverty*) kavramı genellikle, hane reisi kadınların emek pazarına düşük statülü ve düşük ücretli işlerle dahil olmaları nedeniyle, daha yoksul oldukları tespitini ifade etmekte kullanılır. Ancak, yoksulluğun koşullarıyla daha çok yüz yüze olma durumu sadece çocuklarıyla ya da yalnız yaşayan hane reisi kadınlar için değil, geleneksel aile kurumunun bir ferdi olan ve çoğu kez de çalışma olanağına çeşitli nedenlerle sahip olamayan kadınlar ve kız çocukları için de geçerlidir. Çalışsın ya da çalışmasın, kent yoksulu kadın, yoksulluğun tüm sosyal, ekonomik ve kültürel koşullarının ağırlığını daha fazla yaşayan ve bu koşullarla başa çıkma sorumluluğunu daha fazla taşıyan bir konuma sahiptir.

Kent yoksulu kadın, çalışma yaşamına giremediği, geleneksel-kültürel yapının etkisiyle kamusal alandan büyük ölçüde dışlandığı ve yaşamının annelik ve ev kadınlığı rollerince belirlendiği koşullarda, sadece ekonomik anlamda bir geçim zorluğu ile değil, aynı zamanda bir mekan ve zaman yoksulluğuyla da karşı karşıyadır. Dolayısıyla, *yoksulluğun kadınlaşması* vurgusu daha geniş bir çerçevede, kadının, toplumsal cinsiyet rollerinin sonucu olarak, yoksulluğu her boyutuyla görece ağır yaşayan konumu biçiminde değerlendirilmelidir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, yoksullukla birlikte geleneksel-kültürel yapının sınırlayıcılığının yarattığı karşılıklı etki, kadının büyük ölçüde izolasyonu / dışlanması ile sonuçlanmaktadır. Kadının bu dışlanmışlığı ve yoksulluğu çok yönlü yaşayışı, birbiriyle ilintili üç boyutta değerlendirilebilir: sosyal, mekansal ve ekonomik boyut.

Kadının sosyal alanlardan dışlanmasıdaki etkenler gene ataerkil kapitalist yapı ve kurumlarında aranmalıdır. Bu yapı, kadının en temel sosyal haklarını kullanmasını engellemektedir. Kadın, hane halkı birimi içinde, sosyal haklara erişimi en fazla engellenen ve ekonomik kısıtlamalar sebebiyle bu haklardan ilk önce mahrum bırakılan hane bireyidir. Örneğin, kadının kamusal sağlık hizmetlerine ve formel eğitime olan erişimi erkeklere kıyasla oldukça sınırlıdır.

Mekansal dışlanma, büyük ölçüde sosyal dışlanmanın sonucudur. Ataerkilliğin kendini en belirgin gösterdiği alan mekansal dışlanma boyutudur. Kadın tüm faaliyetlerini ev içinde sürdürmektedir. Komşularla, akrabalarla, hemşerilerle olan ilişkileri konut ve en fazla konut çevresi olarak belirlenmiş, ve hareket alanı erkek tarafından kesin çizgilerle belirlenmiştir. Ev dışı faaliyette bulunulmasına, şehir merkezine gidişine erkek karar vermekte, çoğu zaman da bu tür faaliyetleri

yasaklamaktadır. Kadın boş zamanı dahi konut içinde değerlendirmektedir.

Sosyal ve mekansal boyutlardaki dışlanmışlık, kadını, emek piyasasında donanımsız ve ucuz emek haline getirmektedir. Kadın, çalışmasına izin verildiğinde de erkeğe göre düşük statülerde istihdam edilmektedir. Kadının sosyal mekanlardan dışlanması, belli iş ve mesleklere erişimini tamamen kapatmaktadır. İşe alış ve ücretlendirmede de ayrımcılık yapılmakta, kadın iş piyasasına çok düşük ücretlerle girmektedir. Buna ek olarak hamilelik ve doğum koşullarında kadına izin hakkı tanınmamakta ve çoğu zaman kadın işten çıkarılmaktadır. Çünkü kadın işgücü, yeri doldurulabilir değersiz emek olarak görülmekte ve her zaman yedek iş gücü ordusu olarak hazır tutulmaktadır (Ecevit, 1990). Ayrıca, kadının toplumsal rollerinden kaynaklanan ev içinde yaptığı rutin işler onun emek piyasasına girişinde zaten bilmesi gereken işler olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, kadının emek piyasasına girişinde, kendisine, ev içi sorumluluklarına benzer işler yakıştırılması işgücü piyasasının cinsiyetleştirilmesinin diğer bir yönüdür. Bütün bu tutumlar yoksulluğun kadınlaşmasına, yani yoksulluğun kadınlar tarafından erkeklere göre daha ağır hissedilir hale getirilmesine gerekçeleri oluşturmaktadır.

5.6.1.2. Geçinme Stratejileri ve Kadın

hane halkı geçinme stratejileri farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Chant, hane halkı birimlerinde, bireylerin günlük yeniden üretime yönelik etkinliklerin tümünü hane halkı geçinme stratejileri olarak tanımlamaktadır (1996). Bunun yanı sıra, bir çok yazar, stratejinin taktik seçimi, taktiğin ise seçilmiş alternatifler bütünü olduğunu savunmaktadır. Buna göre, yoksullukla baş etme yollarını strateji olarak tanımlamak doğru değildir. Ne var ki, strateji kavramı, özellikle yoksul kesim için geçinme stratejileri söz konusu olduğunda, önceden planlanmış taktikler bütünü tanımından daha geniş anlamda kullanılmaktadır. Örneğin, kadının bilişsel olarak yapmaya devam ettiği ve bu şekilde içselleştirdiği yeniden üretim etkinlikleri, yoksullukla baş etme boyutundan öte, ataerkil yapının kendini koruma ve varlığını devam ettirme yollarını da kapsayabilmektedir. Diğer bir örnek ise, kamu müdahalesinin yetersiz kaldığı durumlarda, bireylerin, hayatta kalmak için, hane üyeleri arasında geliştirdiği dayanışma biçimleri ya da genel olarak sosyal ağlardır. Bunlar, strateji olarak değerlendirilmeyebilir; ancak, bu tutumlar, düşük gelirli ve yetersiz devlet desteğinde olan yoksul kesimin hayatta kalma mücadelelerinin temelini oluşturmaktadır (De La Rocha, 1994).

Geçinme stratejilerinde, temel analiz birimi hane halkıdır. Bunun öncelikli nedeni, hane halkının, ilgili yazında ve toplumbiliminde en temel sosyal grup olarak ele alınmasıdır. Bunun yanı sıra, kamu müdahalesinin yetersiz kaldığı durumlarda, bireysel hayatta kalma mücadelesi, sosyal ağlarla, dolayısıyla ilk olarak, hane içi dayanışmayla sağlanmaktadır. Bu nedenle, bireysel bir geçinme çabasıdan çok

sosyal ağlar içinde geçinme çabası bir strateji olarak değerlendirilebilir. Bu düzeyde de, hane halkı analiz birimi olarak önem taşımaktadır (De la Rocha, 1994).

hane halkının bir diğer özelliği, ev ve aile hayatını da içermesinden dolayı, kültürel değerlerin ve normların biçimlendiği ve nesilden nesile aktarıldığı alan olmasıdır. Böylece hanede üretilen iktidar ilişkilerinin öğrenilmesi, içselleştirilmesi ve devamı sağlanmaktadır. Buna göre kadının yerleşik toplumsal konumu sağlam ve sabit bir yapıya dönüşmektedir. Buna ek olarak, hane halkı sosyal ilişkilerin yeniden üretildiği bir merkezdir. Bu yüzden, toplumsal cinsiyetin sosyal inşasının toplumun her kesiminde karşılaşılan bir olgu olması hane halkının incelenmesi ile anlaşılmaktadır.

hane halkı sosyal bir gruptur. Ortak yaşam alanı olması, ortak yeniden üretimin yapıldığı ve akrabalık ilişkilerinin gerekli olmadığı bir alan olmasıyla aileden ayrılır. Hane, hem üretimin hem de yeniden üretimin gerçekleştirildiği, ve bu etkinlikler doğrultusunda geçim stratejilerinin geliştirildiği alandır. Hanenin bu kadar çok işlevi barındırması, kamusal alan ve özel alanın iç içe geçmesine neden olmaktadır. Aynı zamanda, üretimin ve yeniden üretimin birbirine bağımlı ve eşgüdümlü olduğunun kanıtıdır.

Wallace'e göre (2002), geçinme stratejilerin ilk kullanım alanı, marjinal grupların ekonomik açıdan bunalımlı dönemlerde, varolan kaynaklarını kullanma ve bu kaynakları idare etme biçimidir.

Morgan, geçinme stratejilerinde üç önemli etkene dikkat çekmektedir; (i) kaynakların varlığı, (ii) kaynakların maddi, manevi ve değişken olması, (iii) kaynakların güç ilişkileriyle yakından ilgili olması (aktaran De La Rocha, 1994). Bu etkenlerden ilki önemli ve çok tartışılan bir konudur. Kaynaklara erişimin mümkün olmaması ya da kaynaklardan yoksunluk, stratejiden de yoksunluk olarak kabul edilmektedir. Nitekim, Morgan, ikinci özellikle, kaynak yoksunluğu ve strateji tartışmalarına açıklık getirmektedir. Buna göre, kaynaklar, maddi olduğu kadar manevi de olabilir; niteliksel ve niceliksel olarak değişkenlik gösterebilir. Dolayısıyla, sağlıklı stratejilerin geliştirilememesinin kaynakların zayıflığından ya da azlığından kaynaklandığını söylenebilir. Diğer yandan, geçinme stratejileri, eve giren gelir miktarını yükseltmeye yönelik pozitif stratejiler olduğu gibi, temel ihtiyaçları kısıtlamaya yönelik negatif stratejiler de olabilir (De La Rocha, 1994). Zaten, Wallace'in de belirttiği gibi, geçinme stratejilerini geliştiren ve üreten kesim, görece fazla kaynağa sahip olan zengin kesimden yoksul kesimdir. Buna ek olarak, bireysel etkinlikleri geçinme stratejisi olarak değerlendirmek de doğru olmayacaktır. Sosyal ağlar ve dayanışma içinde geliştiren etkinlikler geçinme strateji olarak ele alınmalıdır.

Kaynakların güç ilişkileriyle yakından ilişkili olması, aynı hanede bireylerin kaynaklara erişiminin farklı düzeylerde olmasında gözlenebilir. Hanenin yukarıda bahsedilenler dışında önemli bir özelliği de, karar mekanizması merkezi olmasıdır. Hane, üyelerinin emek pazarına hangi koşullarda katılacağı, gelir olarak dönen emeğin ev içinde üyelere nasıl paylaştırılacağı ve tüketim kalıplarının belirlenmesi gibi temel konuların karara bağlandığı alandır. Karar mekanizması olması, hanede iktidar ilişkilerinin kurulmasına neden olmakta ve bu ilişkilerin toplumun her alanına taşınmasına zemin hazırlamaktadır.

Olanakların kısıtlı olması haneyi karar mekanizması olmaktan alıkoymaz. Örneğin; hane halkında kimlerin eğitim alacağına, ne kadar eğitim alacağına veya çalışma hayatında hane bireylerinin sektörel istihdamına gene hanede karar verilmektedir. Hanenin gelir getirici faaliyetlerde farklılıklar içeriyor olması, aynı hanede hem enformel hem de formel sektörden eve gelir getiren faal bireylerin olması gibi durumlar da hanenin heterojen bir yapı içermesine neden olmaktadır.

İktidar ilişkilerinden kaynaklanan karar alma süreçlerinde ve alınan kararların uygulanmasında hane halkı üyelerinin çıkarları çatışabilmektedir. Bu nedenle, hanede alınan kararların, her durumda, herkesin ihtiyacına cevap verecek karşılıklı bir fikir birliği olduğunu söylemek hatalı olacaktır. Genel olarak karar mekanizmasının merkezi eve gelir getiren en yaşlı erkek üyesi olarak tanımlanmaktadır. Kadın ise bu kararların alınması değil, daha çok yürütülmesi sürecinde önemli role sahiptir. Çalışmanın başında bahsedilen ataerkil yapının kendini koruma stratejileri de, hane halkı geçinme stratejileriyle iç içe geçmiş bir şekilde kendini gösterir. Yinelemek gerekirse, çoğu durumda kadın, hane halkı geçim stratejilerinde karar mekanizmasında değil, karar uygulanmasında yer almaktadır.

Yoksul hanelerde, sadece erkeğin çalışmasının hanenin ihtiyaçlarını karşılamaya yetmediği açıktır. Bu durumda kadının ev içinde ya da ev dışında çalışması hanenin hayatta kalması, geçinmesi ya da günlük yaşamını idame ettirebilmesi için büyük önem taşımaktadır. hane halkı geçinme stratejilerinde, kadının hem diğer hane üyeleriyle birlikte hem de diğer hane üyelerinden ayrı olarak üstlendiği ve yürüttüğü dört temel stratejiden bahsedilebilir. Bunlar: (i) aile içi ücretsiz işçilik, (ii) gelir yaratıcı stratejiler (enformel işçilik), (iii) ücretli çalışma, ve (iv) sosyal işçiliktir.

Aile içi ücretsiz işçi olarak kadın, ev içi üretim yaparak ve tüketim malzemelerinde kısıtlama yaparak aile geçimine katkıda bulunur. Kadının aile içi ücretsiz işçi rolü, yeniden üretimi sağlama alanında geçinme stratejileri açısından belirleyicidir. Bu konudaki önemli etkinliklerin özellikle ev içi üretim doğrultusunda olduğu durumlarda, kadın emeğinin üretken değerinin hesaplanması sorunu karşımıza çıkmaktadır. Oysa, kadın ev içi yaptığı yiyecek üretimiyle ve ev içi yaptığı

enformel işlerle formel ekonomideki emek gücünün yeniden üretilmesine önemli bir katkıda bulunmaktadır. Kadının emeğine değer biçilmesi, yeniden üretime emek değeri verilmesi, formel sistemdeki emek piyasasının da değişim değerini arttıracığından bundan kaçınılmaktadır. Bu anlatımlar doğrultusunda, ataerkil kapitalizmin varlığından söz etmek mümkün olmaktadır (Özbay, 1995).

Gelir yaratıcı işler, kadının, genelde ev içinde, nadiren ev dışında yaptığı para kazanma amacı taşıyan, çoğunlukla enformel nitelikte işlerdir. Bunlar evde yapılan el işi gibi kısıtlı pazarı bulunan işler olabileceği gibi, sosyal ağlar gerektiren gündelikçilik gibi ev dışı faaliyetler de olabilir.

Ücretli işçilik, kadının formel kapitalist sisteme fiilen dahil olduğu, eşdeyişle emek pazarında yer aldığı stratejidir. Ancak, kadının emek pazarına dahil olması, çoğunlukla geleneksel yapıyla çeliştiğinden, hane halkı geçinme stratejilerinde son seçenek olmaktadır. Ne var ki, kadının gelir getirici etkinlikler alanına katılıp katılamayışı ve katılımı durumundaki koşulları, ataerkil yapıyla olduğu kadar kapitalist sistemin gerekleriyle de ilişkilidir. Bu da hane halkı geçim stratejilerinin içsel dinamiklerden etkilendiği kadar dışsal dinamiklerden de etkilendiğini ortaya koymaktadır.

Sosyal işçilik ise, aile, akraba, hemşeri ve komşularla kurulan ilişkilerin genişletilmesi ve pratiğe geçirilmesini içerir. Kadının emek pazarına katılamadığı ya da gelenekselliğin baskın olduğu durumlarda, kadın, ev dışında gelir getirici faaliyetlerden çok aile işçisi ve sosyal işçi olarak geçinme stratejilerinde yerini almaktadır.

Toplumsal ilişki ağlarının kurulması ve geliştirilmesi yoksullar arasında önemli bir geçinme stratejisi olarak belirlemektedir. Dolayısıyla, toplumsal ilişki ağları da, hanenin kaynaklarından biri olarak değerlendirilebilir. Kadın, geçinme stratejilerindeki sosyal işçi rolü ile bu ağlarda önemli role sahiptir. Vurgulanmasında yarar olan bir nokta, bu kurulu ağların geliştirilmesinin ve devam ettirilmesinin, kadının sosyal yaşamından ya da diğer etkinliklerinden bağımsız olarak uğraştığı bir alan olmadığıdır. Bu süreç, toplumsal yaşamın içine yayılmıştır. Evde, mahallede, akrabalar, komşular ya da hemşeriler arasında, yaşamın içine gömülmüş bir durumda sürdürülmektedir.

Kurulan toplumsal ağlar, yalnız acil durumlarda bir güvence değil, yaşamın sürdürülmesi ve bireylerin yarına hazırlanması için de vazgeçilmez bir kaynak olarak görülmektedir. Bu kurulu ilişki ağlarını sürdürme rolü genelde kadınların uğraştığı bir alandır. Bu ilişki ağlarında, maddi manevi bir çok kazanımlar ve yardımlar elde edilir. Bunun bir örneği, “enformasyon” olarak tanımlanan bilgi ağıdır. Enformasyon, iş bulma, ev bulma, uygun bir eş bulma gibi bir çok konuda olabilir.

Geçinme stratejilerinin araştırılması, geliştirilmesi, öğrenilmesi ve sürekli yenilenmesi gerekmektedir ki, koşulların sürekli değişmesiyle başa çıkılabilsin. Yeni stratejilerin öğrenilmesi ve yenilerinin eklenmesi karşılıklı bir etkileşim, dolayısıyla sosyal ağların genişletilmesi ve kuvvetlenmesi ile mümkündür (De La Rocha, 1994).

5.6.2. Şanlıurfa'nın Özgünlüğü

Şanlıurfa ilinde, toplumsal cinsiyet rolleri, geleneksel-kültürel yapı tarafından çok kesin biçimde belirlenmektedir. Buna göre, kadının mekanı evdir; çoğu durumda görevi çocukların bakımı ve ev işlerinin yerine getirilmesidir. Aile bireylerini ziyaret amacıyla dahi ev dışına çıkması bir çok hanede erkeğin iznine tabidir.

Dolayısıyla, Şanlıurfa'da kent yoksulu hanelerde, bir geçinme stratejisi olarak kadının çalışma yaşamına katılmasına çok sık rastlanılmamaktadır.¹ Buna gerekçe iş olanaklarının kısıtlılığı olduğu kadar, Şanlıurfalı kent yoksulu kadının donanımsızlığı ve geleneksel yapının ev dışında çalışmasını engellemesidir. Diğer taraftan, kadının kendisi de çalışmayı düşünmemektedir. Benzer biçimde, kadının ev içi enformel işler yapması, ailede ve toplumda hoş karşılanılmadan kadının gerekli sosyal ilişki ve bağlantılardan yoksun olmasına kadar bir çok gerekçe ile çok yaygın değildir. Bu konuda tek (kısmî) istisna ailece yapılan mevsimlik tarım işçiliği faaliyetidir.

Kadından beklenen, genelde ücretsiz emek olarak tarımsal üretime katılması, aynı zamanda kendini tamamen ağır ev işlerine ve çocuk bakımına adanmasıdır.

Şanlıurfalı kent yoksulu kadınların donanımsızlığının en açık göstergesi eğitim durumlarıdır. Hiç okula gitmeyenlerin oranı %80 üzerindedir.² Bu durum, gene, ekonomik olanaksızlıklar ve geleneksel nedenler gibi benzer gerekçelere dayanmaktadır. Yoksul kesim için çocuğun okul masraflarının karşılanması büyük sorun iken, bu olanaksızlıklarla da olsa çocuğunu okula gönderilebilen ailelerde tercih erkek çocuklarından yana kullanılmaktadır. Bu konuda bir cinsiyet ayrımı yapmadığını söyleyen ailelerde de karşılaşılan durum benzer şekilde olmaktadır.

¹ Bunun yerine ailenin erkek çocuklarının çok küçük yaşlardan itibaren çalışmaya başladığı görülmektedir.

² Kürt ve Arap nüfusun yoğunluklu olarak yaşadığı bölgede kadınların bir kısmının hiç Türkçe bilmiyor oluşu da bu noktada dikkate değerdir.

5.6.3. Alan Çalışması

Bu bölümde, Şanlıurfa kent merkezindeki yoksul mahallelerde yapılan alan araştırması değerlendirilecektir. Alan araştırması, anket çalışmasına dayanmaktadır. Hane ölçeğinde uygulanan anket kapsamında, ayrı bir bölüm olarak düzenlenen 'kadın anketi'nde değişkenler kabaca beş grupta toplanabilir: a) gelir getirici etkinlikler b) yeniden üretim etkinlikleri c) toplumsal ilişki ağları d) kamusal alan ile kurulan ilişkiler e) politik tutum ve davranışlar. Buna göre, alan araştırmasının değerlendirilmesinde, ilk olarak, kadının sosyal, mekansal ve ekonomik dışlanmışlığı ele alınacaktır. Daha sonra, bu dışlanmışlığın temelini oluşturan hane halkı geçinme stratejilerinde kadının rolü incelenecektir. Bu kapsamda, ev içinde, emek pazarında ve toplumsal ilişki ağlarında olmak üzere üç temel alandaki etkinlikler değerlendirilecektir.

Alan çalışmasındaki hedef grup Şanlıurfa ilinin yoksul kesimindeki kadınlardır. Dolayısıyla çalışmanın bulguları da kentteki kadınların genelini değil, kentteki yoksul kadınların durumunu yansıtmaktadır. Şanlıurfa'daki kent yoksulu kadınların, bölgenin ekonomik ve toplumsal geri kalmışlığından dolayı ortaya çıkan özel durumlarını daha açık bir şekilde ortaya koyabilmek için, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı tarafından daha önce Ankara ve Diyarbakır illerinde yapılmış olan kent yoksulluğu çalışmalarının bulguları ile karşılaştırmalar yapılmıştır.

Toplumsal cinsiyet ilişkilerinin hanenin ekonomik durumuyla olan ilişkilerinin incelendiği kısımlarda, görüşülen kent yoksulu haneler ortalama kişi başına düşen gelire göre üç gruba ayrılmıştır. En alt gelir grubunda, kişi başına gelir 0-50 milyon TL arasında; orta gelir grubunda 50-100 milyon TL arasında; üst gelir grubunda ise 100 milyon TL üstündedir. Unutulmaması gereken nokta, bu hanelerin büyük çoğunluğunun Şanlıurfa'daki kent yoksulu haneler olduğudur; dolayısıyla hanelerin yoksullukları ya da varlıkları kentin geneli içindeki ekonomik düzeylerinden çok kent yoksulları arasındaki konumlarını belirtmektedir.

5.6.3.1. Yoksulluğun Kadınlaşması: Görüşülen Kadınların Genel Özellikleri

Araştırma alanı olan Şanlıurfa il merkezinde 210 kadınla yüz yüze görüşülerek anket yapılmıştır. Kadınların %96,5'inin doğum yeri Şanlıurfa, kalanının ise çevre illerdir (Diyarbakır, İçel, Osmaniye, Adana). Ankete katılan 209 kadının yaşları 18 ile 75 arasında değişmektedir. Ortalama yaş büyüklüğü ise 39,4'dür. Kadınların %96,2'si evli, %3,8'i ise duldur. Eşlerin büyük çoğunluğunda koca karısından yaşça daha büyüktür. Örneklemdeki çiftlerin %11,6'sı aynı yaştadır. En fazla yaş farkı ise 34'dür. Çiftlerin %12,5'inde ise kadınlar kocalarından daha yaşlıdır.

Görüşülen kadınların aile yapısı, büyük çoğunlukla (%70,3) anne-baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile tipindedir. Buna karşın, geleneksel nitelikte geniş aile ya da çekirdek aileyle birlikte akrabalarından oluşan aile tipleri oranı %26,8 gibi azımsanmayacak bir orandır. Yoksul kesim için en önemli dayanaklardan biri hane içi dayanışma olduğundan geniş aile hala önemli bir orana sahiptir.

Hane ölçeğinde yapılan alan çalışmasında görüşülen kadınlar, çoğunlukla hane reislerinin eşleridir. Ancak, parçalanmış çekirdek aile tipinde olan hanelerde, hane reisi konumunda olan kadınlar da bulunmaktadır. Şanlıurfa alan çalışmasında, görüşme yapılan 210 kadından 7'si (%3,0) hane reisidir. Kadınlarla görüşme yapılan hanelerin ortalama hane büyüklüğü ise 7 kişidir.

Gelir getiren üyelere göre haneler incelendiğinde, hanelerin % 35,2'sinde sadece 1 kişinin, % 14,8'inde ise iki kişinin gelir getirmekte olduğu görülmektedir. Üç ya da daha fazla kişinin gelir getirdiği haneler ise örneklemin % 9,1'ini oluşturmaktadır. Buna göre, hanelerin %40,9'luk büyük kısmında, hanede gelir getiren üye yoktur. Örneklemdaki kadınların çalışma oranı ise sadece %2,7'dir.

5.6.3.1.1. Sosyal Dışlanma

Kadının sosyal alandan dışlanmışlığı, öncelikle, temel kamusal alanlara erişimi ele alınarak değerlendirilebilir. Kamusal alanlara erişimin önündeki kısıtlar, ulusal sosyal politikaların yetersizliğinden geleneksel toplumsal yapıya kadar bir çok etken sonucu oluşabilir. Bireyin donanımsızlığı kamusal alanlara erişememenin sonucu olduğu gibi nedenini de oluşturmaktadır. Donanımsızlığın kaynağı yoksunluk, toplumsal cinsiyet ilişkileri temelinde farklı boyutlar da almaktadır. Alan çalışmasının bulguları, kadının yoksun olduğu sağlık, eğitim, zaman gibi konuları ortaya koymaktadır.

Kent yoksulları için devlet desteğiyle sunulan sağlık hizmetleri ve bu hizmetlerden yararlanabilmek büyük öneme sahiptir. Ancak, alanda yapılan çalışma, kadın sağlığı konusunda sunulan hizmetlerin kadınlara ulaştırılmasında yetersiz kaldığını göstermektedir. Şanlıurfa ilinde yapılan alan çalışmasından elde edilen verilere göre, görüşülen kadınların %39,5'i sağlık sorunları ile ilgili olarak doktora ya da herhangi bir sağlık kuruluşuna başvurmamaktadırlar. Bu kadınların %33,1'i ciddi sağlık sorunları olduğunu belirtmiştir. Sağlık kurumlarına başvurmayan kadınların %27,8'i ise sağlık sorunlarında, uzman kişiler dışında çevreden yardım aldıklarını belirtmişlerdir.

Sağlık hizmetlerinden faydalanan kadınların gittiği sağlık kuruluşları ise, %46,3 oranında devlet hastaneleri, %28,2 oranında sağlık ocaklarıdır. Ancak, dikkat çeken bir veri ise, kadınların %9'unun özel sağlık kurumlarına başvurduklarını belirtmeleridir. Gelir düzeyinin düşük olduğu bu kesimin dahi, bu oranda özel

sağlık kurumlarını tercih etmesi, kamu eliyle sunulan sağlık hizmetlerinin yetersizliğini göstermektedir. Görüşülen hanelerin içinde 14 tanesine (%10,5) yoksulluk ya da sakatlık yardımı alınmakta ve bu hanelerin sadece %43,6'sında yeşil kart sahibi birey bulunmaktadır. Yeşil kart sahipliği dikkate alınmazsa, kadınların %82,7'sinin hiç bir sosyal güvencesi olmadığı görülecektir.

Tablo 5.156 Görüşülen kadınların sosyal güvenlik kurumuna bağlılığı

Sosyal güvenlik kurumu	Sayı	%
Emekli sandığı	8	4,0
SSK	20	9,9
Bağ-kur	8	4,0
Sosyal güvenliği yok	77	82,7
Toplam	201	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Kadınların %37,1'i belirli bir hastalığı ya da sakatlığı olduğunu belirtmiştir. Belirtilen hastalıkların %20,8'i kadın hastalıkları, %15,3'ü kalp rahatsızlığıdır. Kadın hastalıklarının en sık görülen rahatsızlık olması bölgedeki yüksek doğurganlık oranının sonucu olarak değerlendirilebilir. Örneklemde görüşülen kadınların hamile kalma ortalaması 7,1'dir. Şanlıurfa kentinde yaşayan yoksul kadınların hamile kalma sayıları Ankara ve Diyarbakır kentindeki kadınlarla kıyaslandığında, Şanlıurfa'da anılan oranın diğer iki kentten yüksek olduğu görülecektir. Diyarbakır kentinde ise kadınların hamile kalma sayıları Şanlıurfa'ya kıyasla daha düşük olsa da Ankara'ya kıyasla oldukça yüksektir. Tablo 5.157'de de görüldüğü gibi Şanlıurfa örneklemindeki kadınların %62,5'i 5 kereden fazla hamile kalmıştır.

Tablo 5.157 Hamile Kalma Sayısı

	Ankara	Diyarbakır	Şanlıurfa
1-2	%25,4	%12,9	%14,0
3-5	%38,1	%25,7	%23,5
6-10	%25,1	%35,0	%43,0
11 ve üstü	%7,1	%26,6	%19,5

Kaynak: 1.Kentsel Yoksulluk ve Geçinme Stratejileri: Ankara Örneği, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, 1999

2.Kente Göç ve Yoksulluk: Diyarbakır Örneği, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, 2001

3.Şanlıurfa Alan Çalışması, 2002

Hamile kalma ortalaması 7,1 olmasına rağmen, yapılan canlı doğum ortalaması 6,1, yaşayan çocuk sayısı ortalaması 5,2'dir. Alan çalışması sırasında görüşme yapılan kadınlardan %36,2'sinin bir yaşından önce ölen çocuklarının olduğu saptanmıştır. Bu oran, Ankara'da yapılan alan çalışmasında %16,5 ve Diyarbakır'da %45,5 olarak saptanmıştır. Şanlıurfa il merkezindeki yoksul

kesimde canlı doğum sayısı değerlendirildiğinde, doğan çocukların %12,6'sının bir yaşına gelmeden öldüğü anlaşılmaktadır.

Tablo 5.158 Doğum Kontrol Yöntemlerini Bilme ve Kullanma Durumu Karşılaştırması

Doğum kontrol yöntemlerini bilmedurumu	Doğum kontrol yöntemi kullanma		Toplam
	Evet	Hayır	
Evet	80	58	138
	58.0%	42.0%	100.0%
	100.0%	50.0%	70.4%
	40.8%	29.6%	70.4%
Hayır		58	58
		100,0%	100.0%
		50.0%	29.6%
		29.7%	29.6%
Toplam	80	116	196
	40.8%	59.2%	100.0%
	100.0%	100.0%	100.0%
	40.8%	59.2%	100.0%

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Alan araştırması sonuçları, kadınların doğum kontrolü konusunda fazla bilgiye sahip olmadıklarını göstermektedir. Görüşülen kadınların %70,4'ü doğum kontrol yöntemleri hakkında bilgisi olduğunu belirtirken, toplam kadınlar arasında bu yöntemleri kullanan oranı %40,8'dir.

Kürtaj yaptırma oranı açısından Şanlıurfa Diyarbakır ile benzeşirken, Ankara'dan oldukça farklı niteliklere sahiptir. Ankara'daki örnekleme kadınların %49,6'sı kürtaj olduğunu belirtmesine karşın, Diyarbakır'da bu oran %13,3, Şanlıurfa'da ise %10,0'dır. Kendiliğinden düşük veya ölü doğum yapan kadın oranı ise %38,4'dür.

Alanda görüşülen kadınlardan 9 tanesi (%4,7) kürtaj dışında kendi isteğiyle düşük yaptıklarını belirtmişlerdir. Üçü sağlık sorunlarını, beşi ise, başka çocuk istemediği için böyle bir yonteme başvurduğunu belirtmişlerdir.

Kürtaj ve düşük nedenleri incelendiğinde, %52,1 oranında sağlık sorunları, %31,3 oranında kaza, ve %16,7 oranında ise başka çocuk istemek cevaplarının alındığı görülmektedir. Sonuç olarak, Şanlıurfa ilinde hamilelik sonucu canlı doğum gerçekleştirme oranı, kürtaj, düşük ve ölü doğum nedenleriyle %85,2'dir.

Tablo 5.159 Son Hamilelikte Doktor Denetimi

	Ankara	Diyarbakır	Şanlıurfa
<i>Evet</i>	%57,3	%34,3	%30,5
<i>Hayır</i>	%42,7	%65,7	%69,5

Kaynak: 1.Kentsel Yoksulluk ve Geçinme Stratejileri: Ankara Örneği, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, 1999
 2.Kente Göç ve Yoksulluk: Diyarbakır Örneği, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, 2001
 3.Şanlıurfa Alan Çalışması, 2002

Yüksek doğurganlık oranına karşın doğumların genelde evde ve doktor kontrolü olmadan gerçekleşmesi Şanlıurfa alan çalışmasının diğer bir bulgusudur. Alan çalışmasının sonuçlarına göre görüşülen kadınların %69,5'i son hamileliklerinde doktora hiç gitmemiş ve %60,8'i son doğumlarını evde yapmıştır. Bu oranlar Ankara çalışmasında elde edilen sonuçtan oldukça yüksektir. Bu durum, bölgedeki sosyal altyapı yetersizliğinin ve sağlık hizmetlerinin yaygın bir biçimde örgütlenmemiş olmasının en açık göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Tablo 5.160 Son Hamilelikte Doğum Yapılan Yer

Doğum Yapılan Yer	Ankara	Diyarbakır	Şanlıurfa
<i>Ev</i>	%18,9	%79,4	%60,8
<i>Hastane</i>	%80,10	%20,60	%39,20

Kaynak: 1.Kentsel Yoksulluk ve Geçinme Stratejileri: Ankara Örneği, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, 1999
 2.Kente Göç ve Yoksulluk: Diyarbakır Örneği, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, 2001
 3.Şanlıurfa Alan Çalışması, 2002

Kadınların sağlığını tehdit eden en önemli konu yüksek doğurganlık oranıdır. Görüşülen kadınların büyük çoğunluğu bu sorunun farkında olup ideal çocuk sayısının sahip oldukları çocuk sayısından çok düşük olması gerektiğini belirtmişlerdir. %66,7 oranla ideal çocuk sayısının 2 ya da 3 çocuk olduğu düşünülmektedir. Ancak, yine de aile içi dayanışma, çocukların anne-babaya bakması ve aile içi destek gibi gerekçelerle kadınların %23,5'i çocuk sayısının 4 çocuk ve daha üstü olması gerektiğini belirtmiştir.

Tablo 5.161 İdeal Çocuk Sayısı ve İdeal Sayının Nedeni Karşılaştırılması

		İdeal Çocuk Sayısı Nedeni					Toplam
		Geçinme Zorluğu/ Maddi Sorunlar	Çocuk Bakımını n Zor.	Yeterli	Çocuğun Cinsiyetine Bağlı	Aile İçi Dayan.	
İdeal Çocuk Sayısı	Hiç çocuk olmasın	5 %62,5 %5,0 %3,2	3 %37,5 %9,4 %1,9	-----	-----	-----	8 %100,0 %5,1 %5,1
	1 Çocuk	4 %66,7 %4,0 %2,5	2 %33,3 %6,3 %1,3	-----	-----	-----	6 %100,0 %3,8 %3,8
	2 Çocuk	51 %76,1 %51,0 %32,3	12 %17,9 %37,5 %7,6	4 %6,0 %28,6 %2,5	-----	-----	67 %100,0 %42,4 %42,4
	3 Çocuk	30 %65,2 %30,0 %19,0	11 %23,9 %34,4 %7,0	5 %10,9 %35,7 %3,2	-----	-----	46 %100,0 %29,1 %29,1
	4 Çocuk ve Üstü	10 %32,3 %10,0 %6,3	4 %12,9 %12,5 %2,5	5 %16,1 %35,7 %3,2	1 %3,2 %100,0 %0,6	11 %35,5 %100,0 %7,0	31 %100,0 %19,6 %19,6
Toplam		100 %63,3 %100,0 %63,3	32 %20,3 %100,0 %20,3	14 %8,9 %100,0 %8,9	1 %0,6 %100,0 %0,6	11 %7,0 %100,0 %7,0	158 %100,0 %100,0 %100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Sonuç olarak Şanlıurfa kent yoksulu kadınların kamusal sağlık hizmetlerine ulaşımının yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Kadınlarda yüksek oranda sürekli sağlık sorunları vardır. Başında da belirtildiği gibi devlet müdahalesinin yetersiz kaldığı durumlarda kent yoksulları geçinme stratejilerini aile içi dayanışma şeklinde ve toplumsal ilişki ağları içinde geliştirmektedir. Buna göre Şanlıurfa'da kadınların doğurganlık oranlarının alan çalışması yapılan diğer illere göre yüksek çıkması Şanlıurfa'da çok sık başvurulan bir strateji gereğidir. Bu strateji, kadının evle ve çocuklarla çok yoğun olarak uğraşmasına neden olduğu için kadının zaman yoksunluğuna işaret etmekte, karşılıklı ilişkisi içerisinde kadının sosyal boyutta dışlanmasına neden olmaktadır. Buna ek olarak bir sağlık problemi olduğunda ilk tercih olarak çevreden yardım alan kadınların oranı da azımsanmayacak kadar fazladır. Bu durumda kadınlar sosyal ağların sürekli canlı

tutulmasını sağlayarak hanedeki sosyal işçi rollerini de yerine getirmiş olurlar. Bunun yanında kadının ev içine fazlasıyla hapsolmuş görüşü son doğumun yapıldığı yer neresi sorusuna yüksek oranda “ev” cevabı alınmasıyla desteklenebilmektedir

Sosyal dışlanmanın bir diğer göstergesi kadının eğitim durumudur. Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ndeki kadınların eğitim durumunun Türkiye genelindeki kadınların eğitim durumundan oldukça geride olduğu bilinen bir gerçektir. Bölgenin geri kalmışlığı yalnız ekonomik olarak değil toplumsal ve kültürel düzeyde de kendini göstermektedir. Bölgede kültürel olarak toplumsal yaşamda kadına verilen ikincil rolün yanı sıra devletin bölgeye sosyal altyapı sağlamakta yetersiz kalması kadınların eğitim düzeyinin düşük olmasındaki en önemli etmenlerdir

Tablo 5.162 Görüşülen Kadınların Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Sayı	Geçerli %
Hiç okula gitmedi	167	80,7
Okur-yazar	13	6,3
İlkokul mezunu	25	12,1
Ortaokul (İlköğretim) mezunu	2	1,0
Toplam	207	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Görüşme yapılan kadınların %80,7’si hiç okula gitmemiştir. Bu durum il merkezinde de Türkiye genelinde düşük olan kadının eğitim düzeyinin, kent yoksulu kadınlar arasında iyice düştüğünü göstermektedir.

Görüşülen kadınların eğitim durumları eşlerinin eğitimleriyle karşılaştırıldığında, eğitim almada toplumsal cinsiyetin oynadığı rol ortaya çıkmaktadır.

Tablo 5.163 Eşlerin Eğitim Durumlarının Karşılaştırması

Hane reisinin mezun olduğu okul	Kadının (eşinin) mezun olduğu okul				Toplam
	Hiç okula gitmedi	Okur-yazar	İlkokul	Ortaokul (ilköğretim)	
Hiç okula gitmedi	79	2	1		82
	96,3%	2,4%	1,2%		100,0%
	49,1%	15,4%	4,3%		41,2%
	39,7%	1,0%	0,5%		41,2%
Okur-yazar	12	4	1		17
	70,6%	23,5%	5,9%		100,0%
	7,5%	30,8%	4,3%		8,5%
	6,0%	2,0%	0,5%		8,5%
İlkokul	61	5	19	1	86
	70,9%	5,8%	22,1%	1,2%	100,0%
	37,9%	38,5%	82,6%	50,0%	43,2%
	30,7%	2,5%	9,5%	0,5%	43,2%
Ortaokul (ilköğretim)	6	1	2		9
	66,7%	11,1%	22,2%		100,0%
	3,7%	7,7%	8,7%		4,5%
	3,0%	0,5%	1,0%		4,5%
Lise mezunu	3	1		1	5
	60,0%	20,0%		20,0%	100,0%
	1,9%	7,7%		50,0%	2,5%
	1,5%	0,5%		0,5%	2,5%
Toplam	161	13	23	2	199
	80,9%	6,5%	11,6%	1,0%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	80,9%	6,5%	11,6%	1,0%	100,0%

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Tablo 5.163'te de görüldüğü gibi, kadınlara oranla erkeklerin daha fazla eğitim aldığıdır. Kadınların %80,9'u hiç okula gitmemişken bu oran kadının eşinde %41,2'e düşmektedir. Benzer bir durum kız çocuklarıyla erkek çocukları arasındaki okullaşma oranında da dikkat çekmektedir.

Tablo 5.164 6-14 Yaş Arası Kız ve Erkeklerin Okullaşma Oranları

Eğitim durumu	Kız (%)	Erkek (%)
Hiç okula gitmedi	43.1	25.5
Okur-yazar	21.1	12.3
Ortaokul (ilköğretim)	0	0,9
İlköğretim öğrencisi	45.7	61.3
Toplam	100.0	100.0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

6-14 yaş arası hiç okula gitmemiş erkeklerin oranı %25.5 iken bu oran kızlarda %43.1'e yükselmiştir. Eğitim yılı arttıkça devam eden kızların sayısında erkeklere oranla açık bir azalma vardır. Kadına yönelik erken yaşta başlayan sosyal dışlanmışlık kadının emek piyasasına girişte kendisini daha ağır olarak hissettirmektedir.

Tablo 5.165 Çocukların Eğitiminde Kız/Erkek Ayrımı

Ayrım yapıp yapılmadığı	Sayı	%
Evet	76	39.0
Hayır	119	61.0
Toplam	195	100

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Tablo 5.166 Kızını Okutmama Sebebi

Kızın okutulmama nedeni	Sayı	%
Geleneksel nedenler	42	51,2
Parasızlık	27	32,9
Okumasının gereksiz olduğuna inanma	5	6,1
Dini nedenler	1	1,2
Diğer	7	8,5
Toplam	82	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Yapılan alan araştırmasında görüşülen kişilerin %39'u kız çocuklarını okutmadıklarını belirtmiş, kız çocuklarının okumasına karşı olan bu kesimin %32,9'u buna en önemli neden olarak da kız çocuklarının okuması için maddi durumunun yeterli olmamasını göstermişlerdir. Ancak ekonomik yetersizlik gerekçesiyle erkek çocuktan çok kız çocuğun eğitiminden vazgeçilmesi %51,2 oranındaki geleneksel nedenlerin yüksek değerinin sebebini açıkça ortaya koymaktadır. Kadınların %68.9'u bu kararı onaylamamaktadır.

Kadın hane reislerinin hanelerinde toplumsal cinsiyet ilişkilerinden kaynaklanan eşitsizlikler diğer hanelere oranla daha az yaşanmaktadır, bu tip hanelerde kız ve erkek çocuklarının eğitimine eşit derecede önem verilmektedir. 7 kadın hane reisinden 6'sı çocuklarını okuturken kız erkek ayrımı yapmadıklarını belirtmekte, ancak erkek hane reislerinin %15.9 (34)'ü ayrım yaptıklarını belirtmektedir.

Sonuç olarak görüşülen kadınların erkeklere oranla eğitim düzeylerinin düşük olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bunun temel sebebi ekonomik durumu bir kenara bırakırsak, toplumsal cinsiyetin şekillenmeye ve içselleştirilmeye başladığı hanede, kaynaklara erişimin eşitsiz olmasıdır. hane halkı geçim stratejilerinde, alternatifler arasından seçim yaparken erkek alternatifinden çok kadın alternatifini eğitimden alınmaktadır. Ataerkil düzenin sonucu olarak eve gelir getiren en yaşlı

erkek, evin reisi, kız çocuklarının okumasını gereksiz bir masraf ve geleneklere aykırı görerek kararını kız çocuklarının okumamamsından yana kullanmaktadır. Kız çocukları en nihayetinde aile döngüsüne uygun olarak evlenip aynı rutin ev işlerini kendi kurduğu hanesinde de yapmaya devam edeceği düşüncesi, formel eğitimden alınan ilk hane üyelerinin kadınlar olmasının bir diğer sebebidir

5.6.3.1.2. Mekansal Dışlanma

Şanlıurfa kent yoksulları arasında geçinme stratejilerinde kadının geleneksel rolü genelde ev içi işleri ve yeniden üretim etkinliklerini gerçekleştirmek olarak düşünüldüğünden, kadınların toplumsal ilişki ağlarındaki yerleri de hane içi ve hanenin yakın çevresi ile sınırlı kalmaktadır. Bu yargı, Şanlıurfa alan çalışmasında tespit edilen %2,9 çalışma oranı ve %13,7 ev dışı etkinlikte bulunma oranı ile desteklenmektedir. Geriye kalan kesim ise tüm toplumsal ilişkileri oturdukları konut ve konut çevresinde gerçekleşmektedir.

Ev dışında yapılan etkinliğin niteliği ise çoğunlukla toplu etkinliklerdir çünkü, hane halkı geçinme stratejilerinin temelini sosyal ilişki ağları oluşturmaktadır. Kadınlar ev dışında yaptıkları etkinliklerini %68,2 oranında (çoğunlukla ayda bir yada daha sık) ev dışı etkinlikler; %13,3'ü (ayda bir) alışveriş, çarşı gezmesi; %6,7'si (üç ayda bir veya daha seyrek) kültürel etkinlik ve %9,1'i (üç ayda bir veya daha seyrek) türbe ziyareti olarak yanıtlanmıştır.

Kadınların boş zamanlarını değerlendirme şekilleri de gene ev ve ev içi etkinliklere ilişkindir. Konut dışı etkinlik sayılabilecek akraba gezmesi dışında (%4,1) kadınlar konut dışında bir etkinlik tanımlamamıştır. Boş zamanlarda yapılan işler %24,6 oranında dinlenme, %21,0 oranında televizyon izleme/müzik dinleme ve %16,4 elişi şeklinde tanımlanmıştır.

Kadınlar arası yapılan toplantılar en önemli etkinliktir. Ancak, genç kadınların %72,9'u bu etkinliklere dahi katılmadığını belirtmiştir. Toplantının niteliği ise hemen hemen hepsi (%92,1) sohbet toplantıları olarak tanımlanmıştır. Bu toplantılar çoğunlukla haftada bir (%39,7) ve daha sık (%35,3) yapılmaktadır. Bu toplantıların sohbet niteliğinde olması, sosyal ilişki ağları gereği kadınların ev işlerinde birbirlerine yardım etmesi ve yakın mekanlarda sürekli "iletişim" halinde bulunmasından kaynaklanmaktadır.

5.6.3.1.3. Ekonomik Dışlanma

Görece ekonomik kısıtlamalardan çok ataerkil düzen ve geleneksel yapı kadını kamusal hizmetlerden mahrum bırakmaktadır. Hanedeki kaynaklardan en az pay alması, daha da önemlisi eğitim kaynağından neredeyse hiç pay almaması, kadını emek pazarında donanımsız kılmaktadır. Kadın, ataerkil yapı dolayısıyla emek pazarına, özellikle formel kapitalist ekonomiye dahil edilmemektedir. Şanlıurfa kent yoksulu kadının ekonomik dışlanmışlığı kadının genel istihdamına ait verilerle ve erkeğin istihdam durumuyla karşılaştırılmak suretiyle incelenecektir.

Görüşülen kadınlardan %2,9'u (6 kadın) çalışırken %97,1'i (203 kadın) çalışmamaktadır. Buna karşın görüşülen kadınların eşleri olan erkeklerin %31,5'i çalışırken %68,5'i çalışmadıklarını beyan etmişlerdir.

Tablo 5.167 Kadının ve Erkeğin Çalışma Durumu

Çalışma Durumu	Kadının Çalışma Durumu		Erkeğin Çalışma Durumu	
	Sayı	%	Sayı	%
Evet çalışıyor	6	2,9	63	31,5
Hayır çalışmıyor	203	97,1	137	68,5
Toplam	209	100,0	200	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Çalışan kadınlara (%2,9) çalıştıkları iş kolu sorulduğunda, ağırlıklı olarak kadınlar %83,3 oranında (5 kadın) ev dışı enformel sektörde çalıştıklarını ifade etmişlerdir, kalan 1 kadın ev içi enformel sektörde çalıştığını belirtmiştir.

Tablo 5.168 Görüşülen Kadınların Mesleği

Çalışma konumu	Sayı	%
Vasıfsız işçi	3	1,4
Enformel işler (ev içi)	3	1,4
İşsiz/ is arıyor	1	0,5
Çalışmıyor(is aramıyor/ev kadını)	181	96,6
Toplam	188	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Tablo 5.169 Görüşülen Kadınların Eşlerinin Mesleği

Çalışma Konumu	sayı	%
ücretli-maaşlı	30	15,0
Emekli	9	4,5
İşsiz	128	64,0
kendi isi-küçük esnaf	17	8,5
kendi isi -enformel	16	8,0
Toplam	200	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Görüşülen kadınların eşlerinin mesleklerine bakıldığında kadınlarda rastlanmayan %15,0 oranında ücretli-maaşlı ve az da olsa %4,5 oranında emekli cevaplarıyla karşılaşmıştır. Formel kapitalist emek pazarını temsil eden bu iki çalışma durumunun kadının yer almaması kadının formel kapitalist emek pazarından dışlandığına işaret etmektedir. İşsiz kadınların oranı %0,5 iken bu oran eşlerinde %64,0'e yükselmiştir. Varolan ataerkil yapı içerisinde kadının çalışması en son alternatif olarak görüldüğünden çalışmayan kadınlar işsiz kategorisinden çok ev hanımı kategorisine dahil edilmektedir. Kadının faal nüfus tanımının yapılmasında problem yaratmaktadır.

Tablo 5.170 Çalışan Kadınların yaptığı iş

Yapılan iş	Sayı	%
Vasıfsız işçi	4	66,7
Küçük esnaf	1	16,7
Enformel isler (ev içi)	1	16,7
Toplam	6	100,0

Kaynak : Şanlıurfa Alan Çalışması

Ev dışı enformel sektörde yer alan kent yoksulu çalışan kadınların 4'ü vasıfsız işçi, 1'i ise küçük esnaf olduğunu belirtmiştir. Genelde çalışan kadınların iş kolunun ev içi ve ev dışı olarak değişen enformel sektör olduğu dikkate alınırsa bunun hane halkı geçinme stratejisi olduğu açıkça görülmektedir. Formel sektöre göre enformel sektöre girişin daha kolay olması, gereken birikimin, sermayenin büyük olması gibi özellikleri bu sektörü kent yoksulları için cazip kılmaktadır.

Tablo 5.171 Daha Önce Başka Bir İşte Çalışmış Kadınların Çalıştıkları İş Kollar

İş kolu	Bir önceki iş		Son yapılan iş	
	Sayı	%	Sayı	%
Vasıfsız işçi	19	35,2	2	33,3
Vasıflı işçi	3	5,6		
Ev dışı enformel	-	-	1	16,7
Ev içi enformel	-	-	1	16,7
Tarım işçisi	32	59,3	2	33,3
Toplam	54	100,0	23	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Şu anda ev dışında veya içinde gelir getirici bir işe sahip olmadığını söyleyen (%97.1) kadınlara görüşmenin ilerleyen aşamasında daha önce bir işte çalışıp çalışmadığı sorulduğunda %29.3'ü evet cevabı alınmış, ve son yaptıkları işin %59.3 oranında tarım işçiliği olduğu belirtilmiştir. Yapılan sondan ikinci iş olarak da yine en yüksek değerler olan, vasıfsız işçilik (%33.3) ve aynı oranda tarım işçiliği cevabı alınmıştır. Kadının hane içindeki aile işçisi rolü tarım işçiliğinin de ücretsiz olarak yapılmasını sağladığından tarım işçiliği görüşülen kadınlarca çalışılan bir iş kolu olarak algılanmamaktadır. Genelde kadınlar tarım işçiliğine

aile ile birlikte gittiğinden bu görevi toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan diğer görevler gibi içselleştirmiştir.

Çalışan kadınların genel istihdam durumlarına bakıldığında, çalışan kadınların 2'sinin çalışma süresi 20 yılın üzerindedir. 1 kadının çalışma süresi 15 yıla yaklaşmakta, kalan 3 kadın için çalışmaya başlayalı 5 yıl olmamıştır. İş bulma konusunda 6 kadından yalnızca 2 kadın akrabalarından yardım aldığını belirtmiştir. Yalnızca 1 kadın sosyal güvenceye (SSK) sahip iken, kadınların çalışan eşlerinde bu oranlar farklılaşmaktadır. Erkeklerin %9,5'i SSK, %4,0'i Emekli Sandığı, ve aynı oranda Bağ-Kur güvencesindeyken diğer sosyal güvenlik ve sağlık sigortasına sahip olanların oranı %1,5'dir. Çalışan kadınlarda çalıştığı halde hiç bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmayanların oranı %85,7 iken bu oran erkeklerde %80,9'dur. Kadınların hiçbirisi herhangi bir sendikaya üye değildir.

4 kadın aile bütçesine katkı; 2 kadın ekonomik özgürlük yönünden çalışmanın yararlı olduğunu düşünmektedir. Ancak bunlardan 2'si çalışıyor olmanın, ev içi sorumlulukları aksatma 1'i ise iş hayatına ait sorunlar gibi bazı olumsuzluklar da içerdiğini belirtmişlerdir. Çalışan kadınlardan ikisi ev işleri ve çocukların bakımı gibi konularda ailenin diğer fertlerinden yardım almaktadır. 2 kadın ise çalışmasına rağmen çocuk bakımını da tek başına kendisinin üstlendiğini belirtmiştir. Tümü ise çalışıyor olmalarına aile içi ya da dışından hiç kimsenin karşı çıkmadığını belirtmişlerdir.

Son olarak Şanlıurfa'nın yoksul hanelerinde görüştüğümüz çalışan kadınların hiçbirinin okula gitmemiş olduğu, ve okuma yazma bilmediği anlaşılmaktadır. Ortalama eğitim süreleri ya bir seneden azdır ya da hiç eğitim görmemişlerdir. Bu eğitimdeki donanımsızlığı destekler nitelikte, ve kadının düşük statülerde istihdam edilmesine somut örnekler vermektedir.

Çalışan kadınların istihdam sorunlarından birisi de faal nüfusun hesaplanamamasıdır. Görüşülen erkeklerin 31,5'i faal olarak şu an çalıştıklarını bildirirken görüşülen kadınlardan sadece 2,9'u faal olarak çalıştıklarını belirtmişlerdir. %97,1 oranındaki çok büyük bir kesim ev hanımı olarak tanımlanmaktadır. Görüşülen kadınların büyük bir bölümü tarım işçiliğini ve ev içi enformel sektörü gelir getirici niteliği olan işler olarak tanımlamamaktadır. Buna ek olarak kadınların ev içi emeğine de değer biçilememesi bu sorunu yaratmaktadır. Buna karşılık faal olmayan erkek nüfusuna bakıldığında ya işsiz ya da emekli oldukları anlaşılmaktadır. Bu bakımından kadının çalışma durumunun tespit edilmesindeki sorun Şanlıurfa ili için de hala varlığını sürdürmektedir.

Ekonomik dışlanma kadınların erkeklere oranla daha düşük statülerde emek piyasasına dahil olmasına ek olarak kadının piyasaya hiç dahil olmamasıyla da kendini göstermektedir

Çalışmayan kadınlara bakıldığında, eşlerinin %63,9'u işsizdir. Kadınların büyük bir bölümü (%58,6) çalışmak istememektedir. Çalışmayan ancak çalışmak isteyen kadınlar çalışmama nedenleri olarak %28,2 oranında "eşinin istememesini", %26,8 oranında "ev içi sorumlulukları", %12,7 oranında "eğitim yetersizliğini", %9,9 oranında "sağlık sorunlarını", %22,5 oranında da işsizliği / iş bulamamayı göstermiştir. Görüşülen kadınların eğitim yetersizliğini en az önemli neden olarak göstermesi kadınların enformel işler de veya vasıfsız işlerde daha fazla yer aldıkları görüşünü desteklemektedir. Genel ekonomik koşullar da göz önüne alındığında iş bulamamak da önemli nedenler arasında sayılmaktadır. Ancak ekonomik dışlanma en önemli etken ataerkil engellemelerdir. En yüksek orana sahip "eşim istemiyor" cevabı da bunu destekler niteliktedir. Kadının çalışması geleneksel yapı açısından uygun görülmemektedir

Çalışmak istemeyen kadınlar ise %35,4 oranında ev içi sorumlulukları %29,1 oranında eşinin istememesini sebep olarak göstermektedir. Bu da kadının ev içinde yüklendiği sorumlulukların, ev dışı gelir getirici bir faaliyete izin veremeyecek kadar fazla olduğuna işaret ederken; ikinci sebep olan eşim istemiyor cevabı ise ataerkil yapının ne kadar güçlü bir şekilde varlığını koruduğu görüşüne destek olmaktadır. Her durumda çalışmayan kadının çalışmamasına karar veren hane halkı reisidir

Diğer kentlerdeki kent yoksulu kadınlarla yapılan karşılaştırmada Şanlıurfa'daki kent yoksulu kadınların çalışma oranlarının (%2,9) oldukça düşük olduğu gözlenmektedir. Ankara'daki çalışmada kadınların %8,1'i çalıştığını belirtirken, Diyarbakır'daki alan çalışmasından elde edilen bulgu ise kadınların %5,9'unun ev dışında çalıştığıdır.

5.6.3.2. Geçinme Stratejileri

Şanlıurfa ili Kent Yoksulları alan çalışmasında kadınların geçinme stratejilerindeki rolü üç ayrı bölüm altında incelenecektir. Bunlardan ilki kadının aile içi işçisi olarak evde yaptığı ev içi yiyecek üretimi ve tüketim kalıplarında kısıtlama faaliyetlerinin yürütülmesi, ikincisi ev içi ve dışı emek pazarına dahil olması, üçüncü olarak da sosyal işçi olarak toplumsal ilişki ağlarının yeniden üretilmesinde ve devam ettirilmesindeki rolünü tespitiye yönelik bölümlerdir.

5.6.3.2.1. Ev İçi

Ev içi üretimin tamamının kadınlar tarafından yapıldığı bilinmektedir. Ancak tüketim kalıplarındaki değişikliklerde kadının tek başına karar almadığı açıktır. hane halkı reisinin aldığı kararlar bütünü olarak, kadın bu stratejileri uygulamakla yükümlüdür. Yani kadının yiyecek maddelerinin tüketiminde kısıtlamaya gitmesi

ya da geçim sıkıntısında daha önceden tüketilen maddelerin tüketiminden vazgeçmesi kendisine ait değil; hane halkı reisine dolayısıyla hane halkına ait kararlardır. Bu durumda kadına sorulan kriz dönemlerinde en çok nelerden vazgeçersiniz gibi sorular kadının değil aslında hane halkının tutumunu yansıtmaktadır.

Tablo 5.172 Geçim Sıkıntısında Vazgeçilenler

<i>Geçim sıkıntısında vazgeçilenler</i>	<i>Evet</i>	<i>Hayır</i>	<i>Toplam</i>
<i>Giyim</i>	87,2	12,8	100
<i>Yiyecek</i>	59,6	40,4	100
<i>Eğitim</i>	54,7	45,3	100

Kaynak : Şanlıurfa Alan Çalışması

Kötüleşen ekonomik koşullara bağlı olarak, hanenin tüketim kalıplarında değişiklikler yapılması önemli bir geçinme stratejisidir. Buna göre görüşülen kadınlardan, geçim sıkıntısına düştüklerinde en kolay giyimden; en zor eğitimden vazgeçtikleri cevapları alınmıştır. Hiç eğitim görmemiş kadınların en zor eğitimden vazgeçmesi, aslında kadının varolanı değil ideal olanı söylemesinden kaynaklanmaktadır.

Görüşülen kadınların %71,6'sı son dönemde hane tüketiminde kısıtlamaya gittiklerini belirtmişlerdir. Şanlıurfa'daki kent yoksulu haneler en çok yiyecek harcamalarında niceliksel olarak azaltma yaptıklarını belirtmişlerdir. Yiyecek maddelerine ilişkin bu öncelik Ankara ve Diyarbakır'daki yoksul kesimlerle uyum göstermektedir. Sonraki kısıtlama giyimde yapılırken (%20,7) üçüncü sırayı et, meyve ve sebze almaktadır. Et gibi temel bir gıda maddesinin kısıtlamada üçüncü sırayı alması aslında eve giren et miktarının kısıtlama yapılamayacak kadar az olmasından ileri gelmektedir.

Tablo 5.173 Hanenin Tüketimindeki Azalmalar

	<i>Ankara</i>	<i>Diyarbakır</i>	<i>Şanlıurfa</i>
<i>Yiyecek Maddeleri</i>	%80,1	%80,0	%75,7
<i>Tatil/Giyim</i>	%14,5	%10,0	%21,4
<i>Beyaz Eşya</i>	%4,0	%8,6	%2,9
<i>Temizlik Malzemeleri</i>	%0,6	%0,0	%0,0
<i>İlaç</i>	%0,0	%1,4	%0,0

Kaynak: 1.Kentsel Yoksulluk ve Geçinme Stratejileri: Ankara Örneği, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, 1999

2.Kente Göç ve Yoksulluk: Diyarbakır Örneği, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, 2001

3.Şanlıurfa Alan Çalışması, 2002

Hanede alınan tüketimde kısıtlama kararlarının yürütülmesi yanında Hanelerde uygulanan diğer bir geçinme stratejisi, kadının yaptığı ev içi yiyecek üretimidir. Alan çalışması sırasında görüşülen kadınların %84,9'u ev içi yiyecek üretimi yaptıklarını belirtmişlerdir. Kadının hane halkına kaynak sağlamak amacıyla yaptığı bu etkinlikler hane halkı varolma stratejilerinin en önemlisini oluşturur

Tablo 5.174 Ev içinde yiyecek üretme durumu

Ev içinde yiyecek üretme durumu	Sayı	%
Evet	169	84,9
Hayır	30	15,1
Toplam	199	100,0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Ev içi üretimde bulunan kadınların hepsi sadece kendi hanelerinin tüketimi için üretimde bulunmaktadır. Ev içi yiyecek üretiminde bulunan kadınların, %59,0'u evlendiklerinden beri, %23,0'ü 20 yıl ve daha fazla süredir bu üretimi yaptıklarını belirtmişlerdir. hane halkının geleneksel norm ve değerlerin yeniden üretilmesi ve nesillere aktarılması fonksiyonu burada da karşımıza çıkmaktadır. Kent yoksulu kadınlar ev içi yiyecek üretimi yapmaya baba evlerinde başlamakta bu görevi orada içselleştirmektedirler. Şanlıurfa ilinde ev içi yiyecek üretiminde, kadınlarca üretimi en çok yapılan ekmektir. Kadınların %94,6 oranında ekmek üretiminde bulunması, Şanlıurfa ilini diğer illerden açık bir şekilde ayırtmaktadır. En temel besin maddesinin üretim oranının bu kadar yüksek olması kent yoksulluğunun boyutlarını vurgulamaktadır. Sırasıyla üretimi yapılan diğer yiyecekler salça ve turşudur. Tarhana yapan kadınların oranı ise bir hayli düşüktür.

Tablo 5.175 Ev İçi Yiyecek Üretimi

	Ankara	Diyarbakır	Şanlıurfa
Konserve,Kurutma, Salamura	%81,0	%55,4	%32,7
Salça	%38,6	%65,2	%91,0
Turşu	%92,9	%84,8	%62,7
Reçel	%60,4	%31,5	%48,2
Tarhana,Erişte	%61,3	%17,4	%12,1
Ekmek	%74,7	%87,0	%94,6

Kaynak: 1.Kentsel Yoksulluk ve Geçinme Stratejileri: Ankara Örneği, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, 1999
 2.Kente Göç ve Yoksulluk: Diyarbakır Örneği, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, 2001
 3.Şanlıurfa Alan Çalışması, 2002

Alan çalışması sırasında görüşme yapılan kadınların %15,1'i ise ev içi yiyecek üretimi yapmadıklarını belirtmişlerdir. Bazı kent yoksulları arasında kaynakların görece zayıflığı böyle bir stratejiye olanak vermemektedir. Görüşülen kadınlar ev içi yiyecek üretiminde bulunmama nedeni olarak %85,0 gibi yüksek bir oranda malzemelerin pahalı olmasını göstermişlerdir.

Tablo 5.176 Ev İçi Yiyecek Üretimi Yapmama Nedeni

	Ankara	Diyarbakır	Şanlıurfa
Malzemeler Pahalı	%42,5	%92,0	%85,0
Memleketten/Akrabalardan Geliyor	%17,5	%4,0	-
Ailesi Küçük/Yapmayı Gerekli Bulmuyor	%15,0	%4,0	%5,0
Zamanı/Becerisi Yok	%25,0	%0,0	%10,0

Kaynak: 1.Kentsel Yoksulluk ve Geçinme Stratejileri: Ankara Örneği, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, 1999

2.Kente Göç ve Yoksulluk: Diyarbakır Örneği, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, 2001

3.Şanlıurfa Alan Çalışması, 2002

Tabloya göre toplumsal ilişki ağlarında daha ayrıntılı bahsedilecek olan memleketle olana ilişkilerin en zayıf olduğu kent yoksullarının Şanlıurfa'daki kesim olduğu çıkarılması yapılabilir. Toplumsal ilişki ağlarının kente gelindiğinde, kentteki akrabalar, hemşeriler ve komşularla yeniden kurulması kente göç etmiş yoksul kesimin memleketle olan ilişkilerinin zayıflamasına sebep olabilmektedir.

Tablo 5.177 Ev İçinde Yiyecek Üretme Durumu ile Kişi Başına Gelir Gruplarının Karşılaştırılması

Yiyecek üretme durumu	Kişi Başına Gelir (Grup)			Toplam
	50 Milyon Altı	50 - 100 Milyon	100 Milyon Üstü	
Evet	104	38	10	152
	68,4%	25,0%	6,6%	100,0%
	84,6%	90,5%	90,9%	86,4%
	59,1%	21,6%	5,7%	86,4%
Hayır	19	4	1	24
	79,2%	16,7%	4,2%	100,0%
	15,4%	9,5%	9,1%	13,6%
	10,8%	2,3%	,6%	13,6%
Toplam	123	42	11	176
	69,9%	23,9%	6,3%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	69,9%	23,9%	6,3%	100,0%

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Ev içi yiyecek üretimi yapan kadınların %68,4'ü hanede kişi başına düşen aylık gelir miktarının 50 milyon ve altı olduğu hanelerdendir, gelir düzeyi yükseldikçe evi içi yiyecek üretiminde de oran olarak azalma görülmektedir ev içi yiyecek üretiminde bulunan kadınların %25,0'i kişi başına düşen gelirin 50 milyon ve 100 milyon arası olan hanelerdendir. Kişi başına düşen aylık gelir miktarının 100 milyonun üstü olduğu hanelerde ev içi üretim yapan kadınların oranı ise %6,6'ya düşmektedir.

5.6.3.2.2. Emek Pazarı

hane halkı kaynaklarının kullanımında en az yetkiye sahip olmasına rağmen kaynak üretiminde kadın büyük bir paya sahiptir. hane halkı geçim stratejilerinde kadının formel sektörde çalışması genelde en son başvurulacak strateji olsa da Şanlıurfa kent yoksulları arasında kadınların %2,9'nun çalıştığı bilinmektedir. Görüşmenin ileriki aşamalarında sorulan ev içi enformel iş yapma durumunda kadınların hane halkı geçim stratejilerinde çalışma hayatına dahil olduğu diğer bir alandır. Kadının hane halkı geçim stratejilerinde emek pazarındaki rolü bu iki alana ek olarak tarım işçiliği açısından da incelenecektir.

Tablo 5.178 Kadının Çalışma Durumuyla Hanede Kişi Başına Düşen Gelirin Karşılaştırılması.

Kadının Çalışma Durumu	Kişi Başına Gelir (grup)			Toplam
	Toplam	50 milyon altı	50-100 milyon	100 milyon üstü
Evet Çalışıyor	5 83,3% 3,8% 2,7%	1 16,7% 2,4% ,5%		6 100,0% 3,2% 3,2%
Hayır Çalışmıyor	127 70,9% 96,2% 68,6%	41 22,9% 97,6% 22,2%	11 6,1% 100,0% 5,9%	179 100,0% 96,8% 96,8%
Toplam	132 71,4% 100,0% 71,4%	42 22,7% 100,0% 22,7%	11 5,9% 100,0% 5,9%	185 100,0% 100,0% 100,0%

Kaynak : Şanlıurfa Alan Çalışması

Bu tablodan, kadının çalışmasının bir geçinme stratejisi olduğu anlaşılmaktadır çünkü hane de kişi başına düşen gelirin 50 milyon ve altı olan hanelerde "çalışıyorum" diyen kadınların oranı %83.3'dür. Buna karşın hayır çalışmıyorum diyen kadınların büyük çoğunluğu da (%70,9) yine hane de kişi başına düşen

gelirin 50 milyon ve altı olan hanelere dahil olduğu anlaşılmaktadır. Hanenin ihtiyacı olmasına rağmen kadının çalışmaması ataerkil yapının kendini koruma stratejileri olarak açıklanabilmektedir.

Buna karşın kent yoksulları arasında ekonomik yoksulluğun ataerkil yapıdan daha baskın olduğu hanelerde kadının çalışması bir hane halkı geçim stratejisi gereğidir

Tablo 5.179 Eşlerin Çalışma Durumlarının Karşılaştırılması

<i>Erkeğin çalışma durumu</i>	<i>Kadının çalışma durumu</i>		<i>Toplam</i>
	<i>Çalışıyor</i>	<i>Çalışmıyor</i>	
<i>Ücretli-maaşlı</i>	1	32	33
	3,0%	97,0%	100,0%
	16,7%	15,8%	15,9%
	,5%	15,4%	15,9%
<i>Emekli</i>		9	9
		100,0%	100,0%
		4,5%	4,3%
		4,3%	4,3%
<i>İşsiz</i>	5	129	134
	3,7%	96,3%	100,0%
	83,3%	63,9%	64,4%
	2,4%	62,0%	64,4%
<i>Kendi isi-küçük esnaf</i>		16	16
		100,0%	100,0%
		7,9%	7,7%
		7,7%	7,7%
<i>Kendi isi –enformel</i>		16	16
		100,0%	100,0%
		7,9%	7,7%
		7,7%	7,7%
<i>Toplam</i>	6	202	208
	2,9%	97,1%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%
	2,9%	97,1%	100,0%

Kaynak : Şanlıurfa Alan Çalışması

Tabloda görülen veriler, yukarıdaki anlatımları destekler niteliktedir. Çalışan kadınların %83,3'ünün eşinin işsiz, ya da düzenli bir işi olmadığı görülmektedir. Bu tip hanelerde çalışan kadınlar, ek gelir getirmekten çok, hanenin geçimini sağlayan kişiler olarak değerlendirilebilmektedir. Buna karşılık çalışmayan kadınların eşlerinin çoğunlukla (%63,9) işsiz olduğu ya da sürekli bir işinin olmadığı görülmektedir. Hanenin ihtiyacı olmasına rağmen kadının emek pazarından dışlanmasında ataerkil yapı ile kapitalizmin karşılıklı ilişkisi kendini burada daha çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır

Tablo 5.180 Kadının Çalışma Durumu ile Hanedeki Çalışan Çocuk Sayısının Karşılaştırılması

Kadının Çalışma Durumu	Hanedeki Çalışan Çocuk Sayısı				Toplam
	0	1	2	5	
Evet	4	1	1		6
	66,7%	16,7%	16,7%		100,0%
	2,1%	10,0%	33,3%		2,9%
	1,9%	,5%	,5%		2,9%
Hayır	191	9	2	1	203
	94,1%	4,4%	1,0%	,5%	100,0%
	97,9%	90,0%	66,7%	100,0%	97,1%
	91,4%	4,3%	1,0%	,5%	97,1%
Toplam	195	10	3	1	209
	93,3%	4,8%	1,4%	,5%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	93,3%	4,8%	1,4%	,5%	100,0%

Kaynak : Şanlıurfa Alan Çalışması

Kadının çalışma durumu ile hanede çalışan çocuk sayısı karşılaştırıldığında hiç çalışan çocuk olmayan hanelerde kadının çalıştığı gözlenmiştir. Kadının annelik görevinin olmadığı dolayısıyla çalışmasında engel olarak görülmediği dönemlerde kadının çalışması hane halkı geçim strateji olarak kullanılabilmektedir. Kadının çalıştığı ancak çocukların çalışmadığı hanelerin oranı %66,7'dir. Kadınlı birlikte 1 veya 2 çocuğun çalıştığı belirtilen hanelerin oranı %33,4'dür. Evdeki çalışan sayısının artırılması da önemli ölçüde kaynak getireceğinden kent yoksulu hanelerin bazılarında çocuklar da emek pazarına dahil edilmektedir.

Kadının faal olarak çalışmasının yanında hane halkı geçim stratejilerinde kadının ev içi enformel ilerle uğraşması haneye önemli bir kaynak sağlamaktadır Şanlıurfa kent yoksulları arasında ev içi enformel iş yapan kadın sayısı 9'dur.

Tablo 5.181 Görüşülen Kadınların Yaptıkları Ev İçi Enformel İşin Türü

Ev içi işin türü	sayı	%
Elişi	4	44,4
Elişi+pazarlama	1	11,1
Diğer	4	44,4
Toplam	9	100,0

Kaynak : Şanlıurfa Alan Çalışması

El işi ve diğer faaliyetler oran olarak, pazarlamayı da içeren el işi faaliyetine göre daha yüksek çıkmıştır. Buradan kadının ya yaptığı işten para almadığı sonucuna varabilir, ya da yine yaptığı işi gelir getirici nitelikte bulmadığını tekrarlayabiliriz.

Son olarak ev içi kadının ev içi enformel iş yapma durumu ile erkeğin çalışma durumunun karşılaştırılmasında çok yüksek oranda olmasa da ev içi enformel işin haneye kaynak getirmek için kullanılan bir strateji olduğu söylenebilmektedir.

Tablo 5.182 Erkeğin çalışma Durumu ve Kadının Ev İçi Enformel İş yapma Durumu

Çalışma durumu	Ev içi enformel iş yapma durumu		Toplam
	Evet	Hayır	
Ücretli-maaşlı	2	30	32
	6,3%	93,8%	100,0%
	22,2%	16,2%	16,5%
	1,0%	15,5%	16,5%
Emekli	2	6	8
	25,0%	75,0%	100,0%
	22,2%	3,2%	4,1%
	1,0%	3,1%	4,1%
İşsiz	4	120	124
	3,2%	96,8%	100,0%
	44,4%	64,9%	63,9%
	2,1%	61,9%	63,9%
Kendi isi-küçük esnaf		14	14
		100,0%	100,0%
		7,6%	7,2%
		7,2%	7,2%
Kendi isi -enformel	1	15	16
	6,3%	93,8%	100,0%
	11,1%	8,1%	8,2%
	,5%	7,7%	8,2%
Toplam	9	185	194
	4,6%	95,4%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%
	4,6%	95,4%	100,0%

Kaynak : Şanlıurfa Alan Çalışması

Ev içi enformel iş yapan kadınların eşleri %44,4 oranında işsiz ya da düzenli bir gelire sahip değildir. Bu durumda kadının ev içinde yaptığı enformel işler Şanlıurfa kent yoksulları için önemli bir kaynak haline gelmektedir. Ancak Şanlıurfa'daki kent yoksulu kadınlara hanenin aylık ortalama gelirinin sorulmasında alınan "bilmiyorum" cevabının %49,0'la en yüksek oranda olması, sağladıkları kaynak üzerindeki kontrollerinin azlığına işaret etmektedir. Ayrıca eşlerin kadınlara %57,6 oranında kazançlarını söylememesi ve %60,4 oranında kadının haneye giren geliri harcama yetkisine sahip olmaması hane halkının aynı zamanda iktidar ilişkilerinin ataerkil düzen lehine yeniden üretildiği bir birim olduğu ve kaynakların kullanımında kadının aleyhine eşitsiz davranıldığı görüşlerini desteklemektedir.

Kadının emeğini kullanarak haneye sağladığı kaynaklardan bir diğeri de kadının tarım işçisi olarak çalışmasıdır. Hanede, Şanlıurfa dışında tarım işçiliği yapan kişilerin bulunduğu tespit edilen hanelerin sayısı toplam 86'dır bu hanelerin %82,6'sı şu an hala tarım işçiliğine gittiğini belirtirken kalan %17,4'lük kesim eskiden tarım işçiliğine gittiğini belirtmiştir.

Tablo 5.183 Kadının Çalışma Durumunun Hanede Mevsimlik Göç Durumu İle Karşılaştırılması

Kadının Çalışma Durumu	Mevsimlik Göç Durumu		Toplam
	Var, Şu An	Var, Eskiden	
Evet Çalışıyor	6 100,0% 8,8% 7,2%		6 100,0% 7,2% 7,2%
Hayır Çalışmıyor	62 80,5% 91,2% 74,7%	15 19,5% 100,0% 18,1%	77 100,0% 92,8% 92,8%
Toplam	68 81,9% 100,0% 81,9%	15 18,1% 100,0% 18,1%	83 100,0% 100,0% 100,0%

Kaynak : Şanlıurfa Alan Çalışması

Mevsimlik göçün tespit edildiği hanelerde kadının çalışma durumuna bakıldığında, çalıştığını belirten kadınların hepsi, mevsimlik göçün şu an yaşandığı hanelerde bulunmaktadır. Hanenin tek geçim kaynağının tarım işçiliği ve mevsimlik göç olduğu hanelerde kadınların %93,9'u çalışmadığını belirtmiştir. Mevsimlik göçün tek geçim kaynağı olması ve ailenin genelde tarım işçiliğine beraber gitmesi göz önünde bulundurulursa bu kadınların ücretsiz tarım işçisi olarak çalıştığını söylemek mümkün olmaktadır.

5.6.3.2.3. Toplumsal İlişki Ağları

Şanlıurfa kent yoksulları arasında, hane halkı geçim stratejilerinin toplumsal ilişki ağlarında geliştirildiği bilinmektedir. Kent yoksulları hane içi dayanışmanın yanı sıra konut çevresi ve mahallede akraba, komşu ve hemşerilerle yardımlaşma halinde ve dayanışma içindedirler.

Görüşülen kadınlardan alınan cevaplara göre, dışarıdan desteğe ihtiyaç duyulduğunda, en çok yardım istenen kişiler komşular (%29,5) ve akrabalar (%32,6)

Tablo 5.184 Kadınların Yardım İsteddiği Kişiler

Yardım İstenen Kişiler	Ankara	Diyarbakır	Şanlıurfa
Komşular	%25,7	%27,5	%28,1
Akrabalar	%31,3	%29,4	%36,0
Yakın Akrabalar	%30,7	%6,9	%6,5
Komşular ve Akrabalar	%11,2	%12,7	%8,6
Arkadaşlar	%1,1	%1,0	%2,2
Diğer/Devlet	-----	%1,0	%18,7
Yardım İstemiyor	-----	%21,6	-----

Kaynak: 1.Kentsel Yoksulluk ve Geçinme Stratejileri: Ankara Örneği, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, 1999

2.Kente Göç ve Yoksulluk: Diyarbakır Örneği, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, 2001

3.Şanlıurfa Alan Çalışması, 2002

Tablo 5.185 Yardımlaşma Konuları

	Ankara	Şanlıurfa	Şanlıurfa
Manevi Destek	%4,6	%4,8	%2,6
Maddi Destek	%41,9	%29,8	%42,1
Ev İçi Sorumluluklar	%10,4	%6,7	%14,7
Ev İçi Üretim	%1,2	%1,9	%1,6
Hastalık	-----	%24,0	-----
Çocuk Bakımı	-----	%3,8	-----
Özel Durumlar	%10,0	-----	%2,6
Yardım İstemiyor	%31,9	%28,8	%36,3

Kaynak: 1.Kentsel Yoksulluk ve Geçinme Stratejileri: Ankara Örneği, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, 1999

2.Kente Göç ve Yoksulluk: Diyarbakır Örneği, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, 2001

3.Şanlıurfa Alan Çalışması, 2002

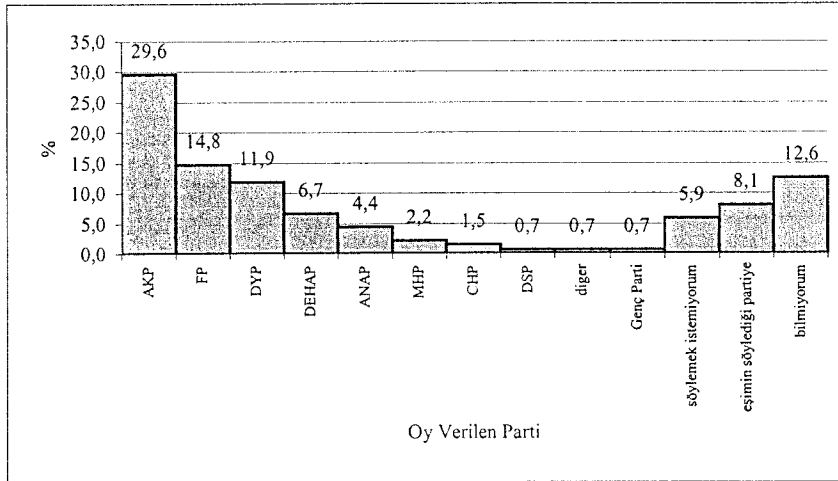
Tablo 5.185 incelendiğinde, yoksullar arasındaki yardımlaşma konularında, kentler arasında görülen en büyük farklılık, Şanlıurfa'daki kadınların %36,3'ünün hiç kimseden yardım istemediklerini belirtmeleridir. Bu durum, yoksullar arasındaki dayanışma ilişkilerini olumsuz yönde etkilenmeye başladığını göstermektedir. Görüşülen kadınların %55,8'i de, yardımlaşma ilişkilerinde olumsuz yönde bir değişim yaşadıklarını belirtmişlerdir. Diğer taraftan, büyük ölçüde istenen yardım konularının maddi destek (%42,1) ve ev içi sorumluluklarda yardımlaşma (14,7) olması ve yardım istenen kişilerin çoğunlukla akraba ve komşular olması yaşam alanlarıyla sınırlı olarak sosyal paylaşımın devam ettiğinin göstergesidir

5.6.3.3. Politik Tutum ve Davranışlar

Bu bölümde, kaynak yoksunu ya da kaynaklardan yeterince yararlanamayan ancak kaynaklara en fazla katkıda bulunan ve hane içi iktidar ilişkilerinde ezilen taraf olarak kadınların politik tutumlarının ne olduğu araştırılmıştır. Bu sayede kadının içinde bulunduğu durumun farkındalığı ve değiştirmeye yönelik bilinçli tutumlarının olup olmadığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Kadınlarda gözlenen temel tutum hane içi alınan karara, iktidar odağının siyasi tercihinin uygun olarak tercih yapmaktır.

Görüşülen kadınların %60,2'si son genel seçimlerde oy kullanmışlardır. Oy kullanmama nedeni olarak kadınların tamamı kazai ve dışsal gerekçeler göstermişlerdir. Genel seçimlerde oy kullanan kadınların partilere göre dağılımı şu şekildedir:

Grafik 1. Son genel seçimlerde oy verilen parti

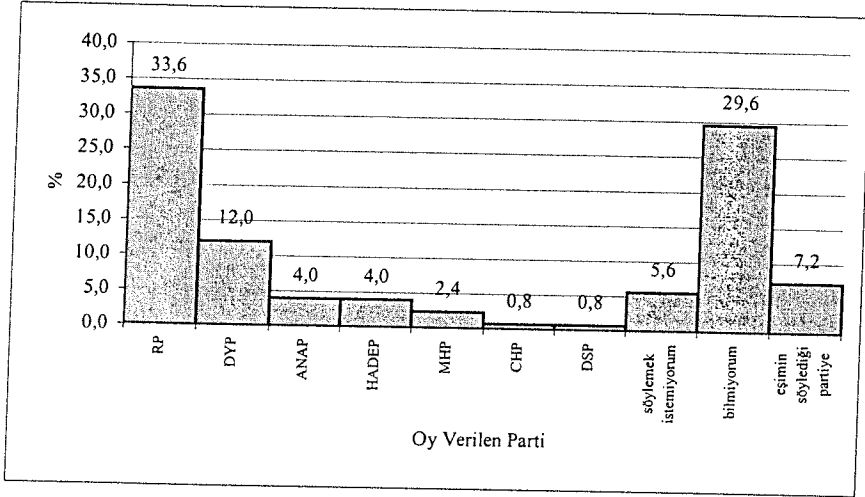

Kaynak : Şanlıurfa Alan Çalışması

Buna göre kadınların %59,7'si en büyük oranla AKP'ye oy vermişlerdir. %14,9 ya eşimin söylediği partiye verdim ya da bilmiyorum cevabını vermişlerdir. Diğer partilere verilen oyların yüzde oranları düşünüldüğünde en yüksek ikinci oran olan bu cevap kadınların bilinçli oy kullanmadıkları tezini desteklemektedir. Sırasıyla diğer partilere verilen oylar şu şekildedir %4,5 MHP, yine %4,5 DEHAP, %3,0 FP, %3,0 CHP, %1,5 DYP, %1,5 Genç Parti'dir. % 1,5 oranında diğer partilere oy verilmiş, ve %6,0 oranında da kadınlar oy verdikleri partiyi söylemek istememişlerdir

Görüşülen kadınların %67,6'sı son yerel seçimlerde oy verdiklerini belirtmişlerdir. Oy vermeyenlerin tamamı gene kazai ve dışsal nedenler gerekçe göstermişlerdir. Yerel seçimlerde oy kullanan kadınların partilere göre dağılımı şu şekildedir:

Grafik 2. Son yerel seçimlerde oy verilen parti.

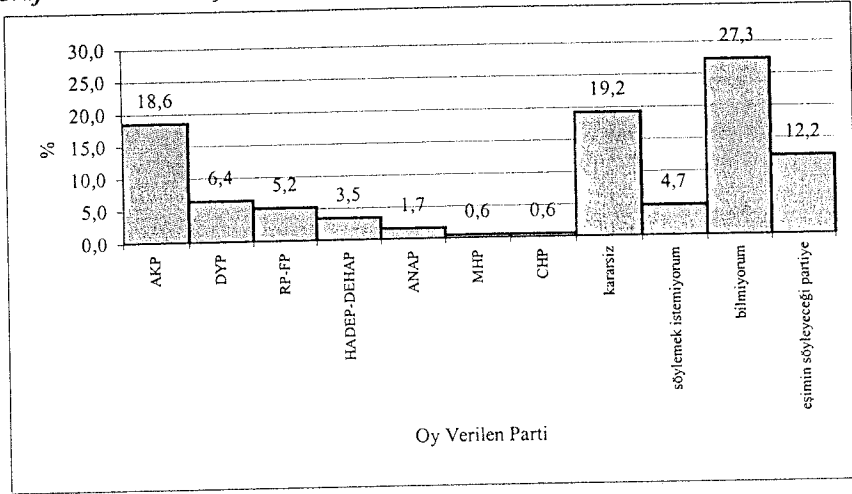

Kaynak : Şanlıurfa Alan Çalışması

Görüşülen kadınlar, %44,6 oranında bilmiyorum cevabı vermiştir, yarıya yakın bu oran dikkat çekmeye değerdir çünkü, kadın oy vermiş olduğu halde oy verdiği partiyi bilmemektedir. Oy verdiği partiyi söylemek istemeyenlerin oranı %4,1, eşimin söylediği partiye verdim diyenlerin oranı %2,7'dir. Burada gözden kaçırılmaması gereken oy verdiği partiyi bilmediğini söyleyen kadınların büyük bir çoğunluğu okur yazar değildir. Partilere göre oy dağılımı ise sırasıyla şu şekildedir: %23,0 RP, %8,1 DYP, %6,8 ANAP, %4,1 MHP, yine aynı oranda %4,1 HADEP, %1,4 CHP, VE %1,4 DSP'DİR.

Gelecek seçimlerde oy verip vermeyecekleri sorulduğunda kadınların büyük bir bölümü %95,2 oranında olumlu yanıt vermişlerdir. Oy vermeyeceklerini söyleyen küçük orandaki kadınlar ise sebep olarak, %75 oranında kazai ve dışsal sebepleri öne sürerken %25'lik bir kesim ise protesto ve güvensizlik yüzünden oy vermeyeceklerini belirtmişlerdir. Gelecek seçimlerde oy kullanmak isteyen kadınların partilere göre oy dağılımı grafikte verilmiştir:

Grafik 3. Gelecek seçimlerde oy verilecek parti.

Kaynak : Şanlıurfa Alan Çalışması

Buna göre görüşülen kadınların büyük bir bölümü, %27 oranında gelecekte oy verecekleri parti konusunda kararsız olduklarını söylemiştir. %25'i gene hangi partiye oy vereceğini bilmediğini söylemektedir. % 9,0'u eşinin söyleyeceği partiye oy vereceğini belirtmiştir. %3,4'ü ise oy vereceği partiyi söylemek istememiştir. Yani %64,4 gibi büyük bir oran gelecek seçimler için bir parti ismi belirtmemiştir. Kalan yüzdelerin partilere göre dağılımı sırasıyla şöyledir: %25,8 AKP, %3,4 DEHAP, %2,2 FP, %1,1 aynı oranla ANAP, MHP ve CHP'dir.

Görüşülen kadınların tercih ettiği parti çok büyük bir farkla AKP olduğu gibi gelecek seçimler için de aynı parti olarak gözükmektedir.

Kadınlarla erkeklerin politik tutumlarına bakıldığında aşağıdaki verilere ulaşılmıştır.

Tablo 5.186 Son Genel Seçimlerde Oy Verilen Parti

	Genel Seçimler		Yerel Seçimler		Gelecek Seçimler	
	Erkekler	Kadınlar	Erkekler	Kadınlar	Erkekler	Kadınlar
	%	%	%	%	%	%
DYP	2,3	1,5	2,3	8,1	***	***
ANAP	***	***	***	6,8	***	1,1
RP-FP	5,7	3,0	5,7	23,0	***	2,2
MHP	2,3	4,5	2,3	4,1	***	1,1
CHP	5,7	3,0	5,7	1,4	***	1,1
DSP	***	***	***	1,4	***	***
HADEP-DEHAP	4,6	4,5	4,6	4,1	1,5	3,4
Diğer	3,4	1,5	3,4	***	***	***
Söylemek İstemiyorum	6,9	6,0	6,9	4,1	33,8	3,4
AKP	64,4	59,7	64,4	***	10,3	25,8
Genç Parti	3,4	1,5	3,4	***	1,5	***
Bilmiyorum	1,1	11,9	1,1	44,6	2,9	25,8
Eşimin Söylediği Partiyeye	***	3,0	***	2,7	***	9,0
Kararsız	***	***	***	***	50,0	27,0
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak : Şanlıurfa Alan Çalışması

Genel olarak büyük farklar görülmesine de gelecek seçimlerdeki tercihlerini belirten AKP' ye oy vereceğini söyleyen kadınların oranı (%25,8) erkeklerin oranından (%10,3) daha fazladır. Gelecek seçim tercihlerini söylemek istemeyen erkeklerin oranı (%33,8) kadınların oranından (%3,4) dikkat çekici oranda fazladır.

5.6.3.4 Kadının Gelecekte Beklentileri

Kadınların gelecekte beklentileri ile kadının hane halkının geleceğine yönelik beklentileri özdeştir. Bu yargıya "ekonomik durumun gelecekteki değişimine ilişkin düşünceler" sorusunun yanıtları göstergedir. Şanlıurfa alan çalışması için aşağıdaki verilere ulaşılmıştır.

Tablo 5.187 Ekonomik Durumun Gelecekteki Değişimine İlişkin Düşünce

	Sayı	%
Daha İyi Olur	38	18,4
Daha Kötü Olur	78	37,9
Değişmez	31	15,0
Bilmiyorum	59	28,6
Toplam	206	100,0

Kaynak : Şanlıurfa Alan Çalışması

Kadınların %37'si gelecek konusunda karamsar düşünmektedir. Gelecekte, mevcut durumlarından daha kötü bir durumda olacaklarını söylemişlerdir. Gelecekleri hakkında daha iyi olur yorumunu yapan kadınların oranı ise sadece %18,4'dür. Kadınların yine azımsanmayacak oranı gelecekleri konusunda bir fikre sahip olmadığını ifade eden bilmiyorum cevabını vermişlerdir. Buna göre kadınların gelecek hakkındaki tutumu genel olarak olumsuzdur. Belki de yoksulluğu daha da dramatikleştiren, geleceğe dair bir umut beslenmemesidir. Politik yaşama dair çarpıcı oranda hissedilen kayıtsızlık bu umutsuzluktan bağımsız düşünülemez.

5.6.4. Aile İçi Şiddet

Bu bölümde, Şanlıurfa ilinde görüşme yapılan hanelerdeki aile içi şiddet olayları incelenecektir. Bu incelemedeki temel amaç, kadının aile içinde maruz kaldığı şiddet türlerini ve bunların hangi yollarla meşrulaştırdığını ortaya koymaktır.

Bilindiği gibi, aile içi şiddet sadece fiziksel zarar verme eylemleri ile sınırlı değildir, bilinç dışı sözlü ve psikolojik baskı gibi farklı biçimlerde de kendini gösterebilmektedir. Bu nedenle, aile içi şiddet olgusunun türlerine ve kaynaklarına yönelik genel bir kavramsal çerçevenin çizildiği ilk bölümde, kadına yönelik şiddet; *duygusal, fiziksel* ve *cinsel* olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise Şanlıurfa alan çalışması sonucunda ulaşılan aile içi şiddete yönelik bulgular üç başlık altında değerlendirilmiştir. Öncelikle, kadına yönelik şiddetin neden ve sonuçları, yaygınlığı, düzeyi, görülme biçim ve sıklığı incelenmiştir. Duygusal, fiziksel ve cinsel şiddet boyutlarının da değerlendirildiği bu kısımda, kadınlarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler kullanılmıştır. Diğer alt başlıkta ise, aile ve toplumsal yaşam alanlarındaki kimi değişkenlerle (ailenin gelir düzeyi, bireylerin eğitim düzeyi, aile içi meslek yapısı, aile içindeki rol ve statü dağılımı, aile içi iletişim biçimi, gelecekle ilgili beklentiler gibi) aile içi şiddet arasındaki ilişki incelenmiştir. Son kısmın konusu ise, hane içinde hem şiddet uygulayan hem de şiddete maruz kalanlar tarafından şiddetin yeniden üretimidir.

5.6.4.1. Kavramsal Çerçeve

Şiddet denildiğinde akla ilk gelen genellikle *fiziksel şiddet*'tir; hatta 'fiziksel' teriminin şiddet olgusunun doğal sıfatı olduğu varsayılır ve sonuçta şiddet bilinçli ve fiziki olarak zarar verme eylemlerine indirgenir. Şiddetin fiziksel güç kullanımıyla eşitlendiği böyle dar bir tanımdan yola çıkarak şiddeti, 'bir kişiye güç ya da baskı uygulayarak isteği dışında bir şey yapmak ya da yaptırmak' olarak tanımlamak mümkündür. Ne var ki, şiddet, istenç dışı sözlü ve psikolojik baskı ve istismar şeklinde de kendini gösterebilir. Dolayısıyla, özgürlüklerin ve hakların

kısıtlanmasını içeren davranış biçimleri de şiddetin tanımına dahil edilmelidir. (Rittersberger-T., 1997) Özetle, bir davranış biçiminin şiddete dayandığının söylenebilmesi için zorunlulukla baskı ya da kaba güç kullanımı gibi fiziksel bir özellik içermesi gerekmez.

En yaygın şiddet biçimi 'aile içi şiddet'tir. Aile içinde uygulanan şiddetle, din, eğitim, ekonomik ve sosyal konum gibi farklı toplumsal değişkenlerden bağımsız olarak toplumun hemen tüm kesimlerinde karşılaşılmaktadır. *Aile içi şiddet*; bir eşin, diğer eşe, çocuklara ya da aynı çatı altında yaşayan diğer aile bireylerine karşı şiddet ya da korkuya yönelik davranışlarda bulunmasıdır. Diğer bir tanımla, aile üyelerinden biri tarafından aynı ailedeki bir diğer üyenin yaşamını, fizik ya da psikolojik bütünlüğünü ya da bağımsızlığını tehlikeye sokan, kişiliğine ya da kişilik gelişimine ciddi boyutlarda zarar veren eylem ya da ihmallerin gerçekleştirilmesi aile içi şiddet olarak tanımlanabilir (Bölükbaş vd.). Aile içi şiddet, çoğunlukla, ailevi ve özel bir durum olarak değerlendirilir. Toplumsalın bittiği ve mahremiyete dayalı ilişkilerin başladığı yer olarak görülen aile içinde yer alması nedeniyle ev içindeki şiddet, kimsenin duymadığı ve korunması en zor olan şiddet türüdür. Aile içi şiddete en çok maruz kalanlar; kadınlar, çocuklar ve yaşlılardır.

Günümüzdeki çalışmalar, şiddeti salt fiziksel güç ve baskı uygulamaya dayalı toplumsal pratikler ve davranış biçimleriyle eşitleyen kimi geleneksel yaklaşımların tersine, oldukça kapsamlı bir tablo sunmaktadır.³ Örneğin, Dünya Sağlık Örgütü, aile içi şiddeti dört ana başlık altında değerlendirmektedir: (i) fiziksel istismar, (ii) cinsel istismar, (iii) ihmal, ve son olarak (iv) duygusal istismar⁴. Ferdağ Bölükbaş ise 'Kadın ve Şiddet' isimli çalışmasında aile içi şiddeti beş grupta incelemiştir: (i) fiziksel şiddet, (ii) cinsel şiddet, (iii) duygusal istismar, (iv) ihmal ve (v) ekonomik istismar. İhmal, bir kişinin sosyal ve maddi ihtiyaçlarını gidermemek, ya da kişinin temel ihtiyaçlarını ihmal etmek; ekonomik istismar ise kişinin parasını yönetmek ya da şahsa ait paraya ya da kazanç sağlanmasına izin vermemek olarak tanımlanmaktadır. Kadına yönelik aile içi şiddetin incelendiği bu çalışmada ihmal ve ekonomik istismar olarak belirtilen şiddet türleri bir önceki bölüm olan 'Kent Yoksulluğu ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri'nde ele alındığından, bu bölümde tekrar değinilmemiştir ve kadına yönelik

³ BM Kadına Yönelik Şiddet Çalışma Grubu'nun yaptığı araştırma, kadının maruz kaldığı şiddet biçimlerine yönelik çarpıcı veriler sunmaktadır. Buna göre kadınlar, aile içi şiddete ek olarak toplumsal yaşamın neredeyse tüm yönlerinde şiddete maruz kalmaktadırlar. Bu şiddet türlerinin kapsamı, aynı zamanda, şiddeti sadece 'fiziksel' biçimler altında düşünmenin yanlışlığını da gösteriyor. Bunların bazıları şöyle; hırpalanma, dayak, ailedeki kız çocuklarının cinsel istismarı, evlilik içinde tecavüz, kadınların cinsel organlarını sakatlamak, kadına zarar veren diğer geleneksel uygulamalar, evlilik dışı ilişkilerde istismara yönelik şiddet; işyerinde, eğitim kurumlarında ve başka yerlerde tecavüz, cinsel istismar, cinsel saldırı, gözdağı ve tehdit dahil olmak üzere fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet, kadın ticareti ve fahişeliğe zorlamak.

⁴ Sağlık Bakanlığı'nca 10 Ekim 2002 Dünya Sağlık Günü için Hazırlanan Basın Bildirisi, Ankara; <http://www.un.org.tr/who/bulten/turk/bul9saglikgunsbildiri.htm>; ziyaret tarihi: Şubat, 2003

aile içi şiddet, duygusal, fiziksel ve cinsel şiddet olmak üzere üç grupta toplanmıştır.

En yaygın karşılaşılan aile içi şiddet türünün duygusal şiddet olduğu söylenebilir. Bunun önemli nedenlerinden biri, diğer aile içi şiddet türlerinin, çoğunlukla duygusal şiddet de içeriyor olmalarıdır. Nitekim, fiziksel ya da cinsel istismar olarak tanımlanan aile içi pratikler duygusal istismardan bağımsız olarak düşünülemez. Duygusal şiddet çoğunlukla, sevgi göstermeme, aşağılama, bağırma, devamlı eleştirme, yetersiz olduğunu söyleme, hiçbir şey beceremediğini, çocuklarını bakamadığını söyleme, patolojik düzeyde kıskançlık, korkutma, gizliliği bozma, batıl inançlar veya paranoya düzeyinde inanmama, ne yaptığını araştırma şeklinde kendini gösterir. Fiziksel şiddet, kadının, eşi ya da partneri tarafından fiziksel saldırıya maruz kalması şeklinde gerçekleşir. Dövme, tokatlama, tekmeleme ve yakma, en sık karşılaşılan fiziksel şiddet eylemlerini oluşturmaktadır. Fiziksel şiddet, çoğu durumda, psikolojik istismar, cinsel şiddet ya da öldürme tehditleri niteliğinde baskılarla birlikte görülmektedir. Cinsel şiddet ise, genellikle, kadının rızası olmadan cinsel ilişkiye zorlanması biçiminde gerçekleşir, buna çoğu durumda fiziksel istismar ya da fiziksel şiddet de eşlik eder (Bölükbaş vd.).

Aile içi şiddet, buna maruz kalan kadınlarda fiziksel, duygusal ve psikolojik pek çok sonuç doğurmaktadır. Morartı, şişme, yaralama, kırık — çıkık, şuur kaybı gibi oldukça sık rastlanılan fiziksel tahribatlara ek olarak kendini kötü hissetme ve eziklikten kaynaklanan sinir ve moral bozukluğu, bunalım, intihar teşebbüsü gibi psikolojik sorunlara da yol açmaktadır. Bu kadınlar, sıklıkla, kızgınlık, herkesten ve her şeyden nefret etme ve tikslenme gibi negatif duygular ve kocadan korkma gibi eşler arasındaki ilişkinin sürmesinde tayin edici önemi olan tehdit duyguları geliştirmektedir.

Burada önem kazanan şeylerden biri de şiddetin açıklanması olduğu kadar, verili bir toplumda aile içinde şiddet uygulayan ve şiddete maruz kalan kişilerin bu durumu nasıl yorumladıkları ve buna yönelik ne tür tutumlar benimsedikleridir. Bir şiddet eyleminde tümüyle eşitsiz konumlarda yer alan 'uygulayıcı' ile 'mağdur' un tutumlarının aydınlatılmasında farklı ölçeklerden hareket eden başlıca iki yaklaşım olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, aile içi şiddeti, toplumsal yaşamın bütününde işlerlik gösteren güç ve iktidar ilişkilerinin aileye yansması olarak açıklayan ve şiddetle ilgili yazında sık karşılaşılan bir yaklaşımdır. Diğer yaklaşımsa genel olarak bireyci modellere bağlı kalmakta ve aile içi şiddetin açıklanmasında asıl başvuru kaynağı olarak farklı bireysel özellikleri ve tekil faillerin yaşam deneyimlerini merkeze almaktadır. İlk yaklaşıma göre, erkek, toplumsal ilişkilerde ve sosyal etkileşimde varlığını gösteren güç ilişkilerinin ailedeki temsilcisi ve yegane kullanıcısıdır. Ataerkil özelliklere sahip toplumlarda, toplumsal ilişkilerin erkek egemenliğinde ve erkeğin koyduğu kurallar ile

biçimlenmesi erkeğin ayrıcalıklı konumunu pekiştirmektedir. Toplumda varolan bu ilişkinin aileye yansımaları, erkeğin ev içindeki tek ya da başat egemen kişi — güç ve iktidarın tek kullanıcısı olması şeklindedir. Her alandaki iktidar ilişkilerinde olduğu gibi, erkek de -ev içindeki- iktidarını korumak ya da güçlendirmek için iktidar aygıtlarını kullanır. Bu nedenle eş ve çocuklar, onlar üzerinde her türlü tasarrufta bulunabilme hakkını kendinde gören erkeğe bağımlı ve muhtaç konumdadır. Kadının hem ekonomik hem sosyal yaşamda ikincil bir konumda olması, onun bu bağımlı konumdan kurtulma yollarını da zorlaştırır. İktidar aygıtlarının kullanımının güçlüden zayıfa doğru bir sıra izlediği ve bunun aile içindeki yansımalarının da erkekten kadına ve ebeveynlerden çocuğa doğru olduğu açıktır. Özellikle, geleneksel ahlakın merkezini işgal eden 'namus' gibi toplumsal değerler büyük ölçüde bu anlayış üzerinde biçimlenmektedir. Koca, erkek egemen toplumun genel özelliklerine de paralel olarak, aile içi ilişkilere yönelik davranış normları oluşturur ve buna uygun bir namus çerçevesi çizer, kadının ve çocukların davranışları büyük ölçüde bu çerçeveye sınırlanmıştır. Şiddetin meşrulaşmasının genellikle böyle bir yol izlediği söylenebilir. Kadınlar ise çoğunlukla bu güç ilişkisini kabul ederek, bir anlamda şiddetin yeniden üretilmesine yardımcı olmaktadır. (Rittersberger-T., 1997).

Kişinin yetişme sürecinde şiddete herhangi bir yolla tanık olması, toplumsal ilişkilerin açıklanmasında '*sosyal öğrenme*'nin önemine dikkat çeken yaklaşımlar tarafından şiddetin nedenlerinden biri olarak görülmektedir. Buna göre, kendi çocukluklarında benzeri olaylara tanık olan ebeveynler, bir model olarak şiddeti benimsemeye diğerlerine göre daha eğilimli olmaktadırlar. İstismarı uygulayan kişilerin, genellikle, geçmişlerinde şiddete maruz kalmış olmaları ya da şiddetin var olduğu ailelerde yetişmiş olmaları gerçeği, bu yaklaşımın önemini göstermektedir (Yüksel, 1995). Ailede babanın anneye ya da ebeveynin çocuklara uyguladığı baskı ya da şiddete tanıklık etme, çocukları, şiddet eylemlerini içselleştirmeye ve büyük ölçüde kendi hanelerinde de uygulamaya eğilimli hale getirmektedir. Yetişme sürecinde öğrenilmiş şiddete başvurma, zor bir durumda, aile içindeki sorunu giderebilecek olan diğer davranış biçimlerinin ve çözüm yollarının yerini alabilmektedir.

Alkol ve/veya madde bağımlılığıyla tanımlanan kişilik bozukluklarına sahip olan bireyler ya da psikolojik rahatsızlığı bulunan kişiler şiddet eylemlerine daha sık başvurumaktadırlar. Bununla birlikte, aileyi oluşturan bireyler arasındaki ilişkiler ve bunlara bağlı olarak biçimlenen aile yaşamındaki uyumsuzluklar da şiddeti etkileyen faktörler arasındadır. Bunların önde gelenleri, evlilikteki tatminin düşük düzeylerde kalması, bireylerin uyumsuz hareketler sergilemesi, eşler ya da bireyler arasındaki ideolojik farklılıklar, dinsel ve ırksal farklılıklar, iletişim kurma yoksunluğu (özellikle çocuk ve yaşlılarda), evliliğe duyulan aşırı bağımlılık ve her tür güçsüzlüktür. Erkeğin ve kadının eğitime, çalışma durumlarına, gelir durumlarına ve bunlara ek olarak kadınla erkeğin yaşına göre de şiddetin yaşanma

koşullarının değiştiği söylenebilir. Aile içinde görülen şiddet olaylarında rol oynayan bir diğer önemli etken de çevresel stres faktörleridir. Bunlar içinde aile yaşamına doğrudan etkide bulunabilecek bir öneme sahip olanlar sırasıyla ekonomik stres, iş stresi, işsizlik ve sosyal izolasyondur (Bölükbaşı v.d.).

Bunların yanı sıra, büyük çaplı toplumsal dönüşümler ve değişim süreçleri de, şiddetin yaygınlığında değişimlere yol açmaktadır. Örneğin, sosyal ve kültürel alanda ani değişim dönemlerinin aile içi şiddeti tetiklediği tespit edilmiştir. Kabullenilme eşikleri toplumsal ve bilişsel olarak sosyalizasyon sürecinde çizilen aile içi şiddet, toplumsal bunalım dönemlerinde artış göstermekte ve etnik çatışmalar, şehirleşme, göç, savaşlar ve yoksulluk gibi toplumsal bunalımın ortaya çıkmasına neden olan faktörler de şiddeti etkileyen önemli parametreler arasında yer almaya devam etmektedir.⁵

5.6.4.2. Alan Çalışmasının Değerlendirilmesi

Sanlıurfa alan çalışması kapsamında 210 kadınla aile içi şiddete yönelik anket yapılmıştır. Ancak, bazı kadınların aile içinde yaşanan şiddet eylemlerini açıklamak istememesi ya da dil sorunu gibi nedenlerle kimi sorulara yanıt alınamamıştır. 210 kadından dördü bu konuda görüşmeyi reddederken, cinsel şiddete yönelik soruyla ilgili görüşülen kadınların pek çoğu yanıt vermekten kaçınmıştır. Değerlendirmeler, bu nedenle, konuşmayı kabul eden kadınların dahil edildiği örneklem üzerinden yapılmıştır.

Görüşülen 206 kadından % 95.6'sı farklı dönemlerde ve farklı şiddet türlerine maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Kadınların % 31.7'si maruz kaldıkları ilk şiddet eyleminin üzerinden on yıldan fazla zaman geçmiş olduğunu belirtirken, ilk şiddet eylemine ne zaman maruz kaldığını hatırlamayanların oranı % 16.2'dir. Şiddete en son maruz kaldıkları tarih olarak 'on yıldan fazla oldu' yanıtını veren kadınların oranı % 13.2 iken, şiddete 'en son geçtiğimiz hafta' maruz kaldığını belirten kadınların oranı ise % 12.5'dir. Araştırmanın bulgularına göre şiddet eylemlerinin yaşanma sıklığı aşağıdaki tabloda verilmektedir.

⁵ Bunlar, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi Doç. Dr. Işıl Vahip'in, ABD'deki Virginia Üniversitesi ile Uluslararası Araştırma ve İşbirliği Kurumu'nun (IREX) desteğiyle aile içi şiddet konusunda yürüttüğü araştırmanın bulgularıdır; "Yaşanan aile içi şiddet olayları karşılaştırmalı olarak ele alınıyor", Kazete, Yıl:6, Sayı:33, Aralık 2002

Tablo 5.188 Şiddet Eylemlerinin Yaşanma Sıklığı

Yaşanma Sıklığı	Sayı	%
Her gün	7	4,6
Gün Aşırı	5	3,3
Haftada Bir	13	8,5
Ayda Bir	18	11,8
Diğer	52	34,0
Hiç	58	37,9
Toplam	153	100,0

Kaynak : Şanlıurfa Alan Çalışması

Şiddet eylemlerinin yaşanma sıklığına % 34.0 oranında ‘diğer’ yanıtı verilmesi kadınların şiddete maruz kalma sıklığının belirli bir düzeni olmadığını ifade etmektedir. Görüşmelerde ulaşılan kayıt dışı yanıtlar, kadınların, genellikle, ekonomik kriz ve bunalım dönemleriyle eşlerinin işsiz olduğu zamanlarda şiddete maruz kaldıklarını göstermektedir. Bunun dışında her gün şiddete maruz kaldığını söyleyen kadınların oranı % 4.6, ayda bir şiddete maruz kaldığını söyleyen kadınların oranı ise % 11.8’dir. Şiddet eylemlerine en sık maruz kaldıkları dönem sorulduğunda, kadınlar, genelde, ‘on yıl önce’ (%18.2) yanıtını vermiştir. Bu cevap, şiddete en fazla maruz kalınan dönemin evliliğin ilk yılları olduğunu göstermektedir.

Tablo 5.189 Şiddet Eylemlerinin Nedenleri

Şiddet Eylemlerinin Nedenleri	Şanlıurfa%	Diyarbakır%
Sözünü Dinlemediğimde Kızıyor	6,3	13,7
Kötü Davranmıyor	14,1	3,9
Ev İşlerindeki Aksaklıklardan Dolayı	2,8	2,0
Geçim Sıkıntısı	54,2	37,3
Aile İçi Tartışmalardan	11,3	19,6
Cinsellik Yüzünden/Kıskançlıktan	2,1	7,8
İçtiği Zaman	0,7	2,0
İşi Ağırken, Yorgunken	2,1	2,0
Arkadaşlarıyla Sorunu Olduğunda	0,7	—*
İşten Gelip Bulamadığında	0,7	—*
Belli Bir Nedeni Yok	4,9	9,8
Toplam	100,0	100,0

Kaynak : 1.Kente Göç ve Yoksulluk: Diyarbakır Örneği, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, 2001

2.Şanlıurfa Alan Çalışması, 2002

* Diyarbakır alan çalışmasında bu gruptaki yanıtlar diğer yanıtlar ile gruplandırılarak değerlendirilmiştir.

Kadınların büyük bölümü (% 54.2), maruz kaldıkları şiddet eylemlerine gerekçe olarak geçim sıkıntısını göstermişlerdir. İşsiz hane reislerinin oranının % 62.8 olduğu düşünülürse, bu durum kolayca açıklığa kavuşur. Kadınların % 11.3'ü, aile içi tartışmalardan dolayı şiddete maruz kaldıklarını belirtmiştir. Belli bir nedeni olmadığı halde şiddete maruz kaldığını belirten kadınların oranı % 4.9'dur.

Tablo 5.190 Kadınların Şiddet Eylemlerini Önleme Yolları

Kadınların Şiddet Eylemlerini Önleme Yolları	Sayı	%
Susarak	8	7,2
Huyuna Giderek/Zamana Bırakarak	8	7,2
Ekonomik Durum Düzeline	57	51,4
Anlayış Ve Hoşgörü İle	5	4,5
Ailesinden Uzaklaşınca	3	2,7
Düzelmez	6	5,4
İs Koşulları İyileştiğinde	8	7,2
Bilmiyor	15	13,5
İçkiyi/Kötü Alışkanlıkları Bırakınca	1	,9
Toplam	111	100,0

Kaynak : Şanlıurfa Alan Çalışması

Şiddete maruz kalan kadınların çözüm olarak gördükleri başlıca yol (%51.4) ekonomik durumlarının düzelmesidir. Susarak, kocasının huyuna giderek ve iş koşulları iyileştiğinde şiddetten kurtulacaklarını düşünen kadınların oranı eşit ağırlıktadır (% 7.2). Kadınların % 13.5'inin şiddetten nasıl kurtulacaklarına yönelik herhangi bir fikirleri yoktur.

En yaygın karşılaşılan aile içi şiddet türü duygusal şiddettir. Çok yönlü olan bu şiddet biçiminin ölçülebilmesi için kadınlara, kocaları tarafından toplumsal yaşamlarına ilişkin getirilen kısıtlamalar ve kocalarının onların tutum ve davranışları hakkında ne düşündükleri sorulmuştur.

Tablo 5.191 Kadına Yönelik Duygusal Şiddet

Duygusal şiddetin türü	Evet%	Hayır%
Eşim kıskançtır başka erkeklerle konuşmamı istemez	39,5	60,5
Kendi ailemle ve arkadaşlarımla görüşmemi istemez	20,0	80,0
Nerede ve kiminle olduğumu bilmek ister	67,3	32,7
Alay eder/kendimi kötü hissetmeme neden olur	19,3	80,7
Kazancını söylemez	42,4	57,6
Aile bütçesinde harcama yetkim yoktur	39,6	60,4

Kaynak : Şanlıurfa Alan Çalışması

Tablodan da anlaşılacağı üzere duygusal şiddet oranları şaşırtıcı ölçüde düşüktür, ancak bu sonuçların yanıltıcı olabileceğini belirtmek gerekir. Kadınların büyük bölümünün sorulara olumsuz yanıt vermesinin muhtemel nedenleri arasında; ankete katılan kadınlarla yalnız görüşme imkanının kısıtlı olması, kadının çevreden ve kocasından çekinmesi ve dil farklılığından dolayı soruların kadınlar tarafından yeterince anlaşılabilmesi sayılabilir. Kadınların kocalarına nerede ve kiminle olduklarını belirtmek zorunda olmaları, farklı duygusal şiddet türleri arasında en yaygın olanıdır (% 67.3).

Geçim sıkıntısının şiddetin en önemli sebebi olarak görüldüğü Şanlıurfa kent yoksulu hanelerde kadınların %51.1'i fiziksel olarak şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Fiziksel şiddet olaylarının duygusal şiddet olaylarına göre daha yüksek bir orana sahip olmasının nedenlerinden biri, fiziksel şiddet olaylarının daha kolay tespit edilebilir bir nitelik göstermesidir. Bununla birlikte, duygusal şiddetin, mağdurlar tarafından, onlarda daha ağır ve görünür tahribatlara yol açan fiziksel şiddete kıyasla dikkate alınmayacak nitelikte ve gündelik yaşamın rutinlerinden biri olarak görülmesi, duygusal şiddet olaylarının oran olarak düşük çıkmasına sebep olmaktadır. Kadınların şiddeti daha çok *kaba güç kullanımı* olarak görmeleri ve sözelimi kocaları tarafından sosyal yaşamlarına getirilen kısıtlamaların da bir şiddet biçimi olabileceğinin farkına varmamaları bu konuda veri toplamayı da zorlaştırmaktadır.

Tablo 5.192 Fiziksel Şiddet Türleri

<i>Fiziksel şiddetin türleri</i>	<i>Evet%</i>	<i>Hayır%</i>
<i>Seni Döverim Gibi Sözlerle Tehdit etti</i>	43,5	56,5
<i>Tartışma sırasında sert cisim fırlattı</i>	32,2	67,8
<i>Vurdu</i>	51,9	48,1
<i>Canını acıtıncaya kadar dövdü</i>	28,0	72,0
<i>Bıçak sopa gibi cisimlerle tehdit etti/korkuttu</i>	14,6	85,4
<i>Cinsel ilişkiye zorladı</i>	17,4	82,6
<i>Hamilelik döneminde benzer şiddet olayları yaşandı</i>	17,1	82,9

Kaynak : Şanlıurfa Alan Çalışması

Kocasının kendisini cinsel ilişkiye zorladığını ifade eden kadınların oranı % 17.4'tür. Bu oranın, diğer şiddet türlerinden gözle görünür biçimde düşük olmasının nedeni, cinselliğin, aile içi yaşamın en mahrem bölmesini oluşturması ve cinsellikle ilgili sorulara doğru yanıt almanın güçlüğüdür. Geleneksel normların ve inanç biçimlerinin toplumsal yaşam üzerindeki etkisinin tayin edici olmaya devam ettiği Şanlıurfa gibi bir kentte, bu alanda bilgi elde etmenin diğer şiddet

türlerine kıyasla bir hayli güç olacağı kabul edilmelidir.

5.6.4.2.1. Kadına Yönelik Şiddetin Sosyo-Ekonomik Etkenlerle İlişkilendirilmesi

Kadınlardan alınan cevaplara göre, oldukça büyük bir kesim (% 74.6) son yıllarda aile içinde yaşanan şiddet olaylarında ya bir değişimin olmadığını ya da azalmaya başladığını belirtmiştir. Aile içinde duygusal şiddetin yaşandığı hanelerin % 50.0'sinin parçalanmış çekirdek hane oldukları ortaya çıkmıştır. Hanelerde kadınların % 50.0'sinin eşlerinin hiç okula gitmediği, % 50'sininse ilköğretim ve ortaokul mezunu olduğu görülmektedir. Görece yüksek eğitilmiş eşlerin olduğu hanelerde de şiddet olaylarının yaşanmaya devam etmesi, şiddetin yaygınlığını göstermektedir. Hane reisinin şu an yaptığı işe bakıldığında % 66.7'sinin işsiz olduğu, % 33.3'ünün kendi işinin sahibi ya da küçük esnaf olduğu görülmektedir. Şiddete maruz kalan kadınların ise tamamı ilköğretim mezunu ve ev hanımıdır. Duygusal şiddetin yaşandığı bu hanelerin % 50'sinde kişi başına düşen gelir miktarı 50 milyon ve altında, diğer %50'lik kesimde ise 50 — 100 milyon arasında değişmektedir.

Aile içi fiziksel şiddet yaşanan hanelerin % 66.7'sinin çekirdek aile, % 22.2'sinin geniş aile, % 11.1'ninse parçalanmış çekirdek aile oldukları görülmektedir. Hane reisinin mezun olduğu okula bakıldığında; % 55.6'sı hiç okula gitmemiş, % 22.2'si ilköğretim mezunu, % 11.1'i lise mezunu ve % 11.1'i okula gitmediği halde okur-yazardır. Hane reislerinin % 77.7'si işsizdir. Kadının eğitim durumuna gelince; % 87.5'i hiç okula gitmemiştir, % 12.5'i ise ilköğretim mezunudur. Fiziksel şiddetin yaşandığı bu hanelerde kadınların % 87.5'i ev hanımıdır, geri kalanıysa enformel sektörde çalışmaktadır. Bu hanelerin % 88.7'sinde kişi başına düşen gelir miktarı 50 milyon ve altındadır, geri kalan hanelerdeyse kişi başına düşen aylık gelir 50 — 100 milyon arasında değişmektedir.

Cinsel şiddet olaylarının yaşandığı hanelerin profiliye şöyledir: aile tipine bakıldığında çekirdek ailelerin oranı % 58.8, çekirdek aile(+)akrabalardan oluşan ailelerin oranı % 8.8, geniş ailelerin oranı % 23.5, parçalanmış çekirdek ailelerin oranı ise % 8.8'dir. Hane reisinin mezun olduğu okula bakıldığında; % 47'si hiç okula gitmemiş, % 32.4'ü ilköğretim mezunu, % 5.9'u lise mezunu, % 5.9'u lise mezunu, % 8.8'iye sadece okur-yazardır. Buna göre cinsel şiddetin yaşandığı hanelerde erkeklerin büyük bir çoğunluğu ya hiç okula gitmemiş ya da sadece ilköğretim mezunudur. Hane reisinin şu anda yaptığı işe bakıldığında; % 59.4'ü işsizdir, kalan % 37.5 oranındaki kesimse kamu sektöründe çalışanlar, özel sektörde çalışanlar, kendi hesabına-düzenli işler yapanlar ve kendi hesabına-enformel işler yapanlar oluşturmaktadır. Cinsel şiddetin yaşandığı hanelerdeki kadınların eğitim durumuna bakıldığında; % 87.1'inin hiç okula gitmediği görülmektedir. Geri kalanıysa okur yazar (% 3.2), ilköğretim mezunu (% 6.5) ve

ortaokul (% 3.2) mezunlarından oluşmaktadır. Kadınların % 93'ü ev hanımı olduklarını belirtirken, % 6.6'sı işsiz veya enformel sektörde çalışan kadınlardan oluşmaktadır. Bu hanelerin % 71.4'ü kişi başına düşen aylık gelirin 50 milyondan az olduğu gelir grubunda yer alırken, % 21.4'ü 50 — 100 milyon arası gelir grubuna, % 7.1'iye 100 milyon ve üstü gelir grubuna girmektedir.

5.6.4.2.2. Aile İçi Şiddetin Yeniden Üretimi

Şanlıurfa alan çalışması kapsamında görüşülen kadınların büyük bir bölümü (% 71.3), kocasının, çocuklarına, kendisine davrandığı gibi davranmadığını belirtmiştir. Ancak, yetişme sürecinde, şiddete, özellikle de ev içindeki şiddete, doğrudan maruz kalmak bir yana tanık olmak bile kişilerin gelişimini önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Bu bakımdan, çocukların fiilen olmasa da oldukça yoğun biçimde psikolojik şiddete maruz kalmaları, şiddetin, ilerideki tutum ve davranışlarına yansımaları olası kalmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi, kişinin yetişme sürecinde şiddete şu veya bu yolla tanık olması, toplumsal ilişkilerin açıklanmasında '*sosyal öğrenme*'nin önemine dikkat çeken yaklaşımlar tarafından şiddetin nedenlerinden biri olarak görülmektedir. Babanın anneye ya da ebeveynin çocuklara uyguladığı şiddete tanıklık etme, çocukları, şiddet eylemlerini benimsemeye ve kendi hanelerinde de uygulamaya eğilimli hale getirmektedir. Şanlıurfa alan çalışmasında ulaşılan bulgulara göre, kadınların % 65.8'i çocuklarını dövmekte ve böylece kocaları tarafından maruz bırakıldıkları türlü şiddet biçimlerini bu defa kendi mağdurları konumundaki çocuklarına uygulayarak aile içi şiddet dizgesini tamamlamaktadır.

Kendi çocukluklarında benzeri olaylara tanık olan ebeveynlerin, bir davranış biçimi olarak şiddeti benimsemeye diğerlerine göre daha eğilimli oldukları bilinmektedir. Bu bakımdan, diğer toplumsal kaynakları yanında, öğrenilmiş bir davranış biçimi olma özelliğiyle ön plan çıkan aile içi şiddetin değerlendirilmesinde, kadının babasının annesine ve kayınpederinin de kayınvalidesine yönelik davranışları önem taşımaktadır. Benzeri olayların, hane üyelerinin kendi ailelerinde de yaşanmış olması şiddet eylemini kabul edilebilir hale getirmekte ve meşru bir zemin hazırlamaktadır. Nitekim, şiddetin yaygın olduğu ailelerdeki ebeveynlerin kendi baba ve anneleri arasında da şiddet olaylarının yaşanmış olması bir rastlantı değildir. Aşağıdaki veriler, aile içi şiddetin, aile üyelerinin kendi ebeveynleri arasında da yaşandığını ve bunun büyük ölçekte şu an kurdukları aileye taşınmış olduğunu göstermektedir. Kendi anne ve babası arasında da benzer olayların yaşandığını bildiren kadınlar, % 44.4 gibi ihmal edilemeyecek bir orandadır.

Tablo 5.193 Benzer Şekilde Davranılması Durumu

	Babanın Anneye		Kayınpederin Kayınvalideye	
	Sayı	%	Sayı	%
Evet	60	44,4	48	36,4
Hayır	53	39,3	49	37,1
Bilmiyor	22	16,3	35	26,5
Toplam	135	100,0	132	100,0

Kaynak : Şanlıurfa Alan Çalışması

Alan çalışmasında ulaşılan bulgulara göre, görüşülen kadınların % 95,6'sı aile içi şiddete maruz kalmıştır. Aile içi şiddetin sosyo—ekonomik verilere göre değişiklik göstermesi beklenirken, üst gelir guruplarında görülen cinsel şiddet olayları ile çoğunluğunu lise mezunu eşlerin oluşturduğu hanelerdeki fiziksel şiddet olaylarının yaygınlığı, şiddetin, şu veya bu toplumsal konumla sınırlı olmadığını ve şiddeti toplumsal değişkenler bakımından alt sıralarda yer alan ailelere özgü tikel bir davranış biçimi olarak görmenin yanlışlığını göstermektedir. Aile içi şiddetin varlığı ve meşruiyeti, kadın ve erkeğe, daha toplumsal ilişki ağlarında yer almaya başladıkları andan itibaren öğretilmektedir. Bu bakımdan, çoğunlukla en önemli sebep olarak görülen ekonomik sıkıntıların giderilmesinin ve yaşam koşullarındaki gözle görülür iyileş(tir)melerin bile aile içi şiddetin önlenmesi için gerekli ancak yeterli olmadığını belirtmek gerekir.

Şiddete yönelik toplumsal duyarlılığın artmasıyla birlikte şiddeti önleyici toplumsal politikaların önem kazanması ve buna bağlı olarak sığınma gibi sayısı giderek artan ve yasal nitelik taşıyan hakların ortaya çıkması, kadının maruz kaldığı şiddetten kurtulmasını -en azından bir olasılık düzeyinde- olanaklı kılmaktadır. Ne var ki, büyük kentlerde yaşayan ve çalışan kadınların da büyük bölümü dahil olmak üzere pek çok kadının bu hakları kullanması önünde hala önemli engeller bulunmaktadır. Kadın, her şeyden önce, aile ve/veya arkadaş baskısı, dini baskı, yasal baskı ve yasal — sosyal yardımın olmaması gibi sosyal engeller altında yaşamaktadır. Buna çaresizlik, yetersizlik duyguları, gelecek korkusu ve değişme korkusu gibi duygusal engeller eşlik etmektedir. En önemli engeller ise hiç kuşku yok ki işsizlik ve kadının emek piyasasındaki ikincil konumundan kaynaklanan ekonomik engellerdir. Kadının aile içinde ekonomik bağımsızlığının olmayışı ve geçim için eşine olan bağımlılığı, maruz kaldığı şiddet eylemlerine karşı tavır alma konusunda da onu zayıf kılmakta ve şiddeti kabullenmek durumunda bırakmaktadır. Nitekim, şiddetin yeniden üretilmesine yol açan önemli faktörlerden biri de söz konusu -zorunlu- kabullenıştır.

5.6.5. Değerlendirme ve Sonuç

'Şanlıurfa'da kent yoksulluğu' çalışması çerçevesinde kadının koşullarını değerlendirme çabası, kaçınılmaz olarak, birbirinin koşulu olmama anlamında dışsal ancak karşılıklı etkileşim anlamında iç içe geçmiş iki dinamiğin altını çizmek durumundadır; *ekonomik ve sosyal 'yoksunluk'* ile *geleneksel-kültürel değerler*. Başka bir deyişle, ataerkilliğin koyu bir geleneksellikle yoğrulduğu bir toplumda kent yoksulu kadının toplumsal cinsiyet (*gender*) rolü, yoksunluğunu pekiştiren ve aynı zamanda, yoksulluğundan beslenen bir öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sürecin hem nesnesi hem öznesi olan kadın, genel olarak, konumunu dönüştürücü maddi koşullarla birlikte bilişsel araçlardan da yoksun görünmektedir -zira genel tutum, son derece kaderci olma, konumunu kabullenme ve içselleştirme biçimindedir. Bireysel öyküler de genel tablodan nadiren ve ince çizgilerle farklılaşmaktadır. Tüm bunlar, Şanlıurfa'da kent yoksulu kadının en belirgin özellikleridir: kadının mekanı evdir ve kadın ekonomik, sosyal, kültürel her alanda ve ciddi anlamda bir izolasyon yaşamaktadır.

İzolasyon süreci eğitim(sizlik)le başlar. Kız çocuklarının okula gönderilmeyişinin ardında ekonomik olanaksızlıklar ve kızların okumasının gereksiz ve geleneklere aykırı olduğu fikri yatar. (geleneksel nedenlerin anketi cevaplayanların söylediğinden daha önemli bir paya sahip olduğu düşünülmektedir). Gerçekten de görüşülen bir çok ailenin açlık sınırında yaşadığı düşünülürse çocukların okutulması bir strateji olabilir ancak, kaynak kullanımında eğitim kaynağından kızların değil erkek çocuklarının yararlandığı açıktır.

Dolayısıyla kadın, ev dışında, formel sektörde çalışmak için donanımsızdır ve buna ek olarak, ev dışında eğitim gerektirmeyen işlerde (örneğin gündelikçilik) çalışmak için kurması gereken ilişkilerden de yoksundur. Bundan da önemlisi, kadının, sözgelimi çarşıda tek başına dolaşmasının bile hoş karşılanmadığının açıkça ifade edildiği bir toplumda, ev dışında düzenli bir işte çalışmasının istisnai bir durum olmaması zordur. Kadın kaynak aktarımına evdeki aile, çevredeki sosyal işçi niteliğinde ücretsiz olarak katkıda bulunur.

Şanlıurfa'da kadının ve erkeğin toplumsal cinsiyet rolleri çok keskin biçimde birbirinden ayrılmış durumdadır ve bu, yoksullukla baş etmenin bir yolu, bir geçinme stratejisi olarak ortaya çıkan ev içi enformel işlerin bile çoğu zaman önünü tıkayabilmektedir. Bu noktada, evde dantel yapıp satmak için kocasını çok zor ikna edebildiğini söyleyen kadının sunduğu örnek çarpıcıdır. İşsiz koca, karısının çok cüzi miktarlarda ve dışarı çıkmadan da olsa, evin para kazanan kişisi olmasını kabullenememiş, buna şiddetle karşı çıkmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi kadının çalışması geleneksel yapı ile çatışma gösterdiğinden kadının eve para getiren işlerde çalışması en son başvurulacak bir stratejidir, çalışan kadın sayısının bu derece az olması da bunu desteklemektedir. Başka bir deyişle, kadının

çalışması, nasıl bir iş olduğundan bağımsız biçimde, kültürel anlamda kabul edilmesi zor ve kadının da kendisi adına nadiren gerekli ve meşru gördüğü bir durumdur. Bu, en nihayetinde yine yoksulluğu pekiştirmektedir. Yinelemek gerekirse, yoksulluk ve geleneksellik, kadının konumu açısından sürekli birbirini besleyen temel dinamiklerdir.

Kadının kendi tüketimleri için ev içi üretim yapma olanağı da söz konusu ekonomik koşullarda son derece sınırlıdır. Örneğin neredeyse görüşülen tüm kadınlar en temel besin maddesi ekmeği evde yaptığını söylerken reçel gibi bu sınırdaki kent yoksulları için görece lüks tüketim maddesi olan reçel üretiminde bu oran oldukça düşüktür.

Kadının çalışmıyor oluşuna kısmi bir istisna olarak mevsimlik tarım işçiliği söylenmelidir. Ancak, birkaç aylığına ve tüm ailece gerçekleştiriliyor oluşu, mevsimlik göçü sözü edilen izolasyonu kırmaktan çok uzak tutar. Evin yerini birkaç aylığına tarla ve çadır almaktadır -dahası, kadının yemek, temizlik ve çocuk bakımı gibi 'sıradan' yükümlülüklerine bir de ağır tarla işi eklenmektedir.

Kadının böylesine 'evcilleştirildiği' koşullarda komşuluk ilişkileri ve kadınlar arası toplantılar da sözü edilen izolasyon koşullarına koşut biçimde seyrekler. Kadınların ifadelerinde karşılıklı gidip gelmelerin yaratacağı maddi külfetten kaçınma isteği bir geçim stratejisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Şehir merkezine inme oranı ve sıklığının düşük oluşunun ardında da yine maliyetten kaçınma zorunluluğu, hanede kadının aleyhine kullanılan bir kararlar bütünüdür.

Yoksulluk yazınında sıkça rastlanan "*feminization of poverty*" kavramı tüm bu noktaların ışığında düşünülmelidir. Buna göre; ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerden yalıtılmışlık anlamında, yoksulluğun somut göstergesi ve 'mekanı' olan bakımsız, sağlıksız konutların koşullarıyla her an iç içe olma, maddi olanaksızlıklarla son derece sınırlı olduğu halde ev içi üretimden sorumlu olma ve tüm bu koşulları dönüştürmenin araçlarından yoksunluğu anlamında, kadın yoksulluğun başrolündedir, çok daha içindedir, koşullarıyla her an yüz yüzedir. Görüşme yapılan evlerde bir varolma stratejisi gereği haneyi kalabalık ve dolayısıyla kaynak aktarımını fazla tutmak amacı güden doğum oranlarının yüksekliğinin getirdiği sağlık sorunlarının sıkıntısını çeken de kadındır. Bunlara ek olarak, yoksulluğun kabulü ve deşifresi anlamına gelen kimi kurumlardan ya da bireylerden yardım isteme gibi çabaların çok büyük oranda kadınlarca gösteriliyor oluşunun da altı çizilmektedir.

Değinilmesi gereken bir başka nokta da, sorunu aktarırken bahsedilen kimi noktaların aşılmasının tek başına bir 'kurtuluş' sağlamayacağıdır. Çünkü, sorunun çok yönlülüğü çözüm için gereken radikalliği arttırır -bir başka deyişle, örneğin Şanlıurfalı kent yoksulu kadının çalışma yaşamına girişi varolan iktidar

ilişkilerini tek başına çözmeyecektir. Bir kez, çalışma mekanındaki ilişkiler, genel toplumsal ilişkilerden dolayısıyla ataerkillikten bağımsız değildir. Halihazırda, kadın emeğinin ucuz ve güvencesiz işgücüne özdeş görüldüğü koşullarda ve dışarıda çalışmanın kadını 'içerdeki' görevlerinden muaf tutmayacağı düşünüldüğünde kadın için çalışmak tek başına özgürleştirici olmaktan çok uzaktır -ancak önemsiz değildir. Aksine, 'kadının mekanı evdir' önermesi hatırlanırsa, onu bu sınırlardan uzaklaştıracak her adım mevcut koşullarda, anlamlıdır. Buna göre iktidar ilişkilerinin temellendiği ve toplumsal rollerin içselleştirdiği hanede değişme toplumsal bir iyileştirmeye, değişmeye öncül olacaktır.

5.7. Kentsel Yoksulluk Ve Toplumsal Sorunlar

Özellikle 1980'li yıllardan sonra kentlerin en önemli sorunlarından birisi haline gelen kent yoksulluğu olgusu, kent mekanı üzerine yapılan çalışmalarda üzerinde en çok durulan konulardan birisidir. Sosyo-ekonomik olguların analizinde önemli bir etmen olarak görülen yoksulluğun kentsel yaşamı tehdit eden suç ve intihar gibi toplumsal sorunları körüklediği ve daha da derinleştirdiği yönünde yaygın bir kanı bulunmaktadır (Quinney, 1977).

Suç kuramları içerisinde önemli bir yere sahip olan Chicago Okulu, kent yoksullarını genel olarak kentle bütünleşememe sorunu içinde değerlendirmiştir. Bu okulun kuramcılarına göre anomi, suç ve intihar gibi olguların, kentin geçiş kuşakları gibi belirli bölgelerde daha yoğun olarak görülmesi de bu bütünleşememe sorunundan kaynaklanmaktadır. Türkiye'de bu kuramın devamı niteliğindeki kimi çalışmalar, özellikle gecekondu alanlarına odaklanarak bu bölgeleri yoksulluk, dolayısıyla da marjinalite ve potansiyel suç alanları olarak görme eğiliminde olmuşlardır. 1950'lerden bugüne değin de bu tür çalışmalarda kentsel yoksulluk, göç, gecekondu ve enformellik gibi kavramlar büyük oranda birlikte değerlendirilmiş ve suç olgusu da her zaman yoksulluk ve mekan düzeyinde ele alınmıştır (Balamir, 1999).

Suç, şiddet, intihar, bunalım ve anomi gibi olgular ekonomik, toplumsal, kültürel, psikolojik, politik, felsefi ve psikiyatrik yönleri olan geniş kavramlardır. Bu kavramları sadece kent yoksulluğu olgusu ile birlikte değerlendirerek, belli mekanları suç bölgeleri olarak görmek, bu konulara ilişkin yapılacak olan çalışmaları başından itibaren yetersiz bir çerçeveye yerleştirmek anlamına gelir. Bu nedenle suçun bir takım ekonomik, toplumsal ve kültürel sorunlarla birlikte düşünülməsi daha kapsamlı bir yaklaşım biçimi olacaktır.

Bu çalışma kapsamında Sanlıurfa'da kent yoksulluğu olgusunu değerlendirirken, hiç şüphesiz bu olguyla karşılıklı nedensel ilişkiye sahip bazı toplumsal sorunların incelenmesi de önemli bulunmuştur. Çalışmanın bu bölümünde çağımızın en önemli toplumsal sorunlarından biri olan suç ve intihar olguları, kent yoksulluğu,

işsizlik ve mekan bağlamında değerlendirilerek, bu sorunların birbirleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.

5.7.1. Kuramsal Çerçeve

Suç ve suçlulara ilişkin kuramsal çalışmaların ilk örnekleri, sosyal bilimlerin gelişmeye başladığı dönemlerle paralellik göstermiştir. Bu çalışmaların büyük bir çoğunluğu suçu bireyin fiziksel ve ruhsal özellikleriyle birlikte değerlendirmiştir.

Suçluluğun toplumsal görünümünün incelenmesini amaçlayan yapısal kuramlar ise ilk olarak 19. yüzyıl sonlarında ortaya çıkmıştır. Bu kuramların en önemli kolu kültürel çatışma ve toplumsal örgütsüzlük kuramlarıdır. Bu kolun ilk örnekleri ekoloji kuramı çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Chicago Okulu olarak da bilinen bu kuramın temsilcileri suçu genel olarak çevredeki toplumsal değişimlerin sonucu olarak incelemiştir.

Chicago Okulu temsilcilerinin temel tezi insan davranışının genetik ya da kişisel etmenlerden ziyade toplumsal ve fiziksel çevre etmenlerince şekillenmesi olmuştur. Bu okula göre, toplumsal bir varlık olarak insanın davranışları, içinde yaşadığı toplumsal çevrenin bir ürünüdür. Bir başka ifadeyle, toplumsal çevre birey davranışını belirleyen en önemli etmendir. Ancak toplumun birey davranışlarının belirlenmesindeki etkisi azalınca, toplumsal çevre tarafından oluşturulan norm ve değerler işlevlerini kaybederler. Kentleşme ve sanayileşme gibi hızlı toplumsal dönüşüm süreçleri, kendilerinden önceki dönemlere ait değerleri zayıflatarak yarışan norm ve değer sistemlerine sahip topluluklar üretir. Eski ve yeni değerlerin karşı karşıya gelmesi sonucu da toplum sisteminde bir örgütsüzlük durumu hakim olur (Reid, 1994). Göç gibi süreçlerle hızlanan toplumsal norm ve bağların yok olmasına eşlik eden hızlı toplumsal dönüşüm de toplumsal denetim mekanizmalarının kırılmasına yol açmakta, bu toplumsal denetim mekanizmalarının yokluğunda ise suç oranlarında artış kaçınılmaz olmaktadır (Adler ve Mualler, 1991).

Suç olgusuna ilişkin kuramların diğer önemli bir kolu ise alt kültür kuramlarıdır. Bu kuramlar, toplumun diğer kesimlerinin karşılaşmadığı kimi özel sorunlarla karşılaşan bazı grupların buna tepki olarak yarattıkları suçlu alt kültürlerinin egemen kültürün bir alt kademesi olarak kendi norm, değer, inanç ve hiyerarşi sistemi ile pratiklerini geliştirdiklerini savunmaktadır. Bu alt kültürler bireylerin kendilerini toplumdan dışlanmış hissettikleri durumlarda ortaya çıkmaktadır (Reid, 1994).

Genel olarak değerlendirildiğinde yukarıda incelenen sosyal yapısal kuramlar oluşturdukları örgütsüzlük ve alt kültür mitleri ile bazı ekonomik ve toplumsal sorunların dolaysız olarak suça neden olduğu varsayımından hareket ederler.

Ancak suçların her toplumsal sınıf içerisinde meydana geldiği istatistiklerle kanıtlanmıştır. Buna göre bazı suçlar -örneğin hırsızlık- belirli toplumsal kesimlerde daha çok görülmesine karşın, genel olarak suç olgusu toplumun her kesiminde mevcuttur.

Suçu bireyin içinde yaşadığı ortamın sonucu olarak ele alan görüşün ikinci kuramsal yönelimi ise toplumsal süreç kuramlarıdır. Bu kuramlar insanları suçlu olmaya götüren süreçlerle, onları suça itebilecek aile ve arkadaş çevresi gibi toplumsal kurumlarla ilgilenirler (Akers, 1999).

Liberal yaklaşıma dayanan işlevselci ve etkileşimci kuramların aksine radikal önerme ve çözümlemelere sahip olan radikal kuramlar ise kapitalist toplumun Marksist eleştirisinden yola çıkar. Suç olgusu da sınıflar arası mücadelenin, üretim ve mülkiyet ilişkilerinin, yani kapitalizmin temel çelişkilerinin açık bir yansımasından başka bir şey değildir. Egemen sınıf tarafından daha çok suç işlediği yönünde yapılan ideolojik manipülasyon sonucu "işçi sınıfı daha çok suç işler" gibi bir sözde gerçeklik oluşturulmaktadır. Yani suç ve suçlu kavramlarının tanımı kapitalist toplumun değer yargılarını yansıtmaktadır (Quinney, 1977).

Suç bir çok nedenden beslenen bir olgu olarak çağımız kentlerinin en büyük toplumsal sorunlarından biri haline gelmiştir. Günümüzde bireyleri suça iten nedenler oldukça çeşitlidir. Eğitim seviyesinin düşük oluşu, işsizlik, yoksulluk, devlete ve otoriteye güvenin azalması, özellikle kırdan kente ya da bir kentten diğerine göçlerle birlikte nüfusu gitgide büyümekte olan kimi kentlerde nüfusun heterojenleşmesi, yerleşim alanlarının çarpık olarak genişlemesi ve düzensizliği, dışlanma, bazı toplumsal değişim süreçleri, medyanın etkisi, silaha olan tutku, aile içi problemler, geçim zorluğu ve bunlarla gelen ruhsal problemler, alkol ve uyuşturucu kullanımı gibi nedenler birey ve toplumu suça iten önemli nedenler arasında sayılabilir. Bugün suç olgusuna etki eden en önemli etmenler genel bir sınıflandırma ile aşağıda verilmektedir.

Dünya ekonomisinde refah devleti uygulamalarından neo-liberal politikalara geçiş yeni bir ekonomik ve toplumsal yapılanma dönemini ortaya çıkarmıştır. Özellikle ekonominin yeniden yapılanması ile son 20 yılda tüm dünya ülkelerinde yoksullaştırma, işsizleştirme ve kurlsız esnek çalışma rejimi varolan sorunları daha da derinleştirmesi yanında yeni ekonomik ve toplumsal sorunlara da yol açmaktadır. Sosyal devletin çözülüş sürecini de zorunlu kılan ekonomik ve toplumsal yeniden yapılanma, devletin eğitim ve sağlık gibi toplumsal hizmetlerden çekilmesine neden olmuş, bu duruma bir de mevcut gelir dağılımı dengesizlikleri eklenince, tüm ülkelerde sosyal güvenlikli yoksun kesimlerin artışı ve yoksulluğun kitleselleşmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Ekonomik, toplumsal ve kültürel olanaklardan yararlanmanın olanağı olan demokrasinin toplumsal temeli zayıflatılmış, meydana gelen toplumsal çöküntü sonucunda da

hırsızlık, gasp, kapkaççılık ve fuhuş gibi ekonomik temelli suçlarda büyük artışlar gözlemlenmiştir (A.K.K.M. İstatistik Yıllıkları).

Sosyo-ekonomik bir olgu olan göç süreci de suça dolaylı olarak etki eden nedenlerdendir. Sağlıksız ve kontrolsüz nüfus artışının yanı sıra yaşanmakta olan yoğun ve çok yönlü göç olgusu kentlerde aşırı nüfus birikimine ve bu nüfusun istihdam, yerleşim, eğitim ve sağlık gibi taleplerinin karşılanması ile ilgili yeni sorunlara yol açmıştır. Bu nedenle kentleşme halen büyük bir hızla süren bir süreç olarak toplumsal yapılanmanın en dinamik, ancak en az o kadar da problemli temel olgularından biri haline gelmiştir. Bu sorunun en önemli ayakları kentsel yoksulluk ile kentlere yoğun nüfus akışı ve bu işgücü arzının emilemeyişiinden kaynaklanan işsizlik sorunlarıdır. Bugün bütün bu kavramlar toplumsal çarpıklığın en önemli göstergeleri olarak bireylerin suça yönelmelerine ortam hazırlayabilmektedir.

İstatistiklere göre, suç oranlarının en yüksek olduğu bölgeler, nüfusları alınan yoğun göçlerle heterojenleşen kentler olmaktadır. Bu nedenle göç sonucu nüfusun artarak heterojenleşmesi de suç oranlarında ciddi artışlara neden olabilmektedir.

Yaşadıkları yerlerden işsizlik, yoksulluk, topraksızlık gibi nedenlerle kente göç eden insanlarda karşılaştıkları bazı sorunlar sonucu toplumsal bocalama ve içe dönüklük gözlemlenmekte, bu uyum sorunları bireylerde şiddete yönelmeye ya da intihara başvurmaya kadar varan çeşitli tepkilere yol açabilmektedir. Gerçekten de geleneksel ilişkilerin hakim olduğu bir ortamdan gelip, bireyciliğin egemen olduğu bir ortama girmek de insanları bunalıma sürükleyebilmektedir.

Toplumsal yapının da suç üzerinde dolaylı ya da dolaysız etkileri bulunmaktadır. Toplumun kendi yapısı ve iç çelişkilerine bağlı olarak suç olgusu da farklılıklar gösterebilir. Örneğin incelememizin konusu olan GAP Bölgesi ve Şanlıurfa İli'nde geleneksel egemenlik ilişkileri hala etkisini sürdürmektedir (Sencer, 1993). Geleneksel toplum, örgütlenmemiş ve kurumsal ilişkileri en düşük düzeyde olan toplumdur. Geleneksel biçimlenme gösteren topluluklarda gelenek ve törelerde anlatımını bulan yaygın davranış normları bulunduğu gibi, yine yaygın adalet ve hukuk normları da bulunmaktadır. Başka bir deyişle, özellikle kırsal topluluklarda, aykırı davranışlar ya da davranış sapmaları, genelde yazılı hukuka göre değil, toplumun yaygın normlarına göre değerlendirilir. Bu nedenle, kimi eylemler hukuka göre suç oluştururken, topluluğa göre suç sayılmayarak özendirilebilir (Sencer, 1993). Kimi suçları ve sapma davranışlarını özendiren ya da hoşgörülle karşılayan bu yaygın değer normları etkinliği azalmakla birlikte, özellikle GAP Bölgesi'ne özgü niteliği itibarıyla suç olgusunun incelenmesinde önemlidir.

Toplumsal yapıya ilişkin diğer önemli bir nokta da, yukarıda sözü edilen ekonomik ve toplumsal yeniden yapılanmanın geleneksel toplum örgütlenmesi ile

entegre hale gelerek yoksul kesimlerin durumunu daha da ağırlaştırmasıdır. Bu noktada dışlanma olgusunun önemi büyüktür. Özellikle çağımızda ekonomik ve toplumsal tabakalaşmanın derinleşmesi neticesinde dışlanan bazı kesimler; iş olanaklarından, toplumsal güvenlikten, sağlık ve eğitim gibi hizmetlerden yoksun kalmakta ve bu kesimlerin suç itilmesine ortam hazırlanmaktadır.

Yukarıda sözü edilen yeniden yapılanma sürecine eşlik eden toplumsal ve ekonomik değişimler de suç olgusu ile yakından ilgilidir. Sosyo-ekonomik ve kültürel yapıların eski biçimlerinin ortadan kalkması, bunların yerine de yeni oluşturulan yapıların konamaması sonucu, ara bir yapı içerisinde sıkışan toplum üyeleri ekonomik ve toplumsal sorunların yanında kültürel sorunlarla da karşılaşabilmektedir. Hiç kuşkusuz bu sorunlarla en çok yüz yüze gelen toplum kesimi yoksullardır. Bunun yanı sıra bireylere toplumsal değerleri aktaran birincil toplumsal kurumların da yeni ekonomik ve toplumsal dönüşüm süreçleri ile çözülmesi sonucu birey üzerindeki etkilerinin azalarak, bireye dair denetim gücünü kaybetmesi ve çözülen bu toplumsal kurumların yerine de yeni bir mekanizmanın yerleştirilememesi suç sorununun diğer bir önemli nedeni olmaktadır.

Kuramsal çerçeve bölümünde genel olarak ele alınan kuramların suçun nedenleri üzerinde öne sürdükleri varsayımlar dışında başka faktörlerin de suç oranlarında artışlara neden olabileceği göz ardı edilmemelidir. Çünkü hiçbir toplumsal sorun tek nedenli ve nedeni doğrudan belirlenebilecek bir yapıya sahip değildir. Bunun yanında, yukarıda da ele aldığımız gibi suça neden olan etmenler birbiriyle dolaylı ya da dolaysız bir şekilde etkileşim durumundadır. Bu nedenle, suç oranlarındaki artışı tek boyutlu olarak sadece yoksullukla, kentin gelir düzeyi düşük kesimlerinde yaşamayla, eğitimsizlikle ya da alkol ve uyuşturucu kullanımıyla açıklamak yeterli olmadığı gibi, gerçekçi çözüm önerileri geliştirme olanağı da sağlamayacaktır. Örneğin Chicago Okulu ile başlayan ve “varoşlar” olarak nitelendirilen bölgelerin kentle bütünleşememe sorunu dolayısıyla suça daha açık özellikler gösterdiğini savlayan geleneksel kuramların üzerinde durduğu (istatistiklerin de bununla ilgili kanıtları pekiştirdiği), kentin zengin bölgelerinde gerçekleşen (özellikle mala karşı) suçların yoksul kesimlerden gelen kişiler tarafından işlendiği ve çoğu kentte kent nüfusunun yarısını aşkın bir bölümünü oluşturan gecekondu nüfusun potansiyel suçlular oldukları iddiası doğru olmayabilir. Bu daha çok bu bölgelerde yerleşik işsiz, yoksul ve eğitimsiz bireylerin içinde bulundukları sosyo-ekonomik koşulların dayatmasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle özellikle kent yoksulluğunu suç olgusunun analizinde belirleyici etmen olarak ele almak bu paralelde yürütülen çalışmaların sonuçlarından elde edilecek çıkarsamaların doğrulanabilirlik oranını da düşürecektir. Ayrıca üzerinde durulması gereken diğer önemli bir nokta da, her toplumda suç olgusunun gerçekleşme ve anlaşılma biçimlerinin söz konusu toplumların özgünlüklerine koşut olarak farklılık göstermesidir.

Buraya kadar bireyin dış dünyaya tepkisini göstermesinin bir yolu olan suç olgusu incelendi. Bireyin bu tepkisini kendisine yöneltmesi olan intihar olgusuyla ilgilenen akademik çalışmalar oldukça çeşitlilik arz etmektedir. Durkheim'in sosyolojik yaklaşımına değin intihar ile ilgili yaklaşımlarda intiharın zihinsel yabancılaşma ve deliliğin bir ürünü olduğuna dair bir kanı hakimdi. Durkheim'in daha önceki eserlerinde kavramsallaştırdığı anomi olgusunu daha da geliştirdiği "İntihar" adlı eseri intiharı bireyin toplumla ilişkisi kapsamında değerlendirmesi açısından ilk girişim olma özelliğini taşımaktadır. Durkheim intiharı doğrudan ya da dolaylı olarak bireyin sonucunun ne üreteceğini bildiği pozitif ya da negatif bir hareketinden kaynaklanan ölüm şekli olarak tanımlamaktadır (Durkheim, 1986). Durkheim'a göre intihar bireylerin topluma bağlanmasına neden olan toplumsal hedeflerinde meydana gelen sapmalarla yakın ilişkilidir.

Durkheim toplumsal nedenleri dikkate alarak intihar olaylarını bir sınıflamaya tabi tutar ve toplumsal nedenlere göre intiharları üçe ayırır. Durkheim'in bu sınıflamasının en önemli türü olan anomik intihar bir takım toplumsal bunalımlar sonucu toplumun yapısında meydana gelen değişimlerle bireyin yaşam biçiminin ve değerlerinin alt-üst olması sonucu gerçekleşen intiharlardır. Bazı görüşlerin tersine Durkheim yoksulluğun tek başına intiharlara neden olmadığını belirtir. Ekonomik sıkıntılar intiharı artırıyorsa da bunun nedeni yoksulluğa yol açması değil, toplumsal düzeninin değişmiş olmasıdır. Meydana gelen bu değişikliğin toplum için yararlı ya da zararlı olmasının hiçbir önemi yoktur. Önemli olan toplumda meydana gelen değişikliğin bireyin yaşam koşullarını alt üst etmiş olmasıdır. İşte intiharın nedeni de bu anomi (kuralsızlık ve kargaşa) halidir (Lukes, 1973).

Sonuç olarak Durkheim'a göre intihar, ekonomik sorunlardan etkilense de nedenleri yadsınamayacak kadar toplumsal olan bir olgudur. Bu olgunun nedenlerini belirleyen güçler, belirli bir toplumda oluşan ve intihar dürtüsü yaratan akımlardır. İntiharların gerçek nedenleri olan bu toplumsal güçler bir toplumdan diğerine değişiklik gösterebilir. Ama önemli olan bireyden değil, grup veya toplumdan kaynaklanmış olmalarıdır. İlk bakışta bireysel yapının bir sonucu gibi görünen intihar, gerçekte toplumsal yapının bir sonucudur.

Son dönemde dünya ekonomisinin yeniden yapılanması sürecinden kaynaklanan gelir dağılımı dengesizliği, yoksulluk, işsizlik ve sosyal devletin ortadan kalkışı ile sosyal güvenlik ve sosyal adalet kavramlarının zedelenmesi gibi sosyo-ekonomik sorunlara ek olarak, geleneksel toplum davranış ve ilişkilerinde de farklılaşmalar meydana gelmektedir. Değişen geleneksel değerlerin bireyleri koruyan yaptırım gücünün zayıflaması, toplumsal kontrol işlevini yerine getirebilecek kurumların da zedelenmesi nedeniyle intihar oranlarındaki artış kaçınılmaz olmaktadır. Bunun yanında intihar olgusu doğal olarak meydana geldiği mekanın bazı toplumsal ve kültürel özgünlüklerinden de etkilenebilmektedir.

Kısaca değerlendirecek olursak, her ne kadar psikolojik sorunların suçluluk ve intihar olgularında etkili olabileceğine dair kuramlar akademik çalışmalar üzerinde zaman zaman egemen olsa da, görüldüğü gibi bu olguların meydana gelmesinde çoğunlukla ekonomik ve toplumsal faktörlerin etkili olduğu kabul edilmektedir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi hiçbir toplumsal sorun tek nedenli ve nedeni doğrudan belirlenebilecek bir yapıya sahip olmadığından suç ve intihar kavramlarını, geniş bir çerçeveden ele almak zorunlu hale gelmektedir.

5.7.2. Türkiye Deneyimi

DİE ve Emniyet Genel Müdürlüğü verilerine göre Türkiye’de suç oranlarının özellikle 1980’li yıllardan sonra artışa geçtiği görülmektedir. 1980 yılının önemi Türkiye’de neo-liberal politikaların uygulamaya konulduğu ve gelir dağılımının önemli bir biçimde değiştiği bir dönemin başlangıcı olmasıdır. Bu politikaların ekonomik ve toplumsal sonuçları, izleyen yıllarda ortaya çıkmaya başlamış ve 90’larda daha da belirgin hale gelmiştir. Aşağıdaki tabloda da görüleceği gibi son yıllarda suç oranlarındaki artış bu kanıyı pekiştirmektedir.

Tablo 5.194 On Bin Kişiyi Düşen Kentsel Suç Sayısı

Yıl	1980	1990	2000
Türkiye	7.7	32.1	73.0
GAP Bölgesi	7.4	22.3	59.7
Şanlıurfa	10.1	22.0	44.1
Konya	13.5	54.9	41.0

Kaynak: Emniyet Genel Müdürlüğü A.K.K.M Dairesi Başkanlığı Yıllıkları

*Kentsel Suç Polis Bölgesi’nde meydana gelen suçları kapsamaktadır.

**Konya İli Şanlıurfa ile bazı noktalarda benzerlik göstermesi açısından (Toplam ve tarımsal nüfusun oranı, nüfusun iktisadi faaliyet kollarına dağılımı gibi) değerlendirilmeye alınarak suçun ülke ve bölge dışında bu iki il düzeyinde de karşılaştırması sağlanmaya çalışılmıştır.

Türkiye’de kırdan köçülme ve kentte yoğunlaşma 1940’lı yılların sonlarında başladı. 1950 sonrasında ise kentler, yoğun bir nüfus göçüne sahne olmuştur. 1950-1980 dönemini emek merkezli bir kentleşme süreci olarak yaşayan Türkiye 1980 sonrasında sermaye merkezli bir kentleşme süreci olarak yaşamıştır (Şengül, 2001). 1980’li yılların ortalarından itibaren özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi için olağanüstü şartlar ve ekonomik sıkıntılar sonucu kırdan kente, ya da diğer kentlere göçün hızlı yaşandığı bilinmektedir. Ülke çapında özellikle bu yıllardan sonra artan çelişkiler, gelir dağılımının bozulması, bölgesel dengesizliklerin artması ve ardı ardına yaşanan ekonomik krizler toplumsal kesimler arasındaki yaşam standardı ve geçim uçurumunun da büyümesinin ana nedenlerindendir.

Diğer yandan, üretim ilişkilerinin değişimi sosyo-kültürel değişimlere yol açmıştır. Kentleşme sürecinin yoğunlaşması, üretim ilişkilerinin bir açık pazar ekonomisi içerisinde sürmesi eski değer ve gelenekleri erozyona uğratmıştır. Yeni davranış kalıpları ve değerler, yeni toplumsal, ekonomik, politik ve kültürel kurumlaşmanın sonucu olarak yaşam biçimlerini değiştirmiştir.

Değişim sürecinin daha yavaş gerçekleştiği Güneydoğu'da yaşam yıllardır eski gelenekler içerisinde sürdürülebilmektedir. Toplumsal ve ekonomik değişim batıda olduğu gibi köklü ve hızlı olmadığından farklılaşmanın etkileri buralarda yeterince hissedilememiştir. Ancak özellikle son yıllarda GAP ile birlikte bölgede kendini daha yoğun bir şekilde gösteren toplumsal değişim ve gelişme gözlemlenmeye başlanmıştır. Gelenekçi ve geri kalmış bir toplum yapısına sahip Güneydoğu Anadolu bugün GAP'ın getirmiş olduğu modernleşme süreci ile karşı karşıya kaldı. Geleneksel olarak süregelen toplumsal, ekonomik ve kültürel yapılar bu süreç ile birlikte değişimlere maruz kalmaya başladı. Bu nedenle bu dönemde ortaya çıkabilecek toplumsal dönüşümleri izlemek önemli hale gelmektedir.

Bölge içerisinde nüfus ve toplum yapısı, ekonomik ve kültürel özellikleri ile özgün bir yere sahip olan Şanlıurfa kenti işsizliğin ve yoksulluğunun son 15-20 yıldır en çok hissedildiği ve gelir grupları arasındaki uçurumun en çok derinleştiği kentlerden biridir. Doğal olarak kente özgü sorunların temelinde yoğun iç göçle de beslenen hızlı nüfus artışı gelmektedir.

Kentsel nüfustaki yüksek artış hızı sadece mevcut ve yetersiz düzeydeki kentsel altyapı hizmetlerinin daha da yetersiz hale gelmesini değil, aynı zamanda giderek artan oranlarda istihdam sorununu da beraberinde getirmektedir. Gelir ve istihdam düzeyinin aynı oranda artmaması ve kentin istihdam düzeyinin kente göç edenlerin taleplerini karşılayacak oranda olmaması da işsizlik sorununu bölgenin en önemli sorunlarından biri haline getirmektedir (Özer, 1998).

Günümüzde GAP Bölgesi ve Şanlıurfa'nın toplumsal içe dönüklüğü ve kapalılığı uzun geçmişten bu yana süren üretim ilişkileri ve toplumsal örgütlenmeden kaynaklanan aşiret, şeyhlik ve ağalık gibi iç içe geçmiş kurumlara bağlılıkla örtüşen geleneksel toplum yapısından ileri gelmektedir. Bu nedenle bu yapı içerisinde kişilerin (suçlu davranışı da dahil) davranışları ve toplumsal ilişkiler birey düzeyinde değil, ait olunan topluluk düzeyinde olmaktadır (Doğanay, 1995).¹

¹ Bu nedenle suça ilişkin çalışmalarda bu durumun da özellikle göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Tablo 5.195 Mala ve Şahsa Karşı Suçlar-2001

	Mala Karşı	10.000 Kişiyeye Düşen Mala Karşı Sayısı	Şahsa Karşı	10.000 Kişiyeye Düşen Şahsa Karşı Sayısı
Türkiye	160623	36.5	138966	31.5
GAP Bölgesi	11313	27.3	11043	26.6
Şanlıurfa	1334	15.8	1999	23.7
Konya	1750	13.5	3373	26.0

Kaynak: Emniyet Genel Müdürlüğü A.K.K.M Dairesi Başkanlığı İstatistik Yıllığı, 2001
İl Emniyet Müdürlüğü Brifingi, 2002

Yukarıda belirtilen nedenlerle Şanlıurfa'da suç olgusunu da bu bağlam içerisinde ele almak gerekmektedir. Çünkü Şanlıurfa özellikle Gaziantep ve Diyarbakır kentlerine oranla geleneksel ilişkilerin halen etkisini sürdürdüğü bir kent olarak suçların niteliği açısından da bu kentlere göre bazı özgün farklılıklar sergilemektedir. Örneğin yukarıdaki tabloda da görülebileceği gibi Türkiye ve GAP Bölgesi'nin aksine Şanlıurfa'da şahsa karşı işlenmiş suçların (şiddet içerikli), mala karşı işlenmiş suçlara (ekonomik içerikli) göre daha fazla ağırlığı bulunmaktadır. Bu hiç şüphesiz kente de etki eden ve bölgede egemenliği süren töre ve geleneklerin getirmiş olduğu bazı özgün durumların şiddet olarak bireye yansımından kaynaklanmaktadır. Geleneksel topluluk normları bazı suçları özendirmekte, hatta bireyleri bu suçları işlemeye itmektedir (Sencer, 1993). Benzer bir durum Konya İli için de söz konusudur.

Tablo 5.196 Bazı Asayiş Suçlarına Göre Dağılım-1999

Suç Türü	Türkiye	10.000 Kişiyeye Düşen Olay	GAP Bölgesi	10.000 Kişiyeye Düşen Olay	Şanlıurfa	10.000 Kişiyeye Düşen Olay	Konya	10.000 Kişiyeye Düşen Olay
Öldürme Olayları	1541	0.4	184	0.4	28	0.3	44	0.3
Gasp, Hırsızlık, Yankesicilik	78072	17.7	3494	8.4	349	4.1	1135	8.8
Darp	31686	7.2	1755	4.2	349	4.1	1221	9.4
Yaralama	20731	4.7	1129	2.7	224	2.7	565	4.4
Dolandırıcılık	3709	0.8	153	0.4	21	0.2	91	0.7
Kumar	6597	1.5	122	0.3	25	0.3	56	0.4
İntihar	2683	0.6	210	0.5	17	0.2	53	0.4

Kaynak: Emniyet Genel Müdürlüğü A.K.K.M Dairesi Başkanlığı Yıllıkları
DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Yukarıdaki tabloya göre de Şanlıurfa ve Konya illerinde, Türkiye ve GAP Bölgesi ile ters orantılı olarak, şahsa karşı işlenmiş suçların oranının mala karşı işlenen suçların oranına kıyasla daha yüksek sayılar verdiği görülecektir. Şanlıurfa'da şahsa karşı işlenmiş suçlar genel olarak geleneksel toplum yapısına özgü kan davası, aşiretler arası anlaşmazlıklar, arazi ve su anlaşmazlıkları, namus ve miras gibi nedenlerle işlenmektedir. Kentte ayrıca yoksulluk koşullarına bağlı olarak hırsızlık suçunun da mala karşı suçlar arasında önde geldiği anlaşılmaktadır. Örneğin GSYİH ve sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması bakımından düşük sıralarda bulunan Hilvan ve Suruç ilçeleri diğer ilçelere göre özellikle mala karşı suçlarda daha büyük oranlar vermektedir (Şanlıurfa Emniyet Müdürlüğü, 2002).

Diğer önemli bir nokta ise Şanlıurfa'da her ne kadar geleneksel egemenlik ilişkileri zayıflamaya başlamış olsa da Türkiye ve GAP Bölgesi'nin diğer illerine oranla aşiret yapısı ve geleneksel kurumların henüz diğerleri kadar kırılmadığı gerçeğinden hareketle, töre ve inançlara bağlılık ile birlikte oluşan öz denetim mekanizmalarının suç olgusu üzerindeki etkileridir. Bu öz denetim suçu oluşmadan önleme, kendi içerisinde çözme ya da cezalandırma yoluyla olayların kurumsal yargı yerlerine intikal ettirilmeden topluluk içi mekanizmalarla geçirilmesi anlamına da gelebilmektedir. Bu açıdan topluluk norm koyucu ve denetleyici olduğu gibi yargılayıcı bir işlev de görmektedir. Bu durumun alan çalışmalarında kullanılan resmi istatistiklerin güvenilirliğini de zedelemesi kaçınılmazdır. Bu nedenle sadece istatistiksel verilerle belirli yargılara varmak bu gibi durumlarda çalışmanın başarı derecesini de azaltmaktadır.

GAP Bölgesi'nde Muzaffer Sencer'in yönetiminde yürütülmüş olan Toplumsal Değişme Eğilimleri Araştırması geleneksel toplum yapısının suç olgusu üzerindeki tartışmasız etkisini vurgulamak açısından oldukça dikkat çekici sonuçlara ulaşmıştır. Bu araştırmaya göre suçların illere göre dağılımları anlamlı ayrımlar göstermektedir. Örneğin bölgenin diğer kentlerine nazaran kentleşme düzeyi en yüksek kent olan ve görece sosyo-ekonomik refah içerisinde olduğunu söyleyebileceğimiz Gaziantep'te hırsızlık yüksek oranlarda iken, kırsal niteliğini büyük ölçüde koruyan Siirt'te düşmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi adam öldürme ve yaralama suçları Şanlıurfa'da mala karşı suçlara oranla daha yüksek iken, bu suçlar kentsel niteliğinin daha ağır bastığını belirttiğimiz Gaziantep'te görece düşük bir orandadır. Kaçırma suçları kırsal, cinsel suçlar ise kentsel yörelerde daha baskındır. Rüşvet, sahtecilik ve dolandırıcılık gibi suçlar da görece kentsel suçlardır (Sencer, 1993).

Aşağıdaki tabloda da gösterildiği gibi Şanlıurfa'nın diğer bölge kentlerinden ayrıldığı başka bir nokta ise suç oranlarının sürekli bir artış eğilimi göstermesine rağmen, kentin diğer bölge kentleri içinde nüfusuna oranla en az suç işlenen kentlerin başında gelmesidir.

Tablo 5.197 GAP İllerinde Asayiş Olayları-2000

	Kentsel Nüfus	Olay Sayısı	10.000 Kişiye Düşen Olay Sayısı
Adıyaman	338939	970	28.6
Diyarbakır	817692	4014	49.1
Gaziantep	1009126	9641	95.5
Mardin	391249	1455	37.1
Siirt	153522	446	29.0
Sanlıurfa	842129	2386	28.3
Batman	304166	1132	37.2
Şırnak	211328	565	26.7
Kilis	74985	258	34.4
GAP Toplamı	4143136	20867	50.3

Kaynak: Emniyet Genel Müdürlüğü A.K.K.M Dairesi Başkanlığı Yıllıkları
DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

Aşağıdaki tabloda ise ülke çapında suç oranlarının en yüksek görüldüğü yerlerin çoğunlukla İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Mersin, Gaziantep ve Antalya gibi nüfusları alınan yoğun göçlerle heterojenleşen büyük kentler olduğu görülmektedir.

Tablo 5.198 Merkez Nüfusu 500000'i Aşan İllerde Kentsel Suç-2001

	Kentsel Nüfus*	Olay Sayısı	10.000 Kişiye Düşen Olay Sayısı
İstanbul	9085599	93418	102.8
Ankara	3540522	30780	86.9
İzmir	2732669	19220	70.3
Bursa	1630940	13936	85.4
Adana	1397853	6126	43.8
Konya	1294817	5311	41.0
Mersin	999220	10006	100.0
Gaziantep	1009126	10014	99.2
Antalya	936330	13185	140.8
Sanlıurfa	842129	3714	44.1
Diyarbakır	817692	4197	51.3
Kocaeli	722905	5358	74.1
Kayseri	732354	5148	70.2
Manisa	714760	3486	48.7
Samsun	635254	3759	59.1
Hatay	581341	3099	53.3
Balıkesir	577595	3337	57.8
Erzurum	560551	2373	42.3
Eskişehir	557028	4223	75.8
Kahramanmaraş	536007	2606	48.6
Türkiye	44006274	321535	73.0

Kaynak: Emniyet Genel Müdürlüğü A.K.K.M Dairesi Başkanlığı Yıllıkları
DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

*2000 Genel Nüfus Sayımı baz alınmıştır.

Her iki tablodan da anlaşıldığı gibi Şanlıurfa gerek GAP Bölgesindeki illerle gerekse de Türkiye'deki diğer illerle karşılaştırıldığında nüfusuna kıyasla düşük oranda suç işlenen bir kent olarak görülmektedir. Şanlıurfa'nın diğer illerden ayrıldığı bu özelliği, kent nüfusunun homojen olması ile ilişkilidir. Doğum yerlerine göre nüfus verileri incelendiğinde, Şanlıurfa kentinde yaşayanların yaklaşık olarak %95'inin Şanlıurfa doğumlu olduğu görüldüğünden, suç oranlarındaki düşüklüğün önemli bir nedeninin bu homojen yapı olduğu söylenebilir. Nüfusu ağırlıklı olarak kendi sınırları içinde doğmuş kişilerden oluşan kentlerde de suçun düşük oranlarda seyretmesi bu kanıyı pekiştirmektedir.⁶

Nüfus yapısının suç olgusu üzerindeki önemini gösterme açısından Emniyet Genel Müdürlüğü APK Dairesi Başkanlığı tarafından yapılan bir araştırma oldukça önemli sonuçlara sahiptir. Aşağıda gösterilen araştırma sonuçlarına göre Türkiye genelinde gözüaltına alınan şahısların dağılımına baktığımızda, GAP Bölgesi'nin Türkiye içerisindeki payı yine nüfusuyla paralel olarak %11.1 iken, Şanlıurfa'da bu oranın düşük olduğu görülecektir.

Tablo 5.199 Türkiye Genelinde Gözüaltına Alınan Şahısların İllere Göre Dağılımı-1997

	Sayı	%
GAP Bölgesi	2890	11.1
Şanlıurfa	130	0.5
Konya	465	1.8
Türkiye	*24728	100.0

Kaynak: Suç ve Suçlu Profili, Emniyet Genel Müdürlüğü APK Dairesi Başkanlığı, 2001

*Çalışmada kullanılan kişi sayısıdır.

Türkiye genelinde göz altına alınan şahısların doğum yerlerine göre dağılımını incelediğimizde ise, GAP Bölgesi'nde doğmuş olanların Türkiye genelinde göz altına alınan şahısların %17.7'sini oluşturduğu aşağıdaki tabloda görülecektir. Buna göre Türkiye içindeki nüfus payı %10 civarında olan GAP Bölgesi suçlu bazında %20'ye yakın bir düzey göstermektedir.

Tablo 5.200 Türkiye'de Gözüaltına Alınanların Doğum Yerlerine Göre Dağılımı-1997

	Sayı	%
GAP Bölgesi	4334	17.7
Şanlıurfa	541	2.2
Konya	588	2.4
Türkiye	*24728	100.0

Kaynak: Suç ve Suçlu Profili, Emniyet Genel Müdürlüğü APK Dairesi Başkanlığı, 2001

*Çalışmada kullanılan kişi sayısıdır.

⁶ Ancak Şanlıurfa'nın GAP ile birlikte gelecekte bir cazibe merkezi olma potansiyeli nedeniyle alacağı göçler sonucu nüfusunun artarak heterojenleşmesi suç oranlarında ciddi artışlara neden olabilecektir.

Şanlıurfa'nın nüfusuna oranla en az suç işlenen kentlerin başında geldiği yukarıda belirtilmişti. Bununla birlikte suç oranlarının yıllar boyunca artış eğilimi gösterdiği gözlemlenmektedir. Bugün Şanlıurfa'da suç oranlarındaki artışın bir çok farklı nedenden beslendiği görülecektir. Kontrolsüz nüfus artışı ve bununla birlikte gelen nüfus yoğunluğu, hızlı ve çarpık kentleşme, iç göçler ve gecekondulaşma sonucunda, pek çok insan altyapı eksikliği nedeniyle sağlıklı koşullarda yaşamaktadır. Yoksulluk, işsizlik, eğitimsizlik, göçlerin oluşturduğu kültürel erozyon, aile kurumunun çözülmeye başlaması, toplumsal adaletsizlik, yabancılaşma, dışlanma, toplumsal ve kültürel değerlerin zayıflaması gibi sorunlara kentin kendine özgü ekonomik, toplumsal ve kültürel özellikleri de eklenince suç oranlarında yüksek artışlar meydana gelmektedir.

Tablo 5.201 Sayım Yıllarına Göre Yüz Bin Kişiye Düşen İntihar Olayı Sayısı

Yıl	1985	1990	2000
Türkiye	3.0	4.0	4.2
GAP Bölgesi	2.1	2.6	3.5
Şanlıurfa	1.2	1.2	2.9
Konya	4.3	6.6	3.9

*Kaynak: Emniyet Genel Müdürlüğü A.K.K.M Dairesi Başkanlığı Yıllıkları
DİE, Genel Nüfus Sayımları Sonuçları*

Yukarıdaki istatistiklere göre Türkiye'de intihar olaylarının da suç oranları ile paralel bir şekilde, son yıllarda yüksek artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu olguya ilişkin günümüze kadar Türkiye'de yapılan çalışmalarda ortak nokta intiharın genellikle modern-geleneksel ve kent-kır gibi kavramlar arasında kalan bireylerin tercihi olarak sunulmasıdır. GAP Bölgesi (bir dönem özellikle Batman) ve Şanlıurfa'da yaşanan intihar olaylarını çözümlemeye yönelik çalışmalarda ise genellikle söz konusu il ve bölgede bireylerin katı geleneksel aşiret kuralları ile şehre özgü görece rahat bir hayat arasında sıkışarak intihara yöneldikleri tezi savunulmaktadır (Aktay, 2001). Ancak istatistiksel verilere göre ilginç olan ise intihar olaylarının aşiret ilişkileri çok yoğun aileler arasında değil, tersine gevşek olanlarında (özellikle kentsel mekanlarda) daha çok görülmesidir.

Tablo 5.202 Şanlıurfa'da İntiharın İlçeler, Yaş ve Cinsiyet Bazında Dağılımı-2001

İlçe	İntihar Edenler				Toplam
	18 Yaş Altı		18 Yaş ve Üstü		
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
Merkez	2	2	8	-	12
Akçakale	-	1	1	1	3
Birecik	1	-	-	1	2
Bozova	-	-	-	-	-
Ceylanpınar	-	-	-	2	2
Halfeti	-	-	-	-	-
Harran	-	1	-	-	1
Hilvan	-	-	-	-	-
Siverek	-	1	1	-	2
Suruç	-	-	1	-	1
Viranşehir	-	-	1	-	1
Toplam	3	5	12	4	24

Kaynak: İl Emniyet Müdürlüğü Brifingi, 2002

Aşiret ilişkilerinin yoğun olarak yaşandığı bir toplumda bireyler zaten akrabalık ve aşiret bağlarının sağladığı maddi güven ve kontrol ortamına sahiptirler. Ancak bugün Güneydoğu'nun önemli bir kesiminde aşiret ilişkileri çözülmekte, insanlar özellikle de genç nüfus modern toplumun bütün sorunlarıyla birey olarak baş başa kalmaktadır. Bu da başlı başına intihar potansiyelini açığa çıkaran bir ortam için son derece elverişli bir durumdur (Aktay, 2001).

Durkheim'in da intihar analizlerinin önemli bir bulgusu modernleşmenin veya kentleşmenin yarattığı normsuzluğun toplum içinde varolan intihar potansiyelini açığa çıkardığı yönündeydi (Durkheim, 1986). Modernleşmenin doğal sonucu geleneksel toplumsal ilişki örüntülerini çözmek suretiyle bireyin hayatını anlamlandırdığı simgesel çerçeveleri silip süpürerek intihar oranlarını artırmasıdır. Günümüzde intihar istatistikleri de aşiret veya aile ilişkilerinin çözülmesiyle olumlu bir nedensel ilişkiyi yansıtmaktadırlar.

GAP Bölgesi ve Şanlıurfa'da intiharın gelir dağılımı dengesizliği, yoksulluk, işsizlik, eğitimsizlik gibi genel nedenlerinin yanı sıra, suç olgusunda da incelediğimiz gibi bölgeye ve Şanlıurfa kentine özgü bazı toplumsal ve kültürel özelliklerden de etkilendiği söylenebilir. Yukarıdaki tabloya göre Şanlıurfa'da intihar olayları yoğun olarak genç nüfus içerisinde ve İl Merkezi'nde yaygınlık göstermekte, bu durum ise yukarıda öne sürülen savları güçlendirmektedir.

Yukarıda değinilen nedenler dolayısıyla, Şanlıurfa'da suç ve intihar olguları üzerine yapılan çalışmalarda yukarıda belirtilen bazı ekonomik, toplumsal ve demografik özelliklerin göz önünde bulundurulması yapılacak sorun analizlerinin

ve bu analizler sonucu önerilecek politikaların işlevselliği açısından oldukça önem arz etmektedir.

5.7.3. Alan Araştırması

Şanlıurfa'yı konu alan bu çalışmamızın bir sonraki aşaması da, yapılan alan çalışmasının çıktıları değerlendirerek Şanlıurfa kentinde yoksulluk ve bu yoksulluğun toplumsal sorunlara nasıl yansıdığıyla, bu toplumsal sorunların suç ve intihar olgularına nasıl bir etkiye bulunduğunu incelemek olacaktır.

Kentsel yoksulluğun Şanlıurfa'da yarattığı toplumsal sorunların en önemlilerinden biri olan ve alan çalışmasının bir bölümünü oluşturan suç olgusu ile ilgili bölümde, toplumsal sorunların bireyler üzerinde yarattığı baskıların anlaşılması bağlamında yoksul kesimlerin yoğun olarak yerleştiği mahallelerin sakinleri arasındaki suç oranını belirlemek için 231 haneyle görüşülmüştür. Bu görüşmelerin sonucunda elde edilen veriler izleyen bölümlerde değerlendirilmektedir.

Tablo 5.203 Kişinin Veya Ailesinden Bir Kimsenin “Karakolluk Olma Durumu”

Cevap	Sayı	Yüzde
Evet	39	%17.1
Hayır	189	%83.9
Toplam	228	%100.0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Yukarıdaki tabloya baktığımızda görüşülen 228 kişiden 39'u kendisi ya da aileden birisinin karakolluk olduğunu ifade etmiş olup, bu kişilerin toplam hane reislerine oranı ise %17.1'dir.⁷

Aşağıdaki tabloya göre “karakolluk olma durumu”na aile tipi açısından yaklaşırsak, bu durum en çok çekirdek ailede yaşanmakta olup, geniş ailelerde bu sayının oldukça düştüğü gözlemlenmektedir.

⁷ Bu sonuç bizi özellikle gecekondu mahalleleri gibi insanların komşuluk dışında, hemşerilik ve hatta akrabalık gibi bağlarının da yüksek olduğu alanlarda, bu tür davranışların mahallenin onurunu korumak ya da yaşanan alanı dışarıya karşı daha temiz göstermek gibi kaygılarla yabancılardan gizleme olasılığını da göz ardı etmemek gerektiği gerçeğine götürmektedir.

Tablo 5.204 Aile Tipi/"Karakolluk Olma Durumu"

Aile Tipi	"Karakolluk Olma Durumu"		Toplam
	Evet	Hayır	
Çekirdek Aile	25	133	158
	%15.8	%84.2	%100.0
	%64.1	%70.3	%69.3
Çekirdek Aile+Akraba	4	8	12
	%33.3	%66.7	%100.0
	%10.2	%4.2	%5.3
Geniş Aile	9	41	50
	%18.0	%82.0	%100.0
	%23.1	%21.7	%21.9
Parçalanmış Çekirdek Aile	1	7	8
	%12.5	%87.5	%100.0
	%2.6	%3.8	%3.5
Toplam	39	189	228
	%17.1	%82.9	%100.0
	%100.0	%100.0	%100.0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Alan çalışması sonucu belirlenen diğer bir sonuç ise ailede tutuklanan veya hüküm giyen biri olup olmadığıdır. Buna göre ankete katılan 229 kişiden 23'ü ailede böyle bir durum meydana geldiğini ifade etmiştir

Tablo 5.205 Ailede Tutuklanan Veya Hüküm Giyen Biri Olup Olmadığı

Cevap	Sayı	Yüzde
Evet	23	%10.1
Hayır	206	%89.9
Toplam	229	%100.0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Bu duruma yine aile tipi bağlamında bakarsak, çekirdek ailenin ağırlığı burada da kendisini göstermektedir. Her ne kadar Şanlıurfa'da geleneksel kurumlar ve yapı sağlamlığını sürdürüyorsa da, çekirdek aileye geçiş süreci toplumsal ilişkilerin azalarak bir takım sorunların kaynağı haline gelmesine neden olmaktadır. Görüldüğü gibi geniş ailelerde suç oldukça düşük görülmekte olup, bunun nedenleri aile içi öz denetim mekanizmasının varlığı, birlikte olmanın verdiği toplumsal ve bireysel rahatlatma ve güven duygusu ya da suçu aile içerisinde çözüme ve hatta cezalandırma anlayışı ile açıklanabilir.

Tablo 5.206 Aile Tipi/Aileden Birisinin Tutuklanma Veya Hüküm Giyme Durumu

Aile Tipi	Tutuklanma Veya Hüküm Giyme Durumu		Toplam
	Evet	Hayır	
Çekirdek Aile	19 %12.0 %82.6	139 %88.0 %67.5	158 %100.0 %68.9
Çekirdek Aile+Akraba	- - -	12 %100.0 %5.8	12 %100 %5.2
Geniş Aile	4 %7.8 %7.4	47 %92.2 %22.8	51 %100 %22.3
Parçalanmış Çekirdek Aile	- - -	8 %100.0 %3.9	8 %100.0 %3.6
Toplam	23 %10.1 %100.0	206 %89.9 %100.0	229 %100.0 %100.0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Aşağıdaki tabloda ise, kişilere sorulan komşular arasında suç işleme veya tutuklanmaya ilişkin sorulardan yola çıkarak elde edilen veriler sunulmuştur. Bu açıdan en yoğun bölgeler Topdağı (%19.3) ve Eyyübiye (10.8) olup, Yakubiye %10.5, Süleymaniye ise %7.4 seviyesindedir.

Tablo 5.207 Mahalle/Komşuların Suç İşleme Veya Tutuklanma Durumu

Mahalle	Komşular Arasında Suç İşleme Veya Tutuklanma Durumu		Toplam
	Evet	Hayır	
Topdağı	11	46	57
	%19.3	%80.7	%100.0
	%32.3	%27.2	%28.0
Süleymaniye	2	25	27
	%7.4	%92.6	%100.0
	%6.0	%14.8	%13.3
Yakubiye	5	43	48
	%10.5	%89.5	%100.0
	%14.7	%25.4	%23.6
Eyyübiye	4	33	37
	%10.8	%89.2	%100.0
	%11.7	%19.5	%18.2
Diğer	12	22	34
	%35.3	%64.7	%100.0
	%35.3	%13.1	%16.9
Toplam	34	169	203
	%6.7	%83.3	%100.0
	%100.0	%100.0	%100.0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Alan çalışmasında araştırılan başka bir konu da alkol kullanımı olmuştur. Aşağıdaki tabloya göre alkol kullanım oranının dikkat çekici ölçüde düşük olduğu ortaya çıkmaktadır. Şanlıurfa'da törelere ve dini inançlara bağlılığın Şanlıurfa'da halen yoğun bir şekilde sürmekte olması hane reislerinin alkole yönelmemelerinin başlıca sebepleri arasında gösterilebilir. Diğer olası nedenlerden biri de geçim sıkıntısı içerisindeki hane reislerinin alkol gibi temel ihtiyaç maddeleri dışında kalan bir tüketim maddesini alacak gelir düzeyine sahip olmamalarıdır.

Tabloya göre ankete yanıt veren 226 hane içerisinde alkol kullanan kişi sayısı 14 olup, ailede alkol kullanan olmadığını söyleyenlerin sayısı ise 212'dir. Üzerinde durulması gereken bir diğer önemli nokta ise, alkol kullanımının toplum içerisinde kabul görmeyen bir davranış biçimi olması nedeniyle aile bireyleri tarafından saklanması olasılığıdır. Bu durumda alan çalışmasından elde edilen verilerin daha yüksek düzeyde olabileceği değerlendirilmelidir.

Tablo 5.208 Ailede Alkol Alışkanlığı Olan Biri Olup Olmadığı

Cevap	Sayı	Yüzde
Evet	14	%6.2
Hayır	212	%93.8
Toplam	226	%100.0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Mahalle bazında ele aldığımızda, mahalle içerisinde alkol alışkanlığı olan 57 kişi içerisinde en yüksek rakamlar Eyyübiye ve Topdağı mahallelerinde gözlemlenmektedir.

Tablo 5.209 Mahalle/Mahallede Alkol Alışkanlığı Olan Biri Olup Olmadığı

Mahalle	Mahallede Alkol Alışkanlığı Olan Var mı?			Toplam
	Evet	Hayır	Cevapsız	
Topdağı	16 %26.2 %28.0	41 %67.2 %28.2	4 %6.6 %30.7	61 %100.0 %28.3
Süleymaniye	5 %20.0 %8.7	17 %68.0 %11.7	3 %12.0 %23.2	25 %100.0 %11.6
Yakubiye	9 %16.6 %15.8	41 %75.9 %28.2	4 %7.5 %30.7	54 %100.0 %25.1
Eyyübiye	12 %31.6 %21.0	25 %65.7 %17.2	1 %2.7 %7.7	38 %100.0 %17.7
Diğer	15 %40.5 %26.5	21 %56.7 %14.7	1 %2.8 %7.7	37 %100 %17.3
Toplam	57 %26.6 %100.0	145 %67.4 %100.0	13 %6.0 %100.0	215 %100.0 %100.0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Konumuz açısından başka bir önemli olgu da kumar olgusu olup, alan çalışmasında elde edilen verilere göre, aile içerisinde kumar oynayanların oranı %4.5 oranında olup, bu sayının düşük olması yine yoksulluk, töre-inançlar ya da alkol kullanımında olduğu gibi kumar gibi olumsuzlanan bir davranış biçiminin anket uygulanan hane reislerince saklanma gereğine bağlanabilir.

Tablo 5.210 Ailede Kumar Oynayan Biri Olup Olmadığı

Cevap	Sayı	Yüzde
Evet	10	%4.5
Hayır	213	%95.5
Toplam	223	%100.0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Kumar oynayan kişi sayısının Topdağı ve Yakubiye mahallelerinde Süleymaniye ve Eyyübiye'ye nazaran daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 5.211 Mahalle/Mahallede Kumar Oynayan Biri Olup Olmadığı

Mahalle	Mahallede Kumar Oynayan Var mı?			Toplam
	Evet	Hayır	Bilmiyor	
Topdağı	10 %17.0 %29.6	41 %69.5 %25.8	8 %13.5 %32.0	59 %100.0 %27.1
Süleymaniye	4 %14.4 %11.7	21 %75.0 %13.2	3 %10.6 %12.0	28 %100.0 %12.8
Yakubiye	8 %14.4 %23.5	39 %69.6 %24.5	9 %16.0 %36.0	56 %100.0 %25.7
Eyyübiye	4 %10.2 %11.7	32 %82.0 %20.1	3 %7.8 %12.0	39 %100.0 %17.9
Diğer	8 %22.2 %23.5	26 %72.2 %16.3	2 %5.6 %8.0	36 %100.0 %16.5
Toplam	34 %15.5 %100.0	159 %72.9 %100.0	25 %11.6 %100.0	218 %100.0 %100.0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Şanlıurfa'da yaşanan toplumsal sorunların önemli göstergelerinden biri olan intihar olgusu Şanlıurfa alan araştırmasında üzerinde durulan bir başka konudur. Özellikle son yıllarda ağırlıklı olarak genç nüfus içerisinde yüksek artış eğiliminde olan intihar ve intihara teşebbüs olayları konunun önemini bir kat daha artırmaktadır.

Toplumda intiharın nasıl algılandığı ve yorumlandığı anlaşılmadan bu olgunun çözümlenerek üzerine varsayımlar yürütülmesi de olanaksızdır. Bu nedenle alan araştırmasında, çalışma kapsamına giren hanelere intihar ve bunalıma yönelik sorular da sorulmuştur. Araştırmanın sonuçlarından elde edilen verilere göre aşağıdaki tablolarda amaçlanan yaş grubu, eğitim düzeyi ve çalışma durumu bakımından hane reislerinin intihara bakışının belirlenmesi olacaktır.

“Sizce bir insanın intihar edebilmesinin en önemli nedeni nedir” şeklindeki soruya verilen yanıtlardan ortaya çıkan sonuç, en çok üzerinde durulan olası nedenin geçim sıkıntısı olduğunu göstermektedir. Diğer olası intihar nedenleri arasında namus ve psikolojik sıkıntılar-bunalım ifade edilmektedir. Hane reisi yaşı ve hane reislerince belirtilen intihar edebilmenin olası nedenlerini ilişkilendiren aşağıdaki tabloda en dikkat çeken durum tüm yaş gruplarının geçim sıkıntısı konusundaki düşüncelerinin paralellik arz ederken bazı noktalarda ise ayrışmasıdır. Örneğin 18-35 yaş grubu intiharın olası nedeni olarak psikolojik sıkıntılar ve bunalım üzerinde

yoğunlaşırken, diğer yaş gruplarında bulunan hane reisleri geçim sıkıntısından sonra ikinci önemli intihar nedeni olarak namus kavramını görebilmektedir.

Tablo 5.212 Hane Reisi Yaşı/İntihar Edebilmenin Olası Nedenleri

İntihar Nedeni	Sizce Bir İnsanın İntihar Edebilmesinin En Önemli Nedeni Ne Olabilir?				Toplam
	18-35	36-50	51-65	65 ve üstü	
Geçim Sıkıntısı	48 %37.5 %82.7	41 %32.0 %71.9	32 %25.0 %82.1	7 %5.5 %50.0	128 %100.0 %76.1
Hiçbir Sebebi Yok	3 %37.5 %5.3	1 %12.5 %1.7	2 %25.0 %5.1	2 %25.0 %14.3	8 %100.0 %4.8
Ailevi Sorunlar+Parasızlık	1 %14.3 %1.7	3 %42.9 %5.2	1 %14.3 %2.5	2 %28.5 %14.3	7 %100.0 %4.2
Psikolojik Sıkıntılar-Bunalım	4 %40.0 %6.9	5 %50.0 %8.7	1 %10.0 %2.5	- - -	10 %100.0 %5.9
Namus	1 %7.2 %1.7	7 %50.0 %12.5	3 %21.4 %7.8	3 %21.4 %21.4	14 %100.0 %8.3
Suç İşleme	1 %100.0 %1.7	- - -	- - -	- - -	1 %100.0 %0.7
Toplam	58 %34.5 %100.0	57 %33.9 %100.0	39 %23.2 %100.0	14 %8.4 %100.0	168 %100.0 %100.0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi alan çalışmasında görüşülen hane reislerinin çoğu hiç okula gitmeyen ya da ilkokul mezunlarından oluşmaktadır. Bu kesim intiharın en önemli nedeni olarak geçim sıkıntısını göstermekte olup, tabloda dikkat çeken başka bir nokta ise eğitim seviyesi yüksek olan hane reislerinin namus olgusunu intihar nedeni olarak görmemeleridir.

Tablo 5.213 Hane Reisi Eğitim Durumu/ İntihar Edebilmenin Olası Nedenleri

İntihar Nedeni	Sizce Bir İnsanın İntihar Edebilmesinin En Önemli Nedeni Ne Olabilir?					Toplam
	Hiç Okula Gitmedi	İlkokul	Ortaokul İlköğretim	Lise Mezunu	Okur-Yazar	
Geçim Sıkıntısı	48 %37.5 %69.5	60 %45.9 %81.0	4 %3.1 %50.0	4 %3.1 %100.0	12 %9.4 %92.3	128 %100.0 %76.2
Hiçbir Sebebi Yok	4 %50.0 %5.8	3 %37.5 %4.1	1 %12.5 %12.5	- - -	- - -	8 %100.0 %4.7
Ailevi Sorunlar+Parasızlık	4 %57.2 %5.8	2 %28.5 %2.7	1 %14.3 %12.5	- - -	- - -	7 %100.0 %4.2
Psikolojik Sıkıntılar-Bunalım	5 %50.0 %7.3	2 %20.0 %2.7	2 %20.0 %25.0	- - -	1 %10.0 %7.7	10 %100.0 %5.9
Namus	8 %57.1 %11.6	6 %42.9 %8.1	- - -	- - -	- - -	14 %100.0 %8.3
Suç İşleme	- - -	1 %100.0 %1.4	- - -	- - -	- - -	1 %100.0 %0.7
Toplam	69 %41.0 %100.0 0	74 %44.0 %100.0	8 %4.8 %100.0	4 %2.4 %100.0	13 %7.8 %100.0 0	168 %100.0 %100.0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Çalışma durumuna göre hane reislerinin intihara bakışını incelediğimizde, ankete katılan hane reislerinden çoğunluğunun işsizlerden oluştuğunu görebiliriz. Doğal olarak bu grup olası intihar nedeni olarak en çok geçim sıkıntısı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu gruba göre diğer önemli intihar nedenleri ise namus ve psikolojik sıkıntılardır.

Tablo 5.215 Hane Reisi Çalışma Durumu/ İntihar Edebilmenin Olası Nedenleri

İntihar Nedeni	Sizce Bir İnsanın İntihar Edebilmesinin En Önemli Nedeni Ne Olabilir?					Toplam
	Ücretli-Maaşlı	Emekli	İşsiz	Kendi İş-Küçük Esnaf	Kendi İş-Enformal	
Geçim Sıkıntısı	23 %17.8 %79.4	6 %4.7 %100.0	76 %58.9 %72.7	15 %11.8 %88.4	9 %6.8 %75.0	129 %100.0 %76.3
Hiçbir Sebebi Yok	3 %37.5 %10.3	- - -	4 %50.0 %3.8	1 %12.5 %5.8	- - -	8 %100.0 %4.7
Ailevi Sorunlar+Parasızlık	- - -	- - -	5 %71.4 %4.6	- - -	2 %28.6 %16.7	7 %100.0 %4.2
Psikolojik Sıkıntılar-Bunalım	- - -	- - -	8 %88.8 %7.6	1 %11.2 %5.8	- - -	9 %100.0 %5.4
Namus	3 %20.0 %10.3	- - -	11 %73.3 %10.4	- - -	1 %6.7 %8.3	15 %100.0 %8.8
Suç İşleme	- - -	- - -	1 %100.0 0 %0.9	- - -	- - -	1 %100.0 %0.6
Toplam	29 %17.2 %100.0	6 %4.7 %100.0	105 %61.1 %100.0	17 %10.0 %100.0	12 %7.0 %100.0	169 %100.0 %100.0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Tabloları genel olarak ele aldığımızda, toplumun tüm kesimlerinin geçim sıkıntısını en önemli intihar nedeni olarak görmekte olduklarını söyleyebiliriz. Bunu namus ve psikolojik sıkıntılar gibi nedenler izlemektedir. Diğer önemli bir nokta ise alan araştırmasında intihar ile ilgili yöneltilen sorulara verilen yanıtlarda ailevi sorunların intiharlar nedenleri arasında pek fazla gösterilmemesidir. Bu durum Şanlıurfa'da aileye olan bağlılığın ve güvenin, ya da aile içi dayanışmanın halen sürmesi gibi nedenlere bağlanabilir.

Tablo 5.216 Mahalle/Yakın Çevrede İntihara Teşebbüs Eden Olup Olmadığı

Mahalle	Yakın Çevrede İntihara Teşebbüs Eden Oldu mu?		Toplam
	Evet	Hayır	
Topdağı	12 %20.3 %27.3	47 %79.7 %27.8	59 %100.0 %27.7
Süleymaniye	1 %3.6 %2.3	27 %96.4 %15.9	28 %100.0 %13.1
Yakubiye	14 %27.0 %31.8	38 %73.0 %22.5	52 %100.0 %24.4
Eyyübiye	2 %5.0 %4.6	38 %95.0 %22.5	40 %100.0 %18.8
Diğer	15 %44.1 %34.0	19 %55.9 %11.3	34 %100.0 %16.0
Toplam	44 %20.7 %100.0	169 %79.3 %100.0	213 %100.0 %100.0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Yukarıdaki tabloya göre intihara teşebbüsün en çok yaşandığı mahalleler Topdağı ve Yakubiye olup, aşağıdaki tabloya göre de ölümle sonuçlanma açısından ağırlık yine bu mahallelerde görülmektedir. Alan araştırmasının sonuçlarına göre, intihar olgusu ile ilgili olarak dikkat çeken en önemli nokta intihar oranlarının toplam sayı içerisindeki yüksek oranıdır.

Tablo 5.217 Mahalle/Yakın Çevrede İntihar Eden Olup Olmadığı

Mahalle	Yakın Çevrede İntihar Eden Oldu mu?		Toplam
	Evet	Hayır	
Topdağı	19 %31.7 %36.5	41 %68.3 %24.7	60 %100.0 %27.5
Süleymaniye	2 %7.1 %3.9	26 %92.9 %15.7	28 %100.0 %12.8
Yakubiye	13 %24.1 %25.0	41 %75.9 %24.7	54 %100.0 %12.8
Eyyübiye	5 %12.5 %9.6	35 %87.5 %21.1	40 %100.0 %18.3
Diğer	13 %36.1 %25.0	23 %63.9 %13.8	36 %100.0 %16.6
Toplam	52 %23.9 %100.0	166 %76.1 %100.0	218 %100.0 %100.0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Çalışmamız açısından bir diğer önemli konu ise özellikle çağımızda birey yaşamının bir parçası haline gelen bunalım sorunudur. Ankete katılan hane reisleri arasında bunalımda olmanın en önemli nedeni yine geçim sıkıntısı üzerinde yoğunlaşmakta olup, bunalım konusu da hane reislerinin yaş, eğitim ve çalışma durumu ile ilişkilendirilmeye çalışılacaktır.

Tablo 5.218 Hane Reisi Yaşı/Bunalımda Olabilmenin Olası Nedenleri

Bunalım Nedeni	Sizce Bunalımda Olabilmenin En Önemli Nedeni Ne Olabilir?				Toplam
	18-35	36-50	51-65	65 ve üstü	
Geçim Sıkıntısı	58 %33.7 %88.0	61 %35.5 %92.5	36 %20.9 %88.0	17 %9.9 %89.5	172 %100.0 %89.6
“Cehalet”	- - -	- - -	1 %100.0 %2.4	- - -	1 %100.0 %0.5
Kuşak Çatışması-Ailevi Sorunlar	1 %100.0 %1.5	- - -	- - -	- - -	1 %100.0 %0.5
Psikolojik-Stres-Huzursuzluk	3 %42.8 %4.5	1 %14.3 %1.5	1 %14.3 %2.4	2 %28.6 %10.5	7 %100.0 %3.6
Cinsel Sorunlar-Kıskançlık	2 %50.0 %3.0	1 %25.0 %1.5	1 %25.0 %2.4	- - -	4 %100.0 %2.2
Bilmiyor	2 %28.6 %3.0	3 %42.8 %4.5	2 %28.6 %4.8	- - -	7 %100.0 %3.6
Toplam	66 %34.4 %100.0	66 %34.4 %100.0	41 %21.3 %100.0	19 %9.9 %100.0	192 %100.0 %100.0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Yaş gruplarına göre baktığımızda, geçim sıkıntısını en önemli neden olarak gören grup %35.5 oranla 36-50 yaş grubu olup, bu grubu 18-35 yaş grubu izlemektedir.

Aşağıdaki tabloya göre eğitim seviyesi her ne olursa olsun hane reisleri için en önemli bunalım nedeni yine geçim sıkıntısı olup, bu nedeni psikolojik sorunlardan kaynaklanan nedenler izlemektedir.

Tablo 5.219 Hane Reisi Eğitim Durumu/Bunalımda Olabilmenin Olası Nedenleri

Bunalım Nedeni	Sizce Bunalımda Olabilmenin En Önemli Nedeni Ne Olabilir?					Toplam
	Hiç Okula Gitmedi	İlkokul	Ortaokul (İlköğretim)	Lise Mezunu	Okur-Yazar	
Geçim Sıkıntısı	67 %39.2 %85.9	76 %44.4 %92.8	8 %4.7 %88.9	3 %1.8 %75.0	17 %9.9 %100.0	171 %100.0 %90.0
“Cehalet”	1 %100.0 %1.3	- - -	- - -	- - -	- - -	1 %100.0 %0.5
Kuşak Çatışması-Ailevi Sorunlar	- - -	- - -	- - -	1 %100.0 %25.0	- - -	1 %100.0 %0.5
Psikolojik-Stres-Huzursuzluk	5 %71.4 %6.4	1 %14.3 %1.2	1 %14.3 %11.1	- - -	- - -	7 %100.0 %3.7
Cinsel Sorunlar-Kıskançlık	1 %25 %1.3	3 %75.0 %3.6	- - -	- - -	- - -	4 %100.0 %2.1
Bilmiyor	4 %66.7 55.1	2 %33.3 %2.4	- - -	- - -	- - -	6 %100.0 %3.2
Toplam	78 %41.0 %100.0	82 %43.2 %100.0	9 %4.7 %100.0	4 %2.2 %100.0	17 %8.9 %100.0	190 %100.0 %100.0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Hane reisinin çalışma durumu ile bunalımda olmanın en önemli nedenlerini ilişkilendirdiğimizde emekli kesiminin tamamı geçim sıkıntısını en önemli neden olarak gösterirken, işsiz kesim bunun yanı sıra psikolojik sorunları da bunalımın en önemli nedenlerinden biri olarak görmektedir.

Tablo 5.220 Hane Reisi Çalışma Durumu/Bunalımda Olabilmenin Olası Nedenleri

Bunalım Nedeni	Sizce Bunalımda Olabilmenin En Önemli Nedeni Ne Olabilir?					Toplam
	Ücretli-Maaşlı	Emekli	İşsiz	Kendi İş-Küçük Esnaf	Kendi İş-Enformal	
Geçim Sıkıntısı	27 %15.7 %84.5	7 %4.1 %100.0	114 %66.3 %92.8	13 %7.5 %72.0	11 %6.4 %91.7	172 %100.0 %89.6
“Cehalet”	- - -	- - -	- - -	1 %100.0 %5.6	- - -	1 %100.0 %0.5
Kuşak Çatışması-Ailevi Sorunlar	- - -	- - -	- - -	1 %100.0 %5.6	- - -	1 %100.0 %0.5
Psikolojik-Stres-Huzursuzluk	2 %33.3 %6.2	- - -	3 %50.0 %2.4	1 %16.7 %5.6	- - -	6 %100.0 %3.1
Cinsel Sorunlar-Kıskançlık	2 %50.0 %6.2	- - -	2 %50.0 %1.6	- - -	- - -	4 %100.0 %2.1
Bilmiyor	1 %12.5 %3.1	- - -	4 %50.0 %1.6	2 %25.0 %11.2	1 %12.5 %8.3	4 %100.0 %
Toplam	32 %16.7 %100.0	7 %3.6 %100.0	123 %64.0 %100.0	18 %9.4 %100.0	12 %6.3 %100.0	192 %100.0 %100.0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Aşağıdaki tabloya göre görüşülen 205 kişi için çevresinde bunalımda olan ya da bunalım geçirmiş kimse olduğunu söyleyen kişi sayısı 81 olup, bu sayının yüksekliği dikkat çekicidir. Bunalım sorununun en yoğun yaşandığı mahalleler ise Topdağı ve Eyyübiye olup, diğer bölgeler bu iki mahalleyi izlemektedir.

Tablo 5.221 Mahalle/Yakın Çevrede Bunalımda Olan, Bunalım Geçirmiş Kimse Olup Olmadığı

Mahalle	Yakın Çevrede Bunalımda Olan, Bunalım Geçirmiş Kimse Var mı?		Toplam
	Evet	Hayır	
Topdağı	22 %40.0 %27.2	33 %60.0 %26.6	55 %100.0 %26.8
Süleymaniye	10 %37.0 %12.3	17 %63.0 %13.7	27 %100.0 %13.2
Yakubiye	14 %28.6 %17.3	35 %71.4 %28.2	49 %100.0 %24.0
Eyyübiye	15 %40.5 %18.5	22 %59.5 %17.7	37 %100.0 %18.0
Diğer	20 %54.0 %24.7	17 %46.0 %13.8	37 %100.0 %18.0
Toplam	81 %39.5 %100.0	124 %60.5 %100.0	205 %100.0 %100.0

Kaynak: Şanlıurfa Alan Çalışması

Alan araştırmasının sonuçlarına göre Şanlıurfa'nın en önemli sorunlarının işsizlik ve geçim sıkıntısı olduğu görülebilmektedir. Gerçekten bölge içerisinde özgün bir yere sahip olan Şanlıurfa kent yoksulluğunun özellikle son 15-20 yıldır en çok hissedildiği kentlerden birisidir. Kente ilişkin sorunların temelinde yüksek doğurganlık ve yoğun göçle beslenen hızlı nüfus artışı bulunmaktadır. Kentin bu nüfusu kaldıracak fiziki ve sosyal altyapıya sahip olmamasından dolayı oluşan çarpık kentleşme ve gecekondulaşma süreçlerinin yanı sıra, bu sorunlara ilişkin olarak yetersiz eğitim, işsizlik, gelir dağılımı dengesizlikleri ve toplumsal tabakalaşmanın derinleşmesi gibi diğer ekonomik ve sosyo-kültürel olgular da Şanlıurfa'nın başlıca sorun alanları haline gelmiştir.

Son yıllarda GAP Bölgesi ve Şanlıurfa'da meydana gelen toplumsal dönüşüm süreci, geleneksel ilişkilerin çözülmesine ve insanların çağın bütün sorunlarıyla baş başa kalmasına yol açmaktadır. Bireylere toplumsal değerleri aktaran birincil toplumsal kurumların bu toplumsal dönüşüm süreci ile çözülmesi sonucu birey üzerindeki etkilerinin azalarak, bireye dair denetim gücünü kaybetmesi, çözülen bu toplumsal kurumların yerine de yeni bir mekanizmanın yerleştirilememesi suçunun en önemli nedenlerinden biri olmaktadır. Alan araştırmasının da gösterdiği gibi yaşanan bu sürecin yanında, gün geçtikçe ağırlığını daha fazla

hissettiren ekonomik, toplumsal ve kültürel sorunlar yaş, eğitim düzeyi ve çalışma durumu her ne olursa olsun tüm bireylerin bunalıma girmesine, intihara yönelmesine ve hatta suç işlemesine ortam hazırlamaktadır.

Sonuç olarak incelememizin konusu olan GAP Bölgesi ve özellikle Şanlıurfa kentinden edindiğimiz izlenimler suç kavramına ilişkin çalışmaların her mekan düzeyi ve toplumda aynı varsayımlara dayanarak yapılmasının olanaklı görünmediği kanısını güçlendirmektedir. GAP Bölgesi ve Şanlıurfa, kendilerine özgü sosyo-ekonomik, kültürel, dinsel ve hatta politik bir yapı göstermekte, bu da doğal olarak geleneksel sosyo-mekansal kuramların bu özgünlükleri dikkate almadan yöreye uygulanmasının olası sakıncalarını ortaya koymaktadır. Bölgenin kendine özgü toplumsal sorunlarının da çözümü de ancak bu sorunlara bölge insanının kendi içsel değerlerinin ve geleneksel yaşam örüntülerinin yeni zamanlara uygun bir biçimde dönüştürülüp geliştirilmesini ilke edinen politikalarla çözüm bulunabilecektir.

6. ŞANLIURFA'DA KENTSEL YOKSULLUK: SONUÇ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Osman Balaban

Şanlıurfa ilinin de içinde yer aldığı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yapılan akademik ve bilimsel çalışmaların sınırlılığı nedeniyle son dönemde sayıları giderek artan yoksulluk çalışmalarından elde edilen önemli bulgulara; kendine özgü yapı ve koşullar barındıran Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan illerden edinilecek bulguların eklenmesi, Türkiye'nin yoksulluk tipolojilerinin tamamlanması açısından önem taşımaktadır.

Bunun yanında, Türkiye'de üzerinde önemle durulan ve pek çok sorunun çözümü olarak gösterilen GAP Projesinin merkez ili konumunda olması Şanlıurfa'yı önemli bir çalışma alanı haline getirmektedir. GAP Projesinin gerçekleştiği kadarıyla bile, bölge kalkınması açısından önemli sonuçlar yarattığı çeşitli platformlarda söylenegelmektedir. Bu söyleminin doğruluğu ya da yanlışlığından öte kendisi bile Şanlıurfa iline yönelmenin ilginç ve yararlı olacağı fikrini uyandırmaktadır. Ayrıca, Şanlıurfa ilinin etnik çeşitliliği ile sürekli iç göç alması nedeniyle oluşturduğu görece kapalı topluluk yapısı, bu ilde yapılacak bir çalışmanın farklı ve yararlı bulguları olacağını göstermektedir.

Ne var ki; yoksulluk çalışmaları sonucunda kentsel ve toplumsal bir sorun olarak yoksulluğun betimlenmesi ve bu sorunlar ile ilgili çarpıcı sonuçların ortaya konulması, kuşkusuz önemli olmakla birlikte, yeterli değildir. Alana özgü sonuç ve bulgulardan hareketle çözüm önerileri ve politikaların geliştirilmesi de bütün yoksulluk çalışmaları için hedef teşkil etmelidir. Dolayısıyla Şanlıurfa kent merkezinde gerçekleştirilen yoksulluk çalışması bağlamında elde edilen sonuçlardan hareketle yazının ilgili bölümlerinde sorunun çözümüne yönelik bir takım politikalar önerilmesi de bu çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır.

6.1. İç Göçün Körüklediği Kentsel Yoksulluk

Kentsel yoksulluğun yoğun bir biçimde yaşanmakta olduğu Şanlıurfa kent merkezi, yoksulluk çalışmaları açısından hayli önemli bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Kent merkezinde yaşanan yoksulluğun, şiddeti ve boyutları hakkında bilgi sahibi olmak için, kentin merkezine yakın kenar mahallelerde kısa bir süre bulunmak bile yeterlidir. Bu mahallelerin genel görünümü, yoksulluğun her anlamda ve yoğun bir biçimde buralarda yaşanıyor olduğunu yeterince anlatır. Öte yandan, çalışanlar için "mesai saati" olarak addedilecek bir zaman diliminde pek çok yetişkinin, daha kavramsal bir ifadeyle, hane reisinin evlerinde bulunuyor oluşu yaşanan işsizliğin, dolayısıyla da yoksulluğun boyutları hakkında fikir sahibi olunmasını sağlamaktadır. Şanlıurfa'daki kent yoksulların hemen hemen tümü bu kenar

mahallerde yaşıyor. Alan araştırmasının çok büyük bir bölümünü gerçekleştirdiğimiz Eyyubiye, Yakubiye, Süleymaniye ve Topdağı, bu kenar mahallerden en kalabalık ve çarpıcı olanlarıdır.

Şanlıurfa kent merkezinde yoksulluğun mekanları olarak niteleyebileceğimiz bu kenar mahallelerde yaşayanların büyük bölümünü, Şanlıurfa'nın ilçe ve köylerinden gelenler oluşturmaktadır. Şanlıurfa, genel nüfus verileri itibarıyla göç veren bir il olmakla birlikte, bu göçün bir bölümünün il merkezine yöneldiği de anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, genel olarak göç vermekte olan Şanlıurfa'da il merkezi, ilçe ve köylerden göç almaktadır. Alan araştırmasında elde edilen veriler bu değerlendirmeyi desteklemektedir. Anket çalışmasına katılanlardan kente göç ile gelenlerin sadece % 5'inin diğer illerden geldiği, kalan % 95'lik kesimin ise Şanlıurfa'nın ilçe ve köylerinden geldikleri görülmektedir. Bu durumun 1970'lerden sonra başlamakla birlikte, yoğun olarak 1980 sonrası gerçekleştiği de ifade edilebilir. Çalışma sonuçları, kente göç edenlerin %80'inin 1970 yılından sonra kente geldiklerini ve bu grubun %69'unun ise 1980 sonrasında göç ettiğini göstermektedir.

Şanlıurfa ilinin genel olarak göç veriyor oluşunun ve bu göçün bir bölümünün il merkezine yönelişinin çeşitli nedenleri olduğunu söylemek mümkündür. Öncelikle Şanlıurfa'nın da içinde bulunduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 1980 yılından sonra başlayan olayların, bu bölgedeki nüfus hareketlerini etkilediği ve özellikle kırsal alanlardan kent merkezlerine doğru bir yönelimin yaşandığı bilinmektedir. Her ne kadar bu nüfus hareketlerinin birinci derecede etkilediği il olarak Diyarbakır ön plana çıksa da, Şanlıurfa'nın bu gelişmelerin tümüyle dışında kaldığı söylenemez. Şanlıurfa özelindeki nüfus hareketlerini etkileyen ve bunun biçimini belirleyen etmenlerden bir diğeri ise GAP Projesi kapsamında yaşanan değişimler ve dönüşümlerdir. Başta Atatürk Barajı olmak üzere, bölgede inşa edilen barajlar nedeniyle yapılan kamulaştırmalar ve bazı yerleşim birimlerinin baraj suları altında kalması, kırsal alandan kentlere doğru bir göç yaşanmasına neden olmuştur. Bu tabloyu besleyen diğer kanallar ise, tarım reformunun olumlu katkılarına karşın toprak mülkiyetinin eşitsiz dağılımının tümüyle çözülmemesi ve tarımsal üretim alanında yaşanan değişimlerdir. Gerek Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, gerekse Şanlıurfa İl'inde tarımsal toprağın, büyük ölçüde ağaların ya da aşiret reislerinin mülkiyetinde toplanmış olduğu bilinmektedir. Bu durum ise; kırsal alandan kentte göç etme olasılığı yüksek, çok sayıda, topraksız tarım işçisi kesiminin varlık nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla GAP projesi kapsamında yaşanan kimi gelişmeler neticesinde tarımsal üretimin niteliğinin değişmesi, tarımda makineleşme oranlarının artışı, tarım gelirlerinin görece düşüşü, kırsal alanda bir emek fazlasının oluşmasına neden olmaktadır. Bu durumun sadece topraksız köylüler yani "marabalar" için değil küçük toprak sahipleri için de geçerli olabildiği söylenebilir. Özetle, Şanlıurfa'nın ilçe ve köylerinde yaşayan ve geçimini tarımsal üretimden sağlayan pek çok ailenin yukarıda açıklanan

nedenler sonucu kent merkezine göç etmek zorunda kaldıkları bilinmektedir. Önceki cümlede “aile” kelimesinin kullanılması rastlantısal değildir. Alan araştırması sırasında edindiğimiz bilgiler, Şanlıurfa’nın ilçe ve köylerinden, kent merkezine doğru yaşanan göçün hane ya da aile bazında gerçekleştirildiğini göstermektedir.

Şanlıurfa’nın ilçe ve köylerinden, kent merkezine doğru yaşanan göç ile ilgili olarak, etnik açıdan bir değerlendirme yapıldığında ise ilginç bazı tespitler yapma olanağı doğmaktadır. Yaşayanların büyük bölümünü Arap kökenli yurttaşların oluşturduğu Akçakale, Harran ve Ceylanpınar ilçelerinden göç edenler, toplam göçer nüfus içinde düşük bir oranı teşkil etmektedir. Öte yandan, Kürt kökenli yurttaşların yoğun olarak yaşamakta olduğu Hilvan, Bozova, Suruç ve Siverek gibi ilçelerden göç edenlerin oranı ise hayli yüksektir. Alan çalışması kapsamında görüştüğümüz hanelerden kent merkezine göç ile gelenlerin yaklaşık % 4’ü Akçakale, Harran ve Ceylanpınar ilçelerinden geldiklerini belirtirken; Hilvan, Bozova, Suruç ve Siverek ilçelerinden geldiklerini belirtenlerin oranı % 90 civarındadır. Böylesi bir durum temelde iki neden ile açıklanabilir. Öncelikle GAP Projesi kapsamında öncelikli olarak Harran ovasının sulanması, bu ovanın yakınlarındaki ilçeler olan Harran, Akçakale ve Ceylanpınar’daki tarımsal istihdam olanağını arttırmış ve buralardan gerçekleşecek göçün görece olarak düşük kalmasına neden olmuştur. Öte yandan, Kürt kökenli yurttaşların yaşadıkları ilçelerde sulu tarıma geçilmemiş olmasına ek olarak adaletsiz toprak dağılımının çok daha keskin oluşu, göç etme eğiliminin ivme kazanmasında etkili olabilmektedir.

Buraya kadar yapılan tespitler Şanlıurfa il merkezinin, il sınırları içindeki kırsal kesimlerden göç aldığını ve bu göç ile gelen kesimin kent yoksullarının büyük bir bölümünü oluşturduğu yönünde genel bir fikir vermektedir. Göçün nedenlerine ilişkin olarak yukarıda yapılan açıklamalar, alan araştırmasında elde edilen bazı bulgular ile de örtüşmektedir. Görüşülen haneler içinde göç ile kente gelenlerin göç nedenlerini incelediğimizde, % 42’lik kesimin “iş bulmayı umduğu için”, % 25’lik kesimin ise “geldiği yerde geçinme şansı kalmadığı için” göç etmiş olduğunu görmekteyiz. Kırsal geçinme olanağının tükenmiş olması ve gidilecek yerde iş bulma umudunun varlığı, Şanlıurfa ili kırsalında yaşayan kesimleri göçe zorlamaktadır. Bu göçün bir bölümünün il merkezine yönelmesi ise, göç eden kesimin akraba ve hemşerileri ile yakın olmak, bunlarla dayanışma ilişkisi içinde bulunmak ve geçici/mevsimlik tarım işçiliği yapmak ihtiyaçlarının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Göç nedenleri hakkında alan araştırması kapsamında yönelttiğimiz soruya yüksek sıklıkla verilen cevaplarda birisi de “Şanlıurfa’da yakınları olduğu için” yanıtıdır.

Kırsal alanda geçinme şansı kalmayan hane reislerinin, ya da çalışabilir durumda olan üyelerinin bildikleri tek iş tarım işçiliğidir. Dolayısıyla tarımsal iş

olanaklarına yakın olmanın, ya da bir başka iş yapmak için gerekli beceriyi sağlayana kadar güvende olmanın yolu, Şanlıurfa ili özelinde, il merkezine göç etmek biçiminde tezahür etmektedir. Alan araştırması verilerine göre; kent merkezine ilk geldiğinde yardım aldığını söyleyenler içinde % 86'lık kesim akrabalarından yardım aldığını, alan araştırmasına katılan hane reislerinin tümü içinde % 50'lik bir kesim de zor durumda kalınması halinde akraba ve hemşerilerinden yardım aldıklarını belirtmişlerdir. Kent merkezine göç yoluyla gelenler içinde ise % 62'lik kesim ilk oturdukları mahallede akraba ve hemşerilerinin olduğunu belirtirken, halen oturdukları mahallede akraba ve hemşerileri olduğunu belirtenlerin oranı ise % 63 dolaylarında görülmektedir. Buradan da anlaşılabacağı üzere, göç edilecek yer olarak kent merkezinin tercih edilmesinin önemli bir nedeni göçün hemen ardından yaşanacak zorlukların, akraba ve hemşeriler yardımıyla azaltılması ve bu yönde bir dayanışma ilişkisi içinde bulunulması hedefidir. Kent merkezi tercihinin bir diğer nedeni ise, mevsimlik göç ya da geçici tarım işçiliği olanaklarının bölge genelinde var olması ve kent merkezinde yaşamının bu olanaktan yararlanma şansını arttırmasıdır. Alan araştırması sırasında gerek ankete katılan hanelerde, gerekse muhtar ve benzeri kişilerle yaptığımız görüşmelerde, mevsimlik göçün önemli bir geçinme kaynağı olduğu ve Şanlıurfa il merkezine göç edilmesinin de bununla ilgili olduğu sıklıkla ifade edilmiştir.

Kırsal alandan kopan nüfusun il merkezine yönelmesi ile ilgili olarak bir diğer yorum ise, ortalama hane büyüklüğü üzerinden yapılabilir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi çok eşliliğin ve çok çocuk sahipliğinin yaygın olduğu bir bölgedir. Bu tespit Şanlıurfa ili için de geçerlidir. 2000 yılı verilerine göre GAP bölgesinde ortalama hane büyüklüğü 6,8 iken, bu rakam Şanlıurfa ili için 6,9 olarak tespit edilmiştir. Alan araştırmasında görüşme yapılan tüm hanelerin verileri dikkate alındığında ise, araştırma kapsamında hane büyüklüğü ortalaması 7 kişi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu denli kalabalık ailelerin hareket etmekteki güçlükleri ve hareket etmenin maliyeti de, göçün Şanlıurfa kent merkezine yönelmesinde etkili olmaktadır.

Buraya kadar yaptığımız tespitlerden yola çıkarak genel nitelikli çözüm ve politika önerileri yapılması düşünülebilir. Yukarıda özetlendiği gibi, geride bıraktığımız on beş yıllık süre içinde Şanlıurfa ilinin kırsal kesiminde geçinme olanakları gittikçe tükenmiş ve topraksız köylüler ile küçük toprak sahipleri açısından iş bulmak umudu bulunan merkezlere göç etmek kaçınılmaz olmuştur. Gerçekleşen göç ise soruna çözüm olma niteliği taşımamış sadece sorunun yerini değiştirmiştir. Bir başka deyişle, kırsal alanda yaşamakta olan yoksulluk, kentsel alana taşınmakta ve burada başka kanallardan da beslenerek kuşaklar arasında aktarılmaktadır. Genelde Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, özelde ise Şanlıurfa ilinde yaşanan bu durumun gelecekte de devam etmesi, kentsel alanları kronik bir yoksulluğun yüksek şiddette yaşadığı merkezler olmanın ötesine taşımayacaktır. Bu

nedenlerle, uygulanacak politikalar bir yandan kentteki koşulların iyileştirilmesini diğer yandan da kırdaki geçinme olanaklarının yaratılmasını hedeflemelidir. Kırdaki olanaklarının artırılması için çözülmesi gereken en önemli sorun toprağın adaletsiz dağılımı, daha açık bir ifadeyle toprağın belirli kişilerin elinde toplanmasıdır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 44. ve 45. maddelerinden hareketle, devletin topraksız olan ya da yeterli miktarda toprağı bulunmayan köylülere toprak sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alması ve tarımsal üretim alanında çalışanların ihtiyaç duyduğu araç, gereç ve girdilerin sağlanmasını kolaylaştırması gerekmektedir. Bir başka deyişle, bir yandan tarım topraklarının eşitsiz dağılımı sorunu çözülürken, diğer yandan da tarımla uğraşacak kesimlerin teknik, mali ve iş becerisi yönlerinden desteklenmelerine dönük politikaların hayat geçirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, GAP Projesi kapsamında yapılan yatırımlar ve kamusal harcamalar, büyük toplum kesimlerinin yoksullaşmasını önlemeyecek, yalnızca büyük toprak sahiplerinin refah düzeylerini daha fazla arttırmak sonucunu yaratacaktır.

6.2. Birbirini Besleyen İki Sorun: İşsizlik ve Eğitimsizlik

Önceki bölümde yapılan değerlendirmeler Şanlıurfa kent merkezinde yaşayan kent yoksullarının önemli bir bölümünün, kırsal alandan göç ederek kente gelen ve kentin kenar mahalleleri olarak adlandırabileceğimiz gecekondu semtlerinde yaşayanlardan oluştuğunu göstermiştir. Bu kesim üzerinde yapılan alan araştırmasının sonuçları, kent yoksullarının karşı karşıya oldukları en önemli sorunun işsizlik ve eğitimsizlik olduğunu göstermektedir. İşsizlik ve eğitimsizlik birbirini besleyen iki sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Alan araştırmasında elde edilen verilere geçmeden önce, Şanlıurfa geneline ilişkin 2000 yılı verilerine bakılacak olursa, işsizlik oranlarının il genelinde % 15, ilçe merkezlerinde % 43 ve il merkezinde % 30 dolaylarında olduğu görülecektir. Aynı yılın verileri Türkiye genelinde işsizlik oranının ise % 6.6 olduğunu göstermektedir. Bu verilerden hareketle, alan araştırması yapılan Şanlıurfa ilinde yaşanmakta olan işsizliğin ülke ortalamasının çok üzerinde olduğunu, dolayısıyla işsizlik sorununun ilin önemli sorunlarından birisi olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum alan araştırması yapılan grup içinde çok daha yüksek bir boyutta karşımıza çıkmaktadır. Alan araştırmasına katılan hane reislerinin çalışma durumlarına ilişkin veriler incelendiğinde, % 62.8 oranındaki hane reisinin işsiz olduğu ve % 7 dolayında hane reisinin ise düzensiz işlerde çalıştığı görülmektedir. Bu çerçevede ücretli-maaşlı olarak çalışmakta olan hane reisleri ise toplamın yalnızca % 17'sini oluşturmaktadır. Emeklilik durumunda ya da küçük esnaf olan hane reisleri de dikkate alındığında; alan araştırması kapsamında görüşme yapılan hane reislerinin % 30'unun düzenli geliri olduğu, kalan % 70'lik kesimi ise işsizler ile düzenli işi olmayanların oluşturduğu görülmektedir. Salt hane reisleri düzeyindeki bu veriler bile, Şanlıurfa kent merkezinde yaşayan kent yoksullarının

karşı karşıya oldukları işsizlik sorununun boyutları hakkında yeterli bilgi vermektedir. Ancak, salt hane reislerinin çalışma durumlarından hareketle hanelerin gelir durumları hakkında fikir yürütmek yeterli olmayacağından, hane reisleri de dahil olmak üzere tüm hane üyelerinin çalışma durumlarının incelenmesi de önem kazanmaktadır. Bu bağlamda alan araştırması kapsamında görüşme yapılan hanelerin % 40'ında hiç kimsenin çalışmadığı, % 38'inde ise yalnızca bir hane üyesinin çalıştığı anlaşılmaktadır. Hane büyüklüğüne ilişkin veri hatırlanacak olursa, alan araştırması kapsamında görüşme yapılan hanelerin % 78'inde en çok bir kişinin geliri ile 7 hane üyesinin geçinmekte olduğu görülmektedir. Bu % 78'in içinde çalışan hane üyesinin bulunmadığı hane sayısının çokluğu göz önünde bulundurulduğunda ise, işsizlik sorunun dramatik boyutu ile bunun hanelerin yoksulluğu üzerindeki etkileri daha iyi anlaşılmaktadır.

İşsizliğe ilişkin bu veriler, haneler düzeyinde yaşanmakta olan yoksulluk hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu bilgilere ek olarak alan araştırması kapsamında görüşme yapılan hanelerin gelir durumlarına ilişkin veriler de değerlendirildiğinde, yaşanmakta olan yoksulluğun boyutu daha da açık bir biçimde görülecektir. Bu kapsamda elde edilen verilerden hareketle iki farklı değerlendirme yapılmıştır. Öncelikle hane reislerinin gelirlerinden yola çıkarak yapılan inceleme sonuçlarına göre, alan araştırması kapsamında görüşülen haneler toplamının % 56'sında hane reislerin aylık gelirlerinin 180 milyon TL'nin altında olduğu tespit edilmiştir. 180 milyon TL'nin alan araştırmasının yapıldığı sırada geçerli olan asgari ücret miktarı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Şanlıurfa il merkezinde yaşayan kent yoksulu hanelerin % 56'sında hane reisinin asgari ücretin altında gelir elde ettiği söylenebilir. % 30 oranında hanede ise hane reisi geliri 180-300 milyon TL arasında değişmekte, % 14 oranında hanede 300 milyonun üzerinde hane reisi gelirine rastlanmaktadır. Hane büyüklüğünün oldukça yüksek olduğu düşünülürse, söz konusu gelir miktarlarının yetersizliği daha da belirginleşir. Hanelerin gelir durumları özelindeki bir diğer inceleme ise, hanede yaşayan birey başına düşen gelir üzerinden yapılmıştır. Buna göre hanelerin % 70'inde birey başına düşen aylık gelir 50 milyon TL'nin altında kalmaktadır. Kişi başına aylık 50 milyon TL gelir, uluslararası çalışmalarda mutlak yoksulluk düzeyi olarak kullanılan günlük bir dolar seviyesine karşılık gelmektedir. Buradan hareketle de, alan araştırması kapsamında görüşülen hanelerin % 70'inin refah düzeyinin, mutlak yoksulluk düzeyinin altında olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. % 25 oranında hanede ise, hanede yaşayan birey başına düşen gelir 50-100 milyon TL arasında kalmaktadır. 100 milyon TL ve üzerinde kişi başına aylık geliri olan hane oranı ise sadece % 5 olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu veriler; Şanlıurfa il merkezinde yoğun ve yaygın bir işsizlik sorununun olduğunu ve bu sorunun hane düzeyindeki yoksullaşmanın önemli bir kaynağı haline geldiğini, çalışma durumunda ise elde edilen gelir düzeylerinin oldukça düşük kaldığını ve hanelerin pek çoğunun uluslararası ölçütlere göre mutlak

yoksulluk düzeyinin altında bulunduğunu net bir biçimde ortaya koymaktadır. Gerek hane reisleri gerekse diğer hane üyeleri arasında işsizliğin bu denli yaygın ve yüksek boyutta olmasında etkili olan önemli nedenlerden birisi Şanlıurfa kentinin yetersiz ekonomik yapısıdır. İşsizliğin il genelinde yaşanan bir sorun olduğu ve işsizlik oranının % 15 dolaylarında olduğu daha önce belirtilmişti. Bu tabloya ek olarak çalışan nüfusun, çalışma kollarına göre dağılımına bakıldığında ise, 2000 yılı verileri itibariyle il genelinde % 72,8 ile tarım ilk sırada ve % 20,6 ile hizmetler sektörü ikinci sırada yer almaktadır. Oysa gelişkin bir il ekonomisinde asıl istihdam kaynağı konumunda olması gereken sanayi sektöründe çalışanların toplam çalışanlara oranı, inşaat sektörünü de dahil edersek, Şanlıurfa ilinde yalnızca % 6,5 olarak karşımıza çıkmaktadır. Alan araştırması kapsamında görüşme yaptığımız hanelerde ücretli-maaşlı olarak çalışan hane reislerinin % 87'si, çoğunlukla enformel sektör işlerini kapsayan hizmet sektöründe çalışmakta olduklarını belirtmişlerdir. Bu verilerden de anlaşıldığı üzere, gerek il gerekse de kent merkezi ölçeklerinde Şanlıurfa kentinin göç ile kente gelen nüfusun istihdam edilmesini sağlayacak altyapıdan ve iş olanaklarından yoksun olduğunu söylemek mümkündür. İlave olarak, çalışanların büyük bölümünün hizmet sektöründe olması, elde edilen gelir miktarının düşük kalması ve çalışılması durumunda da hane düzeyindeki yoksulluğun giderilememesi sonuçlarını yaratmaktadır.

Bu aşamada kent merkezinde yaşanmakta olan işsizlik ve bunun türevi olarak karşımıza çıkan yoksulluk sorunu, salt kent ekonomisinin yetersizliği üzerinden açıklanamaz. Bu noktada belirtilmesi gereken diğer önemli bir neden ise, başta hane reisleri olmak üzere çalışma yaşında olan pek çok hane üyesinin eğitimsiz oluşu ve eğitimsizliğin bir türevi olarak belirli vasıfları haiz işgücüne dahil olamamalarıdır. Alan araştırması kapsamında görüşme yapılan işsiz hane reislerinin % 65'inin işsizlik nedeni olarak mesleklerinin olmamasını göstermesi de bu durumu açıklamaktadır. Ücret düzeyini yeterli bulmadığı için işsiz olduğunu söyleyen hane reisleri ise toplamın % 10'unu oluşturmaktadır. Bu bulgular, Şanlıurfa ilinin koşulları çerçevesinde düşünüldüğünde şaşırtıcı değildir. Bilindiği gibi, kentte yaşayan yoksul hanelerin üyeleri kente, iç göç ile kırsal kesimden gelmişlerdir. Dolayısıyla kentte geçimlerini sağlayabilecek işlerde çalışmaları için gereken eğitim ve mesleki donanımdan yoksundurlar. Kentin kısıtlı iş olanakları kapsamında, bu gruptaki insanlar vasıfsız oldukları için ya geçici iş bulmakta ya da düşük ücretler ile çalışmaya razı olmaktadır.

Bu durumu desteklemesi açısından işsiz hane reislerinin önceki işlerine ilişkin alınan yanıtları da incelemek yararlı olacaktır. Alan araştırması kapsamında görüşme yapılan hane reislerinden işsiz olanların % 70'i daha önce vasıfsız işlerde ya da enformel sektör işlerinde çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuca, % 12 oranında hane reisinin verdiği çiftçilik yanıtı da eklenince, eğitimsizliğin ve mesleki donanımdan yoksun oluşun boyutlarının ne denli geniş olduğu anlaşılmaktadır. Alan araştırması kapsamında görüşülen işsiz hane reislerinin

yalnızca % 10'u daha önceden vasıflı işçi olarak çalışmış olduğunu belirtmektedir. Anket çalışması kapsamında sorulan işsizlik nedenine ilişkin soruya gelen yanıtlar içinde, sağlık sorunu nedeniyle işsiz olunması yanıtı % 12 gibi yüksek sayılabilecek bir orana sahiptir. Bu durum da, yoksulluk ve işsizlik sorununun bir türevi olarak değerlendirilmelidir. Yoksulluğun bu denli kronikleştiği hanelerde, hane üyeleri açısından sağlıklarının korunması, hastalık durumunda ise, sağlık hizmetlerinden gereği gibi yararlanılması ve hastalıkların zamanında tedavi edilmesi neredeyse imkansız olmaktadır. Bu imkansızlığı yaratan nedenlerin başında hali hazırda çalışan ya da işsiz olan bireylerin sosyal sigorta sisteminden yararlanamaması gelmektedir. Alan araştırması verilerin göre, ücretli-maaşlı olarak çalışan hane reislerinin bile % 50'si herhangi bir sigorta kurumuna bağlı değildir. Bunların büyük bölümü ise (%60), aylık geliri 180 milyon TL'nin altında olanlardır. Kendi hesabına çalışan kişiler ile işsiz ya da düzenli işi olmayan kişiler içinde sigortasızlık oranı % 95'ler düzeyine kadar çıkmaktadır. Bir yandan gelir düzeyinin son derece düşük oluşu, diğer yandan sosyal güvenlik ve sigorta sistemlerinden yararlanılamaması, Şanlıurfa'da yaşayan hanelerin sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanmalarını önlemekte ve çalışma yaşında olan pek çok hane üyesinin sağlık sorunları nedeniyle işgücüne katılımlarını engellemektedir.

İşsizlik ve eğitimsizlik sorunlarının birbirlerin türevi olduklarına ilişkin tespiti daha da sağlamlaştırmak için, gerek Şanlıurfa kentine ilişkin genel verilere, gerekse de alan araştırmasına katılan hanelerden edinilen verilere bakmak yararlı olacaktır. 2001 yılı verilerine göre, Şanlıurfa ilinde yaşayanların % 44'ünü hiç eğitim görmeyenler oluştururken bu oran Türkiye genelinde % 19 olarak belirlenmiştir. Aynı yılın verileri, ilköğretim hizmetinden yararlanmış kişilerin oranının Şanlıurfa'da % 48, Türkiye genelinde % 65 olduğunu göstermektedir. Bu veriler de göstermektedir ki, Şanlıurfa ilinde yaşayanların % 92'si en fazla ilköğretim eğitimi almış durumdadır. Şanlıurfa il merkezinde okuryazarlık oranlarına bakıldığında ise, erkeklerin % 79'u, kadınların ise % 55'inin okuma yazma bildikleri görülür. Bu oranlar, kadınlar için % 79 ve erkekler için % 92 olan Türkiye geneli oranlarının oldukça altında kalmaktadır. Görüldüğü üzere, eğitimsizlik Şanlıurfa ilinde oldukça yaygın bir sorun teşkil etmektedir. Alan araştırmasına katılan haneler içinde eğitime ilişkin oranlar daha da kötüleşmektedir. Görüşme yapılan hanelerde yaşayanların yarısını hiç eğitim görmeyenler oluştururken, ilköğretim mezunu olanlar ise toplam yaşayanlar içinde % 40 oranındadırlar. Okuryazarlık verilerinde durum daha da kötüleşmektedir. Alan araştırması bulgularına göre, okuryazarlık oranı kadınlarda % 35'e, erkeklerde ise % 68'e kadar düşmektedir. Kadınlara ve erkeklerle ilişkin veriler bir arada değerlendirildiğinde ise, çalışma kapsamında yer alan hanelerde okuryazarlık oranının % 50 olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Hane reisleri temelinde bir inceleme yapıldığında ise, hane reislerinin % 41'inin hiç okula gitmedikleri, % 8'inin yalnızca okuryazar oldukları ve % 44'ünün ise ilköğretim

mezunu oldukları görülmektedir.

Bu denli yaygın olan eğitimsizlik hiç kuşku yok ki beraberinde işsizlik sorununu da getirmektedir. İl merkezine ilişkin verilere bakıldığında, okuma yazma bilmeyen erkeklerin % 52'sinin, kadınların ise % 61'inin işsiz oldukları görülmektedir. Alan araştırmasında ise oranlar çok daha çarpıcıdır. Çalışma kapsamında yer alan hane reislerinden; hiç eğitim görmeyenlerin % 78'i, sadece okuryazar olanların % 63'ü, ilkokul mezunu olanların % 54'ü ve ortaokul mezunu olanların ise % 40'ı, alan araştırmasının yapıldığı sırada işsiz olduklarını belirtmişlerdir. Lise mezunu olan hane reisleri içinde ise işsiz olan hane reisine rastlanmamıştır. Bu da, eğitim durumunun yükselmesi ile birlikte çalışma durumunda da bir iyileşmenin yaşandığını göstermektedir.

Eğitimsizlik durumunun bir sonucu olarak işsizliğin ve işsizliğin bir sonucu olarak ise eğitimsizliğin yaşanması sadece hanelerin yetişkin üyelerini kapsamamaktadır. Burada asıl sorun, yetişme çağındaki gelecek kuşakların durumunun da farklı olmamasıdır. Haneler düzeyinde yaşanan işsizlik ve yoksulluk, o hanelerdeki çocukların da eğitimsizliğine neden olmakta ve eğitimsizliğin, işsizliğin ve yoksulluğun kuşaklar arasında aktarılması sonucunu doğurmaktadır. Burada üç temel nedeninin ön planda olduğu söylenebilir.

Öncelikle yaşanan yoksulluğun beraberinde getirdiği mali sorunlar ve geçim sıkıntısı, eğitim masraflarından kurtulmak için çocukların okutulmamasını beraberinde getirmektedir. Anket çalışmasına katılan hanelerde okula devam eden çocuk sayılarına bakıldığında, bu hanelerin % 42'sinde çocukların okula gitmediğini, % 22'sinde yalnızca bir çocuğun, % 23'ünde ise iki çocuğun okula devam ettiği görülmektedir. Salt hane reisinin işsiz olduğu haneler dikkate alındığında ise çocukların okula gitmediği hane oranının % 45 olduğu saptanmaktadır.

Alan araştırması verilerine göre, anket yapılan hanelerde 6-18 yaş aralığında toplam 497 kişi bulunmaktadır. Bu kişilerin % 81'i kişi başı aylık geliri 50 milyon TL'nin altında olan ve % 19'u ise 50 milyon TL'nin üstünde olan hanelerde yaşamaktadırlar. Kişi başına aylık geliri 50 milyon TL'nin altında olan hanelerde anılan yaş aralığında bulunan hane üyelerinin % 21'i hiç okula gitmemişken, bu oran diğer gelir grubunda % 12'ye düşmektedir. İlkokul mezunlarında da durum benzer niteliklidir. Gelirin 50 milyon TL'nin altında olduğu hanelerde ilkokul mezunu oranı % 30 iken, diğer gelir grubundaki hanelerde oran % 45'e çıkmaktadır. Oranlar ortaokul mezunlarında ise sırasıyla % 3 ve % 7.5 olarak görülmektedir. Hane gelirinin düşmesi ile birlikte çocukların okutulmaması eğilimi bu veriler ile belirginleşmektedir. Burada belirtilmesi gereken bir diğer husus da, çocukların eğitimden alıkonulması stratejisinden en çok, geleneksel nedenlere bağlı olarak, kızların/kadınların etkileniyor oluşlarıdır. Kişi başına aylık

geliri 50 milyon TL'nin altında olan hanelerde yaşayan 6-18 yaş aralığındaki kızların % 31'i hiç eğitim görmemişken, bu oran diğer gelir grubunda % 11'e düşmektedir. Benzer biçimde, aynı yaş grubunda olan kızlardan, geliri görece düşük olan hanelerde yaşayanların % 33'ü ilkokul mezunu iken, geliri yüksek olan haneler bazında bu oran % 61'e çıkmaktadır.

İşsizliğin çocukların eğitimsizliği ile sonuçlanmasını doğuran ikinci bir neden ise, hane reislerinin işsiz olduğu ve hanede çalışan başka bir yetişkinin bulunmadığı durumlarda, çocuk emeğinin kullanılması daha açık bir ifadeyle çocukların çalıştırılmasıdır. Bir başka deyişle, eğitim çağında olduğu halde çalışmak zorunda kalan pek çok çocuk eğitim sürecinin dışında bırakılmaktadır. Alan araştırmasına katılan işsiz hane reislerine, işsizlik dönemlerinde çocuklarının çalışması durumu sorulduğunda, % 14 oranında hanede çocukların çalıştırıldığı, eşlerde ise bu oranın % 1.2 olduğu tespit edilmektedir. Çocukların çalıştığı hanelerin oranının yani % 14 rakamının görece düşük olduğu düşünülebilir. Ne var ki, yetişkinler açısından bile iş bulmanın oldukça güç olduğu Şanlıurfa ilinde bu oranın azımsanmaması gerekir. Bu oranın düşük gibi görünmesinin bir diğer nedeni de, hane reislerinin çocuklarının çalışmaları ile ilgili bilgileri vermekte ketum davranmaları olabilir. Çocukların hane gelirine katkı yapmaları stratejisinin ve eğiliminin yüksekliğini, kent merkezinde yapılacak gezilerde bile tespit etmek mümkündür.

Çocukların eğitim sürecinin dışında kalmasının üçüncü nedeni olarak ise, hane düzeyinde gerçekleştirilen mevsimlik göçler belirtilmelidir. Daha önce de belirtildiği gibi, Şanlıurfa kentinde yaşayan kent yoksulların pek çoğu açısından en önemli geçinme kaynağı hasat dönemlerinde gidilen mevsimlik göç ve yapılan geçici tarım işçiliğidir. Mevsimlik göçe gidilen hasat dönemlerin belirli bölümlerinin, eğitim dönemleri ile örtüşmesi yine pek çocuğu okuldan alıkoymaktadır. Alan araştırması sırasında görüşme imkanı bulduğumuz muhtarlar, mevsimlik göç dönemlerinde okullardaki öğrenci sayısının oldukça düştüğünü, göçün hane düzeyinde yapılması nedeniyle çocukların da aileleri ile birlikte göç ettiğini belirtmişlerdir. Bu tespiti, ildeki kamu kurumlarında çalışan görevliler, özellikle sosyal çalışmacılar da doğrulamışlardır.

İşsizlik ve eğitimsizliğin birbirini besleyen ve gelecek kuşaklara da aktarılan iki temel sorun olarak belirttiği Şanlıurfa kentinde yoksulluk, bu sorunu yaşayan haneler açısından 'kalıcı' bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Kentte istihdam olanaklarının kısa vadede yaratıldığı ve iş piyasasının canlandığı düşünülse bile, kent yoksullarının pek çoğu bu piyasada kendilerine yer bulmalarını sağlayacak yeterli kapasiteden ve vasıftan yoksun durumdadırlar. Bu nedenle yaşanan yoksulluk sorunu, işsizliğin giderilmesine bağlı olarak zamanla azalacağı varsayılabilir 'geçici' bir nitelik arz etmemektedir. Buradan hareketle de yapılacak çözüm önerilerinin sadece makro-ekonomik politikaların geliştirilmesi kapsamında kalmaması, kent yoksullarının kapasite sorunları ile varolan yoksulluk

kültürünün giderilmesini de hedeflemesi gerekir. Kuşkusuz bu denli kapsamlı ve geniş çözüm arayışlarının sadece yerel ölçekte üretilmesi de beklenemez. Başka bir ifadeyle, ulus devlet ölçeğinin etkin ve kararlı bir müdahalesi olmadan Şanlıurfa'da yaşanan yoksulluk sorunun çözülmesi olanaklı görünmemektedir.

Öncelikle, yapılması gereken, il merkezinde yaşanan işsizlik sorununa kısa ve orta vadede çözüm getirmek olmalıdır. Bilindiği gibi gerek Şanlıurfa ili gerekse de içinde bulunduğu bölge, Türkiye kapitalizminin neden olduğu eşitsiz gelişme olgusunun sonuçlarını yaşamaktadır. Bu sonuçların azaltılmasını piyasanın işleyişinden beklemek olanağı bulunmadığından, burada bütün iş kamu otoritesine ve kamu politikalarına düşmektedir. Kentin mevcut durumu nedeniyle diğer illerde yerleşik özel sektör kuruluşlarının ve sermayenin kısa vadede Şanlıurfa'ya yönelmesi ve yatırım yapması beklenemez. Bu noktada kamu yatırımlarının rolü önem kazanmaktadır. Kamu sektörü bir yandan üretim alanına yatırım yaparak süreci başlatmalı, diğer yandan da yerel sermayenin yatırım yapmasını teşvik edecek gerçekçi politikaları uygulamalıdır. Şanlıurfa ili ve yakın çevresi, doğru politikaların uygulanması halinde canlılık kazanacak potansiyellere ve kaynaklara sahiptir. Orta vadede canlandırılacak bu potansiyellerin içinde, İl Gelişme Planında⁸ da belirtildiği gibi tarımsal üretime dayanan sanayi ve turizm, öncelikli olanlardır.

Kısa vadede istihdam yaratma hedefinin yöneleceği bir yer de Şanlıurfa belediyesi olmalıdır. Yaptığımız gözlemler belediyenin sahip olduğu yetkiler kapsamında pek çok hizmeti üretebilecek olanaklardan yoksun olduğu şeklindedir. Oysa merkezi hükümetin yapacağı iyileştirmeler ile belediyenin hizmet üretebilir kılınması halinde halihazırda üretilmeyen pek çok hizmetin belediye tarafından üretilmesi beraberinde belirli bir istihdam kapasitesi getirecektir.

Şanlıurfa özelinde kent yoksullarının içinde bulunduğu sorunların çözümü sadece ekonomik iyileştirmelerden beklenmemelidir. Eğitim ve sağlık hizmetleri alanında da ciddi tedbirler alınmalı ve iyileştirmeler yapılmalıdır. Öncelikle eğitim alanında hem yetişkinleri hem de çocukları kapsayacak politikalar bir an önce hayata geçirilmelidir. Eğitim çağında olup da eğitim sürecinin dışında kalan çocukların tekrar okula dönmelerinin sağlanması, hali hazırda okula giden çocukların kesintisiz bir şekilde eğitime devam etmelerinin koşullarının yaratılması oldukça önemlidir. Diğer yandan kentteki eğitim altyapısı ve olanakları da talebi karşılayacak düzeye ve kaliteye ulaştırılmalıdır. Yetişkinler açısından bakıldığında da, öncelikle çözülmesi gereken sorun okuryazarlık oranlarının yükseltilmesi ve hiç eğitim görmeyen yetişkinlerin temel eğitim kapsamında verilen bilgileri edinebilecekleri eğitim programları ile kursların düzenlenmesidir. Yetişkinler

⁸ ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, Şanlıurfa İl Gelişme Planı Çalışmaları (2003)

açısından önemli bir başka hedef ise, mesleki beceri kazandırmaya yönelik kurs ve eğitim programlarının hazırlanması ve uygulanması olmalıdır. Pek çok yetişkin kent yoksulunun var olan iş olanaklarından dahi yararlanamamalarının önemli nedeninin, bu kişilerin mesleki bir vasıflarının olmadığı düşünülürse, bu yönde verilecek başarılı eğitim programlarının yoksulluğun orta vadede giderilmesinde önemli bir etken olacağı anlaşılar.

Eğitim alanında tüm bu hedeflerin ve politikaların gerçekleştirilmesinde merkezi ve yerel yönetimlerin yanında sivil toplum örgütlerinin katkılarının alınması ve tüm bu kuruluşlar arasında etkin işbirliğinin sağlanması önemlidir. Özellikle eğitim alanında son yıllarda Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının artan çabası ve yaptıkları ciddi bir potansiyel oluşturmaktadır. Eğitim altyapısının iyileştirilmesi ve okul ile derslik sayılarının artırılmasında da sivil örgütler ile batı illerindeki büyük sermaye sahiplerinin katkıları alınabilir. Özellikle iş adamlarına ve sermaye şirketlerine Şanlıurfa’da ve bölgede eğitim alanında yapacakları yatırımlar nedeniyle kimi vergi indirimleri getirilmesi ve kolaylıklar sağlanması düşünülebilir. Son dönemde getirilen vergi barışı ve benzeri merkezi politikaların kapsamına böylesi bir hedef de yerleştirilebilir. Örneğin vergi borçlarının bir kısmı affedilen ya da uzun vadeli ödeme kolaylıkları sağlanan şirketlere bu kolaylıklar karşısında, Şanlıurfa’da ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde belli sayılarda okul, derslik, kurs ve benzerlerini yapmaları zorunlu kılınabilir.

Eğitimin yanı sıra sağlık hizmetleri alanında yapılacak iyileştirmeler ve alınacak tedbirler de Şanlıurfa özelinde son derece yaşamsaldır. Başta çocuklar olmak üzere, kent yoksulu kesimin tüm bireylerinin sağlık hizmetlerinden gerektiği gibi yararlanamadıkları ve bu bireylerin çok büyük çoğunluğunun sosyal sigorta sisteminin dışında oldukları ortadadır. Bu sorunlar kimi yetişkinler açısından işgücü kaybı ve çalışamaz duruma gelme gibi sorunlar da yaratmaktadır. Bu durum da yoksulluğun kalıcılışmasına neden olmakta ve hanelerin düzenli bir gelir sağlama olanağını ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle sağlık alanına yapılacak yeni yatırımlar ve mevcut durumun iyileştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Mahalleler düzeyinde kurulacak sağlık ocakları ve dispanserler ile gezici sağlık ekiplerinin yaygınlaştırılması kısa vadede yapılması gerekenler olarak düşünülmelidir. Ayrıca sosyal sigortalar sistemi dışında kalanların bu hizmetlerden yararlanabilmesi için tedbirler de geliştirilmelidir.

Eğitim ve sağlık alanında kısa, orta ve uzun vadede yukarıda belirtilenlerin gerçekleştirilmesinin bile kentte bir düzeye kadar istihdam olanağı yaratacağı ortadadır. Bugüne kadar kentte sunulması gerektiği halde sunulmayan hizmetlerin etkin bir biçimde sunulmasının ve bunları yenilerinin izlemesinin diğer sektörlerdeki yan etkileri bile kentte belirli bir ekonomik canlanmayı beraberinde getirecektir.

6.3. Geçinme Stratejileri: Gecekondu, Borçlanma ve Mevsimlik Göç

Buraya kadar yapılan değerlendirmeler neticesinde Şanlıurfa'da yaşanan yoksulluğun boyutları ve nedenlerine ilişkin bulgular açıklandı. Yoksulluğun yaşanmakta olduğu yerler ve hanelerde yapılan bir çalışmanın kaçınılmaz bir parçasını da, yoksulluğun sonuçlarının görece azaltılmasına yönelik olarak geliştirilen geçinme stratejilerinin tanımlanması oluşturmaktadır. Elde edilen verilerden hareketle pek çok stratejinin varlığından bahsedilebilirse de, Şanlıurfa kent merkezinde başlıca üç stratejinin öne çıktığı söylenebilir. Bunları; gecekondu sahipliliği, borçlanma ve mevsimlik göç olarak ifade etmek mümkün.

Şanlıurfa kent merkezinde yaşayan yoksul kesimin çoğunlukla kentin kenar mahalleleri olan gecekondu bölgelerinde yaşadıkları belirtilmişti. Bu mahallelerde yürüttüğümüz alan araştırmasının sonuçları, söz konusu bölgede konut ya da daha doğru bir tabirle gecekondu sahipliğinin oldukça yüksek olduğunu göstermiştir. Çalışma kapsamında görüşülen hanelerin % 73'ü kendilerine ait evlerde, % 7'si akrabalarına ait evlerde bedelsiz olarak yaşamakta iken, % 20 oranında hane ise kiracı konumundadır. Dolayısıyla, % 80 oranında hanede bir hane gideri olarak, kiraya rastlanmamaktadır. Bu, önemli bir geçinme stratejisi olarak değerlendirilmelidir. Zira en temel ihtiyaç olan barınmanın vazgeçilemez oluşu, yoksul bir hane açısından düzenli bir biçimde ödenmesi oldukça güç bir gider olan kira giderinden kurtulmayı geçinme stratejisi haline getirmektedir. Alan araştırmasının yukarıda anılan verileri, bu stratejinin Şanlıurfa kentinde büyük oranda var olduğunu göstermektedir. Konut değiştiren hane reislerinin % 42'si daha düşük kaliteli ve konforsuz bir konuta, sırf konutun mülkiyetine sahip olmak nedeniyle taşındıklarını belirtmişlerdir. Bu da konut yani gecekondu sahibi olmanın ne denli önemsendiğinin göstergesi olarak kabul edilebilir.

Gecekondu sahipliğinin bu denli yüksek oluşu, öncelikle kentteki mevcut gecekondu stoku ile ilişkilidir. Şanlıurfa kentinde gerek konut sunum biçimleri gerekse de gelir gruplarının dağılımları açılarından bakıldığında net bir kuzey-güney ayrımı dikkat çekmektedir. Görece yüksek gelir grubundan kentlilerin yaşadıkları ve "imarlı" olarak nitelenebilecek alanlar kentin kuzeyinde yer alırken, gecekondu alanlarından oluşan ve 'yoksulluğun mekanları' olarak tarif edilebilecek alanlar ise güneyde yer almaktadır. Ne var ki, güney bölgeleri Şanlıurfa kentinin peyzajının baskın ögesi durumundadır. Alan araştırması süresince belediye yetkilileri ile yaptığımız görüşmede, gecekonduların hızlı ve yaygın gelişimi, belediyenin gecekondulaşmayı önleyecek araçlardan yoksun oluşuna bağlanmıştır. "İmarlı" konut projeleri üretilse bile, kentteki yoksul kesimlerin bu konutların alıcıları durumunda olamayacakları, bu nedenle de gecekondulaşmanın kaçınılmaz olduğu da ayrıca belirtilmiştir. Bir yetkili, yapmakta oldukları bir çalışma ile, olası gecekondu alanlarına önceden altyapı hizmetlerini götürüp gecekondu yapacak kişileri bu alana yönlendirmeye

çalıştıklarını, böylece mevcut pek çok gecekondulu alanındaki altyapı sorunlarını önceden çözmeyi hedeflediklerini belirtmiştir. Anket yapılan hane reislerinin yalnızca % 5'inin mevcut konutun tapu, imar ve yıkım sorunları olduğunu belirtmesi, belediyenin gecekondulaşmaya ilişkin tavrını ortaya koymaktadır. Bu gelişmelerin de neticesinde Şanlıurfa'da yaratılan büyük gecekondulu stoku, yoksul kesimlerin görece düşük bedellerle ev sahibi olmasına olanak yaratmaktadır. Mahalle muhtarları ile yaptığımız görüşmelerde, gecekondularının fiyatların 5-10 milyar arasında değiştiği öğrenilmiştir.

Alan araştırması kapsamında görüştüğümüz hane reislerinden ev sahibi olanların % 72'si gecekonduları kendi birikimleri ile edindiklerini belirtmişlerdir. Ancak görüştüğümüz hane reislerinin % 98.7'si kentte tasarruf yapamadıklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla konut edinmeye neden olan birikimin, kentte edinilmesinden çok kırdan gelirken getirilen para olarak düşünülmesi daha doğru olacaktır. Zira, belirtildiği gibi kırdan gelenlerin bir bölümü baraj kamulaştırmaları nedeniyle ev ve topraklarını kaybeden kişiler ya da kırdan geçinme şansı kalmayan küçük toprak sahipleridir. Bu kişilerin, kamulaştırmalardan ya da topraklarının satışından elde ettikleri paralar belirli bir birikim ile kente geldiklerini göstermektedir. Bunun yanı sıra, ağaların yol verdiği 'marabalara', bir miktar da yolluk verdikleri düşünülebilir. Gecekondulu stokunun fazla oluşu da kırdan getirilen birikimlerin, gecekondulu yapmaya ya da almaya yeterli olmasını sağlamaktadır.

Gecekondulu stokunun fazlalığı kira bedellerinin de görece düşük kalmasını sağlayarak, yoksul hanelerin geçinme stratejilerine katkı yapmaktadır. Kirada oturan hanelerin kira bedellerine bakıldığında, % 10'unun 25 milyon TL'den az, % 65'inin 26-50 milyon TL ve % 16'sının ise 26-75 milyon TL aralığında olduğu görülmektedir. Alan araştırması kapsamında ayrıca, kiracıların % 62'sinin aynı evde en çok 2 yıl süre ile oturdukları da tespit edilmiştir. Ayrıca % 52 civarında hanenin ise 2 veya daha fazla konut değiştirmiş olduğu da ulaşılan bir başka bulgudur. Konut değiştiren bu hanelerin % 40'ı ikinci, % 29'u üçüncü ve % 12'si de dördüncü konutta oturduklarını belirtmişlerdir. Buradan da anlaşılabileceği gibi konut hareketliliği yüksek bir seviyededir. Konut değiştirme nedeni olarak, ilk sırada % 63 oranı ile "ekonomik nedenler" ve ikinci sırada % 29 oranı ile "kendi mülküne taşınma" gösterilmiştir. Değiştirilen konutların görece kıyaslanması sorulduğunda ise, hane reislerinin üçte biri mevcut konutlarının eskisine kıyasla kötü durumda olduğu belirtmişlerdir. Bu da, hanenin gelir durumundaki değişikliklere koşut olarak, yüksek stoka sahip gecekondulu alanlarında ev değiştirilmesinin bir başka geçinme stratejisi olduğunu göstermektedir. Bu strateji salt ev değiştirilmesi ile de sınırlı değildir. Benzer bir hareketlilik mahalleler bazında da yaşanmaktadır. Alan araştırması kapsamında görüşülen hane reislerinin % 51'i mahalle değiştirdiklerini ve bunların da % 30'u bir mahalle, diğer % 30'u iki mahalle ve kalan % 40'ı ise üçün üzerinde mahalle değiştirdiklerini

belirtmişlerdir. Mahalle değiştirmenin nedeni olarak da “ekonomik nedenler” % 78 oranı ile birinci sırada gelmektedir.

Gecekondu sahipliği üzerinden sonuçları bir miktar da olsa azaltılarak yaşanmaya çalışılan yoksulluk, mevcut gecekonduların durumu dikkate alındığında, aslında bir başka biçimde yoksulluğa, yaşam ve konut kalitesinden yoksun olmaya dönüştürülmektedir. Bir başka ifadeyle, hanenin kira giderinden kurtulması, kalabalık hanelerin dar ve konforsuz gecekonduarda yaşaması pahasına gerçekleştirilmektedir. Alan araştırması verilerine göre, hanelerin % 56’sında oda başına 1 ila 3 ve % 36’sında ise 3 ila 6 hane üyesi düşmektedir. % 8 oranında hanede ise, bir odada altıdan fazla hane üyesinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu yoğunluğu besleyen bir başka etmen de, birden çok hanenin aynı evde yaşaması durumudur. Hanelerin yaklaşık % 30’unda, birden çok hane bir arada yaşamaktadır. Bu haneler ise çoğunlukla akrabalar ya da evlenmiş çocuklar olarak tespit edilmiştir. Buradan hareketle de, hanede yaşayan aile sayısının artışının da bir başka geçinme stratejisi olduğu yorumu yapılabilir. Alan araştırmasında, gecekonduların sadece % 9’una sonradan kat ya da oda biçiminde ekleme yapıldığı görülmüştür. Bu durum dikkate alınınca, hanede yaşayan aile sayısının artmasının beraberinde mevcut evde yoğunlaşmayı getirdiği düşünülmektedir. Hane reislerinin % 25’i mevcut gecekonduya eklenti yapmak istediklerini ancak bunu gerçekleştiremediklerini belirtmişlerdir. Gecekonduya eklenme yapılamaması, hanelerin bu eklentinin ilave maliyetini karşılayacak maddi olanaklara sahip olmaması ve gecekonduların bulunduğu parsellerin ekleme yapmaya olanak vermeyecek kadar küçük oluşu ile ilgilidir.

Gecekonduların konfor sorunu salt konut içi yoğunlukla sınırlı değildir. Konut çevresinin ve altyapı yetersizliklerinin yarattığı sağlıklı ortam da bir başka sorunu oluşturmaktadır. Hane reislerinin % 70’i oturdukları konutun sorunlu olduğunu ve bunların da % 80’i sorunun konutun ve yakın çevresinin sağlıksızlığından kaynaklandığını söylemişlerdir. Aynı bulguya oturan mahalle ile ilgili görüşlerin sorulması sonucunda da ulaşılmıştır. Mahallede kentsel hizmetlerin sorunlu olduğunu belirten haneler, toplamın % 55’ine ve çevre sağlığını belirtenler de % 35’ine karşılık gelmektedir. Bunların dışında konut içinin olanaklarında da sorunlar olduğu tespit edilmiştir. Alan çalışması kapsamında görüşülen hanelerin % 9’u evlerinde su bulunmadığını, evlerinde su bulunanların % 57’si ise suyu düzensiz aldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca yine hanelerin %73’ü elektriği düzensiz aldıklarını vurgulamışlardır.

Gecekondu sahipliği ile ilgili belirtilmesi gereken bir diğer husus da, bazı yoksulluk çalışmalarında görülen gecekonduların dönüşümünden edinilen rantlarla yoksulluğun giderilmesi durumunun Şanlıurfa için geçerli olmadığıdır. Gecekondu sahiplerinin, yap-sat süreci sonunda birden çok konutun mülkiyetine sahip olmaları ve bu yolla hanenin refah düzeyinin artması Türkiye’nin belirli bazı

kentlerinde gözlenmekteyse de, Şanlıurfa örneği için bu durum geçerli değildir. Kentin kuzeyinde yer alan “imarlı” gelişme alanları ve bu alanların genişleme potansiyelinin varlığı, oluşacak “düzenli” konut talebinin o bölgelerde karşılanabilmesine neden olmaktadır. İlaveten kentte mevcut konut talebinin azlığı ve konut alıcılarının maddi olanaklarının yetersizliği, gecekondulaşmanın dönüşmesine olanak verecek piyasa koşullarını yaratmamaktadır. Belediyenin içinde bulunduğu durum da, kamu eliyle bir dönüşüm sürecinin başlatılmasını olanaksız kıldığından, Şanlıurfa’da gecekondulaşmanın dönüşümünden değil, sadece büyümesinden söz etmek mümkündür. Bu çerçevede gecekondulaşma sahipliği üzerinden yoksulluğun devredilmesi ya da ortadan kaldırılması mümkün olmamaktadır.

Gecekondulaşmanın dışında Şanlıurfa kenti özelinde göze çarpan önemli bir geçinme stratejisi de borçlanmadır. Alan çalışmasına katılan hanelerin % 71’inin taksit haricinde borcu olduğu ve bu hanelerin geçimlerini büyük ölçüde borçlanarak sürdürdükleri belirlenmiştir. Alan araştırması kapsamında yer alan hanelerin gelir ve gider durumlarına ilişkin veri de bunu göstermektedir. Hanelerinin % 56’sının aylık gelirleri yaptıkları aylık harcamalardan düşüktür. Harcamaları ile geliri eşit olan hane oranı % 26 ve harcamaları gelirinden az olan hane oranı ise % 18 olarak tespit edilmiştir. Gelir gider arasındaki fark büyük ölçüde borçlanarak çözülmektedir. Borçlanılan kişi ya da kurumlara ilişkin verilere bakıldığında, geleneksel ilişki ağlarının etkisi görülmektedir. Hanelerin % 59’u akraba ve hemşerilerine ve % 21’i ise esnafa borçlu olduklarını belirtmişlerdir. Banka veya kredi kuruluşlarına borçlu olduğunu söyleyen hane oranı % 0.6 gibi düşük bir düzeydedir.

Borçlanmanın geçinme stratejisi olarak kullanıldığının bir diğer göstergesi de gelir durumu ile borçlu olma durumunun çaprazlanması ve borçlanma nedenlerinin incelenmesi ile elde edilmektedir. Buna göre, kişi başı aylık geliri 50 milyon TL’nin altında olan hanelerin % 71’i borçlarının olduğunu söylerken, kişi başı aylık geliri 100 milyon TL’nin üzerinde olan hanelerde bu oran % 50’ye düşmektedir. Hanelerin borçlanma nedenlerine bakıldığında bütün gelir grupları açısından geçim zorluğu ilk sırada yer almaktadır. Alan araştırması kapsamında yer alan hanelerden borcu olanların % 70’i geçinemedikleri için borçlandıklarını belirtmişlerdir.

Borçlanarak temel harcamaların karşılanmasının, uzun vadeli ve sürekli bir geçinme biçimi olamayacağı ortadadır. Böylesi bir durumda, zamanla borç alınan kişiler ile ilişkilerin zayıflayacağı ve oluşacak güven kaybı nedeniyle, aynı kişilerin tekrar borç alması da güçleştirecektir. Ancak Şanlıurfa özelinde borçlanmanın bu denli önemli bir geçinme stratejisi olabilmesi bir başka geçinme stratejisi olan mevsimlik göç ile yakından ilişkilidir. Kentte yaşayan yoksul ve işsiz haneler için mevsimlik tarım işçiliğinin önemli bir ekonomik faaliyet olduğu

yukarıda da vurgulanmıştı. Kentte yaşayan ve düzenli bir işi olmayan hane üyelerinin bulunduğu yoksul haneler açısından, hasat dönemlerinde geçici tarım işçiliği yapmak önemli bir geçinme stratejisi olmaktadır. Hasat mevsimi dışında kalan zamanlarda geçinmek için alınan borçlar, mevsimlik işlerde çalışma sonrası edinilen gelir ile birlikte ödenmekte ve kalan miktarın bitmesinin ardından yeniden borçlanarak bir sonraki hasat mevsimi beklenmektedir.

Yoksulluk çalışmalarının çoğunda önemli bir geçinme stratejisi olarak ev içi yiyecek üretiminin yapılması tespit edilmektedir. Şanlıurfa'da da benzer bir durumun olup olmadığı, kadınlarla yapılan görüşmelerde sorgulanmıştır. Edinilen sonuçlar yoksulluğun şiddeti hakkında çarpıcı bilgiler vermektedir. Kadınların % 85'i, geçim sıkıntısı nedeniyle ev içinde yiyecek üretimi yaptıklarını ve bu kadınların tamamı da bu üretimin sadece hanenin tüketimi için yapıldığını belirtmişlerdir. Şanlıurfa'da ev içinde üretilen yiyecek olarak da en başta ekmek gelmektedir. Kadınların % 95'i ekmeği evde ürettiklerini belirtmişlerdir. En temel besin maddesi olan ekmeğin evde, bu denli yüksek oranda üretilmesi oldukça çarpıcıdır. Ekmek dışında en fazla üretimi yapılan diğer iki besin maddesi ise, sırasıyla salça ve turşudur. Edinilen sonuçlar, Şanlıurfalı kent yoksulu kadınların tarhana ve reçel gibi besin maddelerini parasızlık nedeniyle yapamadıklarını ve bunların bir nevi lüks tüketim maddesi haline geldiğini göstermiştir. Bunların dışında % 15 oranında kadın ise evde yiyecek üretimini, malzemelerin pahalı olması nedeniyle yapamadıklarını ifade etmişlerdir.

Bu bölümdeki tespitler, barınma ve konut alanındaki sorunları açığa çıkarmıştır. Kent yoksullarının tamamı oldukça sağlıksız, pek çok konut içi konfor olanaklarından ve hizmetten yoksun gecekondü alanlarında, oldukça da kalabalık bir biçimde yaşamaktadırlar. Kentin gerek konut piyasasının gerekse de yerel yönetiminin içinde bulunduğu koşullar bu sorunun çözümüne olanak sağlamamaktadır. Ancak kapsamlı bir konut edindirme politikası çerçevesinde hem kentte yaşamakta olan yoksul kesimin hem de kente gelmesi muhtemel kesimin ihtiyacını karşılamaya dönük konut projelerinin gerçekleştirilmesi, mevcut gecekondü alanlarının ıslahına ve sağlıklılaştırılmasına yönelik dönüşüm projelerinin hazırlanması gerekmektedir. Bu noktada yine merkezi yönetime önemli görevler düşmektedir. Yerel yönetimin olanaksızlıklarının giderilmesi ile birlikte merkez düzeyindeki kuruluşların bu alanlarda faaliyete geçirilmesi önem taşımaktadır. Kamu kaynaklarının yetersizliği gibi bahanelerin ardına sığınılmadan, kentteki barınma ve konut sorununun çözülmesi için gerekli ve yeterli kaynaklar hareket geçirilmelidir. Bu alandaki yatırımlar için ayrıca, uluslararası kredilerin sağlanması ve bunların etkin bir biçimde kullanılması için belediye desteklenmelidir. Örneğin ulusal ve uluslararası kredilerin sağlanması ile birlikte belediyenin 775 sayılı gecekondü kanunu uyarınca işlem yapması ve faaliyette bulunması sağlanabilir. Yapılacak konutların gerçek bedelleri ödenmek koşuluyla ihtiyaç sahiplerine verilmesi ise Şanlıurfa örneğinde oldukça zordur.

Kent yoksulu kesimin böylesi bir imkandan faydalanabilecek birikimden yoksun olduğu ortadadır. Bu gibi durumlarda konutların mülkiyeti kamuda kalmak kaydıyla ihtiyaç sahiplerinin, bu konutlarda bedelsiz olarak ya da düşük bedellerle 10-15 yıllık sürelerde yaşamaları biçiminde bir uygulama da yapılabilir.

6.4. Dayanışma Örüntüleri ve Suç

Şanlıurfa'da yapılan alan araştırmasının önemli bazı bulguları da, kent yoksulları arasındaki dayanışma ilişkileri ile ilgilidir. Bu bağlamda, akrabalık ve hemşeriliğe dayanan ilişki ağlarının kullanımı, memleket ile ilişkilerini sürekliliği ön plana çıkan dayanışma örüntüleridir.

Daha önce de vurgulandığı gibi, Şanlıurfa kırsalından kent merkezine yönelen göçün nedenine ilişkin soruya verilen yanıtlar içinde en çok sıklığa sahip olanlardan birisi de “Şanlıurfa'da yakınları olduğu için” seçeneğidir. Bu da, göstermektedir ki akrabalık ve hemşerilik ilişki ağlarının kullanılması kırdan göç edilmesi süreci ile başlamaktadır. Bu süreç kente ilk gelindiğinde ise, akrabaların ve tanıdıkların bulunduğu mahallelere, gecekondu alanlarına ve hatta konuta yerleşme biçiminde devam etmektedir. Alan araştırması kapsamında görüştüğümüz hane reislerinden % 62.2'si ilk ikamet ettikleri mahallede ve yine hane reislerinin % 62.5'i de halen oturdukları mahallede akraba ve hemşerilerinin bulunduğunu belirtmişlerdir. % 30 oranında hanede ise birden fazla ailenin yaşıyor oluşu ve yaşayan diğer ailelerin de önemli bir bölümünün, hane reisinin akrabaları oluşu, akrabalarla dayanışma ilişkisi içinde bulunmanın önemli olduğunu göstermektedir.

Benzer bir bulgu da yardımlaşma ilişkileri incelendiğinde ortaya çıkmaktadır. Alan araştırmasına katılan hane reislerinden kente ilk geldiklerinde yardım aldığını söyleyenlerin, % 86.4'ü bu yardımı akrabalarından aldıklarını belirtmişlerdir. Aynı şekilde, zor durumda kalınca kimlerden yardım alındığı sorusuna da % 51.4 oranında katılımcı akraba ve hemşeriler, % 20.8 oranında katılımcı da “komşu ve tanıdıklar” yanıtını vermişlerdir. Alınan yardımların türünde ise “borç ya da para” ön plandadır. % 85 dolaylarında katılımcı zor durumda kalınca alınan yardım türünün borç ya da para olduğunu belirtmiştir. Borç ya da para almanın bir geçinme stratejisi olduğu düşünüldüğünde, bu stratejinin gerçekleşme kanalının da akrabalık-hemşerilik ve tanıdıklık ilişki ağları olduğu anlaşılmaktadır. Bütün bu veriler de göstermektedir ki, kırdan göç etme ve kente ilk yerleşme süreçlerinde yararlanılan akraba-hemşerilerle dayanışma ilişkileri kente yerleştikten sonra da devam etmektedir.

Ne var ki, edinilen başka bulgular yardım ilişkilerinin zamanla, olumsuz yönde değişmekte olduğunu göstermektedir. Alan araştırmasında yer alan katılımcıların % 61.2'si son yıllarda yardım ilişkilerinde değişim olduğunu ve bunların % 95.6'sı

da bu değişimin ilişkilerde azalma biçiminde geliştiğini söylemişlerdir. Bu değişim, kente gelen grubun kent yaşamına uyum sağlaması ile birlikte kira özgü ilişki biçimlerinin kente özgü biçimlere dönüşmesi olarak algılanmamalıdır. Alan araştırmasında edindiğimiz bazı bilgiler, kente gelen ve kentte belirli bir süre yaşayan pek çok hanenin ve bireyin, kente özgü ilişkilerden yararlanamadıklarını göstermektedir. Zor durumda kalınca para ya da borç bulmak için banka ya da finans kurumlarına başvurulması yok denecek kadar azdır. Ayrıca, sorunların çözümünde yerel ya da merkezi kamu kurumlarına başvurulması da oldukça kısıtlı sayıda katılımcı tarafından dile getirilmiştir. % 80.7 oranında katılımcı sadece muhtara başvurduklarını belirtirken, % 7.5 oranında katılımcı da muhtarın yanı sıra belediyeye başvurduklarını belirtmişlerdir. Bunlara ek olarak, sivil toplum düzeyindeki örgütlenme de oldukça kısıtlıdır. Katılımcıların yalnızca % 7.8'inin bir vakıfa ya da derneğe üyeliği bulunmaktadır. Bu sonuçlar da göstermektedir ki, yardım ilişkilerindeki olumsuz yönde değişim, Türkiye'de yaşanan ekonomik bunalımla birlikte pek çok hane açısından geçim zorluklarının baş göstermesi ve durumu görece iyi olan hanelerin yardım etme imkanlarının azalması ile ilişkilidir.

Dayanışma örüntüleri bağlamında tespit edilen bir diğer husus da memleket ile sürdürülen ilişkilerdir. Gelir gruplarına göre veriler incelendiğinde, kişi başına aylık geliri 50 milyon TL'nin altında olan hanelerin % 72.4'ünün memleket ile olan ilişkilerinin sürdüğü görülmektedir. Gelir durumundaki iyileşmeye koşut olarak bu durumun azaldığı da bir başka bulgudur. Buna göre, kişi başına aylık geliri 50-100 milyon TL arasında olan hanelerden % 20.7'sinin ve 100 milyon TL'nin üzerinde kişi başına aylık geliri olan hanelerden ise % 6.9'unun memleket ile olan ilişkilerinin sürdüğü gözlenmiştir.

Sanliurfa kentinde yaşanmakta olan işsizlik ve yoksulluğun bu denli ağır oluşu ve koşulların iyileşeceğine ilişkin herhangi bir umudun bulunmayışı, pek çok ailenin gelecek ile ilgili olumsuz kaygılar taşıması sonucunu doğurmuştur. Görüştiğimiz ailelerin % 47,2'si gelecekte daha kötü durumda olacaklarını ve % 28,6'sı ise gelecekteki durumlarını bilmediklerini söylemişlerdir. Gelecekte daha iyi bir yaşam beklentisi içinde olanların oranı ise yalnızca % 14,7 olarak belirlenmiştir. Hali hazırda yoksulluğun bu denli yoğun yaşandığı ve geleceğe ilişkin beklenti ve ümitlerin tılandığı böylesi bir ortamda, kent yoksulları arasında suç işleme, intihar ve bunalım gibi olayların artması beklenebilir. Alan araştırması kapsamında elde ettiğimiz verilerden hareketle edinilen izlenim, bu türden olayların sayısının görece düşük kaldığı şeklindedir.

Yapılan çalışmada görüşülen ailelerden % 17.1'inde aileden birinin "karakolluk olma" durumu olduğu, % 10.1'inde ise aileden birinin hüküm giydiği ve bunların çok büyük bir bölümünün çekirdek ailelerde yaşandığı ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde aile üyeleri arasında alkol kullanımı ve kumar alışkanlıkları da düşük oranlarda görülmektedir. Ailelerin % 6.2'sinde alkol alışkanlığı olan ve %

4.5'inde kumar oynayan hane üyesi olduğu tespit edilmiştir. Bu oranlar, Diyarbakır özelinde yapılan çalışmanın sonuçları ile kıyaslandığında, oldukça düşük kalmaktadır. Ancak Şanlıurfa iline ilişkin genel verilere de bakıldığında, bu ilde işlenen suçlar ve yaşanan toplumsal olayların, diğer illere, Türkiye ve GAP bölgesi ortalamalarına kıyasla düşük kaldığı görülmektedir. Bu durum, kentin kültürel düzeydeki yapısal özelliği ile ilişkilidir. Her şeyden önce geniş aile yapısının ve aile içi dayanışmanın güçlü oluşu bireyleri bu tür olaylara başvurmadan alıkoyabildiği gibi, yaşanan sorunların aile dışına taşınmamasına da neden olabilmektedir. Yine kentte yaşayan kesimin törelere ve özellikle dini inançlara olan güçlü bağları bireylerin, alkol kullanmak ve kumar oynamak gibi eğilimler içinde bulunmasını önleyebilmektedir. Ne var ki bu durumun gelecekte de bu şekilde devam etmesini beklemek iyimserlik olacaktır. Zira daha önce de belirtildiği gibi, aileden birilerinin karakola düşmesi ya da hüküm giymesi durumlarına büyük oranda (% 80) çekirdek ailelerde rastlanmıştır. Bu durumda geniş aile tipinin zamanla çözülmesi ile işsizlik ve yoksulluk bunalımının gelecekte de bu şiddette devam etmesi, bu bunalımın yaşayanlar tarafından şiddet olarak dışarıya yansıtılma riskini artıracaktır.

Yoksulluk ve geçim sıkıntısının yansıması olarak şiddet yalnızca hane dışına yönelmeyebilir. Aile içinde yaşanan şiddet de önemli bir gösterge olarak kabul edilmelidir. Alan araştırması kapsamında kadınlarla yaptığımız görüşmelerde, aile içinde kadına yönelik şiddet hakkında bilgilerin edinilmesi de hedeflenmiştir. Görüşülen kadınların bazılarında bu durumu gizlemek eğilimi gözlenmiştir. Çalışma kapsamında yer alan 210 kadından dört tanesi, aile içi şiddetin tespit edilmesine yönelik sorulara cevap vermekten kaçınırken pek çok kadın da cinsel şiddet hakkındaki soruları yanıtsız bırakmışlardır.

Görüşülen kadınların % 95,6'sı çeşitli zamanlarda ve farklı türlerde şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Şiddetin sıklığı ile ilgili olarak sorulan soruya üçte bir oranında kadın, herhangi bir düzenliliğin olmadığını, işsizlik ve geçim sıkıntısının yoğun yaşandığı dönemlerde gördükleri şiddetin arttığını belirtmişlerdir. Aile içinde ayda en az bir defa bu türden durumlar yaşandığını söyleyen kadınlar da yine üçte bire yakın bir orandadır. Şiddetin nedenlerine ve bundan kurtulma yollarında ilişkin sorulan sorulara verilen yanıtlar, şiddetin yoksulluğun bir yansıması olarak aile içinde vuku bulduğu görüşünü güçlendirmektedir. Zira kadınların % 54,6'si geçim sıkıntısı nedeniyle bu tür olayların yaşandığını ve yine aynı oranda kadın da ekonomik durum düzelinceye kadar da bu sorunların mutlaka yaşanacağını belirtmişlerdir. Aile içinde yaşanan şiddetin türü hakkında edindiğimiz bilgiler çoğunlukla fiziksel şiddet yaşandığı yönündedir. Kadınların yarısı eşinin kendisine vurduğunu, üçte biri ise tartışma sırasında sert cisim fırlattığını belirtmişlerdir. Canı acıtılncaya kadar dövüldüğünü belirten kadınlar yine üçte bire yakın bir orandadır. Bu veriler, kadınların bu konulardaki ketum tavırları da dikkate alındığında, aile içinde azımsanamayacak kadar yoğun bir

şiddet ortamının olduğunu göstermektedir.

Aile içinde ya da hane dışında yaşanan şiddet olaylarının dışında dikkate alınması gereken bir diğer konu da, bireyin bilinçli ya da bilinçsiz olarak kendisine karşı gerçekleştirdiği şiddet olaylarıdır. Bir başka ifadeyle çalışma kapsamında yaşanan intihar ve bunalım vakalarına ilişkin bilgiler de edinilmeye çalışılmıştır. Alan araştırması kapsamında görüştüğümüz hane reislerinin % 20'si bulundukları mahallede intihar girişimi olduğunu ve yine bir o kadar kişi de mahallede ölümle sonuçlanan intihar vakası olduğunu belirtmişlerdir. Yine hane reislerinin çok büyük bölümü (% 80) intihar etme ya da bunalıma girme nedeni olarak, geçim sıkıntısında olmayı göstermişlerdir. İntihar olaylarına ilişkin oranların yüksekliği, il geneli verileri ile de örtüşmektedir. Geride bıraktığımız on yıllık sürede Şanlıurfa'da intihar olayları sayısında ciddi bir artış görülmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü A.K.K.M Dairesi Başkanlığı Yıllıkları verilerine göre 1990 yılında Şanlıurfa'da 100.000 kişiye düşen intihar olayı sayısı 1.2 iken, bu oran 2000 yılında 2.9'a çıkmıştır. Bu artış, işsizlik ve yoksulluk bunalımını giderecek çözümler geliştirilmedikçe ve gelecek beklentisi tükenmeye devam ettikçe Şanlıurfa, hem suç ve toplumsal olayların hem de intihar, bunalım gibi sorunların daha da ciddi boyutlarda yaşandığı bir kent haline gelebileceğini göstermektedir. Bunun önlenmesi bir yandan ekonomik alandaki iyileştirmelere bağlı olduğu gibi öte yandan da eğitim ve sağlık alanındaki iyileştirmelerle de iniltilidir. Kent yoksullarının kent yaşamına uyumlarını sağlayacak önlemlerin yanı sıra, bu kesime psikolojik destek ve sosyal çalışmacıların yardımlarının sağlanması da gerekmektedir. Şiddetin zararları ile yol açacağı bireysel ve toplumsal sorunlar konusunda bilgilendirme yapmak, bu konudaki duyarlılığı arttırmak ve şiddeti önlemek amaçlı politikaların uygulanması da en az ekonomik alanda yapılması gereken iyileştirmeler kadar önemlidir.

6.5. Yoksulluğun Bir Başka Boyutu: Kadınların Yoksulluğu

Şanlıurfa özelinde gerçekleştirilen kentsel yoksulluk çalışmasını farklı kılan yönlerden birisi de toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında ortaya çıkan sonuçlardır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinin ve Şanlıurfa ilinin kendine özgü koşulları ve yapısı, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin baskısının çok yoğun bir biçimde yaşanmasına ve bunun sonucunda kadınların yoksulluğun genel sorunlarına ek başka sorunlar ile de yaşamasına neden olmaktadır. Alan araştırması sırasında ve sonrasında edindiğimiz bilgiler de göstermektedir ki; Şanlıurfa'da kent yoksulu kadınların hemen hepsinin ait oldukları yer evleri ve yaşamakta oldukları ise dışlanmışlıktır. Bir başka ifadeyle, ataerkil düzen ile geleneksel yapılar nedeniyle sosyal, kültürel ve ekonomik alanların tümüyle dışında bırakılan Şanlıurfalı kadınlar, sadece evde yaşamak zorundadırlar. Toplumsal cinsiyet ilişkilerinin kadın ve erkeği çok keskin bir biçimde birbirinden ayırması nedeniyle eve mahkum edilen kadınların, evdeki rolleri bile

kısıtlanabilmektedir. Alan araştırması sırasında görüşülen kadınların bazıları, evde el işleri yapıp satarak aile bütçesine katkı yapmak konusunda eşlerini ikna edemediklerini ya da etmekte çok zorlandıklarını belirtmişlerdir. Yoksulluğun bu denli yoğun bir biçimde yaşandığı bir ortamda, kadının ev içinde çalışması dahi son derece güç kabul edilen bir tutum olabilmektedir. Bu da geleneksel yapının baskınlığı ile kadınların içinde bulundukları koşulları çok iyi göstermektedir.

Kadınların böylesine kısıtlanarak ve dışlanarak yaşamak durumunda oldukları, alan araştırmasının sonuçlarından da görülmektedir. Çalışma kapsamında görüşülen 209 kadından yalnızca 6 tanesi (% 2,9) çalıştıklarını belirtirken geri kalan 207 kadın (% 97,1) hiç bir biçimde çalışmadıklarını belirtmişlerdir. Çalışan kadınların ise 5 tanesi ev dışında enformel işlerde, 1 tanesi de ev içinde enformel işlerde çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Kadınların çalışmaması durumu geleneksel nedenlere bağlı olarak kadınlar tarafından da içselleştirilmiş görünmektedir. Kadınların yaklaşık olarak % 60'ı çalışmak istemediklerini belirtmişlerdir. Çalışmak isteyen ancak çalışamayan kadınların üçte biri bu durumu "eşinin istememesine" ve diğer üçte biri ise "ev içi sorumluluklara" bağlamışlardır. Kadınların büyük bölümünün çalışmak istememesi, isteyenlerin de büyük bölümünün çalışmamasına eşini ya da ev içi sorumlulukları neden göstermesi; kadının ekonomik yaşamdan dışlanmasında geleneksel nedenler ile toplumsal cinsiyet rollerinin keskinliğinin etkisini göstermektedir.

Ne var ki, kadınlarla yapılan görüşmelerin ilerleyen safhalarında kadınların, yaklaşık üçte biri daha önce çalıştıklarını ve bunların da yarısından fazlası yaptıkları işin tarım işçiliği olduğunu belirtmişlerdir. Burada sözü edilen ailece gidilen mevsimlik tarım işçiliğidir. Daha önce de belirtildiği gibi, Şanlıurfa kent yoksulları açısından önemli geçim kaynağı, mevsimlik olarak yapılan ve tüm aile üyelerinin katıldıkları tarım işçiliğidir. Kadınlar bu sürece etkin olarak katılmalarına rağmen, bu durumu çalışmak olarak ifade etmemektedirler. Bunun söylenmemesinde etkili olan ise, kadınların aile içindeki rolleri gereği ücretsiz yaptıkları tarım işçiliğini bir çalışma biçimi olarak algılamamaları ve bu işi toplumsal cinsiyet rollerinin bir gereği gibi görmeleridir.

Ekonomik alandaki dışlanmaya ek olarak eğitim alanından dışlanmışlık da Şanlıurfa örneğinde baskındır. Çalışma kapsamında görüşülen kadınların % 80,7'si hiç eğitim almadıklarını, % 6,3'ü okuryazar olduklarını, % 12,1'i ise ilkokul mezunu olduklarını söylemişlerdir. Bu soruyu yanıtlayan 207 kadın içinde ortaokul mezunu olduğunu söyleyen yalnızca iki kişidir. Eğitimsizliğin gerek Şanlıurfa ilinde gerekse de görüşülen kent yoksulları arasında genel ve yaygın bir sorun olduğu belirtilmişti. Ne var ki kadınların ve erkeklerin eğitim alma oranlarına ayrı ayrı bakıldığında durumun kadınların aleyhine olduğu anlaşılmaktadır. Kadınların % 80,9'u hiç eğitim almamışken bu oran aynı kadınların eşlerinde % 41,2'ye düşmektedir. Benzer durum kız ve erkek

çocuklarının eğitim durumları arasındaki farkta da belirgindir. 6-14 yaş arasında bulunan erkek çocuklarının % 25,5'i hiç okula gitmemişken bu oran aynı yaş aralığındaki kız çocuklarında % 43,1'e çıkmaktadır. Eğitim yılı ilerledikçe okula devam eden kızların sayısının erkeklere oranla hızla düştüğü de tespit edilen bir başka bulgudur. Kız çocuklarının okutulmama gerekçesi sorulduğunda ise görüşülen kadınların yarısı geleneksel nedenleri, üçte biri de parasızlığı neden olarak söylemişlerdir. Özetle Şanlıurfa kentinde hanelerde yaşanan şiddetli yoksulluk, çocukların eğitim sürecinden alınmasını bir geçinme stratejisi haline getirmekte ancak bu strateji öncelikle ve çoğunlukla kız çocukları üzerinden uygulanmaktadır.

Sağlık hizmetlerinden yararlanma alanında da kadınların dışlanmışlığı göze çarpmaktadır. Her ne kadar yoksulluk tüm hane üyeleri açısından sağlık hizmetlerinden yararlanamama sonucunu getirse de kadınlar burada da dezavantajlı konumdadırlar. Görüşülen kadınların % 40'ı sağlık sorunları olması durumunda doktora ya da sağlık kuruluşuna başvurmadıklarını belirtmişlerdir. Buna rağmen bu kadınların üçte biri halihazırda ciddi sağlık sorunları olduğunu belirtmişlerdir. Sağlık sorunu olması halinde çoğunlukla çevreden ve komşulardan yardım alınması da kadınların ifade ettikleri bir başka durumdur. Kadınların % 82,7'si hiç bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmadıklarını belirttiklerinden, bu durumun etkili nedenlerin başında sigortasızlığın geldiği söylenebilir.

Kadınların sağlık hizmetlerinden yararlanamamaları durumu en çok hamilelik sırasında kendini göstermektedir. Kadınların doğum yapma oranının 7,1 olduğu örneklem grubu içinde % 70 oranında kadın son hamilliklerinde doktora gitmediklerini ve % 60,8 oranında kadın ise son doğumu evde yaptıklarını belirtmişlerdir. Özetle, kent yoksulu kadınların kamusal sağlık hizmetlerinden dışlanmış oldukları, hamilelik ve doğum gibi durumlarda bile bu hizmetlerden yararlanmadıkları ortadadır.

Eğitim, sağlık ve çalışma alanlarından dışlanarak yaşamak sorunda kalan kadınların tek yaşama mekanı olarak ev gündeme gelmektedir. Kadınların yalnızca % 13,7'si ev dışında etkinlikte bulunabildiklerini, geri kalan kesim ise konut ve çok yakın çevresinin dışına çıkmadıklarını belirtmişlerdir. Boş zamanlarında, evde dinlendiklerini, el işi yaptıklarını ve televizyon seyrettiklerini belirten kadınların yalnızca % 4,1'i ev dışı akraba gezmelerine gidebildiklerini söylemişlerdir.

Şanlıurfalı kent yoksulu kadınlara toplumsal yaşamda verilen rolün olumlu yönde değiştirilebilmesi için buraya kadar belirtilen çözüm ve politikaların hemen hepsi kapsamında kadınlar ayrı bir hedef kitle olarak düşünülmelidir. Kadınların, yoksulluğun yanında toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan sorunlarının giderilmesi yalnızca genel nitelikli çözümlerin dolaylı sonuçlarına

bağlanmamalıdır. Bu kapsamda gerek kadınların eğitilmesi gerekse bilinçlendirilmelerini sağlamaya yönelik olarak toplum merkezlerinin kurulması, var olanların etkinliklerinin artırılması ve güçlendirilmesi önemli bir hedef olmalıdır. Bu hedefi gerçekleştirmek için merkezi yönetimin ildeki uzantısı konumunda olan kurumlar yanı sıra belediye, valilik ve sivil örgütlere önemli görevler düşmektedir. Kadınlara hizmet amaçlı kurulacak bu merkezler yalnızca kadınların sorun anında sığınabilecekleri ve kendilerini güvende hissedebilecekleri yerler olarak tasarlanmamalıdır. Bu merkezler kadınların toplum yaşamında katılmalarını engelleyen kapasite sorunlarının giderilmesini ve kent yoksulu kadınları aktif ve yapabilir kılmayı çalışma hedeflerinden biri haline getirmelidirler. Halihazırda ilde bulunan ÇATOM'lar böylesi merkezler olma potansiyelini taşımaktadır. Ancak sayılarının ve olanaklarının yetersizliği, bu potansiyelin harekete geçirilmesini önlemektedir. Burada önemli bir diğer husus da kent yoksulu kadınların eşlerinin, bu merkezlerin kullanılmasına yönelik olumsuz tutumları olduğu ve olacağıdır. Bu tutumların giderilmesi, alanda uzman kişilerin etkin çalışmalarına bağlı olacaktır. Özetle, bir yandan kadınlara yönelik merkezler kurulurken diğer yandan da erkeklerin eşlerini bu merkezlere göndermeleri konusunda bilinçlendirilmeleri sağlanmalıdır.

Alan araştırması sırasında yaptığımız gözlemlerden birisi de, Şanlıurfa'da halen Türkçe bilmeyen çok sayıda kadın olduğu ve bunların temel hizmetlerden Türkçe bilen birisinin yardımı olmadan yararlanamadıkları yönündedir. Bunların yanında okuma yazma bilmeyen kadın oranının yüksekliği de kısa vadede yönelinmesi gereken başka bir sorun alanıdır. Dolayısıyla kısa vadede kadınlara yönelik Türkçe ve okuma yazma kursları düzenlenmeli ve kadınların çoğunun bundan yararlanması sağlanmalıdır. Bu kursları meslek ve beceri edindirmeye yönelik kursların açılması izlemelidir.

Bunların yanı sıra kadınlara yönelik olarak uygulanacak politikaların önemli bir kısmı da sağlık alanında olmalıdır. Kadınların pek çoğunun ciddi sağlık sorunlarının olduğu, yüksek doğurganlık ve bebek ölüm oranlarının gözlemlendiği ve kadınların düzenli ve yeterli sağlık hizmeti alamadıkları ortadadır. Dolayısıyla kadınlar, anne ve çocuk sağlığı ile doğum kontrolü konularında bilinçlendirilmeli ve sosyal sigorta durumlarından bağımsız olarak mevcut sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanmaları sağlanmalıdır.

Kuşkusuz burada önerilen çözüm ve politikalar daha da çeşitlendirilebilir ve geliştirilebilir. Ancak tüm bu çözümlerin hayata geçirilmesi için asıl ve öncelikle gerekli olan merkez ve yerel düzeydeki kamu kurumlarının bu konuda kararlı ve istekli olmalarıdır. Bu kararlılık çözüm süreci içinde ayrıca pek çok etkili çözüm ve politikaların üretilmesini sağlayacaktır.

Buraya kadar önceki bölümler de dahil olmak üzere yapılan çözüm önerilerini bir başka öneri ile geliştirmek yararlı olacaktır. Şanlıurfa ilinde Türkiye'deki pek çok ilden farklı olarak bir bölge kalkınma idaresi yani bölge ölçeğinde örgütlenmiş bir kamu kurumu bulunmaktadır. Ne var ki, yapılan gözlemler ilin böylesi bir olanaktan yeterince yararlanamadığı yönündedir. Oysa GAP İdaresi yerel yönetimlere kıyasla daha fazla olanak ve yetkiye sahip bir kurum olarak öncelikle GAP Projesinin merkezi olan Şanlıurfa'da daha sonra da GAP bölgesindeki diğer illerde yaşanmakta olan kentsel ve toplumsal sorunların çözümlerini hedefleri arasına almalıdır. Ancak GAP İdaresinin ve GAP Projesinin temel motivasyonu tarım topraklarının sulanması biçiminde algılandığından olsa gerek, proje kapsamında yaşanacak gelişmelerin mekansal ve sosyal sonuçları göz ardı edildiği izlenimi oluşmuştur. Bir başka ifadeyle mekansal ve sosyal sorunların çözümü için yapılan çalışmalar kısıtlı düzeyde kalmaktadır. Sulu tarıma geçilen topraklarda oluşan tuzlanma bile kırdaki bir emek fazlasının oluşup bunun kentlere yönelmesi sonucunu yaratmaktadır. Oysa GAP projesi kapsamında bu ve benzer bazı sorunların oluşacağına ilişkin bir öngörünün olduğuna ve bununla baş etmek için alternatif strateji ve politikaların geliştirildiğine ilişkin bir durum gözlenmemektedir.

Türkiye'nin en büyük bölgesel projesi olan ve büyük miktarlarda kamu kaynağı tahsis edilen GAP projesinin merkezi konumunda olan Şanlıurfa ilinde yoksulluk sorunun çok dramatik boyutlarda yaşanması ve sorunun çözümü için yeterli çabanın sarf edilmiyor oluşu ilginç bir trajedidir. Dolayısıyla Şanlıurfa'daki yoksulluk sorunun giderilmesi için yapılacaklar, bir anlamda GAP projesinin eksik ve yetersiz taraflarının giderilmesi için yapılacaklar anlamına da gelecektir.

7. KAYNAKÇA

- Adler, F., Mualler, G.O.W. and Loufer, W.S. (1991) *Criminology*, New York: McGraw-Hill Co.
- Akers, R.L. (1999) *Criminological Theories*, Chicago: Fitzroy Publishers.
- Aktay, Y. (2001) "Güneydoğu'da İntihar", *Tezkire*, Sayı 18.
- Alcock, P. (1993) *Understanding Poverty*, London: McMillan.
- Amis, P. (1995) *Making Sense of Urban Poverty, Environment and Urbanization*. Vol: 7, no:1, p: 145-157
- Balamir, R. (1999) *Suç Teorileri İçinde Chicago Okulu'nun Yeri ve Önemi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü.
- Boucher, D. (1984), *The Feminist Challenge*, New York: Schocken.
- Bölükbaş, F.; Karadağ, M.; Kayar, G. ve Çam, F. "Kadın ve Şiddet", <http://www.veezyweb.com/selcanakin/kadinsiddet.htm>
- Chant, S. (1996), *Kadın Konut ve Varolma Stratejileri*, Kalkınmakta Olan Ülkelerde Dikkate Alınması Gereken Konular.
- Çulhaoğlu, M. (2001) *Doğruda Durmanın Felsefesi 1-2*, YGS Yayınları, İstanbul
- De La Roche, M.G. (1994) *The Resources of Poverty: Women and The Survival in a Mexican City*, Oxford, U.K., Cambridge.
- Dickinson, T.D, (1997), "Selevtive Globalisation: Relocation of Industrial Production and the Shapping of Women Work", *Research in the Sociology of Work*, Vol.6, pp: 109-133
- DİE (1994) *Genel Nüfus Sayımı 1990: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*,
- DİE (1997) *GAP İlleri İstatistikleri 1950-1996*
- DİE (2000) *GAP İlleri İstatistikleri 1996-1998*
- DİE (2000) *Genel Nüfus Sayımı Geçici Sonuçları*
- DİE (2000) *İntihar İstatistikleri 1998*. Ankara.
- DİE (2000) *Milli Eğitim İstatistikleri 1980-1998*
- DİE (2000) *Şanlıurfa Nüfus Sayımı Sonuçları*
- DİE (2002) *Genel Nüfus Sayımı 2000: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri*, Şanlıurfa. Ankara.
- Dockemdorff, E., Rodrigez, A. ve Winchester, L. (2000) *Santiago de Chile: Metropolization, Globalization and Inequality; Environment and Urbanization*. Vol:12, no:1, p: 181-194
- Doğanay, F. (1995) *GAP Bölgesi'nde Sosyal ve Kültürel Yapı*, DPT, Ankara.

- Dubetsky, A. (1976) Kinship, primordial ties, and factory organization in Turkey: an anthropological view, Reprinted from International Journal of Middle East Studies, Vol.7.
- Durkheim, E. (1986) İntihar, (çev. Ö.Ozankaya), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Ecevit, Y. (1990) Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeği Konumu ve Değişim Biçimleri.
- Edgell, S. (1993) Class: key concept in sociology, London; New York: Routledge.
- Emniyet Genel Müdürlüğü A.K.K.M. Dairesi Başkanlığı, (2001) İstatistik Yıllıkları, Ankara.
- Emniyet Genel Müdürlüğü A.P.K. Dairesi Başkanlığı (2001) Suç ve Suçlu Profili. Ankara.
- Erdoğan, N. (2002), Yoksulluk Halleri: Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri (ed.), Demokrasi Kitaplığı Yayınevi, İstanbul.
- Ersoy, M. (1985) Göç ve Kentsel Bütünleşme, Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı, 2, A.Ü. S.B.F. ve Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara.
- Ersoy, M. Ve Şengül, H.T. (2005) Kentsel Yoksulluk ve Geçinme Stratejileri Bağlamında Ankara, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Zonguldak Kentlerine İlişkin Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme, (12.02.2005 tarihinde Ankara'da Sosyal Demokrasi Derneği tarafından hazırlanan "Yoksulluk" sempozyumunda sunulan bildiri)
- Ersoy, M. ve Şengül, T. (Der.) (2000) Kentsel Yoksulluk ve Geçinme Stratejileri: Ankara Örneği, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı 1999 Yılı Stüdyo Çalışması, ODTÜ, Ankara
- Ersoy, M. ve Şengül, T. (Der.) (2002) Kente Göç ve Yoksulluk: Diyarbakır Örneği, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı 2001 Yılı Stüdyo Çalışması, ODTÜ, Ankara
- Gans, H.J. (1993) People, plans, and policies: essays on poverty, racism, and other national urban problems, New York: Columbia University Press: Russell Sage Foundation.
- GAP BKİ (2000) Bölge Kalkınma Planı Sosyal Yapı ve Sektörler Taslak Raporu
- GAP İdaresi Sosyal Projeler Birimi, (2000) GAP Bölgesinde Kadının Durumu.
- Gökçe, B. (1993), Gecekondularda Aileler arası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü, T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları, Ankara.
- Göktürk, G. (2001) Gidemeyenlerin ülkesi, Ankara: Liberte.
- Haddad, L., Ruel, M. And Garrett, J. (1999). Are Urban Poverty and Undernutrition Growing? Some newly assembled evidence. World

- Development. Vol: 27, no:11, p: 1851-1904
- Hakkett, r. Ve Goza F.W. (1989) the Demographic Consequences of Austerity in Latin America, W.L.Canak (içinde) Lost Premises, Dept, Austerity and Development in Latin America, p: 69-97, Boulder: Westview Press
 - Hamilton, M. ve Hirszowicz, M. (1993) Class and inequality: comparative perspectives, New York: Harvester Wheatsheaf,
 - Harris, J. (1989) Vulnerable Workers in the Indian Labor Market, G Rodgers (içinde) Urban Poverty and the Labor Market in Asia and Latin America, p: 217-254, Genova: ILO
 - Harvey, D. 1996, Postmodernliğin Durumu, Metis Yayınları, İstanbul.
 - Harvey, D.L. ve Reed, M.H. (1996) The Culture of Poverty: An Ideological Analysis, Sociological Perspectives, v; 39 n; 4: 465-495.
 - Heper, M. (1983) Türkiye’de Kent Göçmeni ve Bürokratik Örgütler, Üçdal Yayınevi, Ankara.
 - Hutchinson, J. ve Smith, A. (1996) Ethnicity, Oxford University Press, New York.
 - Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. (2001) Nöbetleşe yoksulluk: gecekondulaşma ve kent yoksulları: Sultanbeyli örneği, İstanbul : İletişim Yayınları.
 - Kalaycıoğlu, S. ve Rittersberger-Tılıç, H. (2002) Evlerimizdeki Gündelikçi Kadınlar Cömert "Abla"ların Sadık "Hanım"ları, Ankara: Su Yayınları.
 - Karpat, K.H. (1973) Social change and politics in Turkey. A structural-historical analysis, Leiden, Brill.
 - Keskin, F., (1996), “Foucault’da Şiddet ve İktidar”, Cogito Kış-Bahar’96
 - Kıray, M. 1972, Örgütleşemeyen Kent, Sosyal Bilimler Derneği Yayını, Ankara.
 - Lewis, O. (1966) La vida; a Puerto Rican family in the culture of poverty, New York, Random House.
 - Lukes, S. (1973) Emile Durkheim, Penguin Books, London.
 - M. (1993) GAP Bölgesi’nde Toplumsal Değişme Eğilimleri Araştırması, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara.
 - Mingione, E (1993) Urban poverty and the underclass: a reader Oxford ; Cambridge, Mass. : Blackwell Publishers,
 - Mitchell, J. ve Oakley, A. (Der.) (1984) Kadın ve Eşitlik, Berkday, F. (çev.) Kaynak Yayınları, İstanbul
 - Moser, C (1998) The Asset Vulnerability Framework: reassigning urban poverty reduction strategies. World Development. Vol: 26, no:1, p:1-19

- Moser, C.O.N. (1996) Confronting crisis: a summary of household responses to poverty and vulnerability in four, poor urban communities, Washington, D.C.: World Bank,
- Myrdal, G. (1962) Population: A Problem for Democracy. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Oakley, A. (1989) "Domestic Work", Thompson, K. (der.) Work, Employment and Unemployment içinde, Open Uni.press, s:194-211.
- ODTÜ Kentsel Politika Planlaması Ve Yerel Yönetimler Ana Bilim Dalı 2001 Yılı Stüdyo Çalışması, 2001, Kentte Göç Ve Yoksulluk: Diyarbakır Örneği, Sayı:6 ODTÜ Kentsel Politika Planlaması Ve Yerel Yönetimler Ana Bilim Dalı, Ankara
- Oppenheim, C. and Harker, L. (1996) Poverty : the facts, London : Child Poverty Action Group
- Özbay,F. (1995) Kadınların Ev İçi ve Ev Dışı Uğraşlarındaki Değişme.
- Özer, A. (1998) Modernleşme ve Güneydoğu, İmge Yayınevi, Ankara.
- Quinney, R. (1977) Class, State and Crime, Longman Inc., New York.
- Rakodi, C. (1995) Poverty Lines or Household Strategies. Habitat International. Vol: 19, No: 4, p: 407-426
- Reid, S.T. (1994) Crime and Criminology, H.Brace Publishers, Forth Worth. Sencer,
- Rittersberger Tılıç,H. (1997) "Aile İçi Şiddet Bir Sosyolojik Yaklaşım", 20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar Ve Gelecek Konferansı,
- Sackre, C. (1973) The political economy of urban poverty. New York, Norton
- Savran, G. (1985), "Feminizmler", Yapıt Toplumsal Araştırmalar Dergisi içinde, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Sencer, Y. (1993) Türkiye'de Kentleşme. Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Yayınları: 345, Bilim Dizisi: 12.
- So. Y. A. (1990) Social Change and Development, Sage Publications, London
- Standing, G. Ve Tokman V. (1991) Towards Structural Adjustment Labor Market Issues in Structural Adjustment. Genova: ILO
- Swingewood, A. (1998) Cultural theory and the problem of modernity New York: St. Martin's Press,
- Şanlıurfa İl Emniyet Müdürlüğü (2002), 2002 Yılı Brifingi.
- Şanlıurfa İl Milli Eğitim Müdürlüğü (2001) Eğitim Raporu
- Şanlıurfa İl Sağlık Müdürlüğü (2000) Sağlık Raporu
- Şengül, H.T. (2002) Kentsel Yoksulluk ve Mekansal Ölçek Sorunu, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokiyumu "Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama" kitapçığı, p: 45-52

- Şengül, T. (2001) Kentsel Çelişki ve Siyaset, WALD Demokrasi Kitaplığı, İstanbul.
- Şenyapılı, T. (1978) Bütünleşememiş Kentli Nüfus Sorunu, ODTÜ, Ankara.
- T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (2001) Türkiye’de Kadın Ankara.
- Tekeli, İ. 1980, Anadolu’daki Kentsel Yaşantının Örgütlenmesinde Değişik Aşamalar, Toplum ve Bilim, sayı 9-10.
- Tekeli,İ. (2000) “Kent Yoksulluğu Ve Modernite’nin Bu Soruna Yaklaşım Seçenekleri Üzerine”
- The World Bank (1999) 'What is Social Capital?', *PovertyNet* <http://www.worldbank.org/poverty/scapital/whatsc.htm>.
- Tokman, V. (1989) Economic Development and Labor Market Segmentation in the Latin American Periphery. *Journal of Latin American Studies*, 31, p: 23-47
- Townsend (1979) Poverty in the United Kingdom: a survey of household resources and standards of living, Harmondsworth, Middlesex: Penguin.
- UNECLAC (United Nations Commission for Latin America and the Caribbean) (1999) Preliminary Overview of the Economy of Latin America and the Caribbean, 519/520
- Walby, S. (1990), *Theorizing Patriarchy*, Oxford, Cambridge
- Wallace, C. (2002), *Household Strategies: Their Conceptual Relevance And Analytical Scope In Social Research*, *Ociology*, V:36 (2), s.275-292, SAGE Publications London, Thousand Oaks , New Delhi.
- Wedel, H. (2001) *Siyaset ve Cinsiyet*, (çev.) Kurultay, C., Metis Yayınları, İstanbul
- Wilson, W. J. (1987) *The Truly disadvantaged: the inner city, the underclass, and public policy*, Chicago : University of Chicago Press.
- Wright, E.O. (1994) *Interrogating inequality : essays on class analysis, socialism, and Marxism*, London ; New York : Verso,

